

Міністерство освіти і науки України
Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Національний університет цивільного захисту України
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Академія фінансів і бізнесу VISTULA (м. Варшава)
Головна школа пожежної служби Республіки Польща (м. Варшава)
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Луцький національний технічний університет
Львівський національний університет імені Івана Франка
Національна академія внутрішніх справ (м. Київ)
Національна академія державного управління при Президентові України
Національний авіаційний університет (м. Київ)
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Одеський державний університет внутрішніх справ
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Смілянський технологічний фаховий коледж
Національного університету харчових технологій
Уманський національний університет садівництва
Фаховий коледж електронних приладів
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
Харківська державна академія культури
Харківський національний університет будівництва та архітектури
Черкаська медична академія
Черкаський державний бізнес-коледж
Черкаський державний технологічний університет
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Черкаський факультет Національного університету «Одеська юридична академія»
Черкаське регіональне відділення Соціологічної Асоціації України

«ГУМАНІТАРНИЙ ДИСКУРС СУСПІЛЬНИХ ПРОБЛЕМ: МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ»

***Матеріали Всеукраїнської наукової конференції
з міжнародною участю***

22 квітня 2021 р.

м. Черкаси

УДК 009
ББК 34.3

Рецензенти:

Лазуренко В. М. – заслужений працівник освіти України, д-р іст. наук, професор (*Черкаський державний технологічний університет*);

Гуржій О. І. – заслужений діяч науки і техніки України, д-р іст. наук, професор (*Інститут історії України НАН України*);

Мосов С. П. – заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, д-р військ. наук, професор (*Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту*).

Головний редактор:

Чубіна Т. Д. – д-р іст. наук, професор.

Відповідальний редактор:

Спіркіна О. О. – канд. іст. наук, доцент.

Редакційна колегія:

Вороновська Л. Г. – канд. філос. наук, доцент;

Дмитренко М. Й. – д-р філос. наук, професор;

Єремеева Н. Ф. – канд. філол. наук, доцент;

Косяк С. М. – канд. іст. наук;

Ненько Ю. П. – д-р пед. наук, професор;

Усов Д. В. – д-р філос. наук, професор;

Федоренко Я. А. – д-р іст. наук, доцент;

Kęsy Marcin – dr inż (Республіка Польща);

Pawliszczy Dariusz – dr inż (Республіка Польща);

Telak Oksana – dr (Республіка Польща);

Telak Jerzy – dr hab, prof (Республіка Польща).

Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. 22 квітня 2021 року, м. Черкаси. Черкаси: ЧІПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2021. 396 с.

*Рекомендовано до друку Вченою радою факультету цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
(протокол №11 від 25.03.2021 р.)*

*Дозволяється публікація матеріалів збірника у відкритому доступі
комісією з питань роботи із службовою інформацією в
Черкаському інституті пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
(протокол №4 від 14.04.2021 р.)*

© ЧІПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗУ, 2021.

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ ТА ГОСТІ КОНФЕРЕНЦІЇ!

Щиро вітаю Вас від імені Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України – славного своїми традиціями, результатами й досягненнями.

Головною метою ЗВО завжди була і залишається підготовка висококваліфікованих і конкурентоспроможних професіоналів, які знають і люблять свою справу, вміють у будь-яких умовах приймати компетентні рішення. Наша місія полягає у забезпеченні інноваційного розвитку країни і підвищенні якості життя населення за допомогою підготовки

соціально відповідальних фахівців на основі сучасних наукових методів і освітніх технологій.

Розвитку соціогуманітарної сфери – галузі знань про людину, її духовної, моральної, культурної та суспільної діяльності – в нашому навчальному закладі приділяється значна увага. Суспільні науки – це потужний фактор вирішення державних завдань, роль яких постійно зростає у зв'язку із необхідністю збереження історичних, національних і духовних традицій, розробки стратегічних моделей майбутнього, подолання ризиків і відповіді на виклики сучасного глобального світу.

В епоху інформаційних технологій та інновацій інститут здійснює підготовку нового покоління фахівців, формує прогресивний світогляд, загальнолюдські і професійні компетенції, що дозволяють випускникам адаптуватися в соціокультурному житті України та країн світової спільноти.

У цієї науково-практичної конференції особлива специфіка – вона на міждисциплінарній основі об'єднує в собі всі нагальні аспекти життя суспільства і людини, утверджує цінності патріотизму й вірності Україні, вчить громадянському служінню. Думаю, нашим філософам, історикам, юристам і філологам є чим поділитися на цей рахунок.

Бажаю учасникам Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє» плідної роботи, насиченого професійного спілкування і хороших результатів!

Начальник

Черкаського інституту пожежної безпеки

імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України,

кандидат технічних наук, професор,

Заслужений працівник цивільного захисту України,

генерал-майор служби цивільного захисту

Віктор ГВОЗДЬ

Збірник містить матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє», яка відбулася 22 квітня 2021 року в Черкаському інституті пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України.

У конференції взяли участь молоді науковці, курсанти та студенти закладів вищої освіти України та провідних закладів вищої освіти Республіки Польща.

У збірнику містяться матеріали доповідей, присвячені актуальним питанням історії України, історії пожежно-рятувальної служби, психології, педагогіки, філософії, права, культурології, соціології, філології, а також статті, присвячені 35-й річниці Чорнобильської катастрофи.

Розрахований на курсантів, студентів, ад'юнктів, викладачів, усіх, хто цікавиться гуманітарними науками.

Секція 1. Історичні науки на тлі викликів сьогодення.

Історія розвитку пожежно-рятувальної служби України та зарубіжних держав. Гуманітарна підготовка працівників ДСНС

України. Політичні науки в Україні та світі.

Філософські пошуки на тлі сучасних проблем.

Соціологія та соціальна робота: нові ідеї та наукові досягнення.

Наукові дослідження у галузі культурології, документознавства та інформаційної діяльності.

Актуальні проблеми психологічних наук.

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ
СПІВРОБІТНИКА ДСНС**

Банделюк М. В.

Науковий керівник – Кришталь М. А., кандидат психологічних наук, професор

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Професійна етика регламентує стосунки співробітника ДСНС з населенням, підлеглими, колегами та суспільством загалом. Її завданням є сприяння і втілення гуманістичних принципів у специфічні умови професійної діяльності, встановлення меж бажаного, дозволеного і неприпустимого, обґрунтування морально-професійного ідеалу та певного зразка, еталону, взірця поведінки особового складу підрозділу ДСНС України.

Відповідно до Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу є громадяни, які у добровільному порядку прийняті на службу цивільного захисту за контрактом і яким присвоєно відповідно до цього Положення спеціальні звання [1].

Особовий склад підрозділу ДСНС України зобов'язаний додержуватися норм професійної та службової етики; не вчиняти дій, що можуть призвести до неналежного виконання службових обов'язків, поважати людську гідність і бути готовим у будь-який час надати допомогу людям; сприяти зміцненню службової дисципліни, виявляти повагу до начальників та старших за званням, бути ввічливим, додержуватися правил внутрішнього розпорядку, носіння встановленої форми одягу, вітання та етикету, з гідністю і честю поводитися в позаслужбовий час, бути прикладом у додержанні етичних норм поведінки, утримуватися від порушень громадського порядку [2].

Етична поведінка працівників ДСНС під час виконання посадових обов'язків ґрунтується на вимогах політичної нейтральності, нерозголошення інформації, компетентності, ефективності, неупередженості, інших вимог, визначених Законом України «Про запобігання корупції» [3].

Співробітники ДСНС зобов'язані працювати чесно і сумлінно, своєчасно і точно виконувати накази ДСНС, накази та доручення своїх керівників, додержуватись трудової і технологічної дисципліни, вимог нормативних актів про охорону праці, дбайливо ставитися до матеріальних ресурсів.

Працівники ДСНС під час виконання своїх посадових обов'язків зобов'язані неухильно дотримуватися загальноновизнаних норм поведінки, бути доброзичливими та ввічливими, дотримуватися високої культури спілкування (не допускати використання нецензурної лексики, підвищеної інтонації), поважати гідність громадян, не виявляти свавілля або байдужості до їхніх правомірних дій та вимог. Вони повинні запобігати виникненню конфліктів у стосунках із громадянами, керівниками, колегами та підлеглими.

Професія рятувальника, як і професія поліцейського, педагога, лікаря, юриста вирізняється найвищим рівнем єдності професійного та морального начал. Тому фахівець ДСНС України, якщо він етична особистість, зобов'язаний підкорятися виключно вимогам закону, незважаючи ні на які обставини.

Професійна етика співробітника підрозділу ДСНС України виступає способом затвердження етичних цінностей і норм, які закладені в основу професійної діяльності як її стандарти. Тому вона регулює:

1) аналіз і визначення загальних основ професійної діяльності як власне моральних, так і тих, що ґрунтуються на моральних позиціях;

2) вирішення етичних проблем колективної діяльності, оскільки загальна теорія етики традиційно досліджує вчинки окремої людини;

3) прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, коли необхідне визначення особливих моральних принципів, які однак можуть набути значення універсальних;

4) залучення до вирішення моральних проблем знань з інших галузей науки: політичних, управлінських, поведінкових, організаційних, правових, економічних тощо;

5) процеси затвердження бажаних взірців і пропаганду моральних ідеалів, до яких слід прагнути особовому складу у професійній діяльності.

Слід зазначити, що професійна етика розглядається нами у двох значеннях, які в процесі професійної підготовки слід диференціювати, щоб свідомо вирішувати відповідні завдання:

1) як теорія професійної моралі, що обґрунтовує, систематизує застосування моральних принципів, норм і правил у службовій діяльності;

2) як поведінкова практика співробітника, що характеризує його професійні дії як дії морального суб'єкта згідно з етичними принципами і нормами професійної діяльності.

Під час професійної підготовки особового складу наведені значення професійної етики мають реалізуватися в єдності. Тому

формування професійної етики в процесі професійної підготовки має на меті:

- 1) засвоєння професійних етичних цінностей, принципів і норм, вмінь і навичок їх практичного застосування в службовій діяльності;
- 2) індивідуальний моральний розвиток особистості співробітника підрозділу;
- 3) формування суспільно-моральної мотивації професійної діяльності.

Сьогодні важливою функцією професійної підготовки у системі ДСНС України є виховання в особового складу високих гуманістичних якостей, людяності, толерантності, поваги до людей та їх гідності, культури професійного спілкування тощо.

Слід підкреслити, що роль начальника у формуванні засад професійної етики особового складу є надзвичайно важливою. Він повинен відшукати найбільш дієві шляхи морального впливу на співробітників. Ось чому ефективність формування професійної етики в процесі професійної підготовки визначається передусім особистістю начальника, рівнем його професійної, методичної, педагогічної культури, єдністю моральних та духовних аспектів.

Ми переконані, що найбільш дієвими методами формування етичної поведінки особового складу є наступні заходи:

- 1) особистий приклад керівництва та досвідчених співробітників ДСНС України щодо дотримання норм професійної етики;
- 2) створення позитивного морально-психологічного клімату в колективі, атмосфери взаємоповаги та взаємодопомоги;
- 3) справедливе моральне та матеріальне заохочення кращих співробітників;
- 4) вдало побудована система виховної роботи з особовим складом;
- 5) проведення індивідуальної бесіди зі співробітниками, які вчинили службовий проступок;
- 6) притягнення порушників до дисциплінарної відповідальності;
- 7) прозоре оприлюднення результатів службових перевірок, розслідувань та індивідуальне або колективне обговорення причин, які сприяли вчиненню співробітниками порушення службової дисципліни;
- 8) об'єктивний аналіз та врахування результатів професійної діяльності фахівця з точки зору дотримання ним норм професійної етики під час проведення атестації.

Таким чином, сформованість високого рівня професійної етики дозволить особовому складу ДСНС більш ефективно виконувати свій професійний обов'язок та сприятиме підвищенню його авторитету серед колег та населення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу

та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова КМУ від 11 липня 2013 р. №593. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/593-2013-%D0%BF#Text>.

2. Про Дисциплінарний статут служби цивільного захисту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-17#Text>.

3. Про затвердження Правил етичної поведінки працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій, територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління: Наказ МВС України від 16.11.2018 р. №932. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1376-18#n14>.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО – ГЕНІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Басараб О. С.

Черкаський державний технологічний університет

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Україна разом із світовою спільнотою відзначає кожного року роковини з дня народження Великого Кобзаря. Ми всі є активними учасниками цієї події, бо кожен із нас знайомий із життєвим і творчим шляхом Тараса Григоровича Шевченка, кожен упродовж життя намагається його зрозуміти й усвідомити.

Саме тому ця суспільно-літературна подія в історії нашої держави, напевне, нікого не залишає байдужим, бо хтось зробив ще один крок до розуміння постаті митця, хтось відкрив його для себе в іншому ракурсі, а хтось просто ще раз перечитав його твори. Відгомін відзначення цієї дати ще довго лунатиме, бо збігся в часі з подіями, що сколихнули всю Україну. І, здається, ще більш актуально в такі непрості, емоційно насичені дні лунало слово Тараса: «Свою Україну любіть. Любіть її ... во время люте, В останню, тяжкую минуту. За неї Господа моліть».

Чим полонив серця мільйонів людей цей, на перший погляд, непримітний чоловік? Силою духу, глибиною віри та несхитною волею до боротьби, впевненістю та рішучістю, із якою він писав свої неперевершені твори, котрі були, є і будуть рушійною силою у боротьбі українського народу за волю, справедливість та суверенітет.

Геній українського народу, великий Кобзар, чудовий лірик, вражаючий художник, незабутній письменник, незрівняний поет, відомий дисидент, солдат та засланець, у якого забрали найцінніший скарб – папір та олівець – ось невеликий перелік тих слів, якими сміливо можна охарактеризувати Тараса Григоровича Шевченка. Життєвий і творчий шлях відомого українського митця пронизаний

важкою низкою випробувань: переживаннями та втратами, розпачем та радістю, відданістю та спокутою...

Тарас Шевченко – це людина, яка завжди боролася за свої переконання, за можливість втілювати і творити думки за допомогою художнього слова та пензля, за права кріпосного народу та право носити горде ім'ям – українець. Це невмируще ім'я відоме у кожному куточку земної кулі, його твори перекладають десятками мов, а гостре, немов меч, слово, безсмертні твори та чудові малярські роботи назавжди залишили невмирущий слід у серцях мільйонів.

Т. Шевченко – велетень духу, митець могутньої творчої сили, непримиренний борець проти будь-якого гноблення людини людиною. Поезія, мистецтво слова поєдналися в його творах з соціальною боротьбою і становлять з нею суцільний органічний сплав. Боротьбою за визволення народу, за соціальну справедливість і духовне розкріпачення мас Т. Шевченко здійснив найвище суспільне призначення поета. В історію людської культури він ввійшов не тільки як геніальний народний поет України, а й як найбільший, поряд з О. Пушкіним і А. Міцкевичем, поет слов'янства, як поет-гуманіст світового значення.

Т. Шевченко виступив як поет-новатор, приніс з собою в українську літературу «слово нове», новий світ поезії, неповторні образи, картини й барви, небачене раніше багатство й широчінь тем, ідей, мотивів, жанрових форм, вивів українську літературу на шлях реалізму й народності.

Час не став для Т. Шевченка мірилом відстані між ним і наступними поколіннями. Свободолюбні, гуманістичні ідеї, якими пройнята його творчість, мали своїм джерелом настрої селянських мас, зростали на ґрунті поєднання революційної думки й передової художньої культури з визвольними прагненнями народу. І хоч, здавалося б, царизм зробив усе, щоб приборкати геній Т. Шевченка, він не зміг скувати його революційної думки, відірвати творчість поета від народу. Т. Шевченко з геніальною художньою силою висловив ідеї, які підіймали на боротьбу проти рабського становища все ширші народні маси. Життєвий та літературний подвиг Т. Шевченка, поета, що, вийшовши з народних низів піднісся до вершин передової суспільної думки свого часу і передової світової літератури, не можна не визнати явищем світового значення в історії культури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Грабович Г. Шевченко як міфотворець: Семантика символів у творчості поета. К.: Рад. письменник, 1991. 212 с.
2. Гуржій І. О., Сарбей В. Г. Т. Г. Шевченко – революціонер-демократ. К., 1961. 47 с.
3. Гуржій І. О. Тарас Шевченко про героїчне минуле України. К., 1964. 46 с.
4. Зайцев П. Життя Т. Шевченка. 2-е вид. К.: Обереги, 2004. 480 с.

5. Огієнко І. Тарас Шевченко / Упоряд. М. С. Тимошик. К.: «Наша наука і наша культура», 2002. 440 с.
6. Рильський М. Т. Поетика Шевченка. К.: Вид-во Акад. наук УРСР, 1961. 24 с.
7. Смілянська В. Л. Стиль поезії Шевченка. К.: Наук. думка, 1981. 263 с.
8. Шевченко Т. Г. Твори: В 5 т. К.: Дніпро, 1984–1985.

МАСШТАБНІ МОРСЬКІ КАТАСТРОФИ

Боева Д. Д.

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України

Світова історія мореплавання зберігає відомості про непомірне число нещасть, що перерахувати навіть найтрагічніші з них просто не можливо. Статистика показує, що частіше всього судна тонуть у результаті зіткнень. Певно, найбільше жертв, не менше 3 тис. осіб, понесло зіткнення переобтяженого філіппінського морського порома Dona Paz з невеликим танкером Victor, яке відбулося в 1987 році. Звичайно ж, подібні аварії не раз траплялися і до того, і після. У 1891 році в Гібралтарській бухті сильний вітер кинув англійський пароплав Utopia прямо на броненосець Amson. Військовий корабель не постраждав, але Utopia отримала пробоїну і затонула (576 загиблих). У 1914 році біля узбережжя Канади норвезьке судно Storstad вдарило і потопило британський трансатлантичний лайнер Empress of Ireland (1 027 загиблих) [1]. У 1916 році зіткнулися китайські крейсера «Хай Йан» і «Цін Йу», останній пішов на дно і забрав з собою близько тисячі чоловік.

У 1956 році в Атлантичному океані затонув італійський одинадцятипалубний лайнер Andrea Doria, перший пасажирський корабель міжнародного класу, побудований на італійських верфях після Другої Світової війни. За вісім днів до цього він відплив з Генуї в Нью-Йорк, маючи на борту 1 134 пасажирів і 572 чоловіки команди. Поблизу від американського узбережжя, недалеко від острова Нантукет, йому в борт врізалось шведсько-американське пасажирське судно Stockholm, що йшло з Нью-Йорка до Європи. Видимість тоді була практично нульовою, проте на містку «Андреа Дорія» вчасно помітили зустрічний корабель на екрані радіолокатора. Оскільки «Стокгольм» перерізав курс «Дорія», він зобов'язаний був відвернути, на що

розраховував і капітан італійської лайнера. Однак на «Стокгольмі» взагалі не було радара, і до того ж ним керувала лише одна людина, третій помічник капітана. Коли капітан «Дорія» запідозрив недобре і наказав змінити курс, було вже пізно. Під час зіткнення ніс «Стокгольма» розвернув борт «Андреа Дорія», і корабель став швидко кренитися на правий борт і занурюватися у воду. За радіосигналом на допомогу «Дорія» прийшли чотири корабля, які врятували всіх людей, що залишилися в живих після зіткнення. Жертвами корабельної аварії стали 43 пасажери. Така ж причина загибелі радянського пасажирського пароплава «Адмірал Нахімов», протаранених незадовго до опівночі 31 серпня 1986 року в Новоросійській бухті суховантажем «Петр Васев» (422 загиблих). Експерти прийшли до висновку, що капітан «Петр Васев» поклався на систему автоматичного прокладання курсу і фактично усунувся від управління кораблем аж до його безпосереднього зближення з «Нахімовим». Тільки за хвилину до зіткнення він спробував відвернути від «Нахімова», проте сухогруз не послухався керма і не змінив курсу. Велика кількість жертв пояснюється тим, що побудований в 1925 році «Нахімов» був абсолютно зношений і дуже швидко затонув.

Кораблі гинуть і від пожеж. У 1904 році з-за цього пішов на дно Нью-Йоркської гавані американський пароплав General Slocum (1 031 загиблих) [2]. У 1934 році загорівся і потонув американський лайнер Morro Castle, обслуговував лінію Нью-Йорк – Гавана (127 загиблих). Під час судового розгляду адвокати власника судна, компанії Ward Line, спочатку стверджували, що катастрофа була Божою карою, а потім намагалися звалити її на терористичний акт комуністичної агентури. Однак на процесі було доведено, що команда корабля знехтувала правилами протипожежної безпеки і кепсько дбала про порятунок пасажирів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Investigating the Empress of Ireland. Shipwreck Investigations at Library and Archives Canada. Library and Archives Canada. 14 February 2006. Retrieved 20 February 2018.
2. The General Slocum An Unlucky Craft. Has Had Collisions And Accidents by the Score. Has Run Ashore Many Times. She Was a Crack Harbor Boat Thirteen Years Ago. Capt. Van Schaick's Good Record.

ЗАГАЛЬНА ТРУДОВА ПОВИННІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ В РОКИ ОКУПАЦІЇ (1941–1944 РР.)

Бондаренко Н. В.

*Науковий керівник – Яшан О. О., кандидат історичних наук, доцент
Черкаський державний технологічний університет*

Проблеми Другої світової війни багато років перебувають у центрі уваги історичної науки. Однією із складних сторінок історії зазначеного періоду, яка вимагає всебічного вивчення, є нацистсько-фашистський окупаційний режим в Україні, соціально-економічна політика нацистської влади щодо українського народу. Окупанти розглядали територію України як величезний резервуар дешевої робочої сили, що була вкрай необхідна для обслуговування потреб німецької військової економіки та армії. У листопаді 1941 р. А. Гітлер заявляв: «Ми примусимо працювати на нас усіх до останньої людини» [1]. Дотримуючись встановленої мети, представники «нової влади» планували використати трудові ресурси окупованого Центрального регіону України в повному обсязі. Цікавим є той факт, що від радянської системи окупанти зберегли право розпоряджатися робочою силою на власний розсуд, не зважаючи на потреби та інтереси окупованого населення. Так окупаційна військова влада залучала цивільне українське населення для виконання нагальних робіт військового значення: попереднього відновлення шляхів сполучення, залізниць, мостів, розчисних робіт, прибирання трупів, влаштування тимчасових приміщень для розквартирування військ.

5 серпня 1941 р. було видано наказ про обов'язкову трудову повинність [1], відповідно до якого, всі жителі окупованих східних областей віком від 18 до 45 років підлягали загальному трудовому обов'язку. На території центральної України загальна трудова повинність встановлювалась в межах від 15 до 60 років. Фахові робітники повинні були призначатися на роботу за спеціальністю, а ті, що не мали професії – на некваліфіковані, допоміжні роботи. Невиконання наказу про трудову повинність каралося тюрмою та каторжними роботами [1]. Безробітне населення повинно було обов'язково зареєструватися на біржі праці, які поряд із добровільним наймом населення на роботу, здійснювали і примусову трудову мобілізацію. Робота, запропонована біржею праці, вважалася обов'язковою і відмовитися від її виконання безробітний не міг. В разі ухилення від реєстрації на біржі праці штрафували до 500 крб., але були і більш жорсткіші покарання: засудження до таборів примусової праці, тюрмне ув'язнення [2, 46] і навіть смертна кара. Крім того, видача хлібних та продуктових карток також залежала від регулярної явки на біржу праці [1]. Праця українців на окупантів була не лише обов'язковою, а ще й «почесною», тобто безоплатною, як виконання обов'язку перед «визволителями».

Треба зазначити, що представники окупаційної влади, для реалізації своїх планів, компенсуючи нестачу робочої сили в регіонах, примушували сільськогосподарських робітників переїжджати в інші регіони [3, 64]. Працю селян використовували також на будівельних та розчисних роботах [4, 39].

4 березня 1942 р. рейхскомісар Е. Кох видає розпорядження «Про обмеження зміни місця праці». Відтепер, всі без виключення установи та підприємства, приймаючи на роботу або звільняючи українське населення, повинні були отримати дозвіл біржі праці. Порушення розпорядження каралося грошовим штрафом у необмеженому розмірі і тюремним ув'язненням до одного року або одним із цих покарань. Тюремне ув'язнення можна було замінити примусовою працею до одного року. Відтепер біржа праці стала повним господарем людської долі.

Трудову повинність українське населення відбувало не тільки на батьківщині. З початком війни на промислових підприємствах та полях рейху гостро не вистачає робітників, тому було прийнято рішення замінити їх робітниками з окупованих територій. Вже влітку 1941 року пролунали перші заклики до української молоді їхати на роботу в Німеччину, в яких на всі лади розписувалося «райське життя» іноземних робітників у Німеччині. Тільки в липні 1942 р. відділ пропаганди рейхскомісаріату Україна розповсюдив серед населення 350 тис. подібних агітаційних листівок [1].

Окупаційна влада, з метою агітації населення, широко використовувала україномовну пресу, церкву, кінематограф тощо.

Слід визнати, що застосовані нацистами заходи (пропагандистська кампанія, соціальний тиск, труднощі з працевлаштуванням удома) мали певні результати. Деяка кількість людей повірила байкам про «нацистський рай» і, дійсно, добровільно з'являлася для від'їзду до Німеччини [5, 194]. Проте вже перша зустріч з нацистською дійсністю розвіяла рожеві мрії заробітчан. Взагалі, 10–20% робітників помирили ще в дорозі через нелюдські умови перевезення, а ті хто вижив потрапляли в умови, які практично не відрізнялись від життя військовополонених та в'язнів нацистських концтаборів. Про те, які умови життя та праці чекали українців у Німеччині, незабаром стало відомо на батьківщині, тому кількість добровольців поступово починає зменшуватись. З весни 1942 року вивіз людей на роботу до Німеччини став примусовим. Останні повідомлення про добровільне залучення робітників у Німеччину датовані 1942 р. Начальник зіпо/СД Києва визначав період із січня до квітня 1942 р. як «короткий час вербування добровольців», а в списках ешелонів до Німеччини навесні 1942 р. визначалося близько 10% добровольців від усіх завербованих [6, 142–143].

Отже, можна зробити висновок, що однією з складових економічної політики нацистських окупантів на території Центральної України було введення загальної трудової повинності для всього

населення, а пізніше, як наслідок цього – насильницька депортація українського населення на роботу в Німеччину та на територію її союзників. Експлуатація робочої сили на цій території перетворилося на одне з головних завдань окупаційної адміністрації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Яшан О. О. Система загальної трудової повинності населення Центральної України в роки німецько-фашистської окупації (1941–1944 рр.). *Наукові праці: Науково-методичний журнал*. Т. 83. Вип. 70. Історичні науки. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. С. 40–44.

2. Державний архів Черкаської області (далі – ДАЧО). Ф. р-60 с. Оп. 1. Спр. 2.

3. ДАЧО. Ф. р-60 с. Оп. 1. Спр. 2.

4. ДАЧО. Ф. р-51 с. Оп. 1. Спр. 33.

5. Яшан О. О. Зміни настроїв українського населення щодо економічної співпраці з окупаційною владою на початковому етапі Великої Вітчизняної війни (літо 1941 р. – весна 1942 р.). *Історичні записки: Збірник наукових праць*. Вип. 11. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. С. 193–203.

6. Айкель М. «Через брак людей...»: Німецька політика набору робочої сили та примусовій депортації робітників із окупованих областей України 1941–1944 рр. *Український історичний журнал*. 2006. №6.

ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ СПІВРОБІТНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ

Вакуленко О. В.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України;

Головна школа пожежної служби Республіки Польща

Стійкий інтерес до багатоаспектного явища професійної деформації фахівців ризиконебезпечних професій пояснюється, з одного боку, комплексом психологічних та соціальних питань, пов'язаних зі збереженням безпеки життя самих працівників, а з іншого боку – проблемністю та невирішеністю багатьох важливих аспектів цього феномену. Вважається, що професійна деформація – це результат появи та розвитку жорстких професійних стереотипів, перенесення професійної ролі у сферу позаслужбових стосунків або впливу специфіки службової діяльності.

Враховуючи специфіку діяльності працівників ДСНС, цілком ймовірним є припущення, що вплив стрес чинників у поєднанні з

індивідуальними особливостями працівників виступає передумовою виникнення та формування професійної деформації у рятувальників.

Професійна діяльність накладає не тільки позитивний відбиток на особистість фахівця а й негативний, тому припускається, що вплив професійної діяльності на працівника залежить від специфіки самої діяльності впливу стрес-чинників у поєднанні з індивідуальними особливостями працівників виступає передумовою виникнення та формування професійної деформації у рятувальників.

Актуальність вивчення професійної деформації та шляхів її подолання зумовлена не тільки її негативним впливом на ефективність праці, але й тим що професійне, та як наслідок, психологічне перевантаження впливає на все життя людини, змінюючи її психічний та соматичний стан, що призводить до погіршення здоров'я, психологічних проблем та особистісних змін.

Несприятливі умови праці викликають негативні зміни, які на перших етапах формування проявляються у професійній сфері, з часом ці зміни відбиваються і на поза професійній сфері фахівця.

Окремим видом професійної деформації є синдром професійного вигорання, який характеризується втратою інтересу до фахової діяльності, апатією, легким депресивним станом.

У фахівців екстремальних професій вигорання – це дисфункціональний стан, що виникає під впливом тривалого психоемоційного стресу. Даний стан характеризується емоційним виснаженням, знецінюванням праці та зниженням ефективності професійної діяльності.

Значний вплив на розвиток професійної деформації фахівців ризиконебезпечних професій має тривалість виконання службових обов'язків(стаж роботи):

- від 1 до 5 років служби – невисока ймовірність деформації, при цьому спостерігається переважно початковий рівень;
- 6–10 років – ймовірність досить висока, деформація виникає часто;
- 11–15 років – ймовірність деформації дуже висока, вона виникає в більшості працівників;
- понад 16 років – деформація майже неминуча.

При формуванні професійної деформації працівників ДСНС визначальним є ступінь власної відповідальності фахівців за збереження життя та здоров'я інших людей, який необов'язково є пропорційним стажу роботи працівника, що опосередковують виникнення професійної деформації фахівців аварійно-рятувальних підрозділів ДСНС.

Таким чином, серед основних психологічних причин формування професійної деформації працівників служби ДСНС головною виступає сама професійна діяльність, а також:

1) невідповідність мотиву вибору професії конкретною особистістю, меті професійної діяльності (корисливі мотиви, прагнення влади тощо);

2) невідповідність очікувань недосвідченого фахівця професійній реальності, труднощам на шляху професіоналізації;

3) затримки професійного розвитку;

4) зниження рівню інтелекту.

Отже, враховуючи специфіку діяльності ДСНС, цілком ймовірним є припущення, що вплив стрес-чинників, у поєднанні з індивідуальними особливостями працівників, може виступати передумовою виникнення та формування професійної деформації до власної відповідальності за збереження життя та здоров'я інших людей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Анциферова Л. И. Условия деформации личности. М.: Наука, 1998. С. 54–60.

2. Безносков С. П. Профессиональная деформация личности. СПб.: Речь, 2004. С. 127–135.

3. Деркач А. А. Профессиональная деятельность в особых и экстремальных условиях. М.: Логос, 2003. С. 140–149.

«УРОКИ» ОРГАНІЗАЦІЇ МЕДІА-ПРОСТОРУ ВІД ЗАХІДНИХ ПАРТНЕРІВ

Величко О. М.

*Науковий керівник – Кретов П. В., кандидат філософських наук,
доцент*

Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького

Для пострадянського простору (до якого відносимо й Україну) є звичною ситуація, коли люди із захопленням говорять про умовний «захід». Як правило, маються на увазі країни т.з. Старої Європи (Франція, Об'єднане Королівство, ФРН) а також Сполучені Штати Америки. Не дивлячись на те, що нам дійсно є чому повчитися у західних партнерів, це не виключає факту того, що й у їхньому способі організації життєдіяльності (на всіх рівнях) є свої проблеми та інші особливості, про які варто пам'ятати політикам та іншим впливовим громадським діячам при обговоренні або здійсненні тих чи інших реформ. Банальне копіювання чужого без додаткового осмислення, рефлексії та бездумне відтворення ніколи не призведуть до гарного результату. Тим не менш, повертаючись до захвату людей від «західних цінностей»: одні популярні тези (на кшталт «американської мрії») є явними міфами та давно стали у вузьких колах мовними кліше чи «мемами», а от інші потребують більш детального розгляду,

оскільки з ними не все так однозначно. За таку тези ми обрали «святих святих» демократії – свободу слова (у широкому сенсі; тим не менш ми часто будемо ототожнювати її зі свободою медіа, оскільки в наш час вони тісно взаємодіють та взаємодоповнюють одна одну). Для будь-кого є очевидним, що реальна демократія не могла б функціонувати без можливості вільно висловлювати власні переконання, проте, чи все так добре з функціонуванням свободи слова на практиці, ми спробуємо з'ясувати, і, до того ж, спробуємо зробити висновки та надати рекомендації для організації медіа-сфери в Україні, оскільки ми, як держава, що розвивається, маємо потенціал до змін на краще (можливо, навіть більший, ніж у країн, що вже сформувалися в тій, чи іншій системі організації політично-соціального життя).

Перш за все, варто зазначити, що медіапростір в «державних розвинутого капіталізму» страждає від тих самих проблем, що й самі держави. Ні про які «рівні можливості» у світі з обмеженими матеріальними ресурсами, контроль над якими знаходиться у невеликого кола людей, не може йти і мови. У більшості сфер, в тому числі – в медіасфері, існує декілька великих гравців, що тісно пов'язані з владою, або є її частиною. Для прикладу можна згадати короткий конфліктний епізод з інформаційно-політичного життя США, пов'язаний з т. зв. «Sinclair Script» (Сценарій Сінклера) [1]. Суть полягала в тому, що на деяких інтернет-ресурсах почали з'являтися ролики («нарізка» з багатьох – приблизно 35–40 каналів), де ведучі новин з різних каналів проголошували одночасно однаковий текст. Як би ми не ставилися до змісту самого послання, це підтверджує нашу тезу про те, що на ринку ми маємо справу з гігантами, котрі, якщо і не володіють монополією на інформування населення, то, як мінімум, здатні впливати на великі аудиторії суто за рахунок кількісних показників. Другим прикладом ставлення до рівних можливостей та рівного представництва в ЗМІ у США, є історія, що наводить Ієн Шапіро [2]. Конституційний Суд США розглядав питання про те, чи не суперечить можливість вкладати необмежену кількість грошей у медіасферу законам про рівне представництво в інформаційному полі. Хоча є очевидним, що шанси бути почутим у телемагната (чи політика, що має хоча б один канал державного масштабу) і незалежного журналіста є зовсім нерівними, більшість суддів все ж висловилися за те, що вони не в праві забороняти людям витратити гроші на власний розсуд. Таке ставлення держслужбовців демонструє, що інтереси фінансових еліт превалюють над знаходженням істини, яка, як відомо, «народжується» в рівноправній суперечці. Якщо слідувати показникам індексу свободи преси, визначеним організацією «Репортери без кордонів» [3], можна здогадатися, що в Європі ситуація не надто відрізняється від Сполучених Штатів, оскільки ситуація в більшості країн ЄС (як і в Штатах) позначена як «задовільна». Оскільки ми продемонстрували на двох показових прикладах, наскільки ця ситуація «задовільна» в США, здогадатися, в якому стані справи Європейського

Союзу буде неважко. Проте, є одна суттєва різниця, на яку вказують навіть представники ЗМІ в Сполучених Штатах: з огляду на статтю Bloomberg Opinion [4] можна зрозуміти, що в Європі, на відміну від США, владою все ж таки здійснюється тиск на медіа. У статті згадано ситуацію у ФРН, де на великі соціальні мережі (Twitter, Facebook), що недостатньо активно борються з «hate speech»-ем, тиснули шляхом погроз багатомільйонними судовими штрафами. При цьому, як показала ситуація з блокуванням аккаунтів Дональда Трампа [5], соцмережі в США також не бажають йти проти влади і готові навіть без видимого тиску прямо чи опосередковано діяти в інтересах тих чи інших сторін у політичній боротьбі. Попри те, що Перша поправка Конституції США захищає навіть «hate speech», це не змінює того, що і США, і ЄС мають багато спільних рис, що стосуються функціонування медіапростору.

Перерахуємо основні проблеми медіа-простору на «заході».

По-перше, наявність свободи ще не є гарантією рівних можливостей щодо користування нею, тобто сама по собі декларація свобод та невтручання держави (з відсутнім подальшим контролем) ще не є гарантією адекватної реалізації цих самих свобод.

По-друге, відсутність реальних механізмів для реалізації свободи слова ніяк не заважає політикам постійно використовувати її як важіль тиску: людину часто можуть звинуватити в порушенні свободи слова навіть тоді, коли обмеження мали обґрунтований характер і, навпаки, невігідні думки завжди можна обставити як суспільно небезпечні та піддати забороні їх обговорення.

По-третє, можливість вільно казати майже будь-що створює багато проблем: ви майже ніколи не почувете про відповідальність для журналістів чи користувачів мережі за поширення фейків, простір свободи слова одночасно є і необмеженим простором подвійних стандартів та маніпуляцій, де (через надзвичайне інформаційне навантаження) віднаходження істини часто здається маловірогідним, хоча в тому ж Інтернеті «ніщо не забуте, ніхто не забутий».

По-четверте, (і це – чи не найбільша проблема) майже ніколи у розмовах про «свободу слова та преси» ми не знаходимо згадок про соціальний контекст. Ми маємо на увазі те, що у людей є власні думки, є і групове мислення, і колективна уява; наявні приховані і явні соціальні суперечності; важливим є значення культури тієї чи іншої країни, рівень освіченості та вихованості людей, наявність політичної самосвідомості у громадян тощо. Маючи достатньо знань про стан соціуму, медіа не потребують постійного «килимового бомбардування» фейками чи пропагандою – якщо буде дозволено метафоричне висловлювання, іноді достатньо навіть заломленого сонячного променя, щоб у сухому лісі розгорілася пожежа. Грамотна маніпуляція колективною свідомістю здатна активізувати накопичений конфліктний потенціал, достатній, щоб дестабілізувати, штучно підвищити природну гетерогенність суспільства.

Ми хочемо сказати, що без необхідних соціально-культурних факторів навіть найкращі інтенції щодо впровадження та підтримання свободи слова приречені на невдачу, оскільки в таких умовах демократія перетворюється на охлократію, свобода думки (що має бути, по ідеї, орієнтована на пошук істини) – на царство постправди, свобода совісті – на повний моральний релятивізм, аморалізм та опортунізм, а свобода взагалі – на хаос, до того ж не на повний (типу гобсівської «війни всіх проти всіх»), а на контрольований, і контрольований тими, хто має достатні матеріальні ресурси, щоб утримувати медіа, і, тим самим, формувати громадську думку, простими словами – олігархією.

Що ж це все означає для нашої держави? Ну, варто сказати, що не дивлячись на явне економічне відставання України від ЄС та США, у нас є вельми велика кількість олігархів та просто дуже багатих людей, майже кожен з яких має власний телеканал, радіостанцію, інформагентство і т.і. Віднедавна політики, що (як би вони не хотіли цього приховати) насправді представляють інтереси доволі вузьких фінансових кіл, перебралися ще й в Інтернет. Таким чином, фейки то політична пропаганда «низької якості», але «високої агресивності» доноситься до простої людини майже звідусіль. Додавши до цього знання про те, що, відверто кажучи, рівень вихованості, особистої та колективної культури у середньостатистичного громадянина нашої держави не можна назвати високим – і це ми ще не кажемо про критичне мислення і медіаграмотність. Навіть якби в такому стані суспільства хтось би намагався впровадити свободу медіа-сфери, це навряд чи була б успішна спроба – більшості людей все одно не було б, що сказати, а сприйняти сказане повноцінно і без безглузких непорозумінь та маніпуляцій не вони також не змогли б. Виникає розумна пропозиція – займатися всебічним розвитком особистості на державному рівні: у дитсадках, школах, університетах. Але тоді виникає питання: як бути з вихованням у родині, адже більшість батьків будуть «продуктом» попередньої системи? Це питання наразі відкрите для дискусії. А от що точно можемо сказати, так це те, що можновладцям та їх бенефіціарам не потрібні критично мислячі, всесторонньо розвинені люди : так було у всі часи, адже масами, в незалежності від того яким чином ти їх контролюєш (з допомогою жорсткої руки чи м'якої влади («soft power»)), вони все одно приносять тобі прибуток і не задають тобі питань. На нашу думку, без докорінних змін у суспільстві неможливо буде повноцінно реалізувати не тільки свободу медіа та свободу слова, а й свободу взагалі. Якщо трактувати свободу як «осмислену необхідність» (Б. Спіноза), то неможливо обійтись без осмислення як меж своїх прав, так і переліку своїх обов'язків. Українському суспільству, перш за все, необхідно усвідомити усі проблеми того економічно-політичного та соціального становища, в якому ми перебуваємо, оскільки, як відомо, визнання наявності проблеми є першим кроком до її вирішення. На нашу думку,

всеохоплююча дискусія з цього приводу могла б стати гарним початком тих самих докорінних змін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Este J. Why are Sinclair's scripted news segments such a big deal? URL: <https://theconversation.com/why-are-sinclairs-scripted-news-segments-such-a-big-deal-94365>.
2. Шапиро И. Бегство от реальности в гуманитарных науках. (368 с.) 2020 Word Press Freedom Index. URL: <https://rsf.org/en/ranking>.
3. Feldman N. Free Speech in Europe Isn't What Americans Think. URL: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2017-03-19/free-speech-in-europe-isn-t-what-americans-think>.
4. Blocked: how the internet turned on Donald Trump. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2021/jan/12/blocked-how-the-internet-turned-on-donald-trump>.

ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ: ПОНЯТТЯ, ФОРМИ ТА ВИДИ

Верещак В. О.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

У науковій та спеціальній літературі немає єдиного підходу до визначення змісту поняття «професійна деформація». Труднощі розкриття її природи обумовлені, насамперед, складністю структури і різноманітним зв'язком між формами прояву деформації в процесі професійної діяльності та їх особистісної сутністю.

Вперше термін «професійна деформація» ввів П. Сорокін як позначення негативного впливу професійної діяльності на людину. Професійну деформацію описували у своїх роботах такі вчені, як С. Г. Геллерштейн (1930), А. К. Маркова (1996), Е. Ф. Зеєр (1999, 2003). Професор Р. Конечний і доктор М. Боухал (60-ті роки ХХ століття) вважали, що схильність до деформації спостерігається у певних професій, «представники яких володіють важко контрольованою і важко обмеженою владою».

Природно, констатація професійної деформації в суспільній думці і наукове розуміння її специфіки – далеко не співпадаючі речі. Разом із тим очевидно й інше – на відміну від інших професій, де деформація одного працівника не «кидає тінь» на його колег і не нівелює соціальну цінність їхньої праці, у діяльності співробітників ДСНС таке явище в принципі неможливо. Помилки одного

персоніфікуються в суспільній свідомості як недоліки всіх співробітників, породжуючи відповідний стереотип – «там усі такі».

Тому вивчення професійної деформації співробітників ДСНС – безумовно актуальна задача, а постановка проблеми професійної деформації аж ніяк не данина моді, чи відповідь на «кон'юнктуру часу». Ця проблема існувала з часу виникнення МНС й існує дотепер, саме як негативна альтернатива, закладена в механізмі професійної діяльності ДСНС, що переповнена конфліктними ситуаціями.

У найбільш загальному виді професійну деформацію можна визначити як зміна характеру і результатів професійної діяльності співробітників ДСНС, їхніх службових і позаслужбових відносин у колективі, розвиток в духовному світі співробітників негативних морально-психологічних рис характеру. Деформація свідомості представляє в остаточному підсумку відображення тих перекручувань, що проявилися в професійній діяльності й у різноманітних відносинах, що виникають на її основі. У цьому змісті деформація свідомості – і результат, і одночасно передумова загальної деформації. Не існує фатальної зумовленості професійної деформації для кожного з працюючих у пожежно-рятувальних підрозділах. Тільки від волевиявлення конкретного індивіда залежить ступінь його стійкості деформуєчому впливу з боку об'єктивних факторів, якими наповнена його професійна діяльність. У зв'язку з цим можна говорити про наявність визначеної «межі допустимості професійної деформації», що представляє комплекс властивих конкретній людині професійних і морально-психологічних якостей, що дозволяють ефективно виконувати службові обов'язки. Різноманіття життєвих ситуацій, рівень розвитку навичок і здібностей особистості, конкретні умови виконання службового обов'язку можуть приводити співробітників ДСНС до зовсім протилежних наслідків: удосконалюванню психічних властивостей, необхідних у даній діяльності, або до появи професійної деформації.

Професійній діяльності співробітників ДСНС властиві наступні основні елементи: предмет діяльності, суб'єкт діяльності, зміст (мета і задачі), форми, засоби, методи і результат діяльності. Кожний з елементів специфічно виявляється в діяльності інших підрозділів і, одночасно, піддається процесу деформації.

Працівник ДСНС знаходиться з різними категоріями громадян у постійному контакті, впливаючи, з одного боку, на їхню свідомість, а з іншого боку – сам піддається зворотному впливу.

Часто професійна деформація спричиняється формальним виконанням своїх посадових і владних повноважень. Частково для цього існують і об'єктивні причини: недофінансування служби, вимоги керівництва щодо показників кількості штрафних санкцій, низький рівень оплати праці при ненормованому робочому часу, злам моральних устоїв.

Таким чином, бажання незаконно заробити, потреба швидкого просування по службі можуть привести до деформованого сприйняття об'єкта професійної діяльності, попросту говорячи, нерозбірливому відношенню до людей.

Важливу роль у виробленні морально-психологічного імунітету співробітників ДСНС відіграє їхнє відношення до змісту професійної діяльності. У свою чергу, це відношення залежить від емоційного й інтелектуального складу характеру співробітників. У великих містах України працівники постійно стикаються з наслідками надзвичайних подій та ситуацій, досить часто бачать фізичні страждання та моральні переживання потерпілих. Тривалий вплив цих факторів рано чи пізно формує у співробітника стереотип холоднокровного, а часом і байдужного відношення до події. Зрозуміло, зайва схвильованість і нервозність шкодить справі. Тому, говорячи про наявність «межі допустимості» професійної деформації, мається на увазі насамперед змушена морально-психологічна адаптація співробітника до наслідків надзвичайних ситуацій.

Найважливіша сторона професійної діяльності співробітників ДСНС – їхні службові відносини: між начальником і підлеглим; старшим і молодшим по званню; відносини між членами колективу, що мають однакове службове становище.

У залежності від характеру цих відносин багато в чому формуються професійні якості працівників, які або сповільнюють або прискорюють розвиток стійкого психологічного імунітету до деформації. Тим часом, рівень морально-психологічного клімату в окремих підрозділах не завжди відповідає встановленим вимогам. Маються на увазі конфлікти між самими співробітниками, між співробітниками і начальником тощо.

Іноді складається також своєрідна безвідповідальна практика роботи з молодими співробітниками, що приходять працювати в пожежно-рятувальні підрозділи. Не завжди начальник вміє психологічно впливати на молодих співробітників, допомагає їм адаптуватися в колективі, зацікавлює в кінцевому результаті праці. Особистий приклад начальника, його сумлінне і професійне розуміння службового обов'язку, уміння об'єднати професійні інтереси усього підрозділу з особистими інтересами кожного співробітника – неодмінна умова і надійна гарантія проти деформації службових взаємин.

Основними видами професійної деформації є:

Посадова деформація – керівник не обмежує свої владні повноваження, у нього з'являється прагнення до придушення іншої людини, нетерпимість до іншої думки, зникає вміння бачити свої помилки, самокритичність, виникає впевненість, що власна думка єдино вірна. Зустрічається найчастіше.

Адаптивна деформація – пасивне пристосування особистості до конкретних умов діяльності, в результаті чого у людини формується

високий рівень конформізму, він переймає беззастережно прийняті в організації моделі поведінки. При більш глибокому рівні деформації у працівника з'являються значні і іноді носять яскраво виражений негативний характер зміни особистісних якостей, у тому числі владність, низька емоційність, жорсткість.

Професійна деградація – крайня ступінь професійної деформації, коли особистість змінює моральні ціннісні орієнтири, стає професійно неспроможною.

Якщо деформація засобів і методів роботи співробітників багато в чому обумовлена порушенням принципів законності, справедливості і гуманізму, то деформація моральних і психологічних взаємин між співробітниками – принципу колективізму. Проявом таких порушень може бути егоїстична орієнтованість частини співробітників, насаджувана ними атмосфера «взаємопідсижування», гризні і недовіри, створення психологічної «натягнутості» у взаєминах. У цьому зв'язку ще раз підкреслимо визначальну роль морального прикладу начальника, поведження якого сприяє створенню справді колективістських принципів взаємин, вільних від підлабузництва, догідництва і чиношанування, з однієї сторони; егоїзму, кар'єристичної ощадливості, індивідуалізму – з іншої.

Одним з елементів, що піддається професійної деформації, є свідомість працівників: низька професійна культура, деформування почуттів, потреб, мотивів і ідеалів. Компонентом свідомості виступають і вольові якості особистості, тому можна вести мову про деформацію також волі.

Корозія свідомості співробітників може бути ефективно відвернена завдяки наявності наступних морально-ділових якостей: совість, обов'язок, достоїнство, честь і відповідальність.

Той факт, що совість – важливий засіб забезпечення виконання службового обов'язку, не означає, що рятувальник не має права на відношення до людей, безпосередньо не обговорене інструкціями і наказами. Навпаки, якщо поруч з тобою хтось переживає горе, ти повинний допомогти і відчутти його страждання, біль. Допомогти насамперед тому, що саме від людини, одягненого у форму працівника ДСНС, такої допомоги й очікують у першу чергу.

Часто поряд із сумлінністю стосовно своїх обов'язків указують на необхідність для працівника ДСНС таких якостей, як чуйність, співпереживання. Це не випадково. Ці риси морального обличчя розкривають високу гуманістичну мету роботи ДСНС, здатність кожного її співробітника бути не тільки байдужим виконавцем нормативних актів, але і вміти завжди залишатися людиною, завжди й у будь-яких ситуаціях.

Багато здивувань, засмучень і навіть гніву викликає співробітник необов'язковий, неорганізований, той, хто може і завірити в чому завгодно, і наобіцяти багато чого, але рівно нічого не зробити. Тому сумлінність працівника ДСНС – це і його персональна

відповідальність. «Бути людиною, – писав Антуан де Сент-Екзюпері, – значить почувати свою відповідальність». Безвідповідальність співробітника чревата його безпорадністю та гострими конфліктними ситуаціями, невмінням і неготовністю до самостійних дій. І навпаки, відповідальний працівник ініціативний, здатний у будь-якій неортодоксальній ситуації мобілізувати себе і людей на пошук оптимального рішення. Таким чином, деформація моральної свідомості виявляється в таких формах, як:

- байдуже, формальне відношення до людей, відсутність співпереживання і жалю;
- безпринципність;
- безчесність, корисність, безсовісність, байдужність до особистості, об'єкту професійної діяльності;
- свідоме порушення основних принципів моралі: колективізму, гуманізму, патріотизму і її норм (обов'язку, совісті, відповідальності, честі і достоїнства);
- низький професійний рівень знань;
- мстиве, злісне, підозріле відношення до людей;
- неправильне розуміння владних повноважень, зловживання ними й ін.

Деформація свідомості виявляється й в усвідомленні співробітником змісту і призначення його роботи, ідеалів життя.

Таким чином, формування і розвиток людини неможливі без діяльності. Саме діяльність забезпечує входження в суспільство, засвоєння і подальше відтворення його матеріальних та духовних надбань. Ключовим напрямком розвитку людини є професійний розвиток. Визначальним його етапом є власне трудова стадія, що передбачає виконання певної діяльності як професії. В ході професійної діяльності виникають фактори професійної деформації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кісіль З. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008.
2. Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ. К., 1997.
3. Морально-професійна деформація та її профілактика в діяльності працівників міліції. URL: ua.textreferat.com/referat-7525-1.html.

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ СОЦІЕТАРНОГО У ВИХОВАННІ

Гайдамак А. О.

Науковий керівник – Вороновська Л. Г., кандидат філософських наук, доцент

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

У той час як одним із пріоритетів розвитку виховної теорії на Заході стала опора на індивідуума, існує і зворотна тенденція – виховання з опорою на колектив. Соціально орієнтоване виховання, покликане сформувати з індивідуума ідеального члена великої або малої соціальної групи, прищепити йому цінності і моделі поведінки, властиві саме цій групі, називається соціетарним. Змістом даної парадигми виховання були цілеспрямовано відібрані цінності і норми поведінки соціальної групи (класу, нації).

Соціетарна парадигма відноситься до найбільш традиційних систем виховання, її тисячоліттями відтворювало традиційно кастове суспільство, в якому соціальна мобільність була не тільки малою, але й небажаною. Різновидами соціетарного виховання були і цехове, і класове; воно було пріоритетом у будь-якому суспільстві, де колективні цінності визнавалися в якості основних. Соціетарна парадигма тисячоліттями допомагала традиційним культурам підтримувати стабільність суспільства.

Цінність соціетарної, колективної парадигми була оскаржена в Новий час, в умовах соціальної мобільності, що підвищувалася, розкриття класово-цехових кордонів, і особливо в умовах відкритого інформаційного суспільства.

Соціетарна парадигма виховання, як правило, пов'язана з вихованням колективістським. Колективістське, або общинне, виховання було традиційним для слов'янського менталітету, і, більш широко, для європейського.

За радянських часів колективістська модель виховання отримала своє теоретичне обґрунтування, знайшовши таку, зокрема, форму, як навчання в дитячому колективі. «Деякі педагоги і письменники звернули увагу на спонтанно виникаючі в дитячому середовищі відносини товариствості, солідарності, взаємодопомоги, помітили моральну, інтелектуальну силу взаємовпливу, впливу традицій, громадської думки, настрої спільноти на особистість дитини. Спочатку на рівні інтуїтивного синтезу ці явища фіксувалися як «дух товариства», «корпоративний дух», підпорядкування інстинкту громадськості» [2, 72].

Однією із приватних форм соціетарної парадигми виховання може бути назване виховання технократичне. Воно розроблене в рамках виробничої системи, що розглядає виховання як строго

спрямований, керований і контрольований процес, пов'язаний із підготовкою ідеального члена виробничого колективу і виробничого процесу.

Змістом технократичної освіти стають норми культури і механізми поведінки, що закріплюються на рівні «стимул – реакція – підкріплення». У той час, як людина знаходить чітку соціальну ідентичність, вона також може втратити здатність до рефлексії, критичного осмислення подій і фактів, стати повністю керованою.

За критичного зауваження А. М. Новикова, «технократичне суспільство виробляє духовно деформовані особистості: на одному полюсі рядовий працівник зводиться до рівня якогось придатка машини, «гвинтика», на іншому – представники так званої командно-адміністративної системи – теж закріпачені люди, невольні у своїй поведінці і своїх рішеннях» [3, 8].

У радянській педагогіці поняття колективу як виховної сили було найбільш глибоко розкрито в публікаціях і педагогічній практиці А. С. Макаренка, який виділив найважливіші ознаки колективу як виховного середовища: суспільно значиму мету, діяльність, спрямовану на досягнення цієї мети, а також відносини відповідальної залежності.

Однак ідеї колективістського, соціетарного виховання розвивали також, з різних сторін, Л. І. Новикова і Н. Л. Селіванова, А. В. Мудрик і В. П. Караковский, О. С. Газман і І. П. Іванов; в радянській виховній практиці були реалізовані такі глобальні моделі виховання в колективі, як «Орлятко», Фрунзенська комуна, школи Брюховцького, Захаренка та ін. Важливо відзначити, що ідеї і практики радянської моделі колективістського виховання були сприйняті і на Заході: так, в Німеччині створений інститут, який вивчає спадщину А. С. Макаренка, де зібрані всі відомі матеріали його досліджень.

Звичайно, колективістське виховання має і свої недоліки, пов'язані з орієнтацією на цінності і норми соціальної групи. Результатом соціетарного виховання може бути людина нетолерантна, сповнена соціальної нетерпимості – і, отже, агресивна і безпорадна в рамках будь-якого іншого соціального оточення. Таким чином, соціетарне виховання, з одного боку, сприяє встановленню чіткої ідентичності, що сприяє психологічній стабільності, з іншого – може недостатньо готувати людину до мінливої соціальної дійсності.

Європейське співтовариство є дуже масивною сукупністю різних народів, що мають різні мови, релігії, звичаї, антропологію, звички, різні життєві стратегії: змішана ідентичність досить болісно переживається на індивідуально-психологічному рівні. Наслідком цього є прагнення європейських спільнот до консолідації.

Саме виділення концепції європейського союзу свідчить про існування якогось загального простору в ноосфері, освоєння і осмислення якого може і повинно доповнити і, бути може, в чомусь

заперечити глибоко пророблений, осмислений західноєвропейський культурний проект.

Не приєднуючись до огульних критиків ліберального світогляду і західноєвропейського менталітету, «буржуазного суспільства» та споживчої культури, ми в той же час вважаємо не тільки можливим, але і необхідним європейський культурний проект, що може бути виражений і в системі виховання. Можливо, саме європейський культурний проект, який сьогодні захоплює український інформаційно-культурний простір, може знайти відповіді на ті нерозв'язані і загрозливі питання сучасності, які аналітики оптимістично називають «викликами».

Найважливішим орієнтиром слов'янської традиції в цілому є орієнтація не стільки на розумне, розумове, аналітичне ставлення до світу, скільки на синтетичне, емоційне, «з натхнення». Не випадково в європейських мовах не збереглося поняття, що успадковує грецьке *пайдейя*: розумовому менталітету відповідає концепція освіти як системи накопичення знань. Одним із пріоритетів традиційного підходу до виховання в слов'янській спільності є орієнтація на інтуїцію, на цілісне позарозсудкове осягнення світу, і на цінності культурного, духовного порядку. Таким чином, серед розглянутих парадигм виховання ідеалістична, пов'язана з орієнтирами на безумовні цінності, є внутрішньо притаманною слов'янській ментальності.

Іншим пріоритетом ментальності слов'янських народів є поняття/образ колективу. Цінність громади однаково значима. Діти змалку виховуються в суспільстві; цінності колективу, як правило, ставляться вище індивідуальних запитів; вірніше, ідеальним індивідуальним запитом виявляється той, який відповідає колективним прагненням. Незважаючи на деяку переоцінку цінностей колективізму, поняття колективу і громади не втратило актуальності. Це пов'язано з глибокою прискореністю поняття і образу колективу в ментальності, науковій і повсякденній свідомості людей пострадянської формації. Незважаючи на втрату радянської ідеології, поняття колективу зберегло свої основні риси в мисленні. Погодимось тут з авторами монографії про виховання в сучасності: «Утримувати» колишній науковий сенс тут допомагає якраз консервативність повсякденного мислення, свого роду сенс про змістовні лексичні стереотипи» [1, 154]. Ця орієнтація на колективізм, що зберігається в повсякденному житті і в ментальності, відображена в мовних картинах світу, свідчить про закономірну орієнтацію на соціетарне, колективне виховання, на необхідність проектування громадських норм для продовження соціального буття.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Майер Б. О. Когнитивные аспекты современной философии отечественного образования: монография. Новосибирск: СО РАН, 2006. 215 с.

2. Ромм Т. А., Аникеева Н. П., Винникова Г. В., Киселева Е. В., Пивченко В. П. Феномен воспитания в современной педагогике. Новосибирск: НГПУ, 2011. 234 с.

3. Тесленко А. Н., Лепешев Д. В. Философия социализации и воспитания. Учебник нового поколения. Астана, 2014. 247 с.

ОСНОВНІ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПАРАДИГМИ ВИХОВАННЯ

Гнатівська М. В.

*Науковий керівник – Ненько Ю. П., доктор педагогічних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Сучасне суспільство переживає глибоку модернізацію всіх сфер життя. З одного боку, завершується становлення певної суспільно-економічної формації, якісно іншої соціальної системи, з іншого, і в суспільстві, і в освіті (вихованні) зокрема, відбулися серйозні зміни, сенс і значення яких обумовлені пошуком нового в вихованні, що відповідає сучасним тенденціям розвитку демократичного, соціально орієнтованого суспільства. Перехід до нової фази розвитку закономірно призводить до усвідомлення того, що соціокультурні смисли, стереотипи діяльності і поведінки, виховні концепти повинні піддаватися якщо не повному переосмисленню, то оновленню інтерпретації в соціально-економічних і суспільно-політичних умовах, що змінилися.

Перехід України до іншого стану суспільства здійснюється через стрімку дезінтеграцію громадських груп та інститутів, втрату особистісної ідентифікації з колишніми соціальними структурами, цінностями і нормами, а кристалізація нової системи цінностей досі проблематична. Це знаходить відображення не тільки в розпаді колишньої ціннісної картини світу, але також в активному пошуку, зіткненні знову виникаючих різних ціннісних систем, що характеризують імовірнісний хід суспільного розвитку.

Саме це поєднання ціннісної дезінтеграції суспільства і практичного апробування нових суперечливих цінностей характерне для нашого сучасного суспільства. Особливо невизначеними, розмитими і нестійкими є ціннісні позиції сучасної молоді.

Гострота проблем виховання молодого покоління викликана низкою причин, у тому числі таких, як безконтрольність потоків інформації в умовах глобалізації суспільних процесів, відкритою пропагандою розбещеності, культу насильства, індивідуалізму і прагматизму. Очевидно, що сьогодні здійснюється не тільки соціальне,

а й духовне розшарування суспільства: одні живуть спогадами про минуле, інші – знаходяться в стані активного пошуку нових моральних ідеалів, треті – звільнившись від будь-якої ідеології, керуються лише цинічною спрагою наживи і отримання задоволення.

У пошуках шляхів виходу з цього кризового стану в громадській свідомості вкорінюється ідея, що основним засобом подолання кризи є вдосконалення духовного світу людини. Духовний порятунок і відродження суспільства вимагає великої науково-теоретичної роботи по створенню оновлених морально-естетичних цінностей, перегляду позицій в області змісту філософсько-педагогічних основ виховання.

В останні десятиліття у зв'язку із переходом до особистісно-орієнтованої парадигми освіти зріс інтерес до наукових досліджень в області філософії освіти і, що ще більш важливо, до філософії виховання. Актуальність проблем виховання в даному контексті пов'язана і з тим, що в освітній процес часом бездумно і безпідставно впроваджуються зарубіжні моделі освіти, а значить, і виховання. При цьому замість міжкультурного діалогу, який спрямований на вироблення сучасного світогляду і враховує культурний менталітет народу, відбувається нав'язування іншої системи цінностей і життєвих установок в українську дійсність і ментальність.

Актуальність дослідження проблем виховання обумовлена також потребами розвитку власне філософського знання. З методологічних позицій проблеми виховання особистості в нових економічних умовах розвитку сучасного суспільства розглядаються рідко, дослідження в цій сфері досі носять фрагментарний характер. Так, одні автори пов'язують філософію виховання з аналізом моральних цінностей, де завдання філософії виховання зводиться до дослідження проблем обґрунтування і засвоєння моральних цінностей, що існують у суспільстві. Інші автори вважають, що філософія виховання повинна займатися вивченням різних аспектів не тільки моральних, але і культурних цінностей. Треті представляють виховання як процес саморозвитку особистості в єдності з її соціалізацією.

Філософський аспект соціалізації полягає у вирішенні антропологічної тенденції філософії, а саме проблеми відносини «людина – світ», що представляють процес становлення особистості в соціумі як засвоєння індивідом певної системи цінностей, норм, установок, зразків поведінки, властивих даному суспільству, соціальній спільності, що дозволяє їй функціонувати як їх члену. Подібні трактування відтіняють вплив на індивіда всіх численних і різноманітних соціальних процесів, в які він так чи інакше включений, з якими він в тій чи іншій мірі взаємодіє, будучи об'єктом-суб'єктом соціальних відносин.

У філософському трактуванні соціалізації істотно значущим є акцент на формування індивідуальної культури як особистісної системи якості розуму, характеру, уяви, мотивації, самосвідомості, способів діяльності та інших особистісних утворень індивіда; на

розуміння того, що в індивідуальній культурі особистості втілені всі можливості людини як суб'єкта життєдіяльності.

По суті, соціалізація, під якою ми розуміємо складний, багатоплановий, суперечливий процес взаємодії індивіда і суспільства, є відображенням в гуманітарному знанні граней цілісного єдиного процесу становлення людини, життєдіяльність якої, починаючи з появи у світі, розгортається як «входження» в культуру і соціум.

Актуальність проблеми виховання і динаміки процесу соціалізації молоді визначається ще й тим, що в останнє десятиліття у світогляді і поведінці відбуваються значні зміни, пов'язані з впливом на їх свідомість масової культури. Сучасна людина, вихована телебаченням та іншими засобами масової комунікації, перевантажена готовими образними структурами, що несуть часто неадекватну інтерпретацію фактів, позбавляється можливості самостійно мислити, критично оцінювати, раціонально визначати вибір свого соціально-культурного і духовного розвитку. Часто знання, отримані в ході загальної та професійної освіти є маловживаними для вирішення смисложиттєвих проблем особистої долі і їх ціннісної оцінки. Тим часом той комплекс знань, який покликаний забезпечити ціннісно-мотивуюча основа культури особистості, недостатньо забезпечений як конкретно-науковими, так і філософськими знаннями. Методологічний контекст філософії тісно пов'язаний зі світоглядним, що служить людині формою орієнтації в житті відповідно до її ціннісного ставлення до світу [1, 3].

Формування філософського розуміння світогляду і соціокультурний розвиток індивіда відбувається в ході навчально-виховного процесу. Тому в даний час все більш необхідною стає потреба у вивченні ролі виховання в його багатовимірних зв'язках з сукупним духовним досвідом, суспільною практикою. Більш актуальним стає пізнання сутності цілісного процесу соціалізації, освіти і виховання, їх внутрішньої структури, способів і форм функціонування, вивчення темпів і напрямків розвитку, а так само їх результатів і зворотного впливу, на всі сфери життя суспільства.

Феномен виховання і соціалізації повинен бути осмислений, перш за все, на філософському рівні. Саме цей рівень, синтезуючи дані різних наук, дозволяє осмислювати наші уявлення про ціннісні, системні, процесуальні і результативні аспекти освіти. Але філософське знання – це переважно знання про сутнісні, глибинні процеси дійсності. Діалектика суцього і належного вимагає реалізації знань про суще (про суть освіти) в політиці розвитку освіти, що дозволяє на найбільш працездатному рівні технологізувати філософсько-освітні знання і надати їм нормативний характер – характер повинності.

Сучасному суспільству потрібні виховані, освічені, духовно-моральні, підприємливі люди, конкурентоспроможні особистості, які зможуть самостійно приймати відповідальні рішення в ситуації

соціального вибору, прогнозуючи можливі їх наслідки, здатні до співпраці, що відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, почуттям відповідальності за долю країни. Разом із тим, необхідно виховати покоління людей, здатних стати гідними громадянами своєї країни, які люблять свою сім'ю, свою Вітчизну, свою справу.

Ми вважаємо, що саме соціально-філософський підхід, який використовується при аналізі проблем виховання і соціалізації, дозволить розглянути ці соціальні процеси, як діяльність, як структурно-організаційне та структурно-функціональне явище у всій їх комплексності. Соціальна філософія здатна запропонувати ціннісне обґрунтування виховних теорій і соціалізаційних практик, коригуючи їх принципи і зміст, що робить методологію соціальної філософії найважливішою основою щодо аналізу онтологічних, аксіологічних та інших аспектів виховання і соціалізації молодого покоління.

Не має потреби в доказах та теза, що сучасне людство переживає цивілізаційну кризу. Уже в кінці XIX століття початок цієї кризи було відображено в працях видних мислителів, в образах «занепаду Європи» (О. Шпенглер), понятті «соціальної аномії» (Е. Дюркгейм).

Разом із тим не цілком обґрунтованою бачиться позиція деяких дослідників соціальних процесів, які бачать причини кризи в «антицивілізаційній та антигуманнісній ринково-індустріальній цивілізації» [2, 3]. Здається, що причини, які вразили увесь світ, кризи значно глибші й складніші, ніж можна описати в термінах марксистської ідеології.

Зростаюча складність соціальної ситуації, неоднозначність економічних і політичних тенденцій початку XXI століття, криза ідентичності сучасної людини вимагає звертати особливу увагу на антропологічну і педагогічну сторони даної проблеми. Одним із найважливіших завдань соціальної філософії сучасності є вироблення адекватних підходів до механізму передачі людині сучасного накопиченого соціального та культурного досвіду людства. Завдання збереження, формування і розвитку в індивідумі адекватних для сучасності соціальних норм, вкорінення й актуалізації національно-культурних цінностей та ідеалів у вітчизняній традиції вирішується в системі виховної діяльності.

Поняття виховання, на відміну від поняття освіти, включає в себе всі типи взаємодії людини з соціальними інститутами, які і формують її як особистість із власним етичним кодом, системою цінностей і життєвих установок.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тесленко А. Н., Лепешев Д. В. Философия социализации и воспитания. Учебник нового поколения. Астана, 2014. 247 с.

2. Майстренко В. И. Социально-философский анализ воспитания как культурного феномена: автореф. дисс. ... канд. филос. наук. Ростов н/Д, 2009. 22 с.

3. Аверинцев С. Из истории европейской культуры. URL: http://polit.ru/article/2009/02/05/videon_aver/.

МИКУЛИНЦІ ВІД КНЯЗЯ ВАСИЛЬКА-МИКУЛИНА ДО ЮЗЕФИ РЕЙ

Голик Д. В.

*Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

У наш час існує потреба у виданні історичних та краєзнавчих досліджень історії малих населених пунктів України. Саме вони сприяли б більш глибокому розумінню значущості свого рідного краю у загальнодержавних процесах, вихованню нової генерації патріотів нашої великої та малої Батьківщини. Тому і я намагаюсь зробити свій внесок у популяризацію таких досліджень і зупинитись на історії невеликого, але славетного у Західній Україні містечка Микулинці.

Микулин (пізніше Микулинці) – розкинулося на берегах річки Серет, належить до одного з найдавніших міст Галичини. Перша згадка про це містечко є у «Повчанні» Володимира Мономаха: «И ходихо... по Изяславичи за Микулинь» [1].

Щодо походження назви поселення існує дві легенди. За першою версією, на початку XI століття на цих територіях оселилися ченці, які збудували невеличкий храм на честь святого Миколая, а саме містечко назвали Микулином. За іншою теорією, назва походить від імені князя Василька-Микули, його засновника [2, 7].

У другій половині XI століття Микулин служив міцним укріпленням кордоном, тобто форпостом, Тербовлянського удільного князівства. За Іпатіївським літописом, у 1202 році на околицях Микулина відбулася велика битва між князем Рюриком Ростиславовичем та боярами галицькими і володимирськими. «То встріли його бояри коло Микулина на річці Серет. І билися вони один з одним весь день через ріку Серет, і много ранені були,... і, не видержавши, вернули вони в Галич» [2, 8].

З 40-х років XII століття поселення належало до Галицького, а з 1199 року – до Галицько-Волинського князівства. На той час Микулин був значним населеним пунктом. Через нього проходив торговий шлях з Галича до Києва і водночас він являв собою заставу від нападу зовнішніх ворогів.

У часи монголо-татарської навали 1240 року, як і всі інші населені пункти, містечко занепадає. Саме це пояснює брак інформації про Микулинці часів XIII–XIV століття.

З 1347 року Микулин у складі Галицьких земель потрапляє під владу Польщі, де змінює назву на Микулинці. У 1595 році Микулинці отримали статус міста і магдебурзьке право від польського короля Сигізмунда III. Вони мали право на проведення торгів щовівторка та трьох ярмарків протягом року. Отримавши звільнення від податків на 6 років, місто почало розвиватися.

У 1508 році під час татарського нападу Микулинці були вщент спалені. Саме це змусило тодішню власницю селища Анну Йорданову збудувати мурований замок-фортецю, який неодноразово рятував місцевих жителів від турецьких і татарських нападів. Поява фортеці сприяла розвитку господарства і збільшенню кількості жителів містечка. Розвивалися ремесла, сільське господарство, броварництво (яке активно працює і до сьогоднішнього часу) та торгівля.

У часи Визвольній війні 1648–1654 років жителі Микулинець брали активну участь у боротьбі проти польського панування. Селяни вступали до повстанських загонів, що знаходилися на околицях Тереховлі та виганяли шляхтичів, руйнували поміщицькі маєтки.

У 1672 році султан Магомет IV розгромив польське військо на Поділлі. Тому у 1672 році польський уряд, наляканий турецькою навалою, уклав договір з Туреччиною в Бучачі. Турецькі нападники залишали після себе лиш по всіх українських землях руїни та згарища, проте, це змусило місцевих жителів чинити опір загарбникам у 1675 році. Фортецю штурмували війська Ібрагіма Шишмана. Гарнізон фортеці складався з кількох шляхтичів, міщан та кількох сотень селян, які 15 днів утримували штурм ворога. Усі спроби турецько-татарських вояків не дали результатів, їх втрати були великими. Проте, нерівні сили змусила оборонців фортеці піти на переговори з турками. Нападники пообіцяли свободу оборонцям, в обмін на здачу фортеці. Але, страшенно роздратовані впертістю місцевих захисників, турки вчинили криваву розправу, порубавши чоловіків та забравши дітей і жінок в яsir.

У другій половині XVIII століття микулинецькі землі перейшли до власності польської магнатки Людвіги Потоцької, вдови каштеляна краківського та гетьмана Великого Коронного війська Юзефа Потоцького. 16 грудня 1758 року власниця домоглася у короля Августа III відновлення магдебурзького права, втраченого опісля війни з турками. Згідно з ним, Микулинці були звільнені від управління королівськими намісниками – воєводами і старостами. Фактично управління містом залишалося в польських руках, хоча до управління долучалися і українці та євреї.

Ставши власницею маєтку Микулинці, Людвіга Потоцька вирішила збудувати новий кам'яний костел замість напівзруйнованого дерев'яного. Почалося будівництво у 1761 році в присутності

львівського архієпископа, а закінчилося у 1779 році. Автором проекту є польський архітектор-аматор Август Мошинський, родом із Саксонії. За взірцем було взято католицький костел при королівському палаці в Дрездені, збудований у 1739 році відомим архітектором Г. Кнавері. [2, 12]. Південніше від костелу, в мальовничому парку розташувався палац, побудований за кошт Людвіги Потоцької у 1760-х роках «з огляду на те, що старий замок вже не надавався на резиденцію» [3, 356]. Навколо палацу, як було популярно в той час в Європі, заклали великий ландшафтний парк вільного планування, деякі дерева якого збереглися і до сьогоднішнього часу. Пізніше, під владою магната Яна Конопки, палац було перебудовано у стилі ампір.

З 1805 по 1810 роки Микулинці перебували у складі Російської імперії, а потім були передані до Австрійської. Власником містечка і околиць став барон Ян Конопка, який провів низку нововведень, що сприяли розвитку Микулинеччини. Основою економічного розвитку барон вирішив взяти не звичайну хліборобську справу, а перспективу використання сірчаних лікувальних вод. Він вирішив зібрати кошти і розпочати будівництво курорту за європейськими зразками. Протягом 1825–1827 років виріс Конопківський курортний комплекс, який лікував хворих з Варшави, Відня, Львову та інших міст. Завдяки зростаючій популярності й ефективності лікування, курорт дедалі розбудовувався. Барон Конопка добре дбав про вдосконалення курорту.

У 1854 році Ян Конопка помер, а нова власниця маєтку Пташинська не змогла впоратися з управлінням курортом, через що він почав занепадати.

Після смерті бездітного барона Яна Конопки микулинецький маєток перейшов у спадок до його племінниці Юзефи Рей, котра була останньою власницею містечка, але про збереження історичних будівель вона не дбала.

Безумовно, ця коротка розвідка не розкриває всієї повноти та історичної широти долі славного містечка Микулинці – його легенд, особливостей архітектури та цікавих фактів багатоговікового життя. Ми продовжимо вивчення історії маленьких міст щоб глибше знати і розуміти процеси формування української нації, звичаєвої культури та державності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Франчук В. Ю. Лаврентіївський рукопис // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2009. 790 с.
2. Товарницька Н. Микулинці: погляд крізь віки: історико-краєзнавчий нарис. Тернопіль: Воля, 2010. 56 с.
3. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Тернопільська область / Ред. кол. тому: Нечай С. П. (гол. ред.), Андреев В. П. та ін. АН УРСР. Інститут історії. К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1973. 664 с.

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ТА НОРМИ МОРАЛІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Голик Д. В.

*Науковий керівник – Богун Л. В., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

В теперішній час жодна людина, яка проживає в сучасному суспільстві, не може жити, працювати та розвиватися поза нормами права та моралі цього ж суспільства. Виконання певних моральних правил, зорієнтованість на етику та етикет направляють людину в правильне русло та допомагають особистості рухатися вперед в нашому глобалізованому суспільстві.

Етикет, як окремий розділ етики, дає можливість показати поведінку людини в усіх її проявах, в різноманітних ситуаціях, визначити особливості її спілкування, показати базове виховання, яке формувалося протягом всього життя.

Професійна етика – це кодекс правил, що визначає поведінку спеціаліста у службовій обстановці, норм, які відповідають існуючим законам та відомчим нормативним документам, професійним знанням, стосункам у колективі, глибокому усвідомленню моральної відповідальності за виконання професійних обов'язків [1].

Завданням професійної етики є вивчення процесу віддзеркалення професійних стосунків у моральній свідомості, у морально-професійних нормах, проведення чіткої межі між особистими відносинами та професійними.

Розглядаючи працівників служби цивільного захисту через призму професійної етики та норми моралі, варто зазначити, що саме ці правила і норми є необхідними для культурного прояву службовця як особистості.

Насамперед, працівник Державної служби України з надзвичайних ситуацій повинен бути чесним, сумлінним і дисциплінованим [2]. Також важливим аспектом культурного розвитку працівника служби цивільного захисту є дотримання загальноприйнятих норм поведінки та етикету, дотримання високої культури спілкування (відсутність нецензурної лексики та підвищеної інтонації), виявлення поваги до громадян та їх гідності і честі [3].

Професійна етика працівника ДСНС має багато спільного з професійною етикою юриста. Фахівці служби цивільного захисту, крім досконалого знання законодавства у сфері надзвичайних ситуацій, зобов'язані виконувати і певні слідчі дії, наприклад, щодо розслідування причин пожеж, з'ясовувати обставини злочину, допитувати свідків, а за відсутності правоохоронних органів – затримувати та супроводжувати до поліції підозрюваних в умисних підпалах чи інших протиправних діях.

Звичайних громадянин, вступаючи у контакт з працівником ДСНС, очікує від нього не тільки кваліфікованого виконання обов'язків щодо задоволення своїх потреб та інтересів, але й уважного та ввічливого ставлення. Тому професійна етика покликана дати рекомендації фахівцям ДСНС, у тому числі й керівникам, щодо моральної складової у виконання професійних функцій [4].

Основною функцією моральної культури співробітника є регулювання моральних аспектів його діяльності і моральних відносин у колективі. Головним критерієм рівня моральної культури фахівця виступає його реальна поведінка та ставлення до інших людей, до суспільства в цілому, до виконання службових обов'язків, а також його поведінка поза службою. Формування моральної культури у співробітника має розпочинатися ще під час навчання у ЗВО ДСНС України, поряд з процесами його професійної підготовки, інтелектуального і фізичного розвитку, та систематично продовжуватися під час службової підготовки, підвищення кваліфікації, а також шляхом самовиховання та самовдосконалення [5].

«Запобігти! Врятувати! Допомогти!». Саме ця коротка, але влучна фраза характеризує жертівність та гуманність кожного вогнеборця, його моральні цінності та відданість своїй справі.

Мораль – система неофіційних уявлень, норм та оцінок, що регулюють поведінку людей у суспільстві, практична реалізація положень якої забезпечується громадським схваленням чи осудом [6].

Мораль виникає ще у первісному суспільстві, коли люди починають замислюватись над такими поняттями, як добро, зло, справедливість, гідність, честь, милосердя. Мораль зароджується ще до поділу суспільства на класи, ще до виникнення інституту держави.

Особливістю моралі є те, що вона регулює поведінку і свідомість людей в усіх сферах життя (виробництво, побут, сім'я, міжособові, міжгрупові та інші стосунки). Мораль поширюється також і на міждержавні (політичні) відносини. Моральні принципи мають загальне значення, охоплюють всіх людей, закріплюють основи культури їх взаємовідносин в довгому процесі історичного розвитку суспільства.

Мораль є суттєвий чинник життєдіяльності народів і класів, але, навіть апелюючи до цих людських спільнот, вона звертається передусім до кожної окремої особистості. Тільки за умови саме такого звернення моральна проповідь, заклик, вимога вправі розраховувати на відгук. Отже, професійна мораль не може виступати як така, що протистоїть загальнолюдській моралі, існує поряд із нею. Професійна мораль є невід'ємною часткою моралі загальнолюдської, існує в її рамках і формується на її основі.

У професії працівника служби цивільного захисту на основі загальних принципів моралі виробляються своєрідні кодекси честі, професійної поведінки, котрі поряд із загальноморальними правилами вбирають і весь, часто драматичний, досвід даного виду людської діяльності.

Здебільшого у цій сфері вирішуються питання життя, здоров'я, матеріального становища людини, коли індивід може опинитися в повній залежності від знань, вмінь, практичних навичок та відповідальності іншої особи. Тому саме в сфері діяльності ДСНС виникає суспільний феномен особливої моральної відповідальності.

Військова етика є складовою частиною професійної етики, що вивчає і висвітлює специфіку прояву моралі під час процесу підготовки військовослужбовців до збройного захисту правопорядку в державі та безпосередньо під час виконання службово-бойових завдань.

Основними принципами доброчесної поведінки військової людини під час виконання службових обов'язків є: пріоритет службових інтересів, політична нейтральність, неупередженість, компетентність і ефективність, прозорість, нерозголошення службової інформації (конфіденційність).

Визначальним принципом діяльності посадових осіб служби цивільного захисту є чесне і віддане служіння Українському народові, непорушне додержання Конституції України та законів України, як це було промовлено у Присязі служби цивільного захисту. Їх діяльність спрямована на забезпечення безпеки громадян України, сприяння реалізації прав та законних інтересів людини і громадянина, підтримання позитивного іміджу держави та Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Взявши до уваги попередні слова, можна дійти до висновку, що норми моралі та професійна етика посідають у житті працівника служби цивільного захисту чільне місце, адже професійна майстерність є основною складовою цієї благородної професії, а вміння бути ввічливим та доброчесним лише запросить до лав Державної служби України з надзвичайних ситуацій нові обличчя, які будуть здатні захищати безпеку, життя, здоров'я та майно громадян.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ломачинська І. М. Професійна етика: навч. посіб. для дистанц. навчання / [За наук. ред. В. І. Ярошовця]; Відкритий міжнар. Ун-т розвитку людини «Україна». К., 2005. 226 с.
2. Скакун О. Ф. Юридическая деонтология: учеб. Х.: Эспада, 2002. 504 с.
3. Конституція України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/254к>.
4. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.
5. Закон України «Про дисциплінарний статут служби цивільного захисту» від 05.03.2009 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/>.
6. Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 р. №593. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/593-2013-п.5>.

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ ІДЕАЛІЗМУ У ВИХОВАННІ

Головченко А. В.

Науковий керівник – Вороновська Л. Г., кандидат філософських наук, доцент

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Осмилення досвіду педагогіки як теорії освіти зазвичай будується у вигляді історичного огляду, з докладним описом концепцій і діяльності лідерів світової педагогічної думки. Однак недостатність філософського висвітлення педагогіки змушує звертатися до неї з інших позицій, виділяючи більш масштабні теоретичні утворення, ніж окремі вчення і школи: парадигми виховання. Виділення таких парадигм є результатом соціально-філософського узагальнення історичних підходів до виховання.

Парадигмальний підхід у науці відображає еволюцію наукових уявлень; подібним чином розвиток теоретичних моделей виховання може бути вирішеним за допомогою парадигмального підходу. Так, В. А. Луків висуває чотири основні парадигми виховання:

- парадигма авторитарного виховання;
- парадигма природовідповідного виховання;
- парадигма виховання в колективі однолітків;
- парадигма індивідуального виживання в суспільстві ризику

[2, 141].

В основу цієї класифікації покладений принцип джерела виховання (авторитет, природа, суспільство тощо). Незважаючи на важливість цього принципу, ми вважаємо за можливе і необхідне більш докладним поділ парадигм виховання, що враховує не тільки метод, але й аксіологію виховної діяльності, оскільки метод і зміст виховної роботи, по суті, нероздільні: так, виховання в колективі передбачає цінності колективу і є авторитарним, тоді як індивідуалістичне – цінності окремої приватної особи тощо.

Виділені нами парадигми не носять характер класифікації, оскільки виділені аксіологічні підстави не завжди приходили і приходять на зміну одна одній: вони можуть застосовуватися одночасно, співіснувати або конкурувати в рамках не тільки одного соціуму, а й однієї концепції. Співіснування різноспрямованих парадигм особливо актуальне для сучасного стану виховання, коли одні засоби виховання належать, по своїй суті, ідеалістичній парадигмі (казки), інші – соціетарній (дитячий колектив), треті – прагматичній (що транслює цінності суспільства споживання). Розрізнення цих парадигм необхідне для чіткого розуміння ціннісних підстав даних напрямків. Висвітлення історії, діячів, а переважно аксіологічної основи і соціально-філософських наслідків кожної з парадигм складає суть нашого дослідження. Вихід до проблематики європейського

виховання закономірний: огляд виховних парадигм призводить до питання про парадигму, яка могла б в даний момент бути прийнята як найбільш перспективна на такому складному культурному і соціальному просторі.

Ідеалізм у вихованні – це змістовна характеристика, в першу чергу, традиційного виховання як такого, тисячолітніх традицій, що транслиувала, поряд із непорушними правилами соціальної поведінки, ідеали, цінності, догми, які носять універсальний характер і висхідні до міфологічних образів і сенсів.

Ідеалістичний підхід у вихованні вперше було послідовно викладено у творах Платона, де визначено виховання як «пригадування» вічних ідей і цінностей. В рамках такої парадигми самореалізація дитини сприймається і постулюється насамперед як набуття духовної, ціннісної ідентичності. У найбільш архаїчних суспільствах ця ціннісна ідентичність втілювалася в образах міфологічних героїв, а в деяких випадках божеств; модель виховання була заснована на ініціації, досягненні нового соціального статусу, народження в новій якості за зразком героя.

Саме архаїчній ідеалістичній моделі виховання, невід'ємною частиною якої була ініціація з усім складним набором дій і конотацій, людство зобов'язане більшістю традиційних сюжетних схем, які лягли в основу фольклору і літератури. Імплицитно ініціаційна модель «стань кращим себе, зумій перемогти дракона, знайди нову міфологічну/героїчну ідентичність» присутня у вихованні кожної дитини, якій читають у дитинстві казки.

Оскільки ідеалістична парадигма виховання найбільш давня, у ній відображені найважливіші міфи, складові основи світогляду людини. У становленні дитини проглядається і подолання хаосу космосом (космогонія), тобто сходження від природного неприборканого початку до цивілізованого і впорядкованого, що має духовні основи; і народження та затвердження найважливіших заборон, що лежать в основі соціальності (поділ статей, заборона на інцест і людодіство тощо).

Вертикальна модель світу, закладена в міфології (загальносвітовий міф про світове древо; про Бога-вседержителя), відбивається природним чином і в ідеалістичній парадигмі виховання, в якій, як правило, є наставник і незаперечні духовні орієнтири, що завідомо більші і вищі людської сутності, до яких можливо тільки прагнути. Таким духовними орієнтирами були в різні часи образи богів, Духа, ідеали добра і справедливості, патріотизму; ідеальними моделями поведінки служили образи героїв, богів і напівбогів, святих, передовиків виробництва тощо. При цьому важливо підкреслювати іманентність ідеалів і образів, які були глибоко вкорінені в культурі, вбиралися на довербальному рівні, таким чином, що для їх осягнення справді потрібно було не тільки слідування традиціям або зусилля волі, але й «пригадування» колективної пам'яті роду, нації, держави.

Теоретичне обґрунтування ідеалістичної парадигми виховання відбулося в Новий час в працях І. Г. Песталоцці, І. Гербарта, Ф. Фребеля, В. Дільтея. Характерні слова І. Г. Песталоцці, що показують основні характеристики ідеалістичної парадигми: «Бажання протистояти моральному занепаду моєї вітчизни було притаманне кожному істинно благородному громадянину і виходило з серця, повного любові до батьківщини» [3, 268]. У зауваженні І. Гербарта очевидно, що властивий традиційному мисленню образ ідеального правителя впливає і на схему педагогічної діяльності: педагог, направляючий думки учня в розумне русло, потрібен так само, як кораблю керманіч, «який показав би йому мету і направив би його в плавання в залежності від обставин» [4, 187].

Таким чином, змістом виховання в ідеалістичній парадигмі стає духовність людства, що розуміється на ранніх стадіях історії в міфологічному ключі, а сьогодні – в культурологічному та ідеологічному. Сучасне розуміння парадигми ідеалістичного виховання неможливе без визнання виховної сили ідеології, без високих духовних, релігійних або світських, орієнтирів, без визнання безцінної важливості досягнень людської культури.

Результатом ідеалістичного виховання є людина, орієнтована на пошук, наслідування, боротьбу за Великого Іншого: Бога, героя, Батьківщину, лідера, гуманістичні ідеали і т. ін. Ця людина непохитно впевнена в життєвих пріоритетах, має непохитну шкалу цінностей; вона, наскільки це можливо, безкомпромісна в їх захисті. Вона може бути і поетом, і жрецем, і вченим, і виконавцем. Разом з тим ця людина, вихована в орієнтації на традиційні цінності та ідеали, може видаватися безсилою перед проблемою розриву дійсності й ідеалу, а також власної невідповідності ідеалу.

Ідеалістичний напрям у педагогіці, також як і ідеалізм у філософії, пов'язаний із протиставленням, дихотомією світу. На людину треба дивитися як на одну істоту, що має тільки одну натуру, щоб не поперетинати людське життя на різні половини, що належать різним натурам. Сильна духом людина, вихована в ідеалістичній парадигмі, може не тільки виявитися безсилою перед буттєвим конфліктом ідеалу й грубої матерії, як класичний герой трагедії, але і слабкою у вирішенні реальних життєвих проблем, у вибудовуванні індивідуальних життєвих стратегій, у самоствердженні.

Так, кілька поколінь радянських людей, які виховувалися в рамках ідеалістичної парадигми соціалістичної освіти, з вірою не тільки в ідеали комунізму, а й в соціальну захищеність, виявилися перед обличчям серйозного конфлікту з собою після розвалу тодішньої держави, не вміючи вибудовувати особисті стратегії освіти, кар'єрного зростання, фінансового самозабезпечення тощо.

І разом з тим в Україні ідеалістична парадигма освіти не втратила своїх позицій. Актуалізація національного питання привела до пошуку підстав для виховання в рамках етнічних традицій, які

засновані, так чи інакше, на ідеальних образах і поняттях. Також і в українській філософії освіти/виховання парадигма ідеалізму залишається однією з найбільш фундаментальних і впливових. Сучасний дослідник пише про виховну діяльність традиційними образами ідеалістичної парадигми: «Подібно гончару, який виліпив предмет побуту з матерії-глини, надаючи матерії змінену («нову») форму, особистість-суб'єкт ліпить зі «старих» духовних форм «нові». Відбувається інноватизація форм-ідеалів, ейдосів-символів (Платон – Лосєв)» [1, 12].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Майстренко В. И. Социально-философский анализ воспитания как культурного феномена: автореф. дисс. ... канд. филос. наук. Самара, 2009. 22 с.
2. Луков В. А. Парадигмы воспитания // Знание. Понимание. Умение. М., 2005. №3. С. 139–151.
3. Абрамов Я. Иоганн Генрих Песталоцци. Его жизнь и педагогическая деятельность. URL: http://books.google.ru/books?id=fcAshw8pCKgC&hl=ru&source=gs_navlinks_.
4. Герbart И.Ф. Избранные педагогические сочинения. М., 1940. Т. 1. С. 186–189.

ЦІННІСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Головченко А. В.

*Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Світ ціннісних орієнтацій сучасної людини перебуває у стані постійних змін та глибинних трансформацій. Ці процеси змін і трансформацій безпосередньо пов'язані із суспільним явищем, що отримало назву інформаційно-технологічної революції. Вона поширюється на всі сфери соціальної, економічної та соціокультурної діяльності, в першу чергу у сфері комунікації. Дослідники цього феномену особливого значення надають інформаційно-комунікативним технологіям, які докорінним чином змінили соціальну структуру, систему економічних відносин, сферу культури. Процес комунікації розглядається у широкому сенсі, тобто як усі можливі форми та способи міжлюдської взаємодії – вербальне та невербальне спілкування, засоби комунікації та зв'язку, система сучасних транспортних засобів тощо. Створення гіперзвукових літальних

апаратів, надшвидкісних потягів, величезні зрушення у галузі телекомунікацій докорінно змінили світ сучасної людини.

Провідні західні соціальні філософи та соціологи (Д. Белл, Д. Рісман, Е. Тоффлер, А. Турен та ін.) починаючи із середини 60-х років ХХ століття зазначають, що найбільш розвинені країни світу вступили у якісно нову стадію соціального розвитку. Основний акцент ними було зроблено на значенні нових інформаційно-комунікативних технологій, які в майбутньому докорінно перетворять соціально-економічну структуру суспільства. Новий соціально-економічного порядок, який приходив на зміну індустріальному суспільству, вони визначили як постіндустріальне чи інформаційне суспільство. Головною рушійною силою такого соціуму постає визначальна роль інформаційних технологій у всіх сферах життєдіяльності людей. Особлива увага дослідниками інформаційного суспільства була присвячена систематизованій, організованій інформації, або «кодифікованому знанню» (Д. Белл). Деніел Белл пише: «Якщо індустріальне суспільство основане на машинній технології, то постіндустріальне суспільство формується під впливом технології інтелектуальної. І якщо капітал та праця – головні структурні елементи індустріального соціуму, то інформація і знання – основа суспільства постіндустріального» [1, 151]. Інформація стає певним стратегічним ресурсом для науково-технологічного розвитку суспільства, а також предметом бажань підприємців і банкірів, в якості як інвестицій, так і прибутків. Відповідно надзвичайно ускладнюються вимоги до розумової праці, значною мірою змінюється її зміст, форми і способи організації. Виробництво стає все більш наукоємним, у зв'язку з чим підвищилось значення теоретичного знання, а також змінилися вимоги до кваліфікації, загальнокультурного та загальноосвітнього рівня робочої сили. Наукову оцінку впливу масової комунікації на механізми перетворення у суспільстві вперше здійснив Маршал Маклюен. Він висловив думку про обумовленість суспільного розвитку саме засобами зв'язку та передачі інформації. Засоби зв'язку, такі як папірус, друкарський верстат та телебачення, – це основа історичної еволюції людства. До комунікативного процесу залучені і економіка, і політика, і соціальне життя суспільства. Комунікативна теорія Маклюена тісно пов'язана з аналізом носіїв інформації та сенсорними вподобаннями індивіда. Засоби інформації, на думку філософа, суттєво змінюють стиль життя, цінності, сприйняття світу. «Інформаційний простір соціуму з множиною кодів, що постійно відтворюють і виробляються, змінюється стрімко, збільшується в обсягах, перетворюючи соціальні відносини та людську ментальність» [2, 35]. Значним кроком в осмисленні проблеми інформаційного суспільства стали дослідження Мануеля Кастельса. Його концепція інформаційного суспільства вказує на атрибут специфічної форми соціальної організації, в якій завдяки новим технологічним умовам генерування, обробка та передача інформації стали фундаментальним джерелом

виробничих сил та влади. М. Кастельс зазначає, що в сучасному інформаційному суспільстві виникає нова технологічна система, коли відбувається перехід від технології, яка використовує дешеві енергоресурси, до технології, яка споживає дешеву інформацію. Призначення такого знання полягає в переробленні самої інформації, спрямоване на те, щоб у підсумку створити нове знання.

Таким чином, інформаційне суспільство, яке пропонує нові принципи взаємодії (мережеві, віртуальні, інтерактивні) не співвідноситься з суспільством у традиційному розумінні. Свобода індивіда, що є невід'ємним атрибутом інформаційного соціуму значною мірою реалізується в альтернативному до реального суспільстві. Класики постіндустріалізму визначили провідну роль інформації, знань і технологій у сучасному суспільстві та переконливо довели, що тенденція зростання інформаційного сектору набуватиме глобалізаційного характеру. Одним із сутнісних наслідків інформаційної революції, що відбувається у світі, постає кардинальна зміна ціннісних орієнтацій сучасної людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. М.: Academia, 1999. 787 с.

2. Маклюен М. Понимание медиа: внешние расширения человека. М.: «Канон-пресс-Ц», 2003. 464 с.

МІФ ХХІ СТОЛІТТЯ: ВПЛИВ МІФОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ НА СУЧАСНІСТЬ

Гонта В. О.

*Науковий керівник – Кретов П. В., кандидат філософських наук,
доцент*

Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького

Дивлячись на світ сучасний, здається, що віра у містичне та таємниче залишилася десь позаду. Звісно, час коли людина пояснювала своє існування через призму міфу вже давно пройшов, а на зміну прийшов час науки та техніки. Сучасній людині вже не потрібно вигадувати богів, місця проживання духів природи, – майже на всі її відповіді, відповідає наука та закони природи. Але, досліджуючи структуру міфу, можна зрозуміти, що його образи зовсім не залишились десь у давнині, і ні в якому разі сам міф нікуди не зникав, – міф набув нового сенсу, його вплив як і раніше складає частину людського життя і діяльності.

Вивчення міфу – це пошук глибинного зв'язку з нашою істинною природою і нашим місцем у космосі. Можна з упевненістю сказати, що

немає жодного більш важливого аспекту, з яким би ми стикалися індивідуально і колективно.

У кожної людини є своя, можливо, трішки прикрашена і десь навіть шита білими нитками історія про те, що було від початку: про доісторичні часи, про перших людей, про древніх мудреців і ще раніше – коли з Нічого, з передвічного мороку і хаосу, з «первинного бульйону», з тотального безладу виник космос, що означає «порядок». «Міф – не що інше, як сама реальність, детермінована соціокультурним буттям» [1].

Міф, проходячи крізь час, набираючи все нові сили впливу, трансформується під нові тенденції та погляди. Ми пам'ятаємо його як давні історії, уявлення предків, що передавалися з покоління в покоління. Здавалося б у сучасному світі наука витіснила все «таємниче» та недоказове, і міф залишився лише у спогадах та казках. Але якщо придивитися, можна побачити, що міф зовсім не так далеко залишився позаду, він прийняв нову форму, знайшов нові способи впливу на нас.

Міфологічні уявлення набувають все більшої сили та стають потужним атрибутом медіакультури. Р. Барт, як і пізніше його послідовники, інтерпретують міф як семіотичний феномен сучасної культури, як комунікативну систему [2].

Через бурхливий розвиток комунікативних засобів, формується тотальна міфологія, особливо через вплив екранних медіа. Завдяки інформаційному простору, у величезних кількостях продукуються художні, релігійні, політичні, соціальні та інші міфи. Міф став технологічним, який вже не спирається на давні архетипи, а трансформуючись «входить» в якийсь уже існуючий «вічний» міф. У результаті виникають думки про «панміфологізм» сучасності: присутність міфу відчувається у всіх проявах людської діяльності.

Міфологічні концепції мають відповідати певним вимогам сучасності:

1) міфологічна концепція повинна постійно демонструвати та закликати громадян суспільства до певних норм поведінки;

2) створення єдиного міфологічного світогляду, який відповідатиме індивіду маси й усій масі. Ця концепція є необхідною, через реагування суспільства саме на доступні і зрозумілі теорії. Міфологічна теорія має стати ідеалом, який відповідає прагненням усіх і кожного окремо.

Міфологічне коріння пронизує практично всі сфери сучасного суспільства, будь-які сфери сучасної культури. Прикладів тому можна виявити в надлишку навіть в області науки, що претендує на максимальну раціональність і об'єктивність у ставленні до світу.

Наука базується на затвердженні надії на досягнення істини, так що можна вважати, що в цьому сенсі наука також має міфологічну функцію. Звичайно, однією з установок, що можуть ввести ученого в оману, та загрожувати помилками – «абсолютизація тієї чи іншої

методологічної програми». Впевненість у правильності обраної методики і методології є умова її успішного доведення до кінця (хоча і не єдина умова) але переоцінка, надмірна довіра до цієї програми легко призводить до помилок, міфологічного самообману [3].

Інтерпретація міфу для науки не є однозначною, хоча в більшості випадків наука більш точніша, а міф характеризується розпливчастістю. Ми можемо судити про міфічні висловлювання, не порівнюючи їх з науковими, виявляючи їх в осяжній системі цілей та життєвих зв'язків, що характеризують міфічний світ, але який, досить відрізняється від науки. Точність виступає відносним поняттям [4].

Правда і міф – дві протилежні сторони ціннісної картини світу, вони доповнюють одна одну і можуть перетворюватися один в одного. Правда може обернутися міфом, а міф стати реальністю. «Все що ми звано злом, – говорив Гете, – є лише зворотний бік добра, яка так само необхідна для його існування, як *zona torrida* повинна горіти, а Лапландія покриватися кригою, для того, щоб стало можливим помірний пояс». Тому недоцільні спроби позбутися міфів і почати жити без них: «Як би не ставилася до міфології, всяка критика її є завжди тільки проповідь іншої, нової міфології», – писав О. Лосєв [3, 197].

У фольклорі багатьох народів існувало уявлення про те, що в міфічні часи люди мали чудові здібності: вони вмели літати, знали секрети вічної молодості і т.п., а потім втратили ці здібності, тому що втратили магичні прийоми. Можна сказати, що науково-технічна революція повернула людину в міфічні часи, і вона знову може літати, миттєво передавати повідомлення на величезні відстані і т.д.

Технічний розвиток збільшив можливості людини, але тим самим створив передумови витонченого придушення особистості і маніпулювання людською масою. Люди все частіше піддаються омані, яку легко інкорпорує у свідомість інформаційний обвал. Техногенні катастрофи, війни із застосуванням новітніх засобів знищення супротивника, стихійні лиха – все це сприяє зростанню есхатологічних настроїв. Такі настрої призводять до конспірологічної думки, що людський рід приречений на загибель. Такий емоційний вплив може доводити людину до параної, депресії та приреченості, що може стати доречним для панування та регулюванням над суспільством, більш сильними [5].

В такому «приреченому» суспільстві добре розвинулася політична ідеологія. Через маніпулювання суспільною думкою за допомогою міфів про сміливих героїв, славних вождів, доленосних подій, міфосвідомість людини починає шукати ворогів та змовників скрізь. Такого виду «параноя» і дозволяє міфу трансформуватися. Того ж роду всякі забобони, гадання, гороскопи, – все це дозволяє міфу приживатися в паранаукових теоріях (екстрасенси, НЛО, снігова людина, чудовисько в озері). Такі теорії легко перебираються у медіа-простір, та розповсюджуються завдяки великій частині суспільства [6].

Відбувається активація стадного інстинкту. Частково це пов'язано з очікуванням майбутніх соціальних катаклізмів, яке вже реалізувалося у вигляді виборів популістів по всьому світу.

На теперішній час, ми маємо багато джерел різноманітної інформації через яку і потрапляють міфічні образи. Ми так само, як і давні люди, покликані зчитувати навколишній світ, який включає в себе «щоденний танець образів», породжений газетами, телебаченням, поп-культурою. Світ став більш «психологізованим». Міф говорить нам, що все відбувається усередині нас, саме там зустрічається зовнішнє з внутрішнім, де і знаходиться цілий світ. Тому, медіакультура стала такою популярною. На даний момент віртуальний світ став альтернативою реальному, там людина може стати ким завгодно. Великі можливості та вибір стали тією пасткою, що захопила нас всіх. Незважаючи на те, що кожному здається, що він сам обирає свій жанр в цьому безмежному інформаційному світі, міф завжди виявляється попереду, саме він виступає тією яскравою рекламою чи то сенсаційних новин, чи вірусного фейку, який захоплює нас і закликає зазирнути в нього глибше. Так ми опиняємося в комфортному для нас, але не завжди істинному віртуальному царстві, яке пронизує у всі сфери нашого життя.

Міфологічна свідомість посідає дуже важливе місце у формуванні світогляду сучасної людини, а також у формуванні загальних соціальних уявлень про світ та місце людини в ньому. Її можна описати як систему з власною моделлю часу і простору, яка містить такі інваріантні субстанції, як традиційність, колективність, синкретичність, символічність, метафоричність. Поява міфосвідомості була важливим початком для створення людської особистості, діяльності та віри. Міф став першою вірою людини в щось надприродне, заставив замислитися про те, що є щось чого людина не може побачити або відчутти, але воно існує.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Герчанівська П. Е. Варіативність і інваріативність міфологічної свідомості // Культура і сучасність. 2013. С. 33–39.
2. Барт Р. Миф сегодня // Семиотика. Поэтика: избр. раб. М.: «Прогресс»; «Универс», 1994. С. 72–130.
3. Пивоев В. М. Миф в системе культуры: (уч. пос. к спец. курсу). Петрозаводск: Петрозаводская гос. консерватория, 1991. 216 с.
4. Хюбнер Курт. Истина мифа. М.: Республика, 1996. 448 с.
5. Холлис Дж. Мифологемы; [пер. с англ. Валерий Мершавка]. Пб.: Класс, 2010. 160 с. (Библиотека психологии и психотерапии).
6. Почепцов Г. Г. Виртуальные войны. Фейки. Харьков: Фолио, 2019. 507 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Горіла К. В.

*Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Лариса Петрівна Косач – відома українка, талант якої проявився в найрізноманітніших сферах літературної творчості – вона була поетом, драматургом, прозаїком, літературним критиком, публіцистом, перекладачем і фольклористом [1, 433]. При аналізі її праць постає питання про особливості світосприйняття, формування суспільних поглядів письменниці та інтерпретації творчості Лесі Українки у сучасному літературознавстві. Вплив релігії на творчість, відношення до церкви та пошук у творах письменниці релігійних мотивів є метою нашого дослідження.

У наш час спостерігається посилення інтересу до літературної та епістолярної спадщини Лесі Українки. Підтвердженням цього є ухвала Постанови Верховної Ради України «Про відзначення 150-річчя з дня народження видатної української поетеси, громадського діяча Лесі Українки».

У нашому дослідженні здійснено спробу вивчити концепції сприймання творчості Лесі Українки літературознавцями у монографіях останніх років, аналіз праць, що досліджують творчість письменниці у світовому та національному культурно-мистецькому контекстах. Проте, ще багато не зроблено для збереження спадщини великої письменниці: не дослідженими залишаються жанрові різновиди малої прози Лесі Українки, такі як образок, образочок, силует, арабески. Багато творів поетеси потребують більш детального аналізу.

Літературні і життєві погляди майбутньої поетеси формувалися з дитинства. Великий вплив мала родина, батьки, друзі родини. Наполегливість матері до домашнього навчання та запрошення найкращих приватних вчителів, жага до самоосвіти та знань, затишок та взаєморозуміння у сім'ї сприяли становленню Лесі Українки як людини, яка не лише володіє талантом, а й готова ділитися ним зі світом, аналізувати, знаходити вирішення із складних ситуацій, сприяти змінам на краще. Завдяки цим якостям і народжується письменниця як педагог, критик тогочасної системи освіти, дитяча письменниця, авторка підручників, перекладачка [2, 218]. Слід зазначити, що найбільш значущу роль у формуванні світобачення та світосприйняття письменниці відіграв М. Драгоманов, якого Леся Українка вважала своїм духовним наставником. Вона захоплювалась його ідеями та прислухалася до порад.

Різні періоди розвитку особистості пов'язані із змінами на життєвому шляху. Такі зміни залежать від різних факторів: зміни оточення, сімейного стану, кола спілкування, країни. Це свідчить про настання нових етапів життя та в першу чергу зміну світогляду: так

хвороба змусила юну Лесю відмовитись від музики, залишивши собі поезію, здобувати освіту самотужки; смерть С. Мержинського, який був одним з головних її натхненників та великим коханням стала детонатором поетичного шедевра, драматичної поеми «Одержима» – однією з найвідоміших не лише в Україні, а й у світі. Можна зауважити, що жанр драматичної поеми один із найскладніший серед літературних жанрів, оскільки вимагав інтелектуальної і душевної напруги, справжньої поетичної майстерності володіння словом, умінням так будувати діалоги, щоб в них відбувся потужний рух думки, ідеї. Лесі Українці блискуче вдавалося це зробити.

Світогляд Лесі Українки формувався під впливом ідей Т. Шевченка, від якого вона перейняла «Прометеїв вогонь». М. Драгоманова, І. Франка, від яких вона познайомила з соціал-демократичними ідеями. Характерними особливостями її світогляду були матеріалізм, діалектика, глибока віра в пізнавальні можливості людини, інтерес до нових досягнень природознавства і філософії, реалістична естетика та історичний оптимізм. Л. Українка була переконана в тому, що матеріалізм характеризує світосприйняття кожної здорової людини і є результатом погляду на речі, які існують незалежно від нас і від будь-якого суб'єкта [3, 160]. Соціологічні погляди Л. Українки до певної міри були в руслі звернень до соціалізму і демократизму, в яких вона шукала порятунку від страшної дійсності. В публіцистичних і поетичних творах вона розглядала проблеми рушійних сил суспільного розвитку, ролі народних мас та особи в історії, класової боротьби, соціальної революції, загальних закономірностей історичного прогресу. До загальних закономірностей суспільного прогресу письменниця відносила його суперечність, рух по висхідній, неминучість торжества соціальної справедливості. Знищення експлуататорського ладу і тиранії, встановлення дійсного народовладдя, забезпечення свободи і розвитку особи – основні соціальні ідеї Л. Українки, за утвердження яких вона боролася. Актуальні філософські і морально-етичні проблеми вона виражала в нетрадиційних для української літератури образах і сюжетах, взятих з світової літератури, історії, міфології, народної творчості.

Підсумовуючи зазначимо, що основні мотиви творчості Лесі Українки – це пошук ідеальних цінностей та творення «чистої» краси, характеристика ліричного героя і неоромантичний напрямок у творчості. Вона стверджувала, що мистецтво покликане виконувати в житті народу високі суспільно-національні функції, зокрема виховну. Письменниця відносила до віри як до феномену духовної складової народу. Її приваблювали моральні аспекти християнства, його вплив на психологію людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Леся Українка і сучасність (До 130-річчя від дня народження Лесі Українки). Збірник наукових праць. Луцьк: Вид-во «Волинська обласна друкарня», 2003. 433 с.

2. Агеєва В. П. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації. К.: Либідь, 1999. 218 с.

3. Пілат Т. В. Ідеї соціальної філософії Лесі Українки // Культурно-цивілізаційні процеси, тенденції їх розвитку в сучасному світі та в Україні. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Полтава, 20–21 травня 2010 року. Полтава, 2010. С. 160–161.

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ АНТРОПОЦЕНТРИЗМУ Й ГУМАНІЗМУ У ВИХОВАННІ

Гриценко А. О.

Науковий керівник – Вороновська Л. Г., кандидат філософських наук, доцент

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

У пошуках нового ідеалу, на зміну застарілого в рамках західного мислення образу Великого Іншого, теоретики і практики виховання вийшли на ідею людини, на виховання ідеального, всебічно розвиненого представника людства, який у своїй поведінці слідує не ззовні внесеним ідеалам, але внутрішньому відчуттю людяності, у всьому багатстві біологічних, соціальних і культурних конотацій. Така ідея була розвинена в рамках парадигми виховання, яка пропагує вільний розвиток дитини відповідно до її особистих потреб, що отримало найменування виховання антропоцентричного, гуманістичного або вільного. Кожен із цих напрямків має свої особливості, проте ми вважаємо за можливе об'єднати їх в одну парадигму за ознакою єдиних змісту і цілей виховання.

Починаючи з Ж.-Ж. Руссо, представники антропологічного і гуманістичного підходу теоретично осмислювали ідеал всебічного розвитку людини, наближений до античного ідеалу пайдейі. Різні аспекти людиноцентристської парадигми розробляли у своїх працях і педагогічній практиці Е. Кей, Г. Шаррельман, Ф. Гансберг, Л. Гурлитт, К. М. Вентцель, Л. Н. Толстой, М. Монтесорі, С. Френе, Я. Корчак, В. А. Сухомлинський і багато інших. Виразне підґрунтя філософії антропоцентризму у вихованні бачимо в К. Д. Ушинського: «Вихователь повинен прагнути пізнати людину, якою вона є насправді, з усіма її слабкостями і в усій її величі, з усіма її буденними, дрібними потребами і з усіма її великими духовними вимогами. Вихователь повинен знати людину в сімействі, в суспільстві, серед народу, серед людства і наодинці зі своєю совістю; люди різного віку, в усіх класах, у всіх положеннях, в радості і в горі, у величі і приниженні, в надлишку і хворобі, серед необмежених надій і на одрі смерті, коли слово людської розради вже безсиле. Він повинен знати спонукальні причини самих

брудних і найвищих діянь, історію зародження злочинних і великих думок, історію розвитку будь-якої пристрасті і всякого характеру. Тоді тільки буде він у змозі почерпнути в самій природі людини засоби виховного впливу – а засоби ці величезні» [2, 143].

Антропоцентризм у вихованні спирається на розуміння сутності людини як відкритої і відновлювальної системи, а виховання – як створення динамічного сприятливого для індивіда середовища. При цьому людина, яка стоїть у фокусі виховного процесу, сама задає вектори розвитку, і ні норми, ні ідеал не можуть служити межами процесу; модель націлена на багатосторонній та індивідуальний розвиток особистості [3, 211]. Головне завдання – становлення унікальної особистості вихованця.

Таким чином, подібно до прагматизму, антропо-гуманістична парадигма, орієнтована на розвиток особистості як такої, поза співвіднесення з будь-якими попередньо заданими схемами. Разом з тим, на відміну від прагматизму, гуманізм не пов'язаний із жорсткою орієнтацією на успішність; змістом гуманістичного виховання стає різноманіття проявів людської особистості.

Гуманістично орієнтоване виховання, наслідуючи античну та ренесансну традиції висунення образу ідеальної, гармонійної, всебічно розвиненої людини, є сьогодні одним із лідируючих підходів. Його успішність пов'язана зокрема з тим фактом, що такий тип виховання не встановлює жорстких особистих ідентичностей, а пропонує вибір у формуванні таких, в тому числі і протягом життя. Таким чином, людина, вихована в гуманістичній парадигмі, здатна самостійно визначати свої потреби і співвідносити з ними можливості, знаходити роль у соціальних групах, відповідну не якимось зовнішнім очікуванням, а внутрішньому самовідчуттю.

Разом із тим орієнтація на власні потреби, без прагнення до ідеальних зразків і моральних орієнтирів, може спричинити відсутність непорушних культурних і духовних орієнтирів. У найбільш похмурій перспективі гуманістичне виховання, не стримуване ніяким примусом, може виявитися підставою для розвитку типової особистості суспільства споживання, орієнтованого тільки на власні бажання і запити. У найбільш різких оцінках негативні наслідки вільного виховання можуть бути розцінені у світлі «гламурних пріоритетів споживаючої «цивілізації дозвілля», «деградації, що базується на окультурених безумовних рефlekсах тварин» [3, 4].

Виховання є феноменом передачі соціального і духовного досвіду, який нерідко недооцінюється в сучасній науці, однак саме і тільки виховання, яке працює на майбутнє, здатне сформулювати чіткі відповіді на кризові питання сучасності. Сьогодні час кризи ідентичності, а саме виховання відповідає за формування ідентичності, і продумана, і культурно обумовлена виховна стратегія здатна забезпечити суспільству майбутнього стабільний розвиток.

На відміну від освіти/навчання, що передає підсумки досягнень науки, виховання включає в себе всю суму культурних і духовних досягнень людства. Сьогодні, коли світ охоплений глобалізаційними кризами, виховання є унікальним інструментом передачі універсального змісту, яке здатне готувати людину до нових змін, проектувати її майбутнє без заздальгідь заданих координат. Одним із частин цього універсального змісту є мистецтво; погодимося з тим, що «нинішній ідеал освіти повинен ґрунтуватися не тільки на ідеї науки (і як наслідок носити методичний характер), але і перш за все на ідеї мистецтва» [2, 84].

Слов'янський термін *виховання*, семантична калька з грецького слова *пайдейя*, представляє унікальний концепт слов'янської культури, який не має змістових паралелей в англійській, зокрема, мові. Це означає не тільки складність міжкультурної комунікації з питань виховання, а й особливу можливість осмислювати виховання як соціальний феномен в українському науковому дискурсі.

Існування різних парадигм виховання в європейській історії і науці переконують, що для побудови несуперечливої парадигми виховання сучасної людини на європейському просторі необхідно робити обґрунтований вибір, який базується на ментальності європейця. Принципово значимими парадигмами в цьому контексті постають ідеалістична (опора на вищі цінності ідеального порядку) і соціетарна (виховання в колективі, як члена громади).

Розглянуті парадигми виховання, як традиційні, так і порівняно нові, що пропонують різні провідні цінності і різну мету, обов'язково повинні враховуватися у підготовці проекту виховної парадигми, яка могла би стати підставою для формування і підтримки соціальної стабільності та сталого соціального розвитку на європейському просторі.

Ідея регіонально спеціалізованих концепцій виховання не раз піднімалася в наукових роботах. Переймаючись питанням про парадигму виховання, релевантну для народів європейського простору, необхідно виходити із традиційних поглядів на соціалізацію, а також із загальних міфологічних установок, образів, сюжетів, які є трансляторами багатовікової культурної спадщини різних народів.

Деякі з національно обумовлених систем виховання осмислюються сьогодні як більш «успішні»: так, за зауваженням Б. О. Майера, «Досвід останніх 15–20 років показує, що основна частина педагогів, науковців, управлінців і студентів, з їх глибинною культурою, традиційно орієнтованою на «переживання» навколишнього світу, в тактичному і оперативному відношенні істотно програє прагматичній культурі західної «діяльної людини» [1, 147]. Це означає, що сучасна соціальна філософія пострадянського простору безумовно має взяти на себе місію створити науково обґрунтовану концепцію виховання, що успадковує як актуальні тенденції вітчизняної педагогіки, так і традиції та тисячолітні цінності народів,

які проживають на європейському просторі, і в той же час традиції епохи прагматичної орієнтації діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Майер Б. О. Когнитивные аспекты современной философии отечественного образования: монография. Новосибирск: СО РАН, 2006. 215 с.
2. Ромм Т. А., Аникеева Н. П., Винникова Г. В., Киселева Е. В., Пивченко В. П. Феномен воспитания в современной педагогике. Новосибирск: НГПУ, 2011. 234 с.
3. Тесленко А. Н., Лепешев Д. В. Философия социализации и воспитания. Учебник нового поколения. Астана, 2014. 247 с.

СТАНОВЛЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ МІСТ УКРАЇНИ – КРИВИЙ РІГ

Єрешко А. Г.

*Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Промисловість – найважливіша структурна ланка господарського комплексу України. Саме промисловість визначає рівень економічного розвитку країни, масштаби участі в територіальному поділі праці й інтенсивності економічних зв'язків. Найважливішою сировинною базою металургії України є Криворізький залізорудний басейн центром якого є велике індустріальне місто Кривий Ріг.

У криворізькому басейні розташовано 8 із 11 підприємств України з видобутку та переробки залізорудної сировини, а також підприємства з обслуговування основного виробництва. Головною містоутворюючою галуззю, яка визначає профіль міста, є чорна металургія. У Кривому Розі розташовано один із найбільших в світі металургійних комбінатів – Арселор Міттал Кривий Ріг, 5 гірничо-збагачувальних комбінатів (ГЗК) – Північний ГЗК, Південний ГЗК, Центральний ГЗК), Новокриворізький ГЗК, Інгулецький ГЗК та 3 рудопереробних заводи. Економічний потенціал міста представляють близько 6 тисяч підприємств. Промисловість міста налічує 87 великих підприємств різних галузей: чорної металургії, машинобудівної, будматеріалів, хімічної, поліграфічної, деревообробної, легкої, харчової тощо. Саме тому, сучасний Кривий Ріг це потужний промисловий центр України [1, 41].

Слід зазначити, що місто має й інші особливості: так, його протяжність 120 кілометрів і воно є найдовшим у Європі та другим за площею в Україні. Населення становить 619 тис. мешканців.

Усе вище зазначене є свідченням сучасного великого промислового потенціалу міста. У нашій розвідці ми запинимось на особливій його історії.

Розпочнемо з назви, яку сформувало географічне розташування міста. Перше поселення знаходилося на мисі, що утворився внаслідок злиття річок Інгулець та Саксагань і мав форму рогу. За переказами, перший козак, що поселився тут мав прізвисько Кривий. Перша письмова згадка про Кривий Ріг датована 27 квітня 1777 р. у «Розписі заснованих поштових станцій по річці Інгулець від Кременчука до Херсона» [2, 315]. З моменту свого заснування, поселення Кривий Ріг було козацьким зимівником, спочатку тимчасовим, а згодом постійним. З 1770 р. у ньому була Ставка Коша Запорозької Січі. Клімат, природні умови, вигідне розташування сприяли тому, що царський уряд розпочинає заселення цих земель, роздаючи землі військовим, козацькій старшині, поміщикам та колоністам, особливо після зруйнування Запорозької Січі. Тому досить швидко тут утворюються військові поселення, а згодом найбільше з них, Кривий Ріг, набуває державного статусу слободи. У 1860 році Кривий Ріг було проголошено містечком. Зручне розташування Кривого Рогу поблизу традиційних козацьких шляхів, що з'єднували колишні землі запорозьких вольностей з Кременчуком і Перекопом, сприяють подальшому зростанню його ролі як своєрідного торгового центру, де щорічно проводиться по 2–3 багатолюдних ярмарки тривалістю по два дні. Набувають розвитку різні ремесла, зокрема гончарне, шорне, бондарне та інші. У серпні 1861 року міністерство народної освіти відкриває у містечку свою першу школу, яку спочатку відвідували лише 14 учнів, а вчителем був священник Миколаївської церкви.

З відкриттям у регіоні покладів залізної руди, з її видобутком розпочнеться стрімкий розвиток металургії. Перший ґрунтовний опис криворізьких руд зробив академік В. Зуєв у 1781 р. [2, 341]. Після доведеної наявності на Криворіжжі величезних запасів залізної руди, 1881 року був заснований перший на Криворіжжі Саксаганський рудник і розпочався промисловий видобуток залізної руди. Стрімкому розвитку промислового потенціалу міста сприяло спорудження у 1884 р. Катерининської залізниці, яка сполучила місто з промисловими районам Придніпров'я і Донбасу.

Уже з середини 80-х рр. XIX ст. до розробки криворізьких залізних руд долучаються металургійні товариства. 1885 р. Новоросійське металургійне товариство відкрило два рудники. У 1886 р. Південно-Російське Дніпровське товариство розпочало розробку Гапковського, Шмаковського та Ростковського рудників. Ще два рудники відкрито у 1886–1888 рр. – Брянським металургійним товариством. Розпочинають свою роботу і дрібні рудники, засновані окремими підприємцями. На початок 1900 р. діяло 79 великих рудників [3, 17].

У 1897 р. Криворізький залізнорудний район зайняв перше місце в Російській імперії з видобутку руди. Слід зазначити, що у 1890-ті рр. розвивається нова галузь – металургійна, це зумовило значний приплив населення. На кінець 19 століття на території, що входить до кладу сучасного міста, проживало 3 тисячі осіб, а на 1916 р. в Кривому Розі проживало вже 26,7 тис. [3, 109].

На початку ХХ століття у місті почали будувати багатоповерхові житлові будинки, проте, ще не було водопроводу й каналізації. Деякі вулиці покривали бруківкою, Працювало 32 лікарняних установи, 26 початкових шкіл, з'явилися перші кінематографи.

Отже, неквапливий селянський побут містечка упродовж багатьох років залишався визначальною рисою Кривого Рогу. І лише відкриття багатих покладів залізної руди та початок їхньої промислової розробки розбурхують тихе життя степового краю, за лічені роки перетворивши провінційне селище в доволі енергійне містечко, а згодом на великий промисловий центр який і в наш час залишається флагманом видобувної та металургійної промисловості України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Казаков В. Л., Калініченко О. О. Історико ландшафтний аналіз індустриальних пам'яток залізнорудних рудників міста Кривого Рога // Наукові записки державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2014. С. 41–48.

2. Історії міст і сіл Української РСР: Дніпропетровська область. Автори: Варгатюк П. Л., Горяний В. Д., Кан Д. І. та ін. К.: 1969. 958 с.

3. Енциклопедія Криворіжжя. У 2-х т. / Упоряд. В. П. Бухтіяров. Кривий Ріг: ЯВВА, 2005. 417 с.

СОЦІАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ: ПЕРШОДЖЕРЕЛА, ВИМОГИ, ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Єрьома О. С.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України;

Головна школа пожежної служби Республіки Польща

Першоджерелом соціальної інформації є суспільство – його різні сфери і сторони життя. Інформація класифікується за:

- сферами суспільного життя (економічна, соціальна, політична, духовно-культурна);

- джерелами надходження (внутрішня і зовнішня);

- матеріальними носіями (паперова, електронна, електрична);
- формами носіїв (засоби масової інформації – радіо, телебачення, друкована – книги, газети, журнали);
- періодами використання (умовно-постійна – довідкова, нормативна і перемінна – оперативні відомості);
- видами основних функцій керування (прогнозна, організаційна, контрольно-навчальна, регулятивна);
- характером подання (кількісна і якісна).

Не всяке знання може розглядатися як інформація, для розуміння її сутності велике значення має смисловий зміст. До інформації звичайно висуваються певні вимоги. Перелічимо їх.

1. Повнота – відображення повною мірою керованих процесів.
2. Достовірність – формування на основі об’єктивних даних.
3. Оперативність – надходження в терміни, достатні для прийняття своєчасного рішення.
4. Недопустимість невикористовуваних відомостей («шуму»), що ускладнюють прийняття рішень.
5. Прозорість – неможливість різних тлумачень.
6. Економічність витрат при збиранні інформації, максимально можлива збереженість, найбільше агрегування (стискання) при передаванні на більш високий рівень управління.

Важливо підкреслити, що інформація, якою володіє людина, може бути повсякденною, емпіричною, що дозволяє людині орієнтуватися у своєму повсякденному житті, та систематизованої, наукової. Для здійснення управлінських функцій необхідна наукова інформація, причому її характер залежить насамперед від специфіки об’єкта управління, від завдань, що перед ним поставлені, а також від компетенції керуючого суб’єкта. Якщо об’єктом управління виступає суспільство в цілому, а рішення передбачає перетворення його істотних сторін, необхідна комплексна інформація про стан усіх сфер суспільного життя: економічної, соціально-політичної, духовної, сімейно-побутової. Якщо йдеться про управління якоюсь окремою сферою життя суспільства, то інформація повинна відображати насамперед стан цієї сфери. Скажімо, для управління економікою переважно необхідна виробничо-економічна інформація, політичною сферою – політична інформація і т. д.

Оскільки управління будь-якою сферою суспільного життя будь-яким об’єктом є й організація праці людей, воно обов’язково припускає збирання і перероблення соціальної інформації, що стосується стану відносин великих груп людей – класів націй, виробничих і інших колективів, а також окремих особистостей. Наприклад, керуючи виробничо-технічною діяльністю якого-небудь підприємства, важливо володіти даними про стан властивого йому «соціального мікроклімату», тобто про людей, які працюють на даному підприємстві, про відносини, що склалися між ними.

Специфічна, причому найчастіше надзвичайно складна та різнобічна, інформація необхідна в адміністративно-правовому управлінні, покликаною регулювати організацію, повноваження та відповідальність розпорядницьких і виконавчих органів та окремих посадових осіб, а також визначати права й обов'язки громадян і організацій у різних областях виконавсько-розпорядницької діяльності.

Інформація, використовувана в управлінні суспільними системами, виявляє собою складну сукупність, взаємодію різних інформаційних потоків: вихідна інформація, необхідна для вироблення і прийняття управлінських рішень; самі рішення або управлінські команди, що визначають організацію керуючих і керованих систем, регулююча інформація, представлена різного роду параметрами, нормативами, законами, інструкціями, технологічними картами тощо оперативна інформація, що надходить у процесі функціонування системи і характеризує її стан, зовнішня інформація, яка надходить від інших систем, комунікаційно (функціонально або структурно) пов'язаних даною системою; контрольно-облікова інформація, що характеризує хід та результати роботи системи. Відібрати з різноманіття інформації дані, що мають для управління істотне значення, – важливе і складне завдання.

Усю інформацію можна поділити на потоки всередині даної системи, між її компонентами (внутрішня інформація), і потоки інформації, що циркулює між даною системою і зовнішнім середовищем, з яким вона перебуває у функціональних зв'язках (зовнішня інформація).

Інформація внутрішнього порядку забезпечує взаємодію між ланками системи, цементує їх у єдине ціле, забезпечує їх рух до спільної мети, що стоїть перед системою. Інформація зовнішнього порядку встановлює комунікації даної системи з іншими системами, що чинять на неї різного роду вплив.

Особливо велике значення має циркуляція інформації між об'єктом і суб'єктом управління. Інформація такого роду включає два типи потоків: потоки, що циркулюють по каналах прямого зв'язку – від суб'єкта до об'єкта (пряма інформація); потоки, що циркулюють по каналах зворотного зв'язку – від об'єкта до суб'єкта (зворотна інформація). Належна організація прямої інформації забезпечує своєчасне і якісне надходження на об'єкт різного роду (вихідних, коригуючих, контролюючих) команд із боку суб'єкта, а зворотної інформації – надходження до суб'єкта даних про стан об'єкта і досягненні (або недосягненні) поставленої перед ним мети.

Оптимальним плин інформаційних потоків є в тому випадку, коли при мінімумі первинної об'єктивної інформації досягається максимум корисної для управління інформації, в результаті чого забезпечується ефективно функціонування системи.

Розв'язати задачу оптимуму інформації надзвичайно важко, оскільки соціальні системи внаслідок їх багатокomпонентності та розмаїтості внутрішніх і зовнішніх взаємодій являють собою широку мережу альтернатив, причому здебільшого з різною вірогідністю. Природно, що оптимальна кількість інформації про суспільну систему видається в натуральному вираженні досить великою. До того ж частина інформації, що надходить від об'єкта до суб'єкта, губиться, частина – спотворюється в результаті ряду перешкод не лише технічного порядку, а й психологічного оскільки вибір повідомлень для передавання, а також прийом повідомлень людиною набувають в суб'єктивної форми й певною мірою залежать від його особистого досвіду, його знань психічних особливостей. Звідси особливу важливість для досягнення оптимуму інформації набувають методика і техніка збирання первинних даних, їх репрезентативність, надійність та висока пропускна здатність каналів проходження інформації, методика і техніка приймання й оброблення інформації.

Засобами інтенсифікації інформації є науково-технічна революція, використання в інформаційній справі новітніх досягнень науки і техніки; наукова організація, управління інформаційними процесами; підготовка й удосконалювання фахівців, які обслуговують інформаційні служби системи управління.

Розробка заходів, що розширюють можливе і найбільш ефективно використання інформації, – важлива умова успіху в управлінні. Серед цих заходів першорядне значення має ретельна підготовка суб'єкта управління до сприйняття, оцінювання інформації, вироблення вміння оцінити її соціальну значимість, вибрати з потоку інформації найбільш загальнозначущу, найбільш соціальну, оскільки такого типу інформація є неоціненна в управлінні. Збирання й оброблення соціальної інформації немислимі без застосування сучасних технічних засобів.

Найважливішим засобом одержання достовірної соціальної інформації є не тільки широке використання технічних (комп'ютерних) засобів отримання соціальної інформації, а й формування нового типу культури – гуманітарно-технологічної. Найважливішим механізмом його формування є зміна стилю мислення, що поступово стає концептуальним (гуманітарним), стратегічним і конструктивним, технологічним, що знаходить шляхи і засоби розв'язання соціальних задач, які дедалі ускладнюються. Наявність у нашому суспільстві двох культур, «гуманітарної» і технократичної, які поки що слабо взаємодіють, породжує багато інформаційних проблем у управлінні.

Світова спільнота в цілому, включаючи і нашу країну, вступила в новий етап розвитку своєї цивілізації – становлення інформаційного суспільства. Цей процес часто називають третьою соціально-технічною революцією, інформатизацією суспільства. Інформатизація суспільства неминуче стосується не лише матеріального виробництва і

комунікації, а й соціальних відносин, культури, інтелектуальної діяльності у всіх її різноманітних проявах. Цілком очевидно, що інформатизація суспільства накладає свій відбиток і безпосередньо на діяльність людей, що працюють у сфері організації й управління.

Перед ними відкриваються незрівнянно більш широкі можливості в одержанні, зберіганні, обробленні, передаванні, оформленні найрізноманітнішої за своїм змістом і формою подавання інформації про різні сторони життя суспільства.

Наприклад, на початку 60-х років цього століття перед парламентом, урядом і народом Японії постало питання, яким шляхом спрямувати розвиток країни: шляхом матеріального добробуту або інформаційно-інтелектуального розвитку, інформатизації суспільства, нарощування інформаційних ресурсів і технологій, тобто – матеріальним чи інформаційним шляхом?

Починаючи з 1964 р., Японія обрала другий шлях, перед матеріальним багатством надала перевагу багатству інформації та її ресурсів, і з цього часу ведеться відлік світової історії інформатизації суспільства, інформаційних ресурсів і технологій. Сполучені Штати Америки, володіючи могутніми прийомами збирання інформації, з кінця 60-х і початку 70-х рр. ХХ ст. взяли на озброєння японську інформаційну систему розвитку.

СРСР наприкінці 60-х рр. також став займатися аналогічними проблемами інформатизації. Однак суспільна інформаційна свідомість розвинутих країн не стала загальним інформаційним надбанням радянського суспільства з огляду цілого ряду причин. У даний час усі країни світу йдуть шляхом інформаційного прогресу. Інформація стала безальтернативним джерелом розвитку і добробуту багатьох народів: інформаційні ресурси і технології піднесли науку і технічний прогрес на безпрецедентний рівень у порівняно з тим, що забезпечили в минулому фізика, механіка, хімія й електродинаміка, разом узяті.

Саме тому Міжнародна академія інформатизації надає великого значення пропаганді ідей інформатизації, просвітительській та освітній роботі у сфері інформації, інформаційної безпеки, інформаційних ресурсів та технологій.

Важко знайти сферу чи галузь людської діяльності, де б інформація не відігравала важливої ролі, оскільки вона забезпечує самоорганізацію не лише людини, а й усього тваринного і рослинного світу. Тому з'явилася нова галузь наукового знання – інформаціологія – наука фундаментального дослідження всіх процесів і явищ мікро- і макросвітів Всесвіту, яка узагальнює практичний і теоретичний матеріал фізико-хімічних, астрофізичних, ядерних, біологічних, космічних та інших досліджень з єдиної інформаційної точки зору. Успішне застосування комп'ютерної техніки можливе лише за умов: економічності, тобто досягнення більшого ефекту порівняно із застосуванням звичайних обчислювальних засобів; точного визначення придатності первинної інформації для оброблення й

аналізу комп'ютерними засобами; відповідності системи правління можливостями успішного застосування комп'ютерів; відповідності документації принципам обчислювальної техніки; наявності відповідних фахівців.

Завдяки тому, що комп'ютерна техніка діє автоматично, за задалегідь створеною людиною програмами, всю фактичну роботу з перероблення й аналізу інформації вона виконує без особистої участі людини: у результаті швидкість роботи цих машин не обмежується її фізіологічними можливостями. Вона визначається швидкодією фізичних елементів, з яких складаються комп'ютери. Фізичні пристрої, що їх мають сучасні системи, дозволяють запам'ятати і зберігати практично необмежені обсяги інформації.

Таким чином, комп'ютерна техніка відкриває принципово нові можливості для оперативного оброблення великих обсягів інформації, що дозволяють досить глибоко і повно розкривати тенденції та закономірності розвитку суспільства і тим самим успішно розв'язувати управлінські задачі.

Наприклад, у 80-і та 90-і рр. ХХ ст. швидкий розвиток мікроелектроніки знизив вартість і зменшив розміри комп'ютерів такою мірою, що була отримана можливість користатися ними на кожному робочому місці.

Це привело до подальшої зміни технічного оснащення апарату управління. З'являється мікрокомп'ютер. Перетворюючи інформацію за складною програмою, він утілює примітивну форму «інтелекту», змінює зміст, а не форму розробляти програмні продукти для машинних носіїв інформації, що дозволяє в управлінні вчасно виявляти і вирішувати конфлікти, швидко орієнтуватися при виникненні проблемних ситуацій, чітко обґрунтовувати прийняті рішення, своєчасно доводити їх до виконавців.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. М., 1992.
2. Пригожин А. И. Социология организаций. М., 1980.
3. Чубіна Т. Д. Соціологія. Курс лекцій. Черкаси: АПБ ім. Героїв Чорнобиля, 2012.

ФЕМІНІЗМ ЯК БОРОТЬБА ЗА РІВНІ ПРАВА І МОЖЛИВОСТІ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК

Єфремова Р. Ю.

*Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

За останні століття статус жінок помітно змінився. Те, що ми зараз сприймаємо як данність для жінок – можливість навчатися в університеті, право на спадок, виборче право, працевлаштування на ринку праці, репродуктивне планування тощо – виборювалося протягом довгих років у різних країнах світу. Якраз фемінізму – явищу малознаному і «страшному» для більшості суспільства – слід завдячувати у такому прогресі.

Фемінізм – соціальна теорія і критика патріархату як несправедливого суспільного устрою та рух, який бореться за подолання гендерної дискримінації та несправедливості. Фемінізм – це боротьба за рівні права і можливості жінок і чоловіків.

Нічого радикального як для сучасного часу – 21 століття, типовий ліберальний напрямок суспільної думки.

Водночас фемінізми бувають різні – це не тільки ліберальна течія. А й соціалістична (або марксистська), психоаналітична, радикальна, сепаратистська та інші. Є «чорний» фемінізм, латиноамериканський, екофемінізм, мусульманський, фемінізм третього світу тощо. Фемінізм розглядають, беручи до уваги різноманітні культурні контексти, економічні, політичні і соціальні умови. Тому слід говорити радше про фемінізми, а не про одне явище [1, 15].

Прийнято (зокрема, на Заході) виділяти так звані три хвилі фемінізму – етапи боротьби жінок за свої права. Важливо зазначити, що фемінізм – не лише для жінок і про жінок, він також зачіпає чоловіків і не відбувся би без участі чоловіків, особливо на початку боротьби. Наприклад, британський економіст і філософ Джон Стюарт Мілль у праці «Про підпорядкування жінки» (1861) писав, що «законодавча підтримка підпорядкування однієї статі іншій — шкідлива і є однією з головних перешкод на шляху до загальнолюдського удосконалення». А у 1867 році він представив у парламенті петицію на користь виборчих прав жінок. Чоловіків, які борються поряд із жінками за гендерну рівність, називають феміністами або профеміністами.

Профеміністичний чоловічий рух – явище, яке існує не один десяток років у західних країнах. Активісти та інтелектуали переконані, що патріархат і жорсткі гендерні ролі – це те, що гнітить усіх незалежно від статі [2, 25].

Перша хвиля – це боротьба жінок за базові права – право голосу, право на освіту, успадкування власності тощо. Вважається, що перша хвиля тривала до 2 світової війни.

Як все починалося або перша хвиля фемінізму

У історичному аспекті фемінізм розглядають переважно з кінця 18 ст. Як організований рух він виник в 19 ст. в Європі та США. У 20 ст. активно поширився на усі континенти. Але так званий «протофемінізм» сягає корінням аж 15 ст. Так, у 1405 році з'явилася праця Кристини Пізанської «Книга про Град Жіночий», у якій описувалося так зване ідеальне місто – притулок жінок, які відчують гніт і несправедливість у суспільстві. За такі емансипативні погляди авторку вважають «протофеміністкою».

Більш критичні праці стосовно патріархатного суспільного устрою датуються кількома століттями пізніше. Часи французької революції надихнули Олімпію де Гуж написати знаковий твір – «Декларацію прав жінки і громадянки» (1791), яка містила аж 17 статей і мала форму суспільного договору між жінкою і чоловіком. У Британії паралельно висловлювалися подібні думки. Не менш критичною виявилася праця Мері Уолстонкрафт «На захист прав жінки» (1792). Освіта і просвіта жінок змінить світ – стверджувала британська активістка, полемізуючи із відомими на той час думками Руссо з приводу сегрегованого виховання дівчаток і хлопчиків. Відомі жінки не раз користалися із свого статусу, аби бути почутими. Дружину другого президента США Ебігейл Адамс вважають першою американською феміністкою. Активістка заявляла: «Ми не почнемо підкорятися законам, у прийнятті яких не брали участь, і владі, яка не представляє наших інтересів». Суфражистки цієї країни після довгих років боротьби аж в 1921 році добилися поправки до Конституції із правом голосу для жінок [3].

Такі праці та сміливі думки не могли не спонукати до боротьби із несправедливим устроєм. Перша хвиля фемінізму бере свій початок від суфражизму (боротьбі за право голосу, 1830-ті роки), приблизно до другої світової війни, коли жінки так званого західного світу добилися свого. Нова Зеландія першою у світі надала жінкам право голосу в 1893 році. Через рік відзначилася Австралія. В Європі першою була Фінляндія – 1905 р. Далі пішли інші Скандинавські країни, решта Європи.

Право на власність, вищу освіту та професійну зайнятість – інші нагальні питання першої хвилі фемінізму. Уперше європейські університети відкрили двері для жінок лише в кінці 19 століття. У США навіть до середини минулого століття ситуація була не надто перспективною. Так, у медичних, економічних і юридичних вузах в кінці 1960-х років жінки становили лише від 5 до 8% студентів. А у відомому Гарварді, який наразі очолює жінка, якихось 50 років тому викладачами були виключно чоловіки. Але як засвідчили результати першої хвилі фемінізму, вища освіта – важливий крок для жінок у доступі до публічного життя.

На інтелектуальному та ідеологічному рівнях відправний пункт наступного етапу боротьби («другої хвилі») – відома праця французької філософині Сімони де Бовуар «Друга стаття» (1949).

Представниця екзистенціалізму, соратниця Сартра переосмислює статус жінки у різних суспільствах як «іншої» по відношенню до чоловіка.

Друга хвиля фемінізму буяє розмаїттям проблематики. Вихід жінок на ринок праці, гідна оплата праці, неоплачувана домашня праця, соціальна підтримка з боку держави – далеко не все. «Особисте є політичним» - відомий слоган активісток, які піднімали на політичний порядок денний питання насильства проти жінок, як у сім'ї, так і робочому середовищі. «Мое тіло – моє діло» – стверджували феміністичні організації, які боролися за право на безпечний і легальний аборт, контрацептивні засоби, тобто, контроль над власною репродуктивною поведінкою. Міжнародні жіночі організації поїхали у країни третього світу боротися із традиціями, які шкодили здоров'ю жінок та наражали їх на смерть – так зване «жіноче обрізання», «вбивство честі», закидання каміннями жінки у випадку зради тощо. Андреа Дворкін критикує традиції відтворення жіночої краси – починаючи від бинтування ніг у Китаї, закінчуючи сучасною косметичною індустрією.

Заради вписування у норму суперфемінності, сексуальності, бажаності для чоловіків жінки готові на все, адже «мода потребує жертв».

Третя хвиля пов'язана із епохою постмодернізму і постструктуралізму – це 1990-ті роки [3]. Оскільки активізм не забезпечив повністю очікуваних результатів, змінюється підхід до постановки проблеми. Теорія влади Мішеля Фуко застерігає: навіть якщо нас напругу не контролюють, навіть своїм активізмом ми вписуємося у владну систему, граємо за її правилами. Тому боротися не має великого сенсу. Натомість на рівні ідентичностей, програвання власних соціальних ролей ми можемо змінювати світ – самотужки вдаватися до альтернативних, менш «жорстких» і традиційних гендерних і сексуальних ролей.

З'являється поняття «квір» (queer) активізму – критики нормативності.

До цих пір жодна хвиля не вважається завершеною у світі, адже навіть можливість і право на освіту мають жінки не всіх країн. Хоча перша хвиля – найбільш успішна.

Прикметно, що з часом усе більше проблем жінок осмислюються, обговорюються і критикуються – тому теорія і практика набувають більш розмаїтих форм. Активістки і активісти йдуть різними шляхами, аби досягти спільної мети – повної емансипації людства

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація. К., 2014. 65 с.
2. Уварова О. О. Права жінок та гендерна рівність. К.: «ФОР Голембовська О. О.», 2018. 204 с.
3. Фемінізм: історія реконструкції жіночності. URL.: <http://c4u.org.ua/feminizm-istoriia-dekonstruktsii-zhinochnosti-2/>.

ВІРТУАЛЬНІСТЬ ЯК СПРОБА ШТУЧНОГО КОНСТРУЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЙНОСТІ

Зеленько К. М.

Черкаський гуманітарно-правовий ліцей

*Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Вплив сучасних інформаційних технологій породжує проблему віртуалізації ціннісних орієнтацій сучасної людини, або віртуалізації реальності, а також формування власне віртуальної реальності. Дана проблема набула значної актуальності, а дискурс її обговорення поширений на різноманітні наукові дисципліни: від кібернетики до філософії.

Необхідно зазначити, що власне ідея віртуальності у філософській та науковій думці була відома ще від часів античності, але необхідного теоретичного завершення набула в ХХ ст. завдяки досягненням науки, в першу чергу розвитку комунікативних технологій. Поява терміну «віртуальний» відноситься до середньовічної філософії. Його запропонував ірландський філософ Іоан Скот Еріугена. Він використовує поняття «віртуальний» для «позначення подій, що існують тимчасово й у частковій формі, а також для пояснення зв'язку загальної абсолютної сутності з активністю одиничних предметів» [2, 189].

В другій половині ХХ ст. відбулося «відродження» ідеї віртуальності як наслідок науково-технічної революції, що спричинила значну кількість нових винаходів одночасно у різних сферах науки й техніки. У квантовій фізиці були відкриті так звані віртуальні частинки, що характеризуються особливим статусом існування на відміну від інших елементарних частинок; в інформатиці з'являється поняття віртуального об'єкту, наприклад, віртуальна машина, віртуальна пам'ять; у літакобудуванні була розроблена віртуальна кабіна літака, яка особливим чином, за допомогою головного шолома, надавала пілотові інформацію про політ і бойову обстановку; в ергономіці була створена модель віртуального польоту літака, що фіксує особливий тип взаємодії пілота й літака в окремих режимах польоту; у психології були відкриті віртуальні стани людини. Ці відкриття сформували теоретичне підґрунтя для появи терміну «віртуальна реальність» для позначення особливого штучного світу, створеного за допомогою комп'ютерної техніки.

Досягнення графічної візуалізації та прогрес у створенні машинного інтерфейсу призвели до появи систем віртуальної реальності, що дозволяють створювати штучну реальність засобами комп'ютерних технологій.

Загальнонаукове розуміння віртуальності вказує на специфічний, ієрархічний спосіб стосунків між різнорідними об'єктами: «об'єкти віртуального світу породжуються об'єктами попереднього рівня. Віртуальні об'єкти при цьому існують лише актуально, тобто «тут» і «зараз», поки в базовій реальності проходять процеси породження віртуальних об'єктів; після закінчення процесу породження відповідні віртуальні об'єкти зникають» [1, 33]. Віртуальна реальність розуміється як специфічний різновид символічної реальності, коли практика комп'ютерно-кібернетичного моделювання дозволяє продукувати нелімітовану безліч уявних світів.

Надання віртуальній реальності вигляду «реальності» забезпечується через те, що «остання наділена певного роду автономністю, тобто в ній існують певні власні «закони природи»: у ній свій час, свій простір, відмінні від законів часу й простору реальності, що її породжує, яка у віртуалістиці отримала назву константної реальності, тобто як такої, що існує постійно, а не актуально» [3, 158].

Серед інших істотних характеристик, окрім автономності, дослідники виділяють наступні: породжуваність – віртуальна реальність продукується активністю певної іншої реальності, зовнішньої стосовно неї; актуальність – віртуальна реальність існує актуально, тільки «тут і тепер», тільки коли активна реальність, що породжує її; інтерактивність – віртуальна реальність може взаємодіяти з усіма іншими реальностями, у тому числі з тією, що породжує її, як онтологічно незалежну від них [4, 110].

Із глобальним поширенням інформаційних технологій, зокрема засобів масової комунікації та Інтернету, та зростаюче їх використання людьми в їхньому повсякденному житті призводить до формування в межах філософської парадигми власної проблематики віртуальності, яка проявляється у вигляді соціального типу віртуальної реальності, де остання розглядається як спроба штучного конструювання соціальної дійсності. В цьому напрямку проблема віртуального є проблемою змішування реальностей, коли копія набуває більшого значення і тим самим більшої реальності, ніж оригінал, коли відбувається подвоєння реальності, яке супроводжується змішуванням ціннісно-смыслових координат.

Проблема віртуалізації буття людини в світі набуває нового, особливо гострого значення у світлі поєднання таких новітніх технологій як «додаткова реальність» (augmented reality) та мобільних технологій, які проявляються у створенні новітніх мультимедійних мобільних пристроїв та мобільного Інтернету, який став доступний у глобально розповсюджених мережах мобільних операторів.

У світлі новітніх комунікативних технологій це означає те, що будь-який реальний об'єкт традиційного світу людини може набувати мультимедійних віртуальних особливостей, існувати одночасно в двох реальностях, константній та віртуальній. Наприклад, звичайний

дорожній знак із застосування технології додаткової реальності може перетворитися на інтерактивну карту місцевості, на якій він знаходиться, із вказування найближчих чи найбільш популярних орієнтирів поблизу нього.

Підсумовуючи усе вищезазначене, можна зробити висновок – розвиток сучасних технологій передачі інформації та комунікації дозволяє говорити про формування культури реальної віртуальності, як культури в межах якої віртуальний простір посідає провідне місце, та відповідно сама ця культура зосереджена на продукуванні віртуальних образів. Сучасне інформаційне суспільство відзначається диверсифікацією, різноманітністю, відсутністю єдиних настанов і орієнтацій, і саме тому нагальною потребою постає пошук таких способів взаємодії людей та їхньої кооперації, які, не знищуючи соціального співжиття, виключали б примус, авторитарний стиль керування. На нашу думку, одним із варіантів такої взаємодії є толерантність, принципи якої дедалі частіше застосовуються до аналізу процесів віртуалізації суспільного буття.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Захряпін А. В. Виртуальное мировоззрение как феномен развития науки и общества. Саранск: Тип. «Рузаевский печатник», 2008. 94 с.
2. Любивий Я. В. Проблема реструктуризації соціальних цінностей у віртуалістичних, самоорганізаційних та холістичних концепціях / Ціннісні орієнтації сучасного інформаційного суспільства. К.: Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України. С. 179–290.
3. Носов Н. Виртуальная реальность // Вопросы философии. М., 1999. №10. С. 152–164.
4. Юхвид А. В. Виртуология. Онто-философские аспекты // Философские науки. 2010. №9. С. 103–111.

ПРОБЛЕМА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

Земляний А. В.

*Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Ця проблема вперше гостро постала під час Великої промислової революції в Європі, коли, у зв'язку із значною концентрацією робітників на промислових підприємствах Західної Європи, навмисно підроблялись харчові продукти. Реакцією на це стало проведення

інтенсивних досліджень, особливо у Німеччині, спрямованих на викриття фальсифікації харчових продуктів. Було сконструйовано необхідні прилади.

В середині ХХ ст. А. Рейслером та А. Штенбергом було опубліковано першу книгу з експертизи харчових продуктів, у якій обґрунтовано методику та основні етапи проведення харчової експертизи, правила виїмки проб харчових продуктів, проведення комплексу лабораторних досліджень та оформлення акта експертизи з висновками [3].

У наш час проблема харчової експертизи знаходиться в центрі уваги міжнародних організацій: ВООЗ, ФАО, ЮНЕП, ІСО та ін.

Сучасні методи досліджень дозволили встановити такі дози забруднення продуктів харчування, про які раніше не підозрювали навіть науковці, що дозволило зробити висновок про те, що абсолютно безпечних продуктів не існує, оскільки практично не існує жодного їхнього компонента, який не був би безпечним для тієї чи іншої категорії населення. У свою чергу це дозволило перепроверити рівні ризику і встановити інші допустимі концентрації забруднюючих речовин.

У 70-х роках ХХ ст. під егідою ФАО/ВООЗ створена міжнародна програма розробки стандартів харчових продуктів. Головним її органом є комісія «Кодекс Аліментаріус», до якої входить 187 країн і 1 організація – член (ЄС). Україна долучилася до Комісії у 2004 році [2].

Крім комісії «Кодекс Аліментаріус», міжнародні стандарти розробляє ЄС, а також Міжнародна організація стандартів (ІСО). В Україні питаннями контролю якості та безпеки харчових продуктів займається Державний комітет стандартизації, метрології та сертифікації (Держстандарт) та Міністерство охорони здоров'я.

За сучасних умов у всьому світі вимоги до якості харчових продуктів стали жорсткішими. Важливо, щоб якість харчових продуктів була ідентична тим вимогам, які закладено в державних стандартах і технічних умовах на їх виробництво. Ідентифікація харчових продуктів – це виявлення відповідності їхніх характеристик, указаних при маркуванні, у супровідних документах чи в інших засобах інформації, висунутим до них вимогам. Як засоби ідентифікації харчових продуктів використовують нормативні, технічні та товарносупровідні документи, а також маркування.

Складність ідентифікації полягає в тому, що в більшості випадків відсутні або не дуже надійні її критерії. Так, майже неможливо встановити ідентичність пшеничного борошна вищого ґатунку, виготовленого одним хлібозаводом, але різними змінами та (або) виготовленого із борошна, одержаного від різних постачальників. За кордоном роблять спроби вносити у маркування харчових продуктів певну інформацію про їх приналежність до конкретної товарної партії [4]. В Україні маркування, яке ідентифікує конкретну товарну партію,

використовується лише для продукції консервної промисловості (консерви, пресерви).

За даними Комітету охорони прав споживачів, в Україні близько 80% харчової продукції фальсифіковано за одним або кількома показниками. Найпоширенішою є асортиментна фальсифікація, тобто підробка, яка здійснюється шляхом повної або часткової заміни харчового продукту його замінником іншого виду або найменування із збереженням подібності однієї або кількох його характерних ознак [2].

Серед асортиментної фальсифікації найпоширенішими є: часткова заміна водою, додавання до харчового продукту низькоякісного замінника і повна заміна натурального продукту імітатором. Замінники, які використовують в разі асортиментної фальсифікації, бувають харчовими – це дешевші, меншої цінності харчові продукти, але подібні до натуральних за однією або кількома ознаками.

Досвід свідчить про те, що в разі додавання 10% води до рідких харчових продуктів (соки, вина) дегустатори не помічають фальсифікації. В разі додавання 20% води близько 1/3 дегустаторів висловлюють сумнів відносно якості продукту і лише в разі 50% розведення більшість дегустаторів впевнено розпізнають водянистий смак соків і вин [3]. Так само незначне розведення водою рідких продуктів не реєструють прилади, якими визначають фізико-хімічні показники. Прикладом асортиментної фальсифікації є виготовлення концентратів, сиропів, соків і напоїв, кислот, ароматизаторів або заміна вершкового масла на маргарин в тортах та тістечках, що забороняється законодавством, додавання до борошна та крохмалю крейди, гіпсу, вапна, золи, до молока – крейди і соди.

В наш час набула поширення якісна фальсифікація харчових продуктів, тобто їх підроблення за допомогою харчових і нехарчових добавок, які імітують для покращення органолептичних характеристик, або заміна продукту вищого ґатунку більш низьким. Поширеними способами якісної фальсифікації є використання добавок, які імітують покращення якості, а також пересортування.

Кількісна фальсифікація називається недоваженням або недомірюванням.

Середній житель Європи щорічно із їжею з'їдає більш як 2,5 кг. різних хімічних речовин, які надають харчовим продуктам свіжого вигляду, приємного запаху і продовжують строки їх зберігання [3]. За таких умов особливого значення набуває удосконалення системи нормативів, які забезпечували б здоров'я сучасних людей і наступних поколінь. Аналіз загроз і небезпек, що виникають у харчовому ланцюзі «з лану до столу» в процесі вирощування і перероблення аграрної сировини, випуску та реалізації харчової продукції, їх систематизація й оцінювання впливу на здоров'я споживачів, розкриття передумов, чинників і об'єктивних обставин, що спонукали до їх виникнення є

необхідною умовою забезпечення національної безпеки як українського суспільства, так і людства в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Копнов В. Принципы качества жизни // Стандарты и качество. 2003. №2. С. 37–41.
2. Крисанов Д. Ф. Якість і безпечність харчової продукції. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum./ep/2010_3/8_Krysanov.pdf.
3. Маренич М. М., Аранчій С. В., Марюха Н. С. Контроль якості і безпека продуктів харчування в ЄС. URL: <http://uadocs.exdat.com/docs/index-93570.html>.
4. Пономарьов П. Х., Сірохман І. В. Безпека харчових продуктів та продовольчої сировини: Навчальний посібник. К.: Лібра, 1999.

ОЛЕКСІЙ БОБРИНСЬКИЙ – ЦУКРОЗАВОДЧИК, МЕЦЕНАТ, МІСТОБУДІВНИЧИЙ

Зінченко Ю. О.

*Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

В історію міста Сміли назавжди увійшло ім'я графа Олексія Олексійовича Бобринського. Його зусиллями було збудовано цукровий, пивоварний (1838 р.), механічний (1840 р.) заводи, завод з переробки цукру-піску на рафінад (1839 р.), найбільшу в повіті безкоштовну лікарню, названу після смерті коханої дружини на її честь Софіївською [1, 306].

Олексій Олексійович відомий своїм внеском у розвиток сільського господарства та цукрової промисловості в Україні, особливо на Черкащині. Побудувавши цукрові заводи на Смілянщині, О. Бобринський започаткував цукрову-бурякову промисловість на українських теренах. За десять років О. Бобринський побудував 4 цукрових заводи: Балаклійський, Грушівський, Капітанівський та Смілянський [1, 307].

Завод у Смілі став першим де готували цукор як у вигляді рафінаду, так і цукру-піску. При смілянському заводі була відкрита школа кадрів вищої кваліфікації. З 40 технологів, що пройшли тут підготовку і працювали у графа, пізніше 24 стали директорами та самостійними підприємцями. Класи, організовані у Смілі для підготовки фахівців, пізніше переросли в училище, а згодом і в інститут цукрової промисловості (нині: Національний університет харчових технологій у Києві та Смілянський технікум харчової промисловості у Смілі) [1, 307].

Його Смілянський цукровий завод було оснащено найкращими зразками тогочасної техніки, причому деякі фабричні машини він конструював самотужки. Блискучими продовжувачами «цукрової традиції» Бобринського були його сини Олександр, Володимир та Лев, які вже в 80–90-х роках XIX століття значно розширили батьківську справу [2, 11].

Для роботи на цукрових заводах Бобринський переселяє до міста селян з Орловської, Тульської, Могильовської, Харківської і Саратовської губерній. Завдяки цьому населення Сміли збільшується вдвічі. На обладнання для цукрових підприємств він витрачає 434 тисячі карбованців сріблом [3]. У той час заводи графа за потужністю встановлених там парових машин перевершували підприємства Москви. Сам граф не соромився ставати до верстата, як простий працівник. Щорічно його цукрові заводи виготовляли продукції на 1 млн. крб. А на споживчий ринок йшло 250000 пудів цукру, що вплинуло на зниження ціни.

Граф успішно займався агротехнікою, завдяки йому буряк з городини перетворився на цінну польову культуру. Удосконалював граф Бобринський й сільськогосподарський реманент – свого години широко відомими були винайдені ним сіялки, а плуги навіть носили його ім'я – плуги Бобринського.

У Смілі граф будує лікарню на 100 ліжок. Цей медичний заклад був найбільшим у Черкаському повіті. Люди лікувалися там безкоштовно: щороку для цього граф виділяв 10 тисяч карбованців сріблом. Для заводчан він також зводив їдальні, школи, лазні. Усі витрати з утримання громадських установ брав на себе.

Олексій Олексійович – один із тих, хто започаткував залізницю Російської імперії. Саме за його участю було закладено колійний зв'язок між Петербургом та Царським Селом. В Україні залізниця вперше була відкрита на шляху між Балтою й Києвом. Розвиток залізниць був найважливішою умовою процвітання міст, адже це він уклав в цю важливу справу свої знання й кошти. У 1876 році була відкрита станція Бобринська в Смілі, а у 1936 році на «прохання народу» перейменована (нині станція ім. Шевченка) [4, 37].

Найстаріші об'єктові пожежні частини в області були створені у 1846 році при поміщицькій економії та цукровому заводі графів Бобринських у місті Сміла.

Цікаво, що Олексій Олексійович був одним з найперших вітчизняних фотографів, і його фотографії були цілком заслужено відзначені дипломами міжнародних виставок. Ось наскільки різноманітними були інтереси графа Бобринського. Був він людиною високоосвіченою та різнобічно обдарованою.

А ще граф є автором двох книжок, котрі своєї наукової цінності не втратили і нині: «Статистичні матеріали для історії цукробурякової промисловості у Росії» (1856) та «Про застосування систем охоронної та вільної торгівлі у Росії» (1868) [1, 307].

Обраний до Державної Думи, граф Бобринський протягом багатьох років захищав інтереси промисловців, добиваючись фінансування Державою важливих проектів, спрямованих на розвиток економіки краю.

Отже, капітали графа Бобринського, його далекоглядність та підприємливість відчутно змінили життя Сміли. Граф сприяв відкриттю у Смілі складів обладнання для цукрової промисловості французької фірми «Де-рон і Кайль». Це допомогло розбудові цукрових заводів не тільки на Смілянщині, а й по всій Київській губернії. І коли його запитували, для чого все це йому треба, граф Бобринський відповідав: «Не забувайте про те, що я працюю не для себе, а для Вітчизни». Це було його життєве кредо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Машкін О. М. Бобринський Олексій Олексійович // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Самолій (голова). НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2003. Т. 1: А–В. 688 с.

2. Вяземский П. А. Воспоминания о графе А. А. Бобринском. «Русский архив», 1868, №12. 32 с.

3. Україна молода, 16 вересня 2008 р. Випуск №172. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/1246/196/44141/>.

4. Ковалинский В. Меценаты Киева. Київ: «Кий», 1998. 523 с.

ПРОБЛЕМИ ТЕХНОЛОГІЧНИХ КАТАСТРОФ

Ляшенко Л. Р.

Черкаська медична академія

*Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Наша планета існує вже 4,5 млрд. років. Весь цей величезний проміжок часу на її поверхні постійно відбувалися складні фізико-хімічні процеси, виникло життя, сформувалася атмосфера, що містить кисень, розвинулися складно організовані тварини і рослини. Всі ці зміни відбувалися дуже повільно, розтягуючи па сотні мільйонів років. Вивчення катастрофічних явищ дозволяє пояснити деякі особливості еволюції нашої планети. В даний час наука і техніка досягли такого високого рівня, що ми вже можемо передбачати природні катастрофи, а незабаром, безсумнівно, навчимося і попереджувати їх. Однак, той же самий технічний прогрес породив багато, і в тому числі такий новий термін як «техногенна катастрофа» [1].

Прогрес людства неможливий без нових технологій. У свою чергу, використання техніки тягне за собою можливі її збої, прорахунки в технології її виробництва і використання. Техногенні катастрофи займають одне з провідних місць серед катастроф за кількістю людських жертв. Якщо порівнювати техногенні та природні катастрофи, то природні людство вже більш-менш навчилося прогнозувати, техногенні ж у більшості – як сніг на голову. За кількістю, техногенні катастрофи вже перевищують природні. Дані ООН показують, що техногенні катастрофи – треті серед всіх видів стихійних лих за кількістю загиблих. Техногенна катастрофа (англ. Industrial disasters) – велика аварія, що тягне за собою масову загибель людей і навіть екологічну катастрофу. Однією з особливостей техногенної катастрофи є її випадковість (тим самим вона відрізняється від терактів). Зазвичай протиставляється природних катастроф. Однак подібно природним техногенні катастрофи можуть викликати паніку, транспортний колапс, а також призвести до підйому або втрати авторитету влади. Юридично класифікують як надзвичайну ситуацію [2–3].

В англійській мові термін «техногенна катастрофа» практично відсутнє. Американські та англійські автори в таких випадках зазвичай говорять про «технологічні катастрофи» (technological catastrophes) і «технологічні лиха» (technological disasters). В англійській вікіпедії вітчизняний термін техногенна катастрофа поділяється на промислові лиха (англ. Industrial disasters), транспортні пригоди (англ. Transportation disasters), прориви трубопроводів, і все це разом з війнами і терактами об'єднується в рукотворні лиха (англ. Man-made disasters).

Технічний прогрес робить наше життя комфортніше. Однак техногенні (технологічні) катастрофи не тільки забирають тисячі людських життів, а й обходяться державам і корпораціям у гігантські суми.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Петровська М. Екологічна культура: методичні рекомендації для самостійної роботи студентів. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 84 с.
2. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 №5403-VI (Редакція від 12.05.2017).
3. Надзвичайна ситуація загальнодержавного рівня // Енциклопедія водного господарства, природокористування, природовідтворення, сталого розвитку / А. В. Яцик, В. Я. Шевчук. К.: Генеза, 2006. С. 457.

СТОРИНКАМИ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ (ЧОРНОБАЇВЩИНА)

Камінець В. В.

*Науковий керівник – Тетюк Л. М., кандидат історичних наук,
доцент*

Черкаський державний технологічний університет

Невід'ємною складовою громадського руху та наукових досліджень на сучасному етапі духовного відродження України є історичне краєзнавство, спрямоване на відродження духовності, історичної пам'яті, формування у громадян а, передусім – у молоді, любові до рідного краю, національного патріотизму, поваги до людини, відповідальності за збереження історико-культурного надбання.

В багатогранному спектрі громадської дослідницько-пошукової роботи краєзнавців Шевченкового краю на сьогодні важливе місце посідає вивчення малодосліджених сторінок історії міст і сіл, життя і діяльності відомих земляків, історії окремих сфер суспільно-економічного життя, охорона та збереження історико-культурних пам'яток краю. За останнє десятиріччя в містах і районах Черкаської області побачили світ близько 200 краєзнавчих видань різного тематичного і жанрового спрямування. Сьогодні майже в половині міст і районів області підготовлено і видано комплексні праці з історії своїх регіонів.

Чорнобаївський район – мальовничий куточок Лівобережної Черкащини. Кожен, хто вперше побуває тут, не залишається байдужим до широкого степу, порізаного ярами, тінистими лісами, широким морем – Кременчуцьким водосховищем та тихими річками. Багата Чорнобаївщина не лише природою, а й славними своїми синами і доньками, її історія – в іменах її людей, в їх мріях і дійсності.

Територія Чорнобаївщини заселялася здавна, що підтверджується значною кількістю археологічних знахідок. Кам'яні знаряддя зі стоянки, знайденої поблизу села Велика Бурімка, датуються епохою палеоліту. Довкола села Іркліїв виявлено майже 40 неолітичних стоянок, поселень і курганних поховань епохи бронзи, скіфського та ранньослов'янського часів.

Перші писемні згадки про цю землю припадають на період Київської Русі, коли тут стояли літописні міста Желни, Воїнь, Поляновщина, Кизівер, Римів, що входили до Переяславського князівства і боронили руську землю від войовничих кочівників.

Більшість сучасних сіл району виникли в кінці XVI – на початку XVII століття разом з виникненням козацтва і загальним відродженням краю. Щодо селища Чорнобай, то воно засноване в середині XVII ст. як слобода, заселена козаками Кропивнянської сотні Переяславського полку. Чорнобай вперше згадується 1656 року.

Жителі краю не стояли осторонь козацько-селянського руху. Зокрема, у Жовниному впродовж 1638 року були зосереджені основні сили учасників повстання козацтва, очолюваного Яковом Остринином

та Карпом Скиданом. В період національно-визвольної війни другої половини XVII століття існував Іркліївський козацький полк, до складу якого входили Васютинська, Вереміївська, Бурімська, Іркліївська та Канівецька сотні. Козацьким полком керували полковники Михайло Телюченко, Матвій Панкевич. 1650 р. в Ірклієві на зустрічі з іноземними послами перебував Богдан Хмельницький.

Антифеодальний рух не припинявся і після входження краю до складу царської Росії. У 1767–1774 рр. жителі Кліщенців піднялися на повстання проти місцевих поміщиків, які хотіли перетворити їх на кріпаків.

Під час громадянської війни 1917–1920 рр. помітною постаттю серед керівників селянських мас був 19-річний уродженець Тимченко комбриг Антон Богунський (Шарий) (1899–1919 рр.).

В роки Великої Вітчизняної війни на території району діяв партизанський загін (1941–1942 рр.) під проводом М. Т. Славського, Д. С. Комашка, а з літа 1943 р. – партизанський загін ім. Щорса, командиром якого був М. Р. Соболев-Кузьмін.

З територією Чорнобаївщини пов'язано також багато відомих імен діячів культури нашої країни. У с. Жовниному провів дитячі роки великий український композитор, основоположник української класичної музики Микола Лисенко. У с. Кліщинці народився видатний український письменник, драматург і режисер Михайло Старицький (1840–1904 рр.) – один із фундаторів українського театру, громадський діяч. Його перу належить трилогія «Богдан Хмельницький», драми «Ой не ходи, Грицю...», «Не судилося», «У темряві» і багато інших творів.

В с. Красенівка народився заслужений майстер спорту СРСР, шестиразовий чемпіон світу І. М. Піддубний.

В селищі Чорнобай народився Романицький Борис Васильович (1891–1980 рр.) – видатний актор і режисер, один із засновників театру ім. Заньковецької у Львові.

До с. Великої Бурімки приїздив композитор Г. П. Гладкий (1849–1894 рр.), який записав чимало народних пісень, створив музику до «Заповіту» Т. Г. Шевченка, випустив збірку пісень «Бурімські зимові вечори». Уродженцем с. Великі Канівці є український поет і літературознавець М. П. Драй-Хмара (1889–1939 рр.). У с. Богодухівка знайшов вічний спочинок російський письменник Юрій Кримов, який віддав своє життя за Батьківщину у перші місяці Великої Вітчизняної війни.

В районі повністю збережено мережу закладів культури. Діють 29 будинків культури, 18 сільських клубів, музична школа, 47 бібліотек, 24 музеї, в тому числі районний краєзнавчий та меморіальні – М. Старицького, М. Драй-Хмари та І. Піддубного.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Суховершко Г. В. Їх долі героїчні. смт. Чорнобай: Чорнобаївське комунальне поліграфічне підприємство, 2013. 196 с.
2. Нариси історії Шевченкового краю. Книга 2. Від 1861 року до

1941 року. / гол. ред. Бушин М. І. Черкаси: Видавець Гордієнко Є. І., 2014. 378 с.

3. Черкаський край – земля Богдана і Тараса: Культурологічний збірник / за ред. Губського Б. В., Литвина В. М., Смолія В. А. К.: Українські попілеї, 2003. 778 с.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Кіліміченко А. І.

*Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Сучасна державна політика України спрямована на досягнення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків у суспільстві, що є необхідним для уникнення всіх форм дискримінації та реалізації кожної особистості незалежно від віку та статі, соціальних чи політичних передумов.

Створення дієвих механізмів у досягненні гендерної рівності та ефективне управління гендерними процесами з боку держави сприятиме підвищенню конкуренції на ринку праці, що забезпечить економічний розвиток держави та примноження її інтелектуального потенціалу.

Україна взяла на себе зобов'язання щодо виконання ключових міжнародних зобов'язань із забезпечення гендерної рівності. Наша держава прийняла Цілі Сталого Розвитку (ЦСР), приєдналася до Пекінської Декларації та Платформи Дій (ПДПД) на 4-й Світовій Конференції Жінок (1995) та ратифікувала ключові договори з прав людини, включно з Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1980), та її Факультативний Протокол. Уряд затвердив національний план дій із виконання Конвенції. Підписана у 2014 році Угода про Асоціацію між Україною та ЄС зобов'язує до гарантування рівних можливостей для жінок та чоловіків у сферах працевлаштування, освіти, навчання, економіки, у суспільстві та прийнятті рішень. Гендерна Рівність закріплено в Конституції України. Затверджена Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року спрямована на укріплення інституційних механізмів забезпечення гендерної рівності з комплексним підходом до подолання інституційних обмежень у сфері гендерної рівності. Законодавча база України щодо гендерної рівності містить також Стратегію та План Дій у сфері прав людини, прийняті 2015 року, метою яких є гарантування рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків в усіх сферах життя. Прийняття

Урядом Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 (2016 та 2018, 2020 – оновлена версія) є важливим кроком у напрямі реалізації повістки «Жінки, Мир, Безпека» в Україні [1, 16].

Зрештою, у 2017 році Україна внесла правки до законодавства щодо попередження домашнього насильства, криміналізувавши цей злочин, що відповідає положенням Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), яка досі не була ратифікована.

Міністерство внутрішніх справ, Національна гвардія та центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовуються та координуються Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ, підтримують усі державні та міжнародні ідеї та програми, що сприятимуть утвердженню інституційного механізму реалізації гендерної політики в секторі безпеки та оборони.

Задля об'єднання зусиль щодо розширення прав та можливостей жінок, а також реалізації всіх вищезазначених зобов'язань та виконання завдань, належних до компетенції МВС, НГУ та ЦОВВ, Міністерство внутрішніх справ України одним із перших у 2017 році затвердило внутрішній План заходів щодо реалізації Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року [2, 61].

Зазначеним планом було затверджено систему моніторингу та оцінки Плану заходів МВС, а також затверджено методичні рекомендації щодо виконання Плану МВС.

За результатами дворічного виконання Національного плану Уряд України прийняв рішення про внесення змін до Національного плану дій 1325, оскільки під час реалізації Плану виникла необхідність у:

- розширенні кола виконавців Плану дій,
- вжитті заходів щодо покращення інфраструктурних та матеріально-технічних умов для служби жінок,
- посиленні складової, що стосується протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом;
- розробленні спецкурсів та навчально-методичних матеріалів з гендерних проблем освіти в надзвичайних ситуаціях,
- розширенні комплексу заходів щодо проведення навчань для суб'єктів виконання національного Плану дій.

28 жовтня 2020 року Уряд України прийняв оновлений Національний план дій 1325 «Жінки, мир, безпека» [3].

З урахуванням цього у квітні 2019 року Міністерство внутрішніх справ розробило новий План, в якому значну увагу приділено питанням протидії сексуальному насильству та насильству, пов'язаному з конфліктом. Серед іншого, оновлено систему моніторингу та оцінки виконання Плану заходів.

Таким чином, перед МВС України постав цілий комплекс завдань і функцій для впровадження гендерного компонента в роботу

керівництва, особового складу, структурних підрозділів, місій та операцій, закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України. Як і багато зарубіжних країн, Україна має в цій царині наявні значні здобутки, а також певні проблеми, спричинені нерозумінням гендерної термінології, складністю подолання гендерних стереотипів та установок.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Забезпечення гендерної рівності в системі МВС та інших центральних органів виконавчої влади: лекція. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 31 с.

2. Жінки. Мир. Безпека: Інформаційно-навчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців сектору безпеки / Колектив авторок. Київ, 2017. 264 с.

3. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року // Розпорядження Кабінету Міністрів №1544-р від 28 жовтня 2020 р. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>.

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ОЦІНЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ «МАНЧЕСТЕР ЮНАЙТЕД» ДО СФЕРИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ Б'ЮТІ-ІНДУСТРІЇ

Ковальчук Н. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук,

професор

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Світова цивілізація, а відтак і властиві їй форми суспільного устрою, сьогодні опинилися перед численними викликами: війни, кризи, глобальні хвороби. Управління персоналом діджиталізується і змінює свої підходи. Питання оновлення процесу оцінювання кадрів має першорядне значення не тільки як актуальна тема аналізу суспільних явищ, а і як пошук засобу теоретичного розуміння і пояснення багатьох процесів і суперечностей сучасності. Аналіз інноваційних процесів в управлінні персоналом знайшов відображення серед вітчизняних і зарубіжних науковців, менеджерів-лідерів, коучів, які вивчають даний феномен. Особливої уваги заслуговує праця Алекса Фергюсона «Менеджмент у стилі «Манчестер Юнайтед». Як стати чемпіоном» [3], а також роботи Девіда Майстера, К. Коленченко, В. Савченко, А. Шегда, Н. Аграмакова, Л. Балабанової, А. Колот,

Г. Завіновської, В. Данюк. В процесі написання статті було використано також кейси популярних, дійсних лідерів – практиків-блогерів у форматі їх власних проєктів.

Говорячи про персонал, не слід забувати, що мова, в першу чергу, про найкрасивіше та найпотаємніше творіння – людину, а потім вже про робочу силу. Загадковість людини та її істинні мотиви неможливо повномасштабно оцінити ніякими технічними методиками. Як в маркетингових дослідженнях подаються точні цифри, що в реальності показують лише красиву ілюзію в кругових діаграмах, а питання отриманої інформації можна закрити чітко обраними підходами до цільового споживача, так і в оцінюванні персоналу методи – це лише вершина айсбергу. Людство звикло приховувати реальні причини та відкривається лише за умови відчуття довіри і щирості. Справжні мотиви криються в глибинах свідомості та підсвідомості. І саме туди є сенс спрямовувати сили для здобуття успіху усієї організації. Зрозуміло, що заглиблення коштуватиме дорого в усіх аспектах. Та великі затрати найдорожчого ресурсу в довгостроковій перспективі покажуть очікуваний приємний ефект. Чим більше вкладено часу, тим вагомішим буде результат.

Люди хочуть знати, що їх розуміють. Стівен Р. Кові вважав багатством індивіда – наявність власної парадигми та емоційного банківського рахунку. А основною зброєю – емпатійне слухання [2, 263]. Все просто, реалістично, але тільки в теорії. Втілення в життя цих методик є тяжкою працею над собою.

У сфері управління підприємствами триває трансформаційний процес переходу від опрацьованого роками відбору персоналу до інноваційного оцінювання. Але й досі використовуються традиційні методики та звичайне вивчення психології мислення. Інформаційний простір переповнений різною вмотивовуючою літературою, постійною рекламою коучів та вебінарів. Ми можемо наводити приклади різних сфер діяльності, але зупинимось на футболі та його незвичній інтеграції з б'юті сферою.

Л. Бородіна, співвласниця франшиз G.Bar запропонувала переодягнути «крихіток G» у футбольні бутси і вивести на свіже поле для оцінювання Алексом Фергюсоном за притаманним йому індивідуальним підходом. Це цікава авантюра – втиснути світ послуг в парадигму зіркового тренера, на яку він особисто дав дозвіл.

Критерії Фергюсона – оцінювання швидкості, відчуття балансу, техніки роботи з м'ячем і прагнення грати. Всі ці базиси були перенесені до корпоративної культури б'юті-салонів. «Чотири кити», на яких сформована ідеологія шотландського тренера, постали основою управління персоналом бізнес-процесів Бородіної.

Перший інноваційний метод – використання інтерактивних міні-браслетів за для оптимізації робочого процесу з метою оцінки фізичного тонуsu працівників. Набута інформація буде виведена у

вигляді статистичних графіків на електронні пристрої роботодавців з подальшою обробкою у підрозділі рекрутерів бізнес-аналітиків.

Другий метод – встановлення відеокамер для фіксації зовнішньої оцінки реакції клієнтів щодо наданого комплексу послуг від конкретного майстра. Надійність і справжність відгуків на сайтах компаній сьогодні не надто надійне джерело отримання фідбеку. Відеоаналіз дозволяє оперативно реагувати на будь-які ситуації роботи з клієнтами. Більш перспективною (хоча і більш кошовною) на сьогодні представляється ідея створення мережної (online) системи з централізованим контролем. Така система дозволить менеджерів (або власнику) постійно тримати контроль над ситуацією.

Третій метод – оцінювання рівня емоційного перегорання (вигорання) креативних членів команди шляхом моніторингу їхньої активності у соціальних мережах (в першу чергу *Instagram* та *Facebook*). Проведення системного аналізу психологічних станів працівників шляхом вивчення інформації, яку вони подають у відкритому доступі на власних сторінках, дозволить управлінцю зрозуміти причини зниження або підвищення продуктивності праці та вчасно зреагувати на ситуацію за для запобігання деструктивних наслідків. Коштуватиме це для компанії додаванням ще одного SMM-менеджера (психоаналітика) до підрозділу з персоналу.

Четвертий метод – розробка спеціальних програм харчування працівників, заснованих на принципах та правилах харчування спортсменів – як прикладу для наслідування клієнтами для підтримання натуральної краси (нюдовості).

Сьогодні лідерські якості великих військових полководців екстраполюються на сучасні маркетингові «поля битви». Цим ідеальним прикладам присвячено багато наукової та мотиваційної літератури. Спортивні тренери також звідти запозичують стратегії і тактики, які пізніше візуалізують і втілюють в життя результатом покращення фізичних і психологічних кондицій своїх гравців. Тому вони пропонують в умовах динамічного розвитку організацій перехід на постійний режим здійснення, а також застосування комплексної соціальної оцінки персоналу. Остання розглядається як процес із двох складових. По-перше, це безпосередня спеціалізована оцінка професійного потенціалу працівників; по-друге, діагностика та моніторинг ефективності трудової діяльності, поновлення організаційної культури. Комплексна оцінка персоналу на практиці повинна здійснюватися виходячи з аналізу ставлення персоналу до наступних питань: як вони бачать своє місце в організації; яка їхня трудова мотивація, стратегія, цілі, трудові інтереси; відношення до норм, законів адміністрації; відношення до екології, природи, здоров'я, харчування, соціальних мереж. Дані питання є надзвичайно важливими в системі оцінки персоналу інноваційної організації. Адже на основі аналізу відповідей на ці особисті питання можна буде

зпрогнозувати ефективність використання працівника на певній ланці управління, а також рівень його взаємодії з персоналом компанії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Team style: команда сервисов Oh My Look! и G.Bar [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://bit.ua/2016/11/team-style-ohmylook-gbar/>.
2. Стивен Р. Кови. Семь навыков высокоэффективных людей. М.: Альпина Паблишер, 2019. 396 с.
3. Фергюсон А., Моріц М. Менеджмент у стилі Манчестер Юнайтед. Як стати чемпіоном. К.: Наш формат, 2018. 280 с.

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДБОРУ В СТАНОВЛЕННІ ФАХІВЦЯ-РЯТУВАЛЬНИКА

Коротяєва Л. М.

Управління ДСНС України в Черкаській області

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Професійний психологічний відбір (ППВ) – це комплекс засобів, які дозволяють виявити осіб, найбільш придатних за своїми індивідуально-психологічними якостями та здібностями до навчання та подальшої діяльності з конкретної спеціальності.

Головні завдання ППВ спеціалістів такі:

- визначити здібність кандидатів до виду праці по стану здоров'я;
- виявити ступінь здатності кандидатів до навчання з конкретної спеціальності;
- довгостроковий прогноз ефективності діяльності спеціаліста.

В основі професійного психологічного відбору лежить оцінка індивідуальних психологічних особливостей майбутніх фахівців з метою встановлення рівня професійної придатності особистості, прогнозу їхнього успішного навчання на підставі встановлення рівня і ступеня їх відповідності вимогам конкретної спеціальності або групи схожих професій.

Для того, щоб проводити профорієнтаційну роботу і професійний відбір, необхідно знати професіограму, професійно важливі якості та індивідуально-професійні характеристики спеціальності, які відрізняються між собою.

В нашій роботі ми виділили та розглянули професійно важливі якості фахівця-рятувальника, такі як увага, пам'ять, мислення, воля,

самооцінку, медико-фізіологічні аспекти (стан дихальної, м'язової, серцево-судинної систем, стан аналізаторів та загальний стан здоров'я), а також ергономічні, соціально-психологічні та інженерно-психологічні фактори, що впливають на роботу рятувальників.

Нами були проведені емпіричні дослідження, де розглядались три професійно-важливих якості фахівця-рятувальника: сила нервової системи, мислення (абстрактне, асоціативне, логічне, операційне і просторове) та рівень нервово-психічної стійкості. Також були проведені дослідження щодо визначення особливості прояву та впливу природно-потенційних характеристик курсантів під час навчання. В процесі обстеження курсанти ранжувалися по якості навчальної діяльності на чотири групи:

- перша група – курсанти, які навчаються задовільно;
- друга група – курсанти, які навчаються добре;
- третья група – курсанти, які навчаються відмінно;
- четверта – еталонна група (курсанти-магістри).

За результатами обстеження можна зробити висновок, що сила нервової системи курсантів ЗВО відповідає вимогам професії. Достовірності відмінності між групами при визначенні сили нервової системи курсантів не спостерігається, що говорить про досить дієву систему професійного психологічного відбору на навчання в академії.

У магістрів абстрактне мислення більш розвинуте, що є, очевидно, результатом впливу навчальної діяльності на психіку досліджуваних. Асоціативне мислення найкраще розвинуте у курсантів 2, 3, 4 курсів на відміну від курсантів першого курсу, що можна пояснити, на нашу думку, формуванням елементів професійного досвіду курсантів. Логічне мислення найкраще розвинуте у курсантів старших (3, 4) курсів. Операційне мислення розвинуте краще у курсантів 3, 4 курсів, що пояснюється виробленням у курсантів старших курсів професійних навичок й сформованістю динамічного стереотипу. Просторове мислення краще розвинуте у курсантів п'ятого курсу.

Рівень нервово-психічної стійкості курсантів, як показало дослідження, із збільшенням терміну навчання, зростає, що свідчить, на нашу думку, про достатній рівень психологічної підготовки до професійної діяльності в складних умовах пожеж або аварій.

Таким чином, успіх у формування особистісних передумов підготовленості до діяльності залежить від оптимізації відбору в навчальні заклади, від цілеспрямованого проведення навчально-виховної роботи (з урахуванням вимог професії), від спеціальних вправ, проведених в умовах, близьких до реальних умов майбутньої роботи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бут В. П., Вареник В. В. Методичні рекомендації по особливостях професійного відбору до Оперативно-рятувальної

служби цивільного захисту МНС України: Навчальний посібник. Черкаси: ЧПБ МНС України, 2004. 133 с.

2. Вареник В. В. Психологічна теорія діяльності як методологічна основа професійного відбору // Наукові записки Харківського військового університету. Соціальна філософія, педагогіка, психологія. Харків: ХВУ, 2001. Вип. ІХ. С. 163–167.

ДО ПРОБЛЕМИ ЗОВНІШНЬОЇ КУЛЬТУРИ ЖІНКИ

Костогрив К. Ф.

*Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Через з'єднання душі з тілесним складом внутрішнє і зовнішнє життя людини взаємопов'язані. Тому зовнішній вигляд, безумовно, впливає на духовно-моральний стан людини, а часто і формує його. У зв'язку з цим одяг людини має важливе значення.

Святе Письмо говорить нам про те, що причиною появи одягу став гріх. Гріх оголив наготу Адама і Єви, що викликало необхідність її прикриття. Тобто, одяг свідчить про те, що через гріхопадіння людина втратила первозданний непорочний стан.

На жаль, сучасна людина, не знаючи про походження і призначення одягу, приділяє багато уваги прикрашанню лише зовнішнього вигляду. Але, хто піклується лише про тілесне прикрашання, той часто забуває піклуватися про духовне. «Бо де скарби ваші, там буде й серце ваше» (Мф. 6; 21).

Вартість і цінність будь-якої речі полягає, як відомо, не в обгортці або футлярі, а в самій речі. Добрі душевні якості, безумовно, вище зовнішньої краси. В цьому ми можемо переконатися хоча б на такому прикладі. Залежно від того, який спосіб життя веде людина, від того, якими почуттями в той чи інший момент вона наповнена, обличчя її може бути гарним або потворним. Обличчя, зовні красиве, в певний момент може бути спотворене гнівом, злістю і від цього стає потворним; а обличчя, яке здається іноді не досить привабливим, може сяяти внутрішньою красою, бути одухотвореним, тому що ця людина має добрий і лагідний характер.

Без добрих душевних якостей, без духовної краси – християнських чеснот зовнішня привабливість не є справжньою красою. «Справжня краса пізнається не по зовнішньому вигляду, а по звичаях і пристойній поведінці» (святитель Іоанн Златоуст) [1]. Тому будь-яка жінка, якщо вона не живе добродієм життям, яким би одягом і косметикою не прикрашала себе, не може бути істинно

красивою. В усі віки вищими духовними якостями та чеснотами жінки були – лагідність, цнотливість, сором'язливість – це завжди, як ніщо інше, прикрашало і прикрашатиме жінку. Але, на жаль, зараз жінка втрачає ці якості і стає все більш відразливою. Сучасна жінка стає все більш дратівливою, грубою, свавільною, зухвалою.

Чому жінка опинилась зараз у такому стані? Чи хотіла б вона бути вільною і вести незалежний спосіб життя? Спотворення зовнішнього вигляду (чоловічий одяг, коротке волосся – чоловіча стрижка) руйнівним чином впливає на внутрішній психологічний стан жінки, яка наслідуює поведінку чоловіка, що у свою чергу призводить до конфліктів у родині.

Зараз жінка вдається до одягу для того, щоб не стільки прикрити свою наготу, скільки навпаки – виявити її; одяг жінки часто досить прозорий або явно підкреслює форми тіла. Розбещений зовнішній вигляд матері розтлінно впливає й на дітей.

Звичайно, сучасній жінці зараз нелегко. На роботі потрібно виглядати «як всі», вдома чоловік вимагає, щоб вона теж виглядала не нижче «загального» рівня. Провідними чинниками, що впливають на формування світогляду сучасної жінки постають засоби масової комунікації, в першу чергу, інтернет-блогери, які мають мільйонні аудиторії послідовників, більшість, з яких – жінки. Наслідуючи цих «лідерів думок», жінка прагне «бути в тренді», відповідати духу модних тенденцій. Жінка вже соромиться виглядати цнотливо. Вона боїться «відстати» від загального прагнення більшості відповідати розтиражованому «ідеалові».

Питання про культуру – це окрема проблема. Зараз на сучасну людину все більше впливає масова культура глобальних медіа. Але людину аморальну не приховаєш ні під якими гарними речами – сутність її все одно проявиться. В які б «модні» речі вона не нарядилася, сутність її не зміниться і культурнішою від цього вона не стане. Прикраса для жінки буває двоякою: «Справжня – духовна, а тілесна – помилкова» (святитель Іоанн Златоуст) [1].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Архіандрит Тит. Слово до сучасної жінки. URL: <http://orthodoxia.net.ua/ru/vira-i-zhittja/116-slovo-do-suchasnoyi-zhinki>.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК РАДЯНСЬКОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ДРУКОВАНОЇ ПРЕСИ: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Котляр Д. О.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Соціокультурний чинник відіграє значну роль у процесі становлення та розвитку радянської регіональної друкованої преси. Він характеризує цивілізаційні, культурні орієнтації переважної більшості мешканців регіону та рівень їхньої національної свідомості.

Зокрема, високий рівень національної самосвідомості населення Західної України та західноєвропейський вектор соціокультурної орієнтації зумовлює сприйняття ним історичних подій та державних постатей у контексті українського національного інтересу [4, 22]. Відповідно, їхня оцінка відбувається з позиції того, як ці події вплинули на боротьбу українського народу за свободу й незалежність і яку роль у цьому відіграли конкретні особи та діячі.

Навпаки, населення Сходу та Півдня України відрізняється культурною біполярністю, східноєвропейською соціокультурною орієнтацією.

Найбільшим соціокультурним різноманіттям відрізняється Крим, який є ареною зіткнення різних цивілізацій, культур, традицій – мусульманської, візантійської, іудейської, слов'янської та ін. Однак на сьогодні, з огляду на чисельну перевагу росіян, домінуючою культурою є російська. Так, за даними соціологічного опитування Центру Разумкова, проведеного у жовтні-листопаді 2008 р. у АР Крим і Севастополі, на питання «До якої культурної традиції Ви себе, насамперед, відносите?» відповіді поділилися таким чином: російська – 55,5%; радянська – 14,6%; українська – 8,6%; кримсько-татарська – 8,3%; загальноєвропейська – 7,4%; інша – 1%; важко відповісти – 4,6% [2, 67].

Враховуючи що дослідження проводилося у 2008 р. цікавим є той факт, що значна частка населення вже тоді була орієнтована на відносини з Росією.

Відмінне сприйняття історичного минулого в різних регіонах зумовлює й наявність відмінних регіональних пантеонів героїв. Для Заходу – це, насамперед, герої національно-визвольної боротьби українського народу, в тому числі й борці проти радянського режиму. Для Сходу – герої встановлення

радянської влади та радянського державного та економічного будівництва, військові та партизанські діячі періоду Великої вітчизняної війни.

Основними агентами, які впливають на формування загальнонаціональної та регіональних моделей пам'яті виступають наступні: родина, пам'ять батьків; найближче оточення, друзі, однолітки; шкільна освіта, вчителі; особисті контакти між представниками різних регіонів; засоби масової інформації; література, кінематограф; державна політика пам'яті; регіональна політика пам'яті; політичні партії, громадські рухи й організації [1, 155].

Отже, національна пам'ять сучасності – це, деякою мірою результат діяльності засобів масової інформації радянських часів та їх маніпулятивного впливу на масову свідомість громадян.

Ще у 1920-х рр. відбулася диференціація преси. Диференціація преси дозволила визначити основні типи і місцевих видань. На основі рішень XII і XIII з'їздів партії в губерніях і областях видавалися загальнопартійні і масові селянські газети. Досвід показав, зазначалося на XII партз'їзду, що звичайна губернська газета не може бути одночасно виданням для міського і для сільського читача – вона перш за все міська газета. Для обслуговування селянства в великих губернських центрах необхідні спеціальні щоденні селянські газети. Але там, де спеціальна селянська газета не може бути створена, губернська газета повинна якомога більшу увагу і місця приділяти питанням сільського життя [4, 69].

У період польської окупації західноукраїнських земель на Волині, Холмщині, Підляшші та Поліссі виходили, здебільшого загальнополітичні, господарські та релігійні україномовні пресові видання: «Волинська громада» (від 1920 р., під редакцією М. Черкавського), холмське «Наше життя» (1920, 1922–1928 рр., під редакцією А. і П. Васеленчуків) тощо.

Поряд з парт. в Галичині розвивалася комерційна преса. Так, створене І. Тиктором видавництво «Українська преса», що до 1933 р. мало тісні зв'язки з УНДО, поступово комерціалізувалося і намагалося охопити якнайширше коло читачів. Воно випускало три газети: «Новий час» (з 1923 р. друкувалася двічі на тиждень, від 1932 р. – щодня); «Народну справу» (ілюстрована газета, почала друкуватися 1928 р. і за короткий час зажила значної популярності, мала 30 тис. передплатників); «Наш прапор» (ілюстрована газета, виходила з кінця 1932 р.).

На Буковині, яка, як і Бессарабія, була під владою румун, 1936 р. виходило всього 10 пресових видань (за даними А. Животка), частина з них – українською.

В Бессарабії українських пресових видань зовсім не було. Політичний режим Румунії проводив політику румунізації українського населення, і тому не підтримував розвиток української преси.

В різні роки тут виходили газети: «Воля Народу», «Робітник» (1919–1923 рр.), «Вперед» (1923 р.), «Громада» (1923 р.) тощо.

На Закарпатті (воно входило до складу Чехословаччини) тиску на українську пресу не було. Боротьба тут точилася передусім між національною українською пресою та москвофільською, причому остання поступово втрачала свої позиції.

Провідною газетою була відновлена в 1919 р. «Наука» о. А. Волошина, з 1922 р. вона виходила під назвою «Свобода» (під час укр. державності 1938–1939 рр. була перейменована на «Нову свободу»). Друкувалися також газети: «Русин» (Ужгород, 1920–1922 рр.), «Руська нива» М. Брацайка, «Народ» (1920–1923 рр.) [2, 70].

На Пряшівщині виходив український національний орган «Слово народа» (1931–1932 рр.). Усього в різні роки міжвоєнного періоду на Закарпатті виходило 62 україномовні видання, 25 – українською, 39 – російською мовою, 34 – угорською, 13 – чеською та 4 – на інших.

З 1938–1939 рр. на Закарпатті друкувалися, за даними А. Животка, 11 україномовних пресових видань, 3 – російськомовних, 1 – чесько-українських.

Потрібно зауважити, що практично кожне десятиліття другої половини ХХ ст. вносило свої корективи до жанрової системи та тематичної палітри. Наведемо приклад регіональної періодики Рівненщини, про що свідчать публікації «Червоного прапора». «Червоний прапор» створений у 1939 р. як друкований орган Рівненського обкому і міському партії (із 1940 р. газета стає й органом Рівненського облвиконкому). Хоч керівництво обласної партійної організації говорило про необхідність більше писати про місцеве життя, перед колективом газети відразу було поставлене завдання «ліквідувати безсистемність у друкуванні пропаганди марксизму-ленінізму, зосередивши більше уваги післявоєнному періоду історії партії, друкувати теоретичні матеріали, консультації з окремих класичних творів марксизму-ленінізму, філософії, політичній економіці, з історії народів СРСР, природознавства» [2, 71].

У 1960–1970-ті роки «Червоний прапор» залишався ще політично заангажованим, проте відчувалися позитивні зрушення. Тематика практично лишалася незмінною. Але в газеті змінюється жанрова палітра. Сторінки видання поповнюються інформаційними жанрами – інтерв'ю та репортажами, популярними стають художньо-публіцистичні публікації (фейлетон, зарисовка, памфлет), центральне місце серед яких займали нариси, у яких журналісти згадують про героїзм і мужність рівнян – Героїв Радянського Союзу [2, 73].

У 1989 р. за газетними публікаціями відчувався початок змін, що призвели до переходу від тоталітарного до демократичного суспільства. Газета почала по-іншому висвітлювати поточні події. Журналісти освітлювали участь рівнян у Всеукраїнському референдумі, розповідали про погіршення економічної ситуації в області, ринкові перетворення в економіці, зі шпальт газети пролунали такі нові поняття, як приватизація та іноземні інвестиції [3, 94].

Розподіл друкованих ЗМІ того часу із загальнодержавною сферою розповсюдження за цільовим призначенням був таким: інформаційні видання – 1 650; періодика для дозвілля – 1 072, загальнополітичні – 1 033, спортивні – 142, рекламні – 840, з питань економіки та бізнесу – 499, наук. – 1 019, наук.-популярні – 572, медичні – 244, для дітей – 264, для жінок – 45, виробничо-практичні – 460; правові – 206, галузеві – 226, історичної тематики – 10, з питань мистецтва – 124.

Розподіл друкованих ЗМІ з місцевою сферою розповсюдження за цільовим призначенням був таким: загальнополітичні – 2 749, рекламні – 2 373, інформаційні – 2 319. Виключно україномовних видань було зареєстровано 4 084, російськомовних – 2 620, угорськомовних – 10, польськомовних – 4, румунськомовних – 6, кримськотатарськомовних – 4, англомовних – 27, болгарськомовних – 2, німецькомовних – 2.

Двомовних видань, що друкувалися одним випуском, було: українською та іншими мовами (передусім російською) – 3 051, рос. та іншими мовами – 3 333, болгарською та іншими мовами – 4, англійською та іншими мовами – 52. Двомовних видань, що друкувалися паралельними випусками, було: українською та іншими мовами – 3 670, рос. та іншими мовами – 3 603.

В багатьох регіонах України – у Криму, на Донеччині, Луганщині, Харківщині, Одещині, Дніпропетровщині, Миколаївщині та Херсонщині – україномовних видань майже не було.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ігрушко А. Ю. Особливості впливу засобів масової інформації на політичні практики молоді: перехід від радянської до сучасної моделі. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2014. №64. С. 151–158.
2. Касаткин С. С. Особенности работы СМИ в советский и постсоветский периоды. Вестник РГГУ. Серия «Социологические науки». 2013. №2. С. 67–73.
3. Корконосенко С. Г. Основы журналистики : учебник для вузов. М.: Аспект Пресс. 2001. 287 с.
4. Різун В. В. Системи масової комунікації. Наукові записки Інституту журналістики. Т. 3. К., 2001. С. 22–30.

МЕТОДИ МАНІПУЛЯЦІЇ СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ

Куземко М. С.

*Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Маніпуляція є таємним примусом особистості до певних дій при приховуванні намірів маніпулятора і самого факту впливу. Багатогранність таємного примусу людини залежно від історичних і соціально-культурних умов виявляється в багатьох методах і технологіях впливу на суспільну свідомість. Це можуть бути містифікації, провокації, рекламні кампанії, дезінформація і т. п. При розгляді технологій таємного примусу людини виділяють дві групи ситуацій: ситуації колективного впливу на людину і ситуації міжособистісного спілкування [1]. У першому випадку людина стає об'єктом впливу політичних, релігійних, комерційних та інших організацій, які використовують в основному засоби масової комунікації. У другому випадку використовуються психологічні прийоми, що спрямовані до примітивних, «тваринних» почуттів людини. За змістом маніпуляція є такою формою, при якій повністю ігноруються або визнаються лише фіктивно потреби, інтереси і цілі об'єкта, а насправді вони замінюються цілями маніпулятора.

Основними методами маніпуляції суспільною свідомістю є методи інформаційного впливу – це створення інформаційних потоків і управління ними. Спочатку формується потужний потік несистематизованої об'єктивної інформації, потім відстежується реакція адресатів на різні блоки інформації сегментування інформаційного потоку за допомогою таких методів як замовчування, перестановка фактів і залучення авторитетних інформаторів (лідерів думок). Після вторинного відстеження реакції на інформацію відбувається фальсифікація (підміна) реальності за допомогою спеціально відібраних цитат і статистики, потім фабрикація даних статистики і соціопитувань, і на закінчення – емоційне підживлення фото- та відеоматеріалами. Маніпуляція громадською думкою здійснюється також шляхом сегментування інформаційного простору, направлення інформаційних потоків на певну територіальну, національну та соціальну групу, з урахуванням їх установок, ціннісних орієнтацій і сподівань. Каналами вираження маніпулятивної громадської думки є вибори, акції масового протесту, референдуми, збори.

У сфері соціальних відносин дослідники виділяють економічну, політичну, ідеологічну, бюрократичну і психологічну маніпуляцію [1]. Економічна маніпуляція – це навмисне недотримання формальних угод при безвихідному матеріальному становищі об'єкта маніпуляції,

коли він готовий погодитися на будь-яку роботу за несправедливу винагороду. В цьому використовуються незначні доплати, компенсації при незрівнянно високому рівні інфляції. Це може викликати зворотню маніпуляцію з боку працівників – страйки, локаути в той момент, коли роботодавець не зможе протистояти натиску трудового колективу. Політичні маніпуляції здійснюються з використанням політичних заяв та обіцянок, відмінних від цілей політиків з тим, щоб, прийшовши до влади, забути про свої обіцянки. Інформаційне політичне маніпулювання полягає у свідомому спотворенні реальної розстановки політичних сил засобами масової комунікації, а також у піднесенні одних фактів і замовчуванні інших для хибного уявлення про політичних лідерів, партії та рухи. Ідеологічна маніпуляція – це формування культурних штампів, стереотипів поведінки, певної, зазвичай аморальної системи цінностей у сфері суспільних та особистих ідеалів. Бюрократичні (організаційні) маніпуляції зводяться до невиконання управлінських функцій і підміною їх марною, але зовні ефективною діяльністю. Психологічні маніпуляції є початковою ланкою всіх вище перерахованих видів маніпуляції, і в той же час є самостійним видом маніпуляції, метою якого є духовні цінності – повага, дружба, любов, вдячність і т.п. Такі маніпуляції проявляються у вигляді зовнішньої уважності і тактовності при внутрішній байдужості до психологічних проблем об'єкта маніпуляції, штучної ідентифікації себе з даним об'єктом, використання довіри людини у певних власних цілях

Популяризатором маніпулятивних технологій у ХХ столітті був Д. Карнегі, але в його рекомендаціях міститься порада про те, що впливаючи на когось, потрібно думати не про свої цілі, а про цілі того, на кого здійснюєш вплив. Це позбавляє маніпуляцію таємного аморального змісту. У той же час багато психологів і філософів (А. Камю, Е. Фромм та ін.) відносили маніпуляцію до патологічно неетичних і аморальних форм управління, тому що маніпуляція в першу чергу, починається з маніпулювання собою, що веде до підриву психічного здоров'я маніпулятора.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Грачев Г. Мельник И. Манипулирование личностью: организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Grach/index.php.

ПЕРША ГІДРОЕЛЕКТРОСТАНЦІЯ В УКРАЇНІ – ДНІПРОГЕС

Куркула О. М.

*Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Дніпрогес – одна з найвеличніших споруд промислового будівництва та найстаріша електростанція каскаду станцій на Дніпрі. Цей могутній гребінь є втіленням сили, величі, мужності та трудової звитяги українського народу. Станція живить енергією один з найбільших промислових регіонів України. Завдяки їй розпочалася історія й таких гігантів як «Запоріжсталь», «Дніпроспецсталь», заводів «Мотор Січ» та «ЗАЗ».

Ідея будівництва греблі на річці Дніпро зародилася ще в 18 ст., у часи правління Катерини II. У 1778 р. було покладено початок приборкання дніпровських порогів технічними засобами, а саме – здійснено невдалу спробу підірвати порохомими зарядами Старо-Кайдацький та Ненаситецький пороги. За півтора століття по тому, було створено десятки проектів, витрачено багато коштів та людських зусиль, втім, марно. Головна мета – наскрізне судноплавство по Дніпру, так і залишалося недосяжним.

У 1905 р. було розроблено проект будівництва греблі з гідроелектростанціями на тому місці, де тепер стоїть ДніпроГЕС, однак Перша світова війна, революції зруйнувала цей грандіозний на то час задум.

З приходом до влади більшовиків, Олександрівськ (нині Запоріжжя) став однією з найперших та найважливіших ланок перспективного плану електрифікації країни під час проведення політики індустріалізації. Успішно вирішити проблему використання вод Дніпра вдалося Івану Гавриловичу Александрову, який вивчивши всю інформацію, зібрану його попередниками, запевнив: « Пороги Дніпра – це його цінність» [1, 243–244]. У проектуванні греблі брав участь голова відомої на той час у всьому світі американської компанії з проектування та будівництва гідроелектростанцій – Х'ю Куперу. Саме йому належить ідея будівництва споруди у формі підкови та американський інженер наполіг, щоб греблю зробили з бетону та з трикамерним шлюзом замість чотирикамерного. У березні 1927 р. розпочалося будівництво у якому було задіяно 127 тис. працівників. Будівництво очолював академік О. Вінтер [2, 41]. Оскільки забезпеченість технічними засобами була вкрай низькою, більшість робіт на будівництві виконували вручну. Тут з'являється, таке розповсюджене в ті часи, поняття як трудовий героїзм.

«На Дніпробуді воля та розум людини змінюють фігуру та обличчя землі. Десятки та сотні робітників, які свердлять камінь берегів Дніпра електричними свердлами, підривають стародавню

породу рідким повітрям, інші десятки переносять, перевозять з місця на місце сотні тисяч кубометрів землі, землю відшматовують залізні щелепи екскаваторів, вона здається легким прахом в руках людини, яка будує для себе нове життя...», – саме так описує свої враження від візиту на Дніпробуд письменник Максим Горький [1, 247].

Лісоматеріалами будівництво забезпечували Чернігівщина та Білорусь. Паровими кранами, екскаваторами, думпкарами – США. Обладнанням для заводів, які зводились довкола будівництва, щоб забезпечити його матеріалами – Німеччина, Швеція та Чехія. Усі дев'ять турбін були замовлені у США. Також у Америці замовили п'ять генераторів, а ще чотири виготовив ленінградський завод «Електросила» [3, 12].

Будівництво Дніпровської станції дало поштовх для створення унікального промислового комплексу країни, вирішило давню історичну проблему судноплавства по Дніпру, водозабезпечення міст на зрошення посушливих земель півдня України.

У 1932 році було введено в експлуатацію перший гідроагрегат – Дніпровська ГЕС почала давати найдешевшу електроенергію у найбільші промислові райони України – Дніпропетровськ, Кривий Ріг, Нікополь, Дніпродзержинськ та на Донбас. У січні 1939 р. було запущено останній дев'ятий гідроагрегат і Дніпровська ГЕС досягла проектної потужності.

18 серпня 1941 року ДніпроГЕС було підірвано за наказом радянського командування, щоб не дати можливості загарбникам переправитись на лівий берег Дніпра. 30-метрова хвиля зміла ворожі підрозділи, проте, постраждало і місцеве населення та радянські військові формування.

У період окупації нацистський режим за два роки свого панування так і не зміг повністю поновити роботу станції. Відступаючи, наприкінці 1943 р., німці висадили в повітря частину споруди, але повністю знищити греблю їм не вдалося. В останню мить невідомий солдат зміг ціною свого життя зменшити руйнівну дію закладеної вибухівки.

У повоєнний час на відновлення ДніпроГЕСу було спрямовано величезні зусилля народу. На відновлювальних роботах було задіяно близько 50 тисяч робітників. У березні 1947 р. було відновлено роботу першого гідроагрегату станції, а в червні 1950 р. Дніпровська ГЕС запрацювала на повну потужність.

У жовтні 1969 року до греблі діючої електростанції почали добудовувати нову станцію – ДніпроГЕС 2. У листопаді 1974 р. було запущено її перший гідроагрегат, а у 1980 році ДніпроГЕС-2 запрацювала на повну потужність [4, 71].

З початку двохтисячних років на ГЕС проводиться поступове оновлення обладнання, діє програма сучасної модернізації з метою збільшення потужності та зменшення затрат, що є важливою

компонентою підтримки промислового виробництва в Україні та сприяння розвитку економіки.

Отже, у наш час, унікальна гідротехнічна споруда – Дніпрогес залишається флагманом української гідроенергетики, сучасним промисловим підприємством, що забезпечує електроенергією промислові гіганти, дає світло, тепло і затишок в оселі громадян.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Історії міст і сіл Української РСР.: Запорізька область/ голов. редкол.: Тронько П. Т. К: Голов.ред.Укр. рад. енциклоп. АН УРСР. 1970. 764 с.
2. Юрезанський В. Т. Дніпрогес. Дніпропетровськ. 1970. 213 с.
3. Пісковий В. Дні народження Дніпрогесу. К., 1997. 68 с.
4. Куземін І. Н. Дніпровський каскад ГЕС. К., 1981. 105 с.

СУТНІСТЬ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА

Леніть В. О.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Термін «лідер» (від англ. leader) означає «керівник», «провідник», Політичне лідерство є різновидом соціального лідерства і воно пов'язане з управлінням державними та суспільними процесами. У сучасній політичній науці є різноманітні визначення цього поняття, зокрема:

- політичне лідерство – це влада, яка здійснюється одним чи кількома індивідами з метою пробудження членів нації до дій;
- це відносини між людьми у процесі спільної діяльності, за якої одна сторона забезпечує домінування своєї волі над іншими;
- це постійний легітимний вплив владних осіб на суспільство, організацію чи групу.

Ознаки політичного лідерства:

- лідерство передбачає постійний вплив на оточуючих; політичний вплив повинен бути всезагальним і розповсюджуватися на усіх членів керованої спільноти;
- лідерство закріплюється у певних нормах, правилах, привілеях, повноваженнях.

Політичне лідерство ґрунтується на потребі в упорядкованості та керованості окремих елементів соціальної системи для забезпечення їх нормального функціонування та розвитку. В основі політичного лідерства лежать соціальні чинники, антропологічні й

психологічні особливості індивідів. Дослідники вказують на різні якості індивідів, необхідні для того, щоб стати політичним лідером: одні називають силу волі, розум, цілеспрямованість, хитрість; інші – глибоке розуміння справи, якою займається лідер, професіоналізм.

У системі політичного лідерства виділяються три головні компоненти:

- соціальні умови і чинники, які впливають на політичного лідера;
- індивідуальні соціально-психологічні особливості лідера;
- ресурси чи засоби, якими володіє лідер для здійснення політичної діяльності.

У чому причина лідерства? Р. Такер вважає, що потреба у лідерстві виникає тоді, коли до ситуації залучені групи людей, і її (ситуацію) необхідно оцінити від імені цих груп.

Політичне лідерство є точною перетину потреб та інтересів, симпатій та антипатій тих чи інших соціальних груп. У політології дедалі прийнятнішою стає думка, що головне, чим має займатися лідер - це виражати загальні цінності, устремління, бажання реальних та потенційних послідовників замість керівництва, управління. На думку І. Пошила, лідером стає той, хто знаходить слова та способи їх вираження стосовно того, про що мріє, думає кожен представник певної групи, хто здатний зробити так, щоб ці думки та оцінки люди сприймали мов власні.

В. Бебик констатує, що політичне лідерство передбачає:

- здатність відчувати, аналізувати мотиви поведінки людей, інтегрувати їх, корегувати поведінку об'єкта з урахуванням його потреб і цілей розвитку;
- вміння створювати сприятливий морально-психологічний клімат політичного життя своєї спільноти;
- відповідність стилю лідерства цілям оптимального співвідношення стратегічних і поточних завдань, рівню політико-психологічної культури, домінуючим ціннісним орієнтаціям суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бебик В. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. К., 2000.
2. Брегеда А. Ю. Основи політології: Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2000.
3. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія. Навч. посібник. К., 2001.
4. Політологія: навч. посіб. / [М. П. Гетьманчук та ін.]; за заг. ред. д-ра іст. наук, проф. М. П. Гетьманчука. К. : Знання, 2011.
5. Політологія: підручник / В. Г. Антоненко [та ін.]; за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. К. : Академія, 2010.
6. Скрипникова Л. В., Тутік Л. С., Гринчак М. О. Політологія: навч. посіб. К., 2014.

СУБКУЛЬТУРИ ІНТЕРНЕТ-СПІЛЬНОТ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА КУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Лисенко І. В.

*Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Тенденція зростання популярності мережі Інтернет характерна як для всієї світової спільноти, так і для України зокрема. Мережа Інтернет за останні роки стала невід'ємним інструментом, що сприяє і визначає темпи, напрямки та форми розвитку сучасного суспільства. Інтернет тісно пов'язаний з однією з домінуючих тенденцій сучасного світу – глобалізацією. Стирання економічних, політичних, культурних і національних кордонів обумовлюється розвитком засобів комунікації, що призводить до формування нових форм міжособистісної взаємодії.

Інтернет породив не тільки особливий вид комунікацій, а й нові соціальні структури, норми відносин між людьми, тобто створив нову реальність – віртуальну. У цій реальності складається новий тип співтовариств – інтернет-спільноти (e-communities). У сучасному українському суспільстві формується своєрідна субкультура інтернет-спільнот користувачів, яка стає частиною загальної культури нації, іноді альтернативною до неї. Субкультури інтернет-спільнот мають значний вплив на культурні практики їх учасників, особливо молоді.

В Інтернеті утворюються та поширюються специфічні субкультури, з власною історією, сленгом, етикетом і сферою інтересів.

Розглянемо деякі з них.

Геймери. Субкультура геймерів – найбільша з існуючих і сама непомітна субкультура в світі. Ті, хто до неї належить, часом навіть не усвідомлюють цього. Геймери здатні просидіти наодинці з комп'ютером безліч годин поспіль без їжі і сну, проходячи нову гру. Середній вік геймера – від тринадцяти до двадцяти років. В переважній більшості геймерами стають хлопці, а дівчат в геймерському співтоваристві набагато менше. Наша думка тому, що програмісти в основному чоловіки (пишуть на C++) ігри роблять справовані на чоловічу психологію. Геймери, на відміну від інших субкультур, не відрізняються особливими світоглядними стандартами, не утискають тих, хто відрізняється від них. Все, що їх об'єднує – певна гра або ігровий жанр. Багато хто вважає геймерів антисоціальними типами, тому, що вони живуть у віртуальному світі. Дійсно, ігровий світ стає для них альтернативою реального світу. Адже в грі звичайний хлопець може стати непереможним героєм. В цьому світі зробивши помилку, можна завжди перезавантажитись і почати все спочатку. Віртуальний світ так глибоко проникає в свідомість геймерів, що вони навіть в реальному житті використовують свій жаргон, а їхні жарти зрозумілі

лише тим, хто в темі. Сучасні онлайн ігри дають можливість обговорювати ігрові моменти, сюжети і все, що з ними пов'язано. А також надають можливість проводити змагання з кіберспорту, який вже вийшов на світовій рівень і включений до програми Олімпійських ігор.

Аніме – це, перш за все, назва анімаційних картин, які виробляються в Японії. Найширшим сегментом впливу постали підлітки у віці 12–15 років, тобто коли психіка найбільш сприйнятлива до нових зовнішніх вражень, а уява допомагає відтворити необхідні картини. Так з'явилася субкультура аніме, головна мета якої – намагання відтворити в реальному житті те, що побачили на екрані.

Способи відтворення аніме в життя на перший погляд дуже прості, але представники цієї субкультури відносяться до творчого процесу дуже ретельно, оскільки тут потрібно вміння промальовувати дрібні деталі і величезна фантазія. Косплей – це повне відтворення необхідного персонажу, включаючи копіювання костюму, манери, мови, макіяжу, зачіски і т.п. – тобто своєрідний театр. Зовнішньої подібності для фанатів аніме не достатньо, вона повинна бути внутрішньою, вжитися в образ, ідентифікувати себе з ним.

Цікаво, що у представників субкультури аніме повністю відсутня будь-яка ідеологія, але добре представлений характерний сленг, наповнений японськими словами («кавайність», «хентайність» та ін.).

Ця субкультура нерідко зустрічає критику, здебільшого, через те, що сьогодні вона стала модною тенденцією. Критики вказують на відірваність субкультури аніме від реального світу. З іншого боку представники аніме не влаштовують громадських протестів і не висувають політичних вимог. Вони прагнуть перебувати у світі власних ілюзій.

Розвиток інформаційного суспільства призвів не просто до зміни ролі інформаційної культури, а до виникнення нових форм соціальних спільнот – інтернет-спільнот (e-communities), які формують свою субкультуру, змінюючи традиційну культуру. Ці зміни проявляються в трансформації моделей поведінки і ціннісних орієнтацій, насамперед представників окремих інтернет-спільнот. Причому, приналежність до однієї спільноти не виключає участі в іншій або одразу в декількох одночасно, оскільки вони надають молоді простір для спільного проведення часу за для отримання задоволення. Таким чином, молодіжна субкультура гедонізується і перестає бути способом вираження ідеології, як це було у хіпі або у панків. Якщо розглянути вплив Інтернет технологій на молодіжні субкультури, то можна виявити й певні плюси. Інтернет розсилка значно спрощує сповіщення про майбутній концерт для музичних субкультур або, наприклад, танцювального баттла для представників хіп-хопу. Субкультурний продукт (музика, пісня, кліп) стає в короткий термін доступним для мільйонів шанувальників, а можливість коментування події дозволяє отримати зворотній зв'язок. Крім того, учасники мають можливість

особистого спілкування з лідерами своєї спільноти, отримуючи емоційну підтримку, поступово розширюючи і поглиблюючи контакти.

На закінчення необхідно зазначити, що інтернет-спільноти, як і будь-який невід'ємний компонент інформаційного суспільства, знаходяться в процесі постійних трансформацій. Субкультури інтернет-спільнот під впливом технічних інновацій глобалізуються, втрачаючи функції автономності, езотеричності, перетворюючись на масовий комерційний продукт.

СОЦІАЛЬНА СТРАТИФІКАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА

Литвин В. Л.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

У суспільстві завжди існує велика кількість соціальних груп, які різняться за своїм становищем у системі соціальних зв'язків. Тому ще одним важливим процесом соціального життя є соціальна стратифікація. В перекладі з латинської strata – це верства, пласт, прошарок. Соціальна стратифікація вказує на розшарування суспільства на різні соціальні верстви, групи, спільноти. Вона відображає соціальну неоднорідність суспільства, різне соціальне становище його членів, їх соціальну нерівність.

Існує декілька підходів щодо пояснення причин соціальної нерівності, а значить і соціальної стратифікації. Так в основі функціоналістських теорій (Т. Парсонс, Т. Девіс, І. Мур) лежить ідея про те що деякі види діяльності суспільство вважає більш важливими в порівнянні з іншими. Тому люди, які виконують ті соціальні функції, повинні бути більш кваліфікованими, отримувати значно вищу платню. Функціоналісти вважають, що стратифікація забезпечує оптимальне функціонування суспільства, що вона природна, необхідна, неминуча, бо пов'язана з багатоманітністю потреб, функцій і соціальних ролей. Згідно марксистської школи соціології, в основі нерівності лежать відносини власності та характер, ступінь і формула володіння нею. Панує той, хто володіє засобами виробництва. Вся історія людства – це історія боротьби класів, тому розвивається конфлікт, який з часом завершиться ліквідацією експлуатації.

Марксистську школу вважають представником конфліктного підходу до аналізу соціальної стратифікації. Конфліктний підхід набуває розвитку у М. Вебера, який виділяє крім економічного і такі критерії, як соціальний престиж (успадкований чи набутий статус) і приналежність до певних політичних кругів чи партій. Ідея

багатомірної стратифікації набуває розвитку у П. Сорокіна, який вважав, що неможливо дати єдину сукупність критеріїв приналежності до якої-небудь страти і бачив у суспільстві три групи диференційованих ознак: першу утворюють такі характеристики, якими люди володіють від народження (етнічна приналежність, статеві особливості, родинні зв'язки і т.д.); друга включає ознаки, пов'язані з набутим соціальним статусом і виконанням відповідної ролі (різні види професійно-трудової діяльності); третю групу утворюють елементи «володіння» (власність, матеріальні і духовні цінності, привілеї, підвищені права, можливість керувати людьми і т.д.).

І хоч, як бачимо, існує різноманіття думок та підходів до проблеми соціальної стратифікації, все ж виділяємо загальну позицію. Соціальна стратифікація – це природна і соціальна нерівність між людьми, яка проявляється в їх соціальному житті і має ієрархічний характер: вона підтримується і регулюється різними інституціональними механізмами, постійно відтворюється і модифікується, що є умовою впорядкованого існування будь-якого суспільства та джерелом його розвитку.

Кожне суспільство має свою систему соціальної стратифікації: закрыта, жорстка і відкрита стратифікація. Приклад закрытої стратифікації є кастовий лад в Індії, країнах Африки. Відкрита стратифікація не знає формальних обмежень переходу з однієї страти в іншу та цілої низки інших заборони.

Існує одномірна та багатомірна стратифікація. Одномірна здійснюється шляхом виділення груп, спільноти людей за якою-небудь однією соціальною ознакою. Багатомірна стратифікація дозволяє виділити стійкі групи, спільноти які мають цілий набір узагальнених ознак.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Соціологія: Наука об обществе / Под ред. В. П. Андрущенко, Н. И. Горлача. Харьков, 1997.
2. Черниш Н. Соціологія. Курс. лекцій. Конспект. Вип. 1. Львів, 1996.
3. Якуба О. О. Соціологія. Харків, 1996.

РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ У ЖИТТІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Мартиновський О. О.

*Науковий керівник – Богун Л. В., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

В історії філософської думки можна знайти безліч різноманітних оцінок ролі філософії в житті людського суспільства, даних у різний час мислителями всіх цивілізованих країн.

Питання про позитивну чи негативну роль філософії не має чіткої та вичерпної відповіді. Показником цього може бути сама цивілізація, яка періодично об'являє філософію нікому не потрібною «гімнастикою розуму». Але ось парадокс: скільки б не проголошували остаточну загибель філософії, скільки б не приводили доказів її повної непотрібності, інтерес до філософії не тільки не зберігається, а й зростає, особливо в переломні епохи.

Відтак, в чому призначення філософії? Чому практично кожна людина філософствує – людина філософствує тому, що вона людина. Будучи свідомою істотою, людина теоретизує, філософствує, вона не може чинити по іншому, тому що це є самий універсальний і необхідний спосіб її духовного існування [1].

Думку про те, що кожна людина постійно відчуває потребу в філософії, потрібно додатково пояснити. Доти, доки у людини є можливість діяти у рамках здорового глузду, звичних, напрацьованих стереотипів діяльності, вона не відчуває потреби в філософії. Потреба в безпосередньому застосуванні філософії виникає тільки тоді, коли від готових «рецептів» доводиться переходити до створення нового бачення світу, нових висхідних принципів діяльності. Можна твердити, що людина вільно обходиться без філософії тією мірою, якою її діяльність є формалізованою, запрограмованою. Але без філософії не обійтись людині, яка розмірковує, творить і орієнтується на відповідальність перед світом, а не на владу над ним.

Але чи може пересічний громадянин піднятися до висот філософського осмислення світу? Однозначно ні. Сокровенна ціль філософії (як і релігії) – вивести людину з сфери повсякденності, захопивши вищими ідеалами, відкрити шлях до самих досконалих цінностей. Але якщо релігія – це масова свідомість, то філософія – свідомість елітарна, яка вимагає не тільки таланту, а й професійної виучки [2].

Таким чином, призначення філософії для людини виражається в наступних моментах. Вона:

- руйнує звичні стереотипи мислення, виступаючи проти обмеженості здорового глузду, за критичний перегляд всього звичного, загальноприйнятого;
- формує вільне, нестандартне мислення, мислення по аналогії;

- виховує увагу (та повагу) до інакомислення;
- служить теоретичною базою для розумної орієнтації людини у світі;
- формує методика пошуку відповідей на так звані вічні питання.

Для різних соціальних організацій і суспільства в цілому філософія виступає іншою своєю стороною. Практично ні одна держава світу (за виключенням перехідних, «аморфних» етапів) не може обійтися без узагальненої філософської стратегії розвитку. Програма кожної партії також обов'язково вміщує в себе (як базисні) філософські положення. Справа тут в тому, що філософія виступає накопиченим і узагальненим духовним досвідом людства. Тим досвідом, з якого необхідно брати урок.

Філософія також підсумовує основні духовні результати кожної даної епохи і виступає як провісниця нової історичної перспективи. Це дозволяє їй судити про теперішнє, з одного боку, на основі відрефлексованого досвіду минулих поколінь, а з іншого – з точки зору майбутнього. Це означає, що філософія бере на себе роль критичної «селекції», акумуляції світоглядного досвіду та його передачі майбутнім поколінням [3, 6–11].

Філософія обернена не тільки в минуле та теперішнє, але і в майбутнє. Як форма теоретичної думки вона володіє могутніми конструктивними можливостями творчого формування принципово нових ідей, світоглядних ідеалів. Філософія здатна мислено «програвати» різні варіанти світорозуміння («можливі світи»), начебто заготовлюючи пробні системи світогляду та майбутнього, яке ніколи не буває цілковито зрозумілим для теперішнього покоління.

Таким чином, призначення філософії для суспільства виражається у наступних моментах:

- підсумовує основні духовні результати епохи;
- формує нову історичну перспективу, ідеально конструюючи можливі варіанти майбутнього;
- є теоретичною базою для стратегії розвитку кожної держави.

Філософія належить до одного з найдавніших та найушлавленіших винаходів людства: майже три тисячі років тому в певній групі людей виникли питання, що, здавалося б (тут можна згадати й тезу І. Канта із передмови до «Критики чистого розуму»), набагато перевершують реальні можливості людського розуму (додаймо: й реальні життєві потреби людини), проте людині чомусь були конче потрібно вирішити ці питання. Із такого «дон-кіхотського» пориву згодом народилась доволі велика множина наук і наукових напрямів, а сама філософія отримала назву «науки всіх наук». Після доволі тривалої історичної дистанції (близько 2,5 тисяч років) від філософії почали відокремлюватись різні, як стали казати, конкретні (ще одна назва – «точні») науки, а філософія опинилась у ситуації, яку І. Кант порівняв із ситуацією короля Ліра: віддавши донькам частини свого королівства, король опинився у стані безпритульної та звідусіль гнаної людини. Реліктові сліди тієї ситуації і

до сьогодні живуть у думках деяких науковців, коли вони вбачають сенс у філософських міркуваннях лише в тому, щоб останні «накинули» дуже загальний та суто інтелектуальний проект певних рішень, а науки пізніше або підтвердять, або спростують такі філософські марення. За такого бачення філософія перетворюється на сферу, що продукує «реалістичні утопії».

Представники сучасного філософського постмодернізму давно вже оголосили про «смерть філософії», поставивши її в один ряд із лавиною подібних смертей – «смерть людини», «смерть суб'єкта», «смерть культури» та ін. Деякі епатажні автори, що претендують на те, щоб представляти філософський авангард, кажуть про принципове безпліддя сучасної філософської думки, про її віддаленість від людини і від реальних проблем суспільства. Означені явища, на перший погляд, суперечать певним фактам життя: наприклад, в Україні новими законодавчими та міністерськими рішеннями для науковців будь-яких галузей знань вводиться єдиний науковий ступінь «доктора філософії», а керівники освіти запевнюють громадськість у тому, що філософія залишиться на почесному місці в освітніх програмах, хоча при тому її все ж усувають із певних видів освітньої діяльності, а самі освітні програми з філософії зводять до такого мінімуму, коли філософська освіта майже втрачає сенс. Спробуйте уявити собі, що вам би казали про підготовку олімпійських чемпіонів з важкої атлетики, скажімо, за два, три місяці!

І все ж, не будемо займати позицію якогось тотального критицизму, а визнаємо: у таких сучасних ставленнях до філософії існують певні реальні підстави, і вони не вигадані і не є результатом якогось зловмисного наміру. Перша цілком реальна підстава для недовіри до філософії пов'язана із загальним станом сучасного, перш за все, розвиненого суспільства західного типу: це є суспільство, орієнтоване на гонитву за життєвими успіхами, а останні породжують жагу прагнути ще чогось нового і новішого. Філософія, принаймні в її традиційних і не лише класичних формах, вимагає розмірковування, а тому – паузи, зосередження та тиші; у динамічному забігу на дистанцію змагання за прибутки та кар'єрне зростання філософія неможлива [4]. Бігуни, радше, будуть відгукуватись на короткі та епатажні гасла, вигуки, вислови, не вписані в якусь єдину та складну систему світоосмислення: їм потрібна «клаптикова» філософія (давньогр. мовою «стромати» – клаптики килима; це назва одного із літературних жанрів). Тому й таке явище, як «перехрещування» усіх науковців у докторів філософії, можна, скоріше, сприйняти як кніксен у бік філософії, а не як щось серйозне та обдумане. Історично традиція йде із Великобританії, де історично запанував так званий «британський емпіризм» (XVII–XVIII ст.) та для забезпечення суспільного поступу надавалось вирішального значення науці з її орієнтуванням на спостережуване та факти, а тих людей, що відважувались міркувати на теоретичному рівні, виходячи за межі фактів, автоматично

зараховували до філософів. Проте відсутність такої традиції в нас перетворює цей крок на кумедний – майже на епізод, органічний відомій комедії «За двома зайцями»: хочеться, щоб було так, як в англійців, проте варто залишити й щось своє, як-от, наприклад, «доктор наук» (мовляв, є науки, а є філософія... певно, не наука!).

Здавалося б, саме тому, що і тоді, коли життя розбухало, коли навколо нас так мало певного й стабільного людям слід було б шукати надійну опору в самих собі та з наснагою засвоювати історичну школу здобування виправданого («гідного» – Б. Паскаль) мислення, проте і в такій ситуації потрапляємо у сюжет, окреслений Б. Паскалем: людина би мала замислитись над своєю життєвою долею, проте вона віддається розвагам.

Отже, соціальна цінність філософії полягає у тому, щоб допомогти людині ствердитися у світі не лише як свідомій, а високоморальній, емоційно-чуйній, розумній істоті. Філософія також підсумовує основні духовні результати кожної даної епохи і виступає як просвітниця нової історичної перспективи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Волков О. Г., Землянський А. М., Олексенко Р. І., Рябенко Є. М. Філософія: навчальний посібник-практикум. МДПУ імені Богдана Хмельницького. Мелітополь, 2017. 271 с.
2. Данилов А. М. Перехідне суспільство: проблеми системної трансформації. Мінськ: Харвест, 1998. 429 с.
3. Огневюк В. О. Багатомірна людина. Епоха трансформацій. Освіта // Неперервно професійна освіта. 2013. №1–2. С. 6–11.
4. Філософський словник. К.: Абрис, 2002. 742 с.

ВИДАТНИЙ УКРАЇНЕЦЬ – МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ СІКОРСЬКИЙ

Микитенко О. П.

*Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Багато талановитих особистостей подарувала світу українська земля. Завдяки їхньому таланту, невичерпній життєвій енергії, ентузіазму, заповзятій праці світова культура поповнилась кращими здобутками.

Переяслав-Хмельницький – це місто з більш як тисячолітньою історією, яке відіграє особливу роль в національному житті українського народу.

У місті вже кілька десятків років діє знаменитий музей під відкритим небом, що тепер має назву Національний історико-

етнографічний заповідник «Переяслав». Щороку його відвідують понад 200 тисяч людей з усіх куточків України та закордону. Він став духовним островом нашої національної культури. У цьому заслуга його творця – Михайла Івановича Сікорського. Це людина виняткових організаторських здібностей, неперевершений знавець історичних старожитностей, він все своє життя присвятив охороні та пропаганді духовних пам'яток українського народу. Практично за кожним унікальним експонатом, придбаним для музеїв, стоїть цікава історія, яких можна було б навести безліч. Михайло Сікорський з своїм колективом крупинка за крупинкою збирав на Переяславщині, розширяючи коло для пошуків на сусідні області, на Київ, численні історичні скарби, інколи на перший погляд незначущі, але в поєднанні з іншими пам'ятками культури – це відтворило величну панораму народного духу.

Народився Михайло Іванович Сікорський 13 жовтня 1923 року в місті Чигирин Черкаської області у сім'ї робітників. Після смерті батьків, з 1933 року по 1939 рік разом із братом і сестрою виховувався в дитячому будинку міста Чигирин. У 1939 році вступив до Запорізького авіаційного технікуму, де навчався на спеціаліста-технолога авіаційної промисловості. Закінчив навчання у 1943 році вже в евакуації в Омську. У 1946 році Михайло Сікорський стає студентом історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, який закінчив у 1951 році [1, 15].

Після закінчення навчання отримав призначення на посаду директора Переяслав-Хмельницького історико-краєзнавчого музею. Саме в Переяславі молодий вчений розпочав наукову та дослідницьку роботу в архівах і сховищах. Результатами стали глибокі археологічні, історико-філософські й етнокультурні дослідження, на основі яких створювалися нові музейні експозиції. Михайло Іванович став натхненником і організатором створення комплексу пам'яток народної архітектури – Музею народної архітектури Середньої Наддніпрянщини.

Згодом, створюючи діораму «Битва за Дніпро в районі Переяслава-Хмельницького восени 1943 року», М. Сікорський знайшов оригінальне вирішення експозиції. Під діорамою, в підвальному приміщенні було створено пантеон слави, де Вічний вогонь, освітлював імена тих, хто не повернувся на Переяславщину з фронтів [2, 67].

У 1966 році за заслуги у розвитку культури й успіхи в роботі Михайлу Івановичу Сікорському присвоєно почесне звання Заслуженого працівника культури Української РСР.

У 1960–1970-х роках М. І. Сікорський є членом правління Українського товариства охорони пам'яток історії та культури Всеукраїнської спілки краєзнавців Всеукраїнського фонду культури.

27 лютого 1989 року за створення Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника та багаторічну діяльність по збиранню і популяризації духовної спадщини народу Сікорському Михайлу Івановичу було присуджено Державну премію

імені Т. Г. Шевченка в галузі літератури, журналістики і мистецтва. У 1993 році за видатні заслуги в розвитку українського краєзнавства дослідження національної історико-культурної спадщини М. І. Сікорському присвоєно Республіканську премію імені Дмитра Яворницького [3, 18].

У 1999 році Переяслав-Хмельницький державний заповідник отримує статус національного закладу і назву Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Михайло Сікорський призначається на посаду директора заповідника. За визначний внесок в інтелектуальний розвиток України рішенням фонду інтелектуальної співпраці «Україна – XXI століття» у 2001 році присуджена премія імені Володимира Вернадського. А у 2003 році він є лауреатом Премії «Гордість України».

За самовіддане служіння Україні на ниві збереження і увічнення культурної та духовної спадщини українського народу, багаторічну подвижницьку науково-просвітницьку діяльність, розвиток музейної справи Михайло Іванович Сікорський був нагороджений: Почесними грамотами Президії Верховної Ради УРСР (1983 р.), Кабінету міністрів України (1998 р.), Київської обласної державної адміністрації (2001 р.); орденами Трудового червоного Прапора (1976); Богдана Хмельницького III ступеня (1995 р.), Ярослава Мудрого V ступеня (2001 р.) та 15 медалями Радянського Союзу. У 2005 році та 2008 році М. І. Сікорський нагороджений бронзовим і срібним козацькими хрестами. У 2008 році з нагоди 85-річчя вчений був нагороджений золотими медалями Академії мистецтв України та Національної академії образотворчого мистецтва й архітектури України, почесними відзнаками Міністерства культури і туризму України «За багаторічну плідну працю в галузі культури», Почесною грамотою Верховної Ради України [2, 112].

27 вересня 2011 року Михайло Іванович Сікорський відійшов у вічність. Його творчим доробком є 120 наукових праць і публікацій, серед них 12 книг та монографій. З історіографічних, краєзнавчих, музеєзнавчих праць М. І. Сікорського найбільш відомими є: «На землі Переяславській», «Скарби нашої пам'яті», «Велика сучасність державного діяча», «Українська народна естетика», «Музеї землі Переяславської».

Краєзнавство, археологія, етнографія, історія козацтва, визначні постаті історії та культури Переяславського краю – безкрає поле діяльності М. І. Сікорського. Усе своє життя науковець присвятив служінню українському народу, зберігаючи його культурні надбання. Численні нагороди, які були присвоєні в різні роки, свідчать про визнання його заслуг перед нацією і державою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мельник В. Фрески із життя М. Сікорського // Музеї моє життя. Мій заповіт – мої музеї (до 85-річчя Михайла Сікорського). Переяслав-Хмельницький, 2008.

2. Ткаченко В. М. До 85-річчя М. І. Сікорського // PEREYASLAVICA: наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: збір. наук. ст. Випуск 3 (5). 2009. 309 с.

3. Махінчук М. Обереги нашої пам'яті. Київ, 2000. 27 с.

ДЖЕРЕЛА НАЦІОНАЛЬНОГО КРАЄЗНАВСТВА

Мокіна К. Д.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України;

Головна школа пожежної служби Республіки Польща

До основних джерел туристичного краєзнавства прийнято відносити:

- краєзнавчу бібліографію;
- картографічні джерела (архіви музеїв, державні архіви);
- усні джерела (усна народна творчість: казки, легенди, думи, пісні, прислів'я і приказки тощо);
- статистичні джерела;
- спостереження за об'єктами і процесами природи;
- друковані джерела (підручники, довідники, енциклопедії, путівники, карти, журнали, газети тощо);
- пам'ятки історії та культури, пов'язані з історичними подіями в житті краю, розвитком суспільства і держави, а також твори матеріальної і духовної діяльності, які мають історичну, наукову, художню та іншу культурну цінність.

Краєзнавча бібліографія, як і бібліографія взагалі, – це важливий засіб збору інформації про літературу, яка вийшла в минулому і виходить тепер. Її завданням є виявлення, облік, характеристика і пропаганда краєзнавчої літератури. Краєзнавча бібліографія досить різноманітна за видом видань, за призначенням і повнотою відбору літератури, за періодичністю випуску і періодом, який охоплюється, за тематикою. Майже в усіх обласних, а також у багатьох міських і районних бібліотеках, крім загальних каталогів, є спеціальні каталоги краєзнавчої літератури.

Картографічні джерела. У краєзнавчих дослідженнях карти слугують як джерелом інформації, так і засобом для демонстрації результатів, одержаних іншими способами. Турист-краєзнавець може нанести на карту зібрані ним дані про природу краю, населення і господарство, позначити центри народних художніх промислів, місцеві пам'ятки. Отже, карта виступає як своєрідне джерело знань, вона є підсумком краєзнавчої діяльності.

Офіційні джерела – це державні архіви, що є охоронцями багатовікової документальної спадщини як величезного народного надбання. Краєзнавчі дослідження ведуться також на матеріалах, які зберігаються в обласних архівах. Слід згадати й про архіви в музеях (державних, громадських, художніх, меморіальних, краєзнавчих) і в бібліотеках.

Прикладом архівних джерел можуть служити львівські зібрання стародруків. Так, у Львові знаходиться Архів карт (колишні офіційні назви: Цісарсько-королівський архів кадастрових карт, Архів кадастрових карт, Архів карт), заснований 01.11.1824 р. для використання та збереження кадастру території Галичини і Буковини. Картографічна колекція Львова – це найбільша картографічна колекція ЦДІА України. Колекція карт та планів (Ф. 742) нараховує 2045 справ і становить комплекс картографічних документів, зібраний у 1375–1943 рр. Значні картографічні колекції є також у ЛНБ НАНУ імені Василя Стефаника та в НБ ЛНУ імені Івана Франка.

Усні джерела. Мова як найдавніший засіб спілкування людей зберігає багатющі відомості про життя в різні епохи. Каналом передачі цих відомостей є усна народна творчість: казки, легенди, думи, пісні, прислів'я, приказки тощо. До усних краєзнавчих джерел слід віднести і бесіди, які, зазвичай, реалізуються у вигляді зустрічей з «цікавими людьми». Добрі справи відбуваються кожного дня і всюди, здійснюють їх наші сучасники, тому бесіди з ними мають велику цінність.

Спостереження – це одне з вагомих джерел краєзнавства. У туристично-краєзнавчій роботі з учнями і студентами спостереження за природою і продуктами суспільної діяльності організовують, передусім, учителі біології і географії, викладачі.

Залежно від завдань та масштабу досліджень розрізняють державне (наукове), шкільне і громадське краєзнавство.

Державне краєзнавство – це комплексні наукові краєзнавчі дослідження територій країни державними науковими установами (музеями, науково-дослідними закладами, державними органами влади тощо).

Шкільне краєзнавство – це система краєзнавчої освіти в навчально-виховній роботі школи, позашкільних установ, яка проводиться за різними напрямками: літературне, історичне, географічне, природознавче, етнографічне, фольклорне. Усі ці напрямки є частинами цілого, основними структурними елементами загальношкільного краєзнавства, тісно пов'язані між собою. Суть шкільного краєзнавства полягає у всебічному вивченні учнями з навчально-виховною метою території свого краю за різними джерелами, переважно на основі попередніх спостережень під керівництвом учителя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Серебрій В. Краєзнавство в системі народної освіти // Краєзнавство. Географія. Туризм. 2001. №13. С. 7–8.

2. Серкіз Я. Історичне краєзнавство: Навч.-метод. посіб. Л.: ЛОНМІО, 1995.

3. Тімець О. Значення краєзнавства на різних етапах розвитку суспільства // Рідна школа. 2002. Серпень – вересень. С. 57–58.

4. Тронько П. Т. Краєзнавство у відродженні духовності і культури. К.: Рідний край, 1994.

5. Тронько П. Т. Родовід українського краєзнавства // Краєзнавство. 1993. №1. С. 3–7.

ФУНКЦІЇ СІМ'Ї ЯК СПОСОБИ ПРОЯВУ ЇЇ АКТИВНОСТІ

Москальова Я. Р.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Функції сім'ї – це способи прояву її активності, життєдіяльності сім'ї та її членів. В соціології існує багато різних класифікацій функцій сучасної сім'ї. Спробуємо перерахувати основні:

1) репродуктивна функція, тобто функція дітонародження, відтворення населення;

2) господарсько-побутова функція. Вона пов'язана із підтримкою на належному рівні господарських та побутових умов для підтримання фізичного здоров'я членів сім'ї, догляд за дітьми;

3) економічна функція, яка передбачає накопичення матеріальних благ одними членами сім'ї для інших у випадку непрацездатності чи в зв'язку з іншими причинами;

4) виховна функція, що включає виховання батьками молодого покоління на основі збереження та передачі молоді основних духовних та культурних цінностей, трудових навичок;

5) функція соціалізації, котра охоплює допомогу сім'ї в складному процесі входження дитини до складного світу соціальних зв'язків, прищепленні їй певних звичок, поглядів, моральних установок, цінностей;

6) реактивна функція, яка передбачає роль сім'ї в процесі емоційної стабілізації та психологічного розвантаження людини. У сім'ї можна отримати підтримку, скинути напругу від соціальних контактів і т.д.;

7) комунікативна функція, в ході реалізації якої відбувається задоволення потреб людини в спілкуванні на основі взаєморозуміння та підтримки, в ізоляції, усамітненні;

8) регулятивна функція, під час якої сім'єю здійснюється моральна регламентація поведінки членів сім'ї у спілкуванні один з одним та з іншими людьми;

9) функція взаємодопомоги, що пов'язана із роллю сім'ї в наданні необхідної допомоги членам своєї родини та іншим людям чи соціальним групам;

10) дозвільна функція, котра передбачає задоволення потреб у спільному проведенні дозвілля, взаємозбагачення дозвільних інтересів.

Зупинимося детальніше на деяких з них.

Функція відтворення людини. Йдеться не тільки про біологічне продовження роду, а передусім про виховання, соціалізацію молодого покоління. В історії людства були спроби як теоретично, так і практично зробити дітей «суспільними», «власністю держави». Все ж людство стихійно «трималося» сім'ї. А сучасна наука накопичує все більше доказів величезної ролі сімейного спілкування в стимулюванні інтелектуальних здібностей дітей, у вихованні психічно і емоційно стійкої особистості. Дитина, вихована в сім'ї, має краще уявлення про реальне життя і його проблеми, ніж вихована в дитячому будинку, адже сім'я як мала соціальна група включає в себе всі соціальні зв'язки, що існують у суспільстві: шлюбні, родинні, правові, етнічні, економічні, моральні, психологічні тощо. Вона формує у дитини уявлення про ці зв'язки і залучає її до них з народження. У сім'ї особисті потреби людей організуються на основі існуючих в суспільстві цінностей, норм, взірців поведінки, рівня культури. Через це не випадково, що серед людей, які здійснюють асоціальні вчинки, дуже багато вихідців з так званих неблагополучних сімей.

Економічна функція. Спочатку це була найголовніша функція сім'ї, оскільки вона виступала економічним осередком суспільства, а процеси виробництва концентрувалися переважно саме в сім'ї. Родина селянина чи ремісника володіла власними засобами виробництва, мала внутрішній розподіл праці та постачала на ринок вже готову продукцію. Навіть податки тривалий час стягувалися не з окремої людини, а з сім'ї. В минулому столітті в українському селі майже не було неповних сімей, адже економічні умови сільського життя потребували існування повної родини з якомога більшою кількістю робочих рук.

Якщо сільська сім'я була неповною, в ній порушувався розподіл праці і вона виробляла продукції менше, ніж інші родини. Поступово виробництво відокремлювалося від сім'ї, і роль цієї функції знижувалась, але в нашому суспільстві не зійшла нанівець. Розвиток фермерства, сімейного бізнесу веде до піднесення ролі сім'ї як виробничого осередку. В сільській же місцевості ця функція ніколи не втрачала свого значення.

Господарсько-побутова функція. Зміст її полягає в тому, що, незважаючи на всі зусилля суспільства, головний тягар організації

лікування, харчування, санітарно-гігієнічного та інших видів побутового обслуговування, підтримки фізичного здоров'я, догляду за дітьми майже завжди лежав на сім'ї.

Рекреаційна (відновлювальна) функція сім'ї набуває все більшого значення. Суспільне життя потребує інтенсивного витрачання фізичних і психічних сил, і людина повинна знаходити відпочинок у лоні сім'ї. Духовне спілкування, емоційна стабілізація, організація дозвілля – все це може дати сім'я. Медична статистика підтверджує це. Самотні чоловіки та жінки більше хворіють, менше живуть, ніж сімейні.

Зрозуміло, що всі функції сім'ї тісно пов'язані, але співвідношення їх і вагомість в суспільному житті в різні часи були різними. Сама ж потреба в існуванні сім'ї для нормального функціонування суспільства і є причиною того, що далеко не завжди людина брала шлюб за власним бажанням. Упродовж тисячоліть суспільство чи держава спонукало людей до цього. Норми, традиції, батьки, закони, суспільна думка, економічні обставини вимагали від людини робити це в певному віці, за певних обставин, з певними партнерами.

Проте було б неправильно вважати, що тільки тиск з боку суспільства приводив до утворення сім'ї. Кожна людина в усі часи прагнула до цього. Причина цього в тому, що людина, як правило, вступає в шлюб з метою задовольнити власні потреби. І налічується їх багато:

- потреба в дітях, в батьківстві, контактах з дітьми, їхньому вихованні;
- потреба в одержанні матеріальних засобів існування одними членами сім'ї від інших у разі непрацездатності чи в обмін на послуги;
- одержання господарсько-побутових послуг подружжям один від одного;
- духовне спілкування;
- одержання індивідами психологічного захисту, емоційної підтримки;
- потреби у соціальному просуванні;
- потреби у спільному проведенні дозвілля;
- фізіологічні, сексуальні потреби тощо.

Отже, люди створюють сім'ю з метою задоволення не окремих, а комплексу важливих для особистого життя потреб. Деякі з них можна задовольняти і поза сім'єю, але саме в ній їх задоволення здійснюється найбільш прийнятним для людини шляхом. У цьому і полягають причини міцності сім'ї як соціальної інституції. Досить часто, якщо один шлюб у людини був невдалим, вона робить спроби ще раз створити сім'ю.

Крім того, треба підкреслити, що сімейні відносини, образно кажучи, є «найсоціальнішими». Як це розуміти? Наприклад, у виробництві, політиці та інших сферах суспільного життя людина

вступає у відносини з іншими людьми, регламентуючи їх заздалегідь певними правилами, статутами, інструкціями, посадовими розпорядженнями, етикетом, ідеологією, політичними вимогами і релігійними канонами, нормами прийнятої в суспільстві моралі. І за всім цим стоїть суспільство з його санкціями за порушення норм поведінки. Для того щоб не викликати загального суду, уникнути санкцій з боку суспільства, людина мусить дотримуватись перелічених вимог і правил, тобто виконувати якусь функціональну роль у суспільстві. Коли ж вона переступає поріг свого будинку, вона знімає з себе весь цей «одяг», залишається сама собою. В сім'ї можна побачити, хто вона насправді. Тут із «суспільного» залишається тільки те, що зовсім переплавилось в особисте, стало її внутрішнім світом у результаті інтеріоризації. В сім'ї спілкування відбувається на найбільш «суб'єктивному», «людському» рівні. Те, що на людях приховано, тут виявляється, як на фотоплівці. Мила, добродушна в суспільстві людина може виявитися нестерпною вдома. «Панцир» різних форм суспільної свідомості знімається, залишається тонка тканина індивідуальної свідомості.

Звичайно, деяка абсолютизація тут особливості поведінки людини в сім'ї зовсім не означає, що за поріг будинку не проникає «дух» зовнішнього світу. Без цього нова людина, яка народжується в сім'ї, не змогла б адаптуватися до суспільних реалій. Сім'я – частина суспільства. Однак саме тут контакти між індивідами найбільш сильні вже внаслідок того, що в макросвіті вони звичайно чимось опосередковані, а тут – безпосередні.

На реалізацію функцій сім'ї впливають особливості певних періодів в життєдіяльності сім'ї. Єдиної точки зору з приводу визначення періодів життєдіяльності сім'ї на сьогодні ще не склалось. Дослідники сім'ї виділяють, як правило, такі етапи: перший – від вступу в шлюб до народження першої дитини (цей період поділяють ще не три-чотири підперіоди); другий – закінчується вступом дитини до школи; третій – досягненням соціальної зрілості останньою дитиною; четвертий – створення власної сім'ї останньою дитиною.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мацковський М. С. Соціологія сім'ї: проблеми теорії, методології, методики. М.: Наука, 2007. 350 с.
2. Циба В. Г. Соціологія особистості: системний підхід: навчальний посібник. К.: МАУП, 2000. 152 с.
3. Цюркало Т. І. Дослідження інституту сім'ї в лоні соціально-філософського знання // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія.
4. Черниш Н. Соціологія: курс лекцій. [2-е вид.]. Львів: Вид-во Львівської Богословської Академії, 1998. 362 с.
5. Чубіна Т. Д. Соціологія. Курс лекцій. Черкаси: АПБ ім. Героїв Чорнобиля, 2012. 324 с.
6. Шевченко Я. М. Проблеми правового регулювання сімейних відносин // Українське право. 1998. С. 121–130.

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ЛЯЛЬКА ЧИГИРИНЩИНИ

Москальова Я. Р.

*Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Лялька – це дитяча іграшка у вигляді фігурки людині. Вона існує у численних різновидах протягом тисячоліть та є невід’ємною частиною культури кожного народу. Лялька супроводжує людину з моменту її народження та протягом всього життя, спочатку як іграшка, а згодом, як сувенір, витвір мистецтва чи навіть, як магічний оберіг [1, 10].

У вирі сучасного технічного прогресу майже забуті традиційні народні українські ляльки, які виготовлялися з природних матеріалів, несли в собі доброту, радість та тепло маминих рук. Саме тому дослідження української традиційної ляльки є дуже актуальним у наш час.

Українська лялька бере своє коріння з глибокої давнини. Кожна матуся з любов’ю та теплом створювала для своєї дитини лялечку, яку виготовляла з різноманітних природних матеріалів, що були під рукою: з клаптиків старого одягу, з кукурудзяного качана, глини, м’якуша хліба тощо [2].

Традиційна народна лялька, протягом багатьох років, відігравала надзвичайно важливу роль у розвитку та вихованні дитини та виконувала такі основні функції:

- *Виховну;*
- *Навчальну;*
- *Естетичну;*
- *Емоційну, розважальну;*
- *Оберегову.*

Найдавнішими прототипами ляльки були жіночі фігурки [3, 52], вирізані із бивня мамонта, знайдено їх в Україні під час археологічних розкопок поблизу с. Мізина на Чернігівщині, а також чисельні трипільські глиняні жіночі скульптури доби – енеоліту (V–III тисячоліття до н.е.) [3, 57–58].

За класифікацією бувають:

- *Глиняні ляльки;*
- *Дерев’яні ляльки;*
- *Ляльки із соломи, кукурудзи, рогози, листя та трави;*
- *Ляльки із тіста та сиру;*
- *Паперові ляльки;*
- *Текстильні ляльки* [4, 11].

Першим збирачем та дослідником української народної ляльки на Чигиринщині був священник із с. Суботів – Марко Грушевський. У 1904 році була надрукована його робота «Дитячі забавки та ігри усякі,

зібрані на Чигиринщині Київської губернії». Для нас ця праця є неоціненним скарбом. Читаючи його книгу, ми розуміємо скільки народної культури, звичаїв було втрачено у війнах, голодоморах, виселеннях, асиміляціях, нищенні природного й суспільного середовища Чигиринщини. «Народна іграшка є специфічним витвором. Вона мусить мати пізнавальну цінність для дитини, відображати явища реального світу в доступних їй формах. Народна іграшка повинна не тільки нести інформацію, а й бути естетичною, втілювати оригінальну ідею», – говорив Марко Грушевський [3].

Перечитавши книгу М. Грушевського, автор вирішив дослідити, які саме ляльки виготовлялися на території нашого краю. Відомості про різні види ляльок дослідниця взяла зі свідчень та спогадів жителів Чигиринщини.

Поспілкувавшись та провівши опитування жителів Чигиринщини, авторка дізналася види ляльок, які були популярними у нашій місцевості. Це були ляльки дерев'яні, текстильні, паперові, «жованка», виготовлені з сіна, рогози та кукурудзяного листя, а також із качанів молоді кукурудзи.

Сьогодні ж виробництво ляльок із масового народного перейшло в авторське – для виставок, крамниць-салонів, галерей тощо. Та нині відбувається відродження давніх традицій, і ляльки, зроблені власноруч, стають дедалі популярнішими.

Розповідаючи про ляльку, не слід забувати про людей, які створюють її. Цих людей з гордістю можна назвати майстринями. В їх руках звичайнісінький клаптик тканини перетворюється на шедевр, а нитками вони ніби зв'язують далеке минуле з сьогоденням. Навчитися майстерності виготовляти ляльку просто так майже не можливо, потрібно відчувати кожну лялечку, вкласти в неї свою душу. З цією місією і намагаються впоратися місцеві майстрині. А ще передати свої знання прийдешнім поколінням, щоб ті знали та цінували минуле свого народ.

Виготовленням ляльок на Чигиринщині займається невелика кількість людей. В основному це майстри, що виготовляють ляльки із текстилю та природних матеріалів: Олена Черноус, Ольга Пискун, Людмила Харченко та Ніна Пустова.

Майстрині нашого краю не тільки виготовляють ляльки, а й діляться своїми знаннями про традиції лялькарства. Майстрині Ольга Пискун та Людмила Харченко проводять майстер-класи в музеї Б. Хмельницького НІКЗ «Чигирин» з виготовлення різних видів ляльок.

Технологіями виготовлення народної ляльки зі своїми учнями ділиться і Олена Черноус. При Чигиринському ЗЗСО I–III ступенів №2 діє гурток «Український сувенір», де діти знайомляться із народними звичаями та традиціями лялькарства і разом із вчителем виготовляють іграшки як для себе, так і на подарунки [5].

Особливо часто у Чигиринському ЗЗСО I–III ступенів №2 проходять заняття з виготовлення ляльок-оберегів та ангелів, на основі традиційної ляльки, для воїнів, які захищають Україну на Сході.

Лялькова культура виступала неодмінною складовою повсякденного українського життя, проте період ХХ–ХХІ ст. вніс у лялькарство свої зміни, багато було забуто та втрачено. Але, не дивлячись на всі труднощі життя, можна стверджувати, що виготовлення народної ляльки на нашій території було популярним та поширеним, що для виготовлення ляльок наш народ використовував всі підручні матеріали, які його оточували. Цьому сприяли історичні, соціальні, природо-кліматичні чинники, характер трудової діяльності та комунікативні традиції населення нашої території.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Фіголь Д. І. Українська народна дитяча іграшка: Довід. К., 1956. 145 с.
2. Матеріали польових досліджень автора – записано від Ткаченко Лариси Миколаївни, 1948 р. н, м. Чигирин.
3. Грушевський Марко. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. К.: Либідь, 2006. 256 с.
4. Найден О. С. Українська народна іграшка: Історія. Семантика. Образна Своєрідність. Функціональні особливості. К.: АртЕк, 1999. 256 с.
5. Матеріали польових досліджень автора – записано від Черноус Олени Борисівни, 1973 р. н., м. Чигирин.

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАЛЕЖНОЇ ПОВЕДІНКИ

Нагла А. Ю.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Залежність або залежна поведінка – це втеча від реальності через зміну свого психічного стану за допомогою прийому деяких речовин, фіксації уваги на певних предметах або видах діяльності (адиктивних об'єктах, або об'єктах залежності).

Залежна поведінка формується поступово. Спочатку виникають переживання інтенсивної гострої зміни психічного стану у зв'язку з певними діями, певними формами поведінки або вживанням певних речовин та виникненням розуміння того, що існує спосіб змінити свій психологічний стан, відчутти піднесення, радість, ейфорію, екстаз.

Складні життєві ситуації, стани психічного дискомфорту закріплюють таку поведінку, утворюється стійка залежність і втеча від

реальності через зміну свого психічного стану стає звичним типом реагування на вимоги реального життя.

Відповідно до характеристик адиктивного чинника виділяють хімічні, біологічні та поведінкові залежності.

Хімічні залежності пов'язані з використанням хімічних речовин, що змінюють психічний стан. Більшість з них включаються в обмін речовин і викликають явище фізичної залежності. Ці залежності класифікують за хімічною речовиною, до якої виникає звикання, наприклад, тютюнокуріння (нікотинізм).

До біологічних залежностей відносять залежність від їжі (переїдання й голодування).

Поведінкові залежності остаточно розробленої класифікації не мають. Найбільш поширеною в нашій країні є класифікація Короленко: азартні ігри (гемблінг), залежність від стосунків, сексуальна, любовна залежності, адикція уникнення, роботоголізм, залежність від витрати грошей, ургентна залежність.

Згодом цей список істотно розширився, головним чином, за рахунок різних технологічних залежностей (інтернет-залежності, залежності від мобільних телефонів, розважальних автоматів, телебачення і так далі). Запропоновано такі критерії для діагностики поведінкових залежностей: спонука до непродуктивної поведінкової діяльності (потяг); зростання напруження за відсутності залежної форми поведінки; зняття напруженості під час реалізації залежності; стійкий потяг до залежних форм поведінки й напруженість (симптом абстиненції); зміна поведінки, притаманна даній формі залежності; подальше існування визначається змінами емоційної сфери (дисфорія, туга).

Залежність викликається на різних стадіях життя індивідуума різними чинниками, що малодоступні для аналізу на той час, коли вона вже існує. Адиктивний процес має тенденцію до автономності, самовідтворювання і за незначний час стає самодостатнім, тому первинні причини часто залишаються не виявленими і зв'язок їх із процесом залежності знайти практично неможливо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гоголева А. В. Аддиктивное поведение и его профилактика. 2-е изд. М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО МОДЭК, 2003. 240 с.
2. Кулаков С. А. Диагностика и психотерапия аддиктивного поведения у подростков: учеб.-метод. пособие. М.; СПб.: Фолиум, 1998. 70 с.
3. Менделевич В. Д. Клиническая и медицинская психология. М.: Медпресс-информ, 2008. 432 с.
4. Старшенбаум Г. В. Аддиктология: психология и психотерапия зависимостей: научное издание. М.: Когито-Центр, 2006. 366 с.

ВОЛОДИМИР СМИРНОВ – ОЛІМПІЙСЬКИЙ ЧЕМПІОН З ЛУГАНЩИНИ

Обоянський Б. О.

*Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Виходець з міста Рубіжного Ворошиловградської (Луганської) області, майбутній олімпійський чемпіон Володимир Смирнов не відразу взяв в руки рапіру та шпагу. В маленькому місті Рубіжне він експериментував з багатьма видами спорту, а саме такі як баскетбол, хокей, бокс та легка атлетика. Навчаючись у школі Смирнов був бешкетником та забіякою. Напевно, саме завдяки бійцівському характеру він отримав запрошення від тренера Євгенія Сиромятникова в секцію фехтування.

Перші тренування майбутньому чемпіону не сподобалися, адже він дуже швидко отримував перемогу в перших же протистояннях, тому йому стало не цікаво. Але тренер Сиромятников бачив у ньому значний потенціал: «Він захищався не тільки зброєю, а й відходом від зброї. Його важко було дістати рапірою. Суперник атакує, а Смирнов, передбачаючи атаку, діє на випередження, завдаючи укол раніше на якісь частки секунди. Це складно виховати, напевно, це десь на генному рівні» [1, 110].

Для удосконалення майстерності В. Смирнов намагається зустрічатися з якомога сильнішими суперниками, напрацьовує години в залі з спортсменами зі старших груп. Проте, йому не вистачало напарників, особливо з іншою технікою бою – для того щоб удосконалити та урізноманітнити свою.

У 18 років Володимир переїжджає до Києва. Його тренер Євген Сиромятников попросив свого приятеля, відомого тренера-фехтувальника Віктора Бикова взяти здібного спортсмена. Спочатку, як згадував згодом В. Биков, показники та й результати В. Смирнова були не високими. Він здобув лише шосте місце на першості України. Биков не хотів далі працювати з хлопчиськом, але Смирнов вчепився в нього: «Мій тренер сказав мені, що я буду тренуватися тільки у вас. У інших – не хочу». «Цією фразою він мене і підкупив», – згадував новий тренер [2, 343].

Коли Смирнов їздив на свою малу батьківщину, то Биков ставився до цього лояльно, тому що в маленькому місті Рубіжному він продовжував тренуватися та відпрацьовувати удари під керівництвом свого першого тренера Є. Сиромятникова. За словами Бикова, спочатку Смирнов затискався на тренуваннях, але йому допомогла працьовитість і постійне бажання вдосконалюватися. «Знаєте, деякі хочуть хотіти, а Володя хотів робити – тренувався стільки, скільки я

йому говорив, тому і результати не змусили себе чекати», – згадував тренер [2, 343].

З тренером Биковим результати Смирнова пішли вгору. Віктор навантажував атлета і на зборах призначав перше тренування о шостій ранку. У перші дні він будив Володю, потім поміняв режим, тепер уже фехтувальник будив тренера. Досвідченому Бикову було легко з хлопцем з провінції.

Партнер майбутнього олімпійського чемпіона по збірній СРСР Хусейн Ісмаїлов розповідає, що його вражала фізична сила Володимира. «Він ніби був зроблений з заліза. Пам'ятається, коли він виходив на доріжку, ми жартували: «Володя фехтує, як в останній раз!», – згадував він [3, 67].

У 23 роки Смирнов став чемпіоном СРСР. Тоді ж виграв золото в командному заліку на чемпіонаті світу. Через рік він захистив титул чемпіона країни і потрапив в заявку на Олімпійські ігри в Москві.

Перед фіналом московських Ігор Биков відвіз всю команду з Олімпійського селища. Увечері на базі в Новогорську тренер сказав Смирнову: «Ти сьогодні нікуди не йди. У мене мандраж сильний» [2, 344]. На наступний день в особистому фіналі рапіристів Смирнов потрапив в топ-6, потім в топ-3. У вирішальному етапі крім Володимира був тодішній чемпіон світу Олександр Романьков і молодий призер Паскаль Жоліо з Франції. У топ-3 Смирнов, Романьков і Жоліо здобули по одній перемозі, і долю золотих медалей вирішувала сума уколів. Володимир програв партнеру по збірній з рахунком 4:5, але переміг француза, а потім Жоліо здолав Романькова – 5:0. За додатковими показниками золото віддали Смирнову. Партнери по команді згадують, що навіть після олімпійського тріумфу Смирнов залишився таким же скромним і простим хлопцем.

20 липня 1982 р. на чемпіонаті світу в Римі, на який Володимир чомусь не хотів їхати, у фіналі він зустрівся з німецьким рапіристом Маттеусом Бером. Обидва бійці демонстрували потужне, атлетична фехтування. В одній з атак у Бера зламалася рапіра, Смирнов різко зблизився, і уламок, пробивши маску, встромився в око і увійшов в мозок на 14 сантиметрів. Вижити з таким пораненням було неможливо. Через 8 днів його відключили від апарату штучного життєзабезпечення і на військовому літаку тіло відправили до Києва. Всі ці дні його дружина намагалася отримати необхідні документи для вильоту в Рим, проте не встигла.

На батьківщині видатного рапіриста – в Луганську, щорічно проводиться турнір, присвячений пам'яті Володимира Смирнова.

Володимир Смирнов своєю наполегливістю, силою характеру, працездатністю, відкритістю і щирістю став прикладом до наслідування для багатьох рапіристів, серед яких олімпійський чемпіон, багаторазовий володар Кубка світу Сергій Голубицький. За своє недовге життя В. Смирнов зміг досягти Олімпійської трибуни і стати по її центру, зайнявши перше місце. Після того фатального

випадку, що вартував йому життя, В. Смирнов фактично врятував життя багатьом спортсменам. По його смерті Міжнародна федерація фехтування звернула серйозну увагу на безпеку цього виду спорту.

На честь уславленого фехтувальника в його рідному місті Рубіжне дитячій-юнацькій спортивній школі було присвоєно ім'я Володимира Смирнова. Його іменем названа одна з вулиць міста та встановлено жителями пам'ятник своєму видатному земляку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ковтун А. А. Краткая история края и г. Рубежное. Рубежное: изд-во «Панко», 2007. 124 с.

2. Фомін С. К. Биков Віктор Харитонович // Енциклопедія Сучасної України в 10-ти т.-х: електронна версія [веб-сайт] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Т. 1., 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=41784.

3. Чиж Ю. Мое життя – фехтування. К.: Ніка-Принт. 2010. 160 с.

РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ ТА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Онопрієнко Є. О.

*Науковий керівник – Богун Л. В., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Інформаційне суспільство – теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза можливого еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі. Головними продуктами виробництва інформаційного суспільства мають стати інформація і знання.

Характерними рисами теоретичного інформаційного суспільства, є:

- збільшення ролі інформації і знань в житті суспільства;
- зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і виробництвом інформаційних продуктів і послуг, зростання їх частки у валовому внутрішньому продукті;
- зростання інформатизації та ролі інформаційних технологій в суспільних та господарських відносинах;
- створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг.

Епоха глобалізації – процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. У ширшому розумінні – перетворення певного явища на планетарне, таке, що стосується всієї Землі.

Якого ж розвитку зазнало інформаційне суспільство? Якщо порівняти виховання дітей сьогодні і за первіснообщинного ладу, то з'ясуємо, що європейська дитина вчиться оперувати складними будівельними кубиками, ключами і замками, водопровідним краном і багатьма іншими речами, натомість дитина дописемної епохи отримувала освіту, яка практично повністю базувалася на усному слові. До епохи електрики людина підійшла з великим багажем знань античних, середніх часів, епохи Відродження і емпіричним досвідом століття механіки. З цього моменту швидкості істотно підвищуються. Енергія як втілення і основна рушійна сила епохи електрики стає доступна все більшій кількості людей, «дозволяє будь якому місцю бути центром» [1].

З появою телебачення відбувається ще один якісний стрибок. Поступово статус чільної позиції серед способів комунікації зміщується з друкарської індустрії в напрямку візуально-аудіального способу передачі інформації. М. Мак-Люен виокремив два основних аспекти телебачення:

- телебачення має мозаїчний принцип побудови зображення, коли весь світ представлений незрозумілим, логічно незв'язаним набором повідомлень. За невеликий проміжок часу можна ознайомитись з інформацією, котра відрізняється за масштабами, локацією і епохою;

- має місце взаємопосилення інформаційних повідомлень за рахунок подолання свідомістю смислової роздробленості картинки, в результаті чого складається єдність сприйняття прийнятої інформації.

Також визначеною є розвиток інформаційно-комунікаційних технологій.

У результаті впровадження сучасних інформаційних технологій у бібліотечно-інформаційні процеси змінюються і послуги, які надає бібліотека розширюються можливості інформаційного супроводу підготовки уроків, групових та індивідуальних занять, позакласних заходів, надається можливість користуватися комп'ютерами. Довідково-бібліографічний апарат шкільної бібліотеки включає базу даних інформаційних ресурсів, створених у навчальному закладі (матеріали перспективного педагогічного досвіду, публікації, творчі роботи учнів і вчителів), а також фонд інформаційних ресурсів мережі Інтернет [2].

Сьогодні шкільні бібліотеки поєднують як традиційні засоби інформації (книги, підручники, довідковий фонд, газети, журнали), так і нетрадиційні (медіатеки, відеотеки, фонд електронних підручників, фонд електронної художньої, науково-пізнавальної та довідкової літератури, інтернет-ресурси) і сприяють будь якій інноваційній

діяльності. З появою нових форм комунікації складається і новий тип культури. Абрам Моль називає сучасну культуру мозаїчною: «У наш час знання генеруються з розрізнених уривків, пов'язаних простими, здебільшого випадковими відносинами близькості за часом засвоєння, співзвучністю та асоціацією ідей. Ми будемо називати цю культуру «мозаїчною», бо за своєю сутністю вона є випадковою, складеною з безлічі дотичних фрагментів. Тут нема точок відліку, жодного по-справжньому загального поняття, зате є багато понять, які володіють значною вагомістю (опорні ідеї, ключові слова і т.п.). Ця культура вже не є основним продуктом університетської освіти, тобто якоїсь раціональної організації; вона – результат впливу на нас безладного потоку випадкових відомостей, від яких в пам'яті залишаються лише скороминущі враження та уривки ідей». Мозаїчність, фрагментарність і розірваність стали однією з провідних тем і принципів творення об'єктів художньої культури (додекафонічна музика, постмодерністський роман), і сучасної філософії (шизосуб'єкт Дж. Дельоза і Ф. Гваттарі). Масова культура спрямована на створення такого стану речей, за якого споживач її виробів постійно дізнавався б те, що він вже знає, і бачив би в цих виробках доказ споконвічності існування відомих йому цінностей. Вона привчає людей дивитися на всю багатоманітність і складність сучасного світу через жорстко фіксовану призму поширюваних нею стандартів. Масова культура – це спосіб життя сучасної людини, для масової свідомості вона виконує роль потужного підсилювача звичних уявлень. Нині масова культура є найважливішим компонентом сучасного соціуму. Універсальність масової культури стала основою модернізації культурних традицій.

Також слід зазначити, що розвиток інформаційної галузі став ключовим моментом для покращення інтелектуальної сторони суспільства. Більша частина населення починає займатися саморозвитком. Процес самовдосконалення переймає молоде покоління. Люди не лише сприймають, але й обробляють та аналізують світові зміни. Виникають нові філософські ідеї та тези. Відбувається масова культуризація народу, яка пов'язана з розвитком культури та культурних традицій. Формується поняття масової культури-загальні норми поведінки в суспільному середовищі. Слід пам'ятати і про повсякденну культуру-поведінкові норми, що зберігаються і на сьогоднішній день. Процес оволодіння повсякденною культурою є загальною соціалізацією особистості в культурі конкретного суспільства [3].

Також найважливішою складовою є технічний прогрес. Радикальні зміни у сфері виробництва неминуче призведуть до великих соціальних змін. Ще при житті нашого покоління фабрики та установи наполовину опорожнюються та перетворюються у складські приміщення. Футуристи вважають, що розвиток мережі інформації дозволить значно розширити практику надомної праці. Це дозволить зменшити забруднення оточуючого середовища та знизити витрати на

її відновлення. В напрямку створення електронного котеджу діють і соціальні фактори. Чим більше скорочується робочий день, тим більше часу для робітника для саморозвитку. Але розвиток технічного прогресу призведе і до деяких труднощів у сфері зайнятості, адже використання нових технологій стане передумовою звільнення багатьох робочих місць та збільшення безробіття. Регулювання державою рівня зайнятості має дуже велике значення у цьому випадку.

Отже, інформаційне суспільство та його розвиток відіграло надзвичайно велику роль в повсякденному житті людства і привело до всамодосконалення стандартних умов життя, філософського і критичного мислення. За допомогою нього відкрилось багато нового в невідомому світі, покращились умови існування, виникли культурні традиції і норми поведінки, етика. Тому ми маємо звертати особливу увагу на зміни навколишнього середовища, а саме процес еволюції і брати участь в цьому. Лише людство може покращити світ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Моль А. Социодинамика культуры: Пер. с фр. / Под ред. Б. В. Бирюковой. М.: Наука, 1973. 410 с.
2. Князева М. Л. Человек в информационном пространстве: культурный модус личности // Библиотекосведение. 1996. №6. С. 79–86.
3. Розглогов К. По ту сторону наслаждения // Свободная мысль. 1994. №12. С. 57–64.
4. Флиер А. Я. Массовая культура и ее социальные функции // Общественные науки и современность. 1998. №6. С. 138–148.

НАЦІОНАЛЬНІ РЕГУЛЯТОРИ ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

Осипенко П. О.

*Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Напрацювання нормативно-правової бази щодо регулювання гендерної політики в Україні розпочалося ще в 1980 році з ратифікації «Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок». У 2000 році були ратифіковані «Цілі розвитку тисячоліття ООН» (обов'язкові для виконання до 2015 року), серед яких була визначена мета «забезпечення гендерної рівності» [1]. У рамках цієї мети Україна поставила два завдання:

1. Забезпечити гендерне співвідношення на рівні не менше 30 до 70% тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та вищих щаблях виконавчої влади.

2. Скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків.

Перераховані завдання мали на меті забезпечити гендерну рівність у політичній сфері та на ринку праці в Україні.

На регіональному рівні також було прийнято «Цілі розвитку тисячоліття» для кожного конкретного регіону. Забезпечення гендерної рівності стало невід'ємною складовою цих документів. На основі «Цілей розвитку тисячоліття» для регіонів мали розроблятися регіональні програми соціально-економічного розвитку, проте здебільшого гендерні пріоритети «розчинились» у пунктах програм, пов'язаних із сім'єю, молоддю та дитинством.

Україна стала першою пострадянською державою, яка в 1998 році встановила кримінальну відповідальність за торгівлю людьми (ст. 149 Кримінального кодексу України) і прийняла Закон «Про попередження насильства в сім'ї» (2001 рік). Закон «Про попередження насильства в сім'ї» визначає правові й організаційні засади запобігання насильству в сім'ї, а також органи й установи, відповідальні за здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї. У 2008 році до закону було внесено зміни. Відтепер він поширюється на відносини між особами, які перебувають у шлюбі, проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, їхніх дітей, осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням, є родичами прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання.

На національному рівні гендерна рівність гарантована, передусім, Конституцією України, Кодексом законів про працю України, а також окремим Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року» та іншими законодавчими актами.

Базовий нормативно-правовий акт у сфері гендерної політики – Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків», – Верховна Рада ухвалила з восьмої спроби в 2005 році [2]. У зв'язку з цим, того ж року набув розвитку «Національний механізм забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». До його складу мали ввійти законодавчі інституції, центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, інститут радників з гендерних питань та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Окрім цього, він передбачав співпрацю з громадськими організаціями.

Протягом 2006–2010 років у центральних органах виконавчої влади й обласних державних адміністраціях було створено ряд інституцій, відповідальних за реалізацію гендерної політики:

1. Гендерні робочі групи та координаційні ради;

2. Міжвідомчу раду з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми (Кабінет Міністрів);

3. У структуру Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини була введена посада Представника Уповноваженого з питань дотримання прав дитини, недискримінації та гендерної рівності, а також створено Сектор з питань гендерної рівності;

4. Експертну раду з питань розгляду звернень за фактами дискримінації за ознакою статі – консультативно-дорадчий орган, що діє на постійній основі при Міністерстві соціальної політики України.

Окрім цього, на основі Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» та Постанови Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2006 року було запроваджено гендерно-правову експертизу законодавства. Головною метою подібної експертизи є надання висновку щодо відповідності законопроектів принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Висновок експертизи має бути обов'язковою складовою пакета документів, що подаються разом з проектом нормативно-правового акту до розгляду.

Новим імпульсом для розвитку гендерної політики в Україні стала Угода про асоціацію з Європейським Союзом. Забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків, боротьба з дискримінацією – важливі цілі співробітництва, визначені Угодою. Ці принципи у комплексі з використанням найкращих практик ЄС дали змогу підготувати орієнтовану на результат «Державну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року». Також у 2016 році проблематика гендерного балансу в державних структурах була включена до «Стратегії розвитку державного управління на період 2016–2020 років» [3].

У серпні 2016 року Міністерство соціальної політики оприлюднило проект Концепції Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року. Уряд затвердив дану концепцію 5 серпня 2017 року Метою виконання Програми є удосконалення механізму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства та впровадження європейських стандартів рівності. Очікується, що виконання Програми розширить доступ жінок і чоловіків до товарів і послуг шляхом урахування у нормативно-правових актах гендерного компонента, створить комплексну систему реагування на випадки дискримінації за ознакою статі, зменшить розрив у рівні оплати праці жінок і чоловіків [4]. Крім того, має зрости кількість жінок серед народних депутатів України, депутатів обласних рад та місцевих рад. Концепція враховує міжнародні інструменти ООН, Ради Європи, Європейського Союзу, ОБСЄ, рекомендації міжнародних моніторингових інституцій в галузі прав людини, а також положення Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми

державами-членами, з іншої сторони. А до її реалізації будуть залучені міжнародні організації та громадські об'єднання. Позитивним кроком стало розроблення Міністерством освіти і науки України Стратегії впровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2021».

Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 113-р від 24 лютого 2016 року був затверджений Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року (продовжено до 2025 року) [5]. Однак прийняття Плану не отримало суто позитивних оцінок експертів через низку обставин:

1. План не має обов'язкового характеру, оскільки зазначена постанова Кабміну лише рекомендує органам місцевого самоврядування, Державній судовій адміністрації, Службі безпеки забезпечити його виконання.

2. У тексті Постанови відсутня вимога оприлюднювати щорічні результати його виконання. Це може призвести до того, що у Мінсоцполітики та Кабінеті Міністрів ці звіти залишаться лежати «мертвим вантажем».

3. Планом передбачено виконання 49 заходів, однак через наявність серед визначених джерел фінансування вельми загальної категорії «інші джерела» (фінансування) виникають сумніви щодо їх реалізації.

4. Подібні сумніви стають ще більш обґрунтованими, якщо поглянути на співвідношення ресурсів, які повинні надійти з кожного джерела: з державного бюджету – 3,2%, з місцевих бюджетів – 29,75%, з інших джерел – 67,05%.

7 червня 2017 року на засіданні Кабінету Міністрів запроваджено посаду Урядового уповноваженого з питань гендерної політики та затверджено відповідне Положення. Реалізація постанови має сприяти удосконаленню механізму здійснення урядом повноважень у сфері забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, а також підвищенню ефективності здійснення заходів із утвердження гендерної рівності у суспільстві, розвитку культури гендерної рівності. Ідея запровадження посади Урядового уповноваженого з питань гендерної політики, яка була підтримана Прем'єр-міністром, належить представницям парламентського міжфракційного об'єднання «Рівні можливості».

Отже, можна зробити висновок, що порівняно з Європейськими країнами в Україні зберігається найнижчий рівень гендерного балансу у галузі політичного представництва і керівництва державними та економічними процесами.

Постійне сповзання України у світових рейтингах гендерного розриву не свідчить про катастрофічне погіршення політики недискримінації в країні. Натомість, результати міжнародних досліджень яскраво демонструють відставання України від

загальносвітових тенденцій і відсутність результативної гендерної політики, на відміну від інших держав.

Незважаючи на приєднання до міжнародних угод та ухвалення національного законодавства про рівні права і можливості жінок і чоловіків, спостерігається брак політичної волі щодо реалізації гендерних перетворень на рівні керівних ланок законодавчого і виконавчих органів та на рівні місцевої влади.

Законодавче декларування гендерної рівності, заборона дискримінації за ознакою статі в українському випадку не призводить до реальних зрушень у цій галузі – вони вимагають коригування значної кількості інших законодавчих актів і сталості інституційного забезпечення із відповідальними інституціями, нормативними санкціями та стимулами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_207.

2. Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

3. Стратегія реформування державного управління України на 2016–2021 роки URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80#n9>.

4. «Освіта: гендерний вимір – 2021» URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske.../proekt-gendernoyi-strategiyi.doc>.

5. Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80>.

МАСШТАБНІ ТЕХНОЛОГІЧНІ КАТАСТРОФИ

Орел О. А.

*Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Природно, що серед технологічних катастроф найбільш резонансними є масштабні катастрофи [1, 2]. Зазвичай вони несуть велетенські матеріальні збитки та характеризуються численними людськими жертвами.

Так, 26 квітня 1986 р. в результаті руйнування 4-го енергоблоку Чорнобильської АСЕ стався вибух ядерного реактора і викид радіоактивних речовин в атмосферу і воду. 336 тисяч чоловік були

переселені з постійних місць проживання. Кількість загиблих в результаті аварії – в перші дні ядерного вибуху становить 57 людей. 3 600 тисяч осіб, які брали участь в різний час в ліквідації наслідків аварії, 4 тисячі померли від раку. Загальні витрати на усунення наслідків, евакуацію населення та компенсації постраждалим оцінюються приблизно в 200 мільярдів доларів США [3].

1 лютого 2003 р. під час повернення на Землю вибухнув космічний шаттл «Колумбія». Причиною аварії став відлетілий фрагмент обшивки термозахисту. Вартість самого шатла становила 2 мільярди доларів США. На розслідування катастрофи була витрачена сума в 500 мільйонів доларів США, що зробило це розслідування найдорожчим в історії авіації. Загальна вартість катастрофи, згідно з даними NASA, склала 13 мільярдів доларів США.

13 листопада 2002 р. під час сильного шторму біля берегів Іспанії нафтовий танкер «Престиж», що перевозив 77 000 тонн пального, отримав ушкодження. У результаті шторму «Престиж» зламався навпіл, і 20 мільйонів галонів (більше 75 тисяч кубічних метрів) мазуту вилилися в море. Усунення наслідків цієї катастрофи обійшлося в 12 мільярдів доларів США.

28 січня 1986 р., на сімдесят третій секунд після старту, в результаті пошкодження твердопаливного прискорювача вибухнув космічний шаттл «Челленджер». На момент катастрофи ціна шатла становила 2 мільярди доларів США. Розслідування обійшлося ще в 450 мільйонів доларів США. Загальна сума фінансових втрат оцінюється NASA в 11 мільярдів доларів США.

6 липня 1988 р. в результаті помилки технічного персоналу, що займається перевіркою і заміною запобіжних клапанів, на нафтовій платформі «Пайпер Альфа» стався вибух і пожежа. Протягом 2 годин платформа була охоплена полум'ям. У результаті катастрофи загинули 167 робітників, а компанія «Оксид петролеум» зазнала збитків у 3,4 мільярда доларів США.

24 березня 1989 р. капітан танкера «Ексон Вальдес» ненадовго залишив управління, в результаті чого танкер врізався в риф, і в море вилилося 10,8 млн. галонів нафти (понад 30 тисяч кубічних метрів). Даний розлив нафти не був найбільшим, з точки зору кількості нафти, однак на вартість прибирання нафтової плями вплинула віддаленість місця катастрофи від берега. У підсумку на неї було витрачено 2,5 мільярда доларів США.

23 лютого 2008 р. відбувся найдорожчий нещасний випадок в історії авіації. «B-2 Spirit» (Stealth Bomber) впав на землю незабаром після вильоту з військової бази на острові Гуам. Слідчі прийшли до висновку, що причиною аварії став збій в системі управління польотом, що стався через попадання вологи. Всього на озброєнні ВПС США залишилося 20 таких літаків. Обидва пілоти успішно катапультиувалися.

12 вересня 2008 р. в Каліфорнії пасажирський поїзд компанії «Метролінк» зіткнувся з вантажним потягом компанії «Юніон Пасифік». Причиною аварії стала неухважність машиніста «Метролінк», відвернувшись на SMS, через що поїзд проїхав на червоне світло. У результаті 25 осіб загинуло, а грошові втрати компанія «Метролінк» становлять 500 мільйонів доларів США, включаючи виплати родичам загиблих пасажирів.

26 серпня 2004 р. на мосту в Німеччині автомобіль зіткнувся з бензовозом, який перевозив 32 тисячі літрів палива. У результаті бензовоз вилетів на огорожу, впав з висоти 90 футів і вибухнув, пошкодивши міст. Ремонт моста обійшовся в 40 мільйонів доларів США, а на його повну заміну знадобилася сума в 318 мільйонів доларів США.

15 квітня 1912 р. затонув «Титанік», який вважався на той момент одним з найдорожчих океанських лайнерів. Більше 1 500 чоловік розлучилися з життям у крижаній воді в результаті зіткнення корабля з айсбергом. Вартість «Титаніка» складала 7 мільйонів доларів, що в перерахунку за курсом сьогодення приблизно відповідає сумі 150 мільйонів доларів США.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Катастрофа // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3: К – М. 792 с.
2. Катастрофа // Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 1: А – Л. С. 466.
3. Барановська Н. П. Чорнобильська катастрофа // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наук. думка, 2013. Т. 10: Т – Я. 784 с.

ІСТОРИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ МАНІПУЛЯЦІЇ ЯК МЕТОДУ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Пастух М. А.

*Науковий керівник – Усов Д. В., доктор філософських наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Маніпуляція свідомістю є однією з актуальних проблем у соціальній філософії. Маніпулятивний вплив здійснюється на людину в різних сферах її життєдіяльності. Він проявляється в особистих і сімейних стосунках, в діловому спілкуванні, в намаганні держави управляти її громадянами. Маніпуляція має безпосереднє відношення до виживання людини. З одного боку, застосування маніпуляції

обумовлено зовнішнім середовищем проживання людини, з іншого – внутрішніми чинниками. Використання маніпуляції залежить від комплексу зовнішніх і внутрішніх причин. Основною ознакою маніпуляції суспільною свідомістю є її опосередкованість і перманентність, «вбудованість» в суспільну свідомість. Це дає можливість говорити про існування маніпуляції з моменту появи людини як соціального суб'єкта, наділеного свідомістю.

В період первісного ладу маніпуляція суспільною свідомістю як технологія влади, здійснювалася через міфологічність суспільної свідомості (влада як соціокультурний феномен проаналізована М. Фуко). Маніпуляція відіграла роль соціальної ідентифікації, самовизначення людської спільності.

У період переходу суспільства від стадії «дикості» до стадії «варварства» з'являється людська мова, що робить можливим перетворення людини з істоти суто біологічної на соціальний суб'єкт. Саме людське спілкування формує свідомість, яка на первинних стадіях свого розвитку не мала особистісних, індивідуальних відмінностей від суспільної (колективної) свідомості. Таким чином, розглядаючи генезу соціальної маніпуляції, можна говорити про первинність маніпуляцій суспільною свідомістю перед міжособистісною маніпуляцією.

Міфологічність свідомості, міфотворчість стають тією опосередкованістю, через яку здійснюється маніпуляція як метод неусвідомленого соціального управління і наслідування певним культурним орієнтирам. Провідниками міфотворчості ставали жерці і шамани.

У реальності людського буття уявлення про трансцендентне втілювалося набагато швидше ніж про реальне. Так, модель ієрархії вибудовується з уявлень первісних людей про ієрархію богів, виокремлення «головних» і «неголовних». Ієрархічна структура божественного Олімпу, закріплена в суспільній та індивідуальній свідомості, призводить до можливості реального втілення в умовах історичної дійсності, а значить, усвідомленого прийняття відносин соціальної нерівності, соціально ієрархії, відносин влади і підпорядкування [2]. Саме через відносини влади, ієрархії, асоціативного прийняття принципів «влада-підпорядкування» формуються не лише ті людські структури, які задіяні в маніпуляції, а й соціальні умови, які сприяють активізації цих структур в маніпулятивному напрямку.

У період рабовласництва, маніпулятивна практика здійснювалася переважно у формі міжособистісної взаємодії, реалізовувалася в софістиці, політичних дискусіях, мистецтві публічних виступів. Пояснюється це тим, що потреба в ненасильницьких методах примусу особистості, маніпуляції, була відсутня. Так як панував насильницький метод примусу – рабство. Але й у період панування насильницьких методів примусу значна кількість

людей мала вільний стан. Їхня свобода реалізовувалася в можливості вільнодумства, свободи слова, в прямій участі в політичних справах держави. Однак вільні процеси повинні бути керовані, тому що в іншому випадку вони приведуть до хаосу. Тому в епоху рабовласництва (насильницького методу примусу), з одного боку, і широкого горизонту свобод, з іншого боку, використовуються ненасильницькі, непомітні і ненав'язливі методи управління. Маніпуляція суспільною свідомістю як метод соціального управління і технологія влади здійснюється за допомогою впливу на ті світоглядні структури представників вільного стану, які сформувалися під впливом знаменитих поем Гомера «Іліада» та «Одісея». Важливе значення набуло слово поета. Саме поети стають тією інтелектуальною елітою, яка управляє свідомістю мас. Театр перетворюється на суспільну трибуну маніпулятивного впливу [2]. Даний період відзначається зародженням філософії і поділу філософських поглядів на ідеалістичні і матеріалістичні.

Суспільна свідомість епохи Середньовіччя характеризується глибокою релігійністю і символічністю. А. Гуревич визначає релігійність «корінною рисою середньовічного світогляду», а символізм – «пронизує середньовічне життя на всіх рівнях, від витонченої теологічної екзегези і ритуалів посвячення в лицарі, до страхітливої процедури анафеми» [1].

Детерміновані небесним промислом мотиви поведінки людей, які творять історію, значною мірою поступаються місцем земним проблемам. Провіденціалістська основа діяльності переносить акцент на земний ґрунт, в лоно правил, законів, соціальних цінностей і норм.

Для епохи Нового часу всеохоплюючої нормою стає раціоналізм, сциєнтистська раціональність в рамках антропоцентристського світогляду. Примат раціональності являє собою ту соціальну основу, на якій стає можливим здійснення маніпулятивних практик. Маніпуляція суспільною свідомістю перетворюється на метод її соціальної уніфікації, індивідуальної конвергенції.

Інструментально-прагматична раціональність, заявлена епохою Просвітництва, призвела, в кінцевому підсумку, до тотального поневолення «системою». Управління суспільством виходить за рамки раціонального, набуває форму ірраціонального, трансформується в систему тотального адміністрування, в якій людина – не індивідуум, здатний критично мислити, а людина – стандарт, підлеглий стереотипам. У ХХ столітті відбувається процес «змасовління» суспільної свідомості, що готує ґрунт для активного впливу на неї в потрібному для маніпуляторів руслі.

Основним стереотипом свідомості в даний період часу стає свідомість «суспільства споживання». Через сферу потреб, бажань, переконань здійснюється маніпулятивна практика. Через програмування потреб, бажань, переконань здійснюється управління і контроль.

«Масова» людина не здатна критично мислити, її свідомість повинна формуватися ззовні й управлятися. Маніпуляція стає формою ідеологічної практики, яка прийнята в соціумі. Х. Ортега-і-Гасет наголошує, що феномен маніпуляції суспільною свідомістю пояснюється необхідністю духовного управління, духовної диктатури. «Більшість людей не мають власної думки. Народу притаманні лише оціночні судження. Непристосованість до теоретичного мислення заважає йому приймати розумні рішення і складати правильні думки. Але без думки людське суспільство було б хаосом, навіть більше – «історичним ніщо», тому думки «слід втиснути в людей під тиском ззовні, як мастило в машину» [3].

Таким чином, маніпуляція суспільною свідомістю виступає як форма управління, технологія влади, що стає феноменом соціально-культурного простору.

Принциповим щодо проблеми маніпуляції суспільною свідомістю є визнання того факту, що вона не залежить від однієї людини або груп, а являє собою певне відносно незалежне утворення, пов'язане з духовно-нормативними стереотипами, що змінюються в процесі суспільного розвитку.

У розрізі історичної ретроспективи маніпуляція суспільною свідомістю змінює свої форми, розширює спектр технологій, вдосконалює методи, адаптується до мінливих умов історичної дійсності. Але незмінними залишаються її соціальне підґрунтя – відносини влади, її опосередкованість ціннісно-нормативним середовищем, стереотипами і міфологізацією суспільної свідомості. Маніпуляція володіє онтологічним статусом на всіх етапах розвитку людської історії. Основне джерело маніпулятивних технологій знаходиться в штучному ототожненні нереального та дійсного, тобто свідомості та буття. В повсякденному побуті людина не завжди мислить логічними загальними категоріями, досить часто покладаючись на емоції, які у неї виникають внаслідок зовнішнього впливу. Маніпуляція являє собою специфічну форму духовного управління, яке виражається у формі прихованого, анонімного панування, здійснюваного ненасильницьким шляхом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры. URL: <http://www.philology.ru/literature3/gurevich-72.htm>.
2. Князева И. В. Историческая эволюция форм манипуляции общественным сознанием. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/istoricheskaya-evolyutsiya-form-manipulyatsii-obschestvennym-soznaniem>.
3. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс. URL: http://www.skmrf.ru/library/library_files/ortega.htm.

ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ В ЗАКРИТИХ КОЛЕКТИВАХ

Письменний Б. Я.

Науковий керівник – Котляр Д. О.

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

З конфліктами в повсякденному житті стикався кожен з нас і нажаль не всі вони приводили до чого хорошого. Психолог – конфліктолог У. Лінкольн визначив два різновиди конфлікту з точки зору його впливу на нас – «корисний» та «негативний» Конфлікт – це зіткнення протилежно направлених цілей або способів їхнього досягнення. Кожен з нас унікальний і є особистістю, має життєвий досвід та точку зору. Але наша думка може стати приводом для конфлікту через різне сприйняття, непорозуміння, розходження в поглядах та цінностях. Як показує практика жодна з точок зору не може бути єдино правильною [2].

В закритих колективах конфлікти виникають між її окремими членами і зазвичай не мають великого розповсюдження та часто мають прихований характер. При наявності спільної мети конфлікти поділяються на два типи зазначені раніше. Також в деякій літературі ці типи зазначають як позитивні (конструктивні) і негативні (деструктивні). До конструктивних можна віднести ті конфлікти, що сприяють розвитку й удосконаленню колективної взаємодії. Деструктивні погіршують взаємини між членами колективу. Наприклад, коли функціональні керівники разом вирішують яким чином виконати поставлене завдання від керівника, маючи різні підходи, версії тощо, мова йде про позитивно спрямований конфлікт. Коли хоча б один з них має егоїстичні наміри при вирішенні питання – це негативно спрямований конфлікт.

Вважається, що конфлікт краще уникнути, або одразу ж розв'язати. Для того щоб не довелося зіткнутися з конфліктною ситуацією у колективі потрібно здійснити профілактичні заходи спрямовані на подолання конфліктів. Щоб їх здійснити слід враховувати безліч факторів та проаналізувати робочу діяльність, міжособистісні відносини під час виконання тих чи інших обов'язків. Після аналізу можна застосувати такі заходи профілактики конфліктів як створення оптимальної атмосфери, підвищення й укріплення авторитету працівників, організація правильного сприйняття і розуміння завдань, формування необхідних ділових якостей та професійної майстерності, вироблення психологічної стійкості.

Для розв'язання конфліктів «мирним» способом використовують різноманітні психологічні, педагогічні та адміністративні засоби. Особливе значення при розв'язанні конфліктних ситуацій має метод переконання у необхідності належної поведінки, свідомого ставлення, критичної оцінки своїх вчинків. Також, рекомендується залучати

членів колективу, які користуються довірою і перебувають з учасниками конфлікту в урівноважених відносинах [1].

Часто доводиться вдаватися до дисциплінарних заходів, оскільки всі попередні зусилля не досягли мети. Такими заходами можуть бути: дисциплінарні стягнення, переміщення по роботі, а то й зняття з посади або звільнення зі служби. Рішення про такі заходи повинні бути зрозумілими не тільки для конфліктуючих осіб, але й для всього колективу.

Отже, для вирішення конфлікту важливо мати в своєму розпорядженні різні підходи, уміти гнучко користуватися ними. Дії по врегулюванню конфлікту повинні бути спрямовані на: усунення причин, що спричиняють конфлікт, поновлення справедливості, усунення недовіри, встановлення взаєморозуміння і згоди, створення належних умов.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вайлісовська В. А. Конфлікт та його причини. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2016/september/issue-9/article-21398.html>.
2. Винрадова В. Є. Профілактика та вирішення конфліктів. URL: <http://cpk.org.ua/files/metodichki/3.doc>.
3. Куценко Л. І., Ржевський Г. М. Корисні поради щодо вирішення конфліктів в умовах перебування на карантині. URL: <https://nubip.edu.ua/node/76249>.

КОМП'ЮТЕРНА ЗАЛЕЖНІСТЬ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Руденко Т. В.

Головченко С. І. – кандидат економічних наук

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Комп'ютерна залежність – різновид психічної залежності, що виникла в Україні в останні 25 років. Її розповсюдження несе соціальну небезпеку, тому доцільно розглянути її найбільш типові форми, групи ризику та негативні наслідки прояву для особистості.

Комп'ютерна залежність виявляється в наступних формах:

1. Надмірна захопленість пошуком інформації. Соціальна небезпека виявляється в необмеженому витраті часу з метою пошуку цікавої інформації, своєрідного «інформаційного вампіризма», що створює ілюзорне відчуття власної значущості. Особлива небезпека стати залежним від Інтернету підстерігає тих, для кого комп'ютерні мережі виявляються основним засобом комунікації зі світом. Для особистості шкода виявляється в безцільному накопиченні начебто

корисної інформації, недоцільній витраті часу, порушенні режиму сну (з метою економії коштів блукання по Інтернету здійснюється вночі).

2. Непомірне спілкування «он-лайн» з друзями в мережі (чати та форуми). Соціальна небезпека виявляється в заміні безпосереднього спілкування віртуальним. Найбільш привабливі риси віртуального спілкування: відповідати не потрібно одразу, є час подумати та сформулювати відповідь, що дозволяє виглядати більш розумним; віртуальне спілкування опосередковане, тому можливо поставити більш відверті питання, не соромлячись; можливо скласти інший, бажаний, нереальний власний образ, більш привабливий та цікавий. Шкода для особистості виявляється в невмінні та небажанні здійснювати реальне спілкування, боязнь його, втечі в світ ілюзій. До груп ризику належать підлітки та молодь.

3. Комп'ютерна ігроманія – це патологічна пристрасть людини до постійного проведення часу за комп'ютером з метою зміни свого психічного стану шляхом надмірної фіксації на певних видах комп'ютерних ігор. Її умовно можливо поділити на залежність від азартних та неазартних ігор.

Азартні ігри – рід ігор, в яких виграш і програш залежать головним чином від випадку, удачі і набагато менше – від уміння гравця та. Як правило, змістом виграшу чи програшу є гроші. Прикладами є комп'ютерні варіанти карткових ігор, рулетка, лотерея, імітатори ігрових автоматів, тобто комп'ютерні варіанти ігрового репертуару казино.

Соціальна небезпека міститься в наступному:

- 1) збільшення матеріальних витрат на гру та ризик програшу;
- 2) уникнення реалій, підміна реального життя нереальним світом гри;
- 3) формування установки на «легку здобич», «халяву»;
- 4) віра у фаталізм;
- 5) підштовхування особи до будь-яких шляхів (у тому числі злочинних) отримання необхідних коштів для гри;
- 6) небезпека реальних психічних розладів (захворювання на гемблінг – патологічний азарт). Потенційні жертви – це молодь та представники середньої вікової групи, що мають певні вільні кошти для гри. [1].

Неазартні комп'ютерні ігри умовно поділяють на рольові та не рольові. Рольові мають найбільший вплив на психіку гравця, характеризуються найбільшою глибиною «входження» в гру, а також мотивацією ігрової діяльності. До не рольових комп'ютерних ігор відносять аркадні, головоломки та «квест», ігри на швидкість реакції або «симулятори». Гравець не бере на себе роль комп'ютерного персонажу, тобто формування залежності і вплив ігор на особу людини не такі значні.

Основні мотиви комп'ютерної гри:

- азарт досягнення мети;

- психічне розвантаження або прагнення гострих відчуттів, пошук дефіцитарних емоцій;

- «проходження» гри або набір балів для самоствердження, бажання обіграти комп'ютер, довести свою владу над машиною;

- розвага, структурування вільного часу;

- цікавість;

- прагнення слідкувати за модою;

- корисні цілі; навчання.

Соціальна небезпека для гравця:

- наростання агресивності (особливо у дітей) завдяки наявності в цих іграх жорстокості, великої кількості крові та переоцінка моральних цінностей (можливість робити те, що недозволено в реальному житті, можна приймати будь-яке рішення і не боятися відповідальності). Це відбувається завдяки процесу співучасті та активного ототожнення гравця з героєм;

- втрата часу, що потрібен на соціально-корисні справи (навчання, спорт, спілкування) та виконання своїх обов'язків (сімейних, дружніх, професійних), викликає проблеми в реальному житті. Виникають труднощі в міжособистісних стосунках, порушення дисципліни на виробництві та в закладах освіти, конфлікти та розлучення. Людина зупиняється в особистому розвитку, навіть деградує;

- дискомфорт, невпевненість у собі, навіть можливі приступи депресії у гравця, якщо він протягом якогось часу не отримує «порцію задоволення» від гри;

- збільшення фінансових витрат на оплату Інтернет-послуг під час гри, на отримання нових ігор;

- нездатність досягти позитивних емоцій та задоволення поза грою, постійне бажання «втекти» від реального світу у віртуальний для отримання необхідного відчуття повноти існування. Зникає відчуття реальності. Виникає неможливість перемкнути свою увагу на щось інше;

- порушення режиму сну, виникнення хронічної втоми, підвищеної дратівливості, конфліктності гравця внаслідок перенесення часу перебування за комп'ютером з денних і вечірніх на нічні години для отримання можливості виконання сімейних, учбових та професійних обов'язків. З метою подолання сонливості вони нерідко непомірно вживають каву, міцний чай, сигарети та інші тонізуючі речовини, у тому числі й наркотики;

- фізіологічні зміни (порушення кровообігу, перепади тиску, головний біль), навіть виникнення захворювань опорно-рухового апарата, шлунково-кишкового тракту (надмірна вага, відсутність апетиту, нерегулярне харчування) або їхнє загострення завдяки тривалому статичному перебуванню за комп'ютером. Концентрація погляду на екрані монітора й неправильне освітлення негативно впливають на зір гравця.

До комп'ютерних ігор також відносять мобільні ігри і відеоігри, а саме ігри для ігрових приставок і ігрових автоматів. Найбільшу

залежність серед них викликає захоплення іграми в ігрових автоматах. Це – різновид азартних ігор. Гравець не усвідомлює вплив на його особистість гри, тому що для нього це «лише гра».

В комп'ютерні ігри грають представники різних вікових груп, жінки грають менш, ніж чоловіки. Найбільш вразливі діти, підлітки та молодь. В ситуації залежності гра поступово займає домінуюче положення в житті й свідомості індивіда та здійснюється їм на шкоду соціальним зв'язкам та іншим життєво важливим сферам. Таким чином поступово руйнується людина як особистість [2].

Особливо небезпечним є поширенням комп'ютерної залежності серед неповнолітніх. Вони найбільш вразливі, бо ще не здатні повною мірою контролювати свої бажання та поведінку; вікові та психологічні особливості цієї категорії осіб роблять їх більш довірливими (тому вони легше «купаються» на розповіді про вдачу та можливість легко отримати гроші); саме підлітки в першу чергу потребують самоствердження, що може виникнути під час вдалої гри або отримання інформації; вони більш самостійні, менш опікаються та контролюються дорослими, більш розумні в приховуванні від батьків своєї залежності; мають достатню кількість вільного часу; доступність комп'ютера (наявність його на власному письмовому столі, вміння користуватися їм не потребує додаткових знань, наявність кишенькових грошей, які витрачають на гру в ігрових автоматах, легка можливість отримання інформації або нової гри...); нерозуміння з боку батьків небезпеки розвитку комп'ютерної залежності (зовні все виглядає добре) та не усвідомлення підлітком небезпеки комп'ютерної залежності.

Для профілактики виникнення комп'ютерної залежності потрібно: посилити виховну роботу з дітьми для формування раціональних потреб самостійного критичного мислення, виховання економного ставлення до грошей, усвідомлення чесних шляхів заробляння грошей; проводити роз'яснювальну роботу серед батьків про шкоду комп'ютерної залежності дітей; з боку батьків поширити контроль за підлітками під час використання комп'ютера, обмежити тривалість комп'ютерних ігор, час перебування неповнолітніх в місцях грального бізнесу; зробити гральні автомати, казино, тоталізатори та Інтернет кафе менш доступними для неповнолітніх, змінити їх місцезнаходження; ввести певні вікові обмеження для комп'ютерних гравців, розробити типологію ігор та вік, з якого можна грати в данні ігри; встановити певні обмеження щодо сценарію ігор, заборонити ігри, які пропагандують асоціальні установки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дуброва Т., Дубневич Н. Вплив комп'ютерних ігор на особистість дитини // Психолог. 2015. №8. С. 26–30.
2. Тимофеева А. Психологическое воздействие компьютерных игр: формирование зависимости, развитие агрессивности // Сборник материалов круглого стола «Дети и Интернет». Челябинск, 2010. С. 18–25.

ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВИ ТА ВЛАДИ В ПОЛІТОЛОГІЇ

Сільченко Т. С.

Науковий керівник – Очеретяний В. В.

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

На сьогодні в науковій літературі існує понад 300 визначень влади. Існування багатьох концепцій влади є свідченням творчих пошуків і водночас недостатньої вивченості проблеми.

Нормативно-формалістична концепція. Згідно з нею джерелом і змістом влади є система норм, передусім, правових. Інколи цю концепцію називають легітимістською (лат. *legitimus* – законний). Вона виходить з того, що закон виступає і як правовий, і як моральний чинник, який має юридичну силу. Глибокі історичні корені цієї обставини породили легітимізм як політичну концепцію, головна ідея якої полягає в абсолютизації правових норм влади. Як політична доктрина вчення постало в IX–III ст. до н. е. за існування абсолютної монархії. Тоді державна влада реалізовувала абсолютну владу правителя, діяла деспотично, а в управлінні була вкрай бюрократизованою. Нині в демократичних державах легітимізм базується на звеличенні закону – основної регулюючої норми [1].

Органістична концепція. Її змістом є різні версії функціоналізму, структуралізму й солідаризму, що визначають загальносуспільні функції влади, які применшують або ігнорують її класовий характер. Наприклад, за структурно – функціоналістською теорією влада – це особливий вид відносин між управляючими і підлеглими. Роль особи в політичній системі чітко визначена: підтримка існуючої суспільної системи [2].

У річищі органістичної концепції влади перебуває й елітна теорія влади. Виникнення її обґрунтовується існуванням у суспільстві еліти (фран. *elite* – краще, добірне, вибране), покликаної управляти масами людей неелітного стану, усіма соціальними процесами в суспільстві (італійські вчені Гаєтано Моска, Вільфредо Парето, німецький дослідник Роберт Міхельс та ін.). Щодо розуміння сутності еліти нині немає однастайності. Одні відносять до неї найактивніших у політиці, інші – високопрофесійних чи багатих осіб. Так чи інакше, ця концепція стверджує винятковість носіїв влади, вважаючи еліту суто політичним явищем, незалежно від сфери впливу. Однак історичний прогрес вона розглядає як сукупність циклів зміни пануючих еліт («колообіг еліт»). Ця концепція вважає ідею народного суверенітету утопічним міфом (один з її постулатів гласить, що народ відсторонений від влади), стверджує, що соціальна нерівність – основа життя. Стрижнем теорії еліт є абсолютизація відносин владарювання одних і підкорення інших. Влада виникає як іманентна (внутрішньо зумовлена) властивість постійно існуючої в суспільстві еліти. Правда, деякі західні дослідники критикують цю теорію за те, що вона не враховує

існування «середнього класу», який становить більшість населення розвинутих суспільств, нівелюючи їхню соціальну поляризованість та елітність [3].

Суб'єктивно-психологічна концепція. Вона пояснює владу як вроджений інстинктивний потяг людини до влади, панування аж до агресії. Серед доктрин – біхевіористська теорія влади. Вона орієнтує на дослідження індивідуальної поведінки людей у сфері владних відносин, а прагнення до влади проголошує домінуючою рисою людської поведінки і свідомості. Владу тлумачить і як мету, і як засіб. Згідно з поглядами американського політолога Гарольд Лассуела, будь-який вплив на політику прирівнюється до прагнення влади. У політиці все є владою, а будь-яка влада є політикою. До суб'єктивно-психологічного напрямку примикає інструменталістський підхід до розуміння влади – зведення її до використання певних засобів, зокрема насильства і примусу тощо.

Індивідуалістично-соціологічна концепція. Її прихильники розглядають владу як гру інтересів – особистих суперечностей між свободою одних та її обмеженнями щодо інших. Цю «гру» забезпечують угоди, переговори. Її успіх залежить від здібностей, волі, гнучкості суб'єктів, правил «політичної гри» тощо.

Марксистська концепція влади. Беручи за основу передусім економічні інтереси, що визначають зміст і форму реалізації класових інтересів, вона тлумачить політичну владу як панування певного класу. За Марксом, той клас, який володіє засобами виробництва, а отже, й більшою частиною національного багатства, диктує свою волю в суспільстві. У його руках державна влада, що захищає його ж інтереси.

Нині популярною є реляціоністська теорія влади (Пітер Блау, Дж. Картрайт та ін.), яка тлумачить владу як міжособові стосунки, що дають змогу здійснювати вольовий вплив на індивіда і змінювати його поведінку. Тому американський соціолог П. Блау визначає владу як здатність одного індивіда (чи групи) нав'язувати свою волю іншим, не хежтуючи такими засобами, як страх, покарання тощо [4].

А від поняття влада дуже тісно пов'язане з поняттям держава. Протягом віків держава завжди трактувалася по-різному. Зазвичай всі трактовки держави мали за основу одне з двох наступних тверджень: держава служить інтересам суспільства або ж є засобом пригнічення нижчих класів вищими.

Перша теорія, скоріш за все, бере початок з поглядів Аристотеля, котрий вважав, що держава є втіленням мудрості, справедливості, краси та загального блага. Друга теорія порівнює державу з потворою (Т. Гоббс).

З XVI ст. формується ще одна інтерпретація держави: держава визначається через такі терміни як «суверенітет» та «абсолютна влада» (Ж. Боден). Державу втілює правитель і саме він керує

сукупністю людей, тобто така теорія частково підтримує теорію Гоббса.

Згодом держава розглядалася як норми, відносини, ролі, процедури, інститути і т. д. Тобто не як група особистостей, а як суспільство в цілому. Так марксистки визнавали присутність держави лише в класово-розподіленому суспільстві і розглядали державу як механізм для пригнічення одного класу іншим.

У політичних вченнях немає єдиної теорії походження держави. Спільна лише думка, що держава виникла в результаті історичного розвитку, і на те були певні підстави, оскільки держава не могла виникнути одномоментно. Найбільш поширеними є такі концепції:

Патріархальна теорія – була вперше запропонована ще Аристотелем. На його думку держава розрослася із сім'ї, і опікує своїх підданих, як батько своїх дітей.

Теократична теорія пов'язує походження держави з утіленням божественної волі.

Теорія насильства стверджує, що головною передумовою виникнення держави став факт насильницького підкорення підлеглих володарюючими.

Теорія суспільного договору. Автором цієї теорії став Ж. Русо. На його думку державі надаються лише ті повноваження, котрі їй надали «громадяни, що домовилися». Держава має знайти таку форму співжиття людей, яка спільними зусиллями захищає особистість та її власність, створює асоціацію, в якій кожний (будучи з усіма і водночас підкоряючись тільки собі) вільний так само, як і в недержавному об'єднанні.

Соціально-економічна теорія передбачає, що держава стала результатом прагнення людини до покращення соціально-економічних умов.

Психологічна концепція передбачає, що виникнення держави пов'язане з особливостями людської особистості, а саме, що людська психологія передбачає утворення угруповання суспільного типу, що згодом призводить до утворення продержавного устрою [2].

Тільки поняття влади і держави мають такий широкий концептуальний спектр, що сповна показує розвиток політичної науки. Хоч у деяких моментах всі теорії і концепції до кінця не вивчені, наука розвивається та шукає відповіді на поставлені питання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бебик В. М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика, 2000.
2. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка (2001).
3. Ткаченко В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації (1998).
4. Політичні структури та процеси в сучасній Україні. Політологічний аналіз / Редкол.: Ф. М. Рудич (відп. ред.) та ін., 1995.

РОДИЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ НА ГУЦУЛЬЩИНІ У ПРАЦЯХ ПЕТРА ШЕКЕРИКА-ДОНИКОВОГО (1889–1940)

Сінітович Н. М.

*Науковий керівник – Дрогобицька О. Я., кандидат історичних наук
Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника*

Петро Шекерик-Доників увійшов в історію першої половини ХХ ст. як видатний громадсько-політичний, культурний діяч Гуцульщини, невтомний етнограф-фольклорист і самобутній письменник, збирач гуцульських старожитностей. Він народився 20 квітня 1889 р. у селі Голови (нині Верховинського району Івано-Франківської області), помер ймовірно від рук радянської влади 15 травня 1940 року [1, 12].

Життєдіяльність Петра Шекерика-Доникова припала на дуже непростий у політичному плані період. Це дві світові війни, доба репресій польських органів влади проти галицьких українців у міжвоєнний період, радянський тоталітарний режим тощо. Звісно, що П. Шекерик, як активна людина, не міг залишитися в стороні зазначених подій, намагаючись сповідувати свою громадянську позицію.

Нестачу освітніх знань П. Шекерик компенсував тим, що від природи мав великий дар – добру пам'ять, організаторські здібності, дар слова, письменницький хист, а головне – щирю любов до рідної Гуцульщини [2, 32]. У своїх спогадах про Петра Шекерика, його племінниця – Марія Шкрібляк згадує: «Вин господарьков ні дуже трабував, а бирше сидів у книжках, шош читав тай писав. Вин таки був рожений до книжок... Одної осені їго послали закладати сіна, то вин ни закладав, а сів собі пид плотом тай шош писав. Вуйко Петро усім си інтересував, скрізь хотів бути» [3, 3].

«Вівчар, мрійник і поет» – так охарактеризував Петра Шекерика-Доникового італійський антрополог і етнограф Лідіо Чіпріані [4, 28]. У рідних Головах, а також у Красноїллі, Жеб'ю, Довгополі та інших селах він веде запис пісень, колядок, щедрівок, казок, переказів про опришків, звичаїв гуцулів, які були опубліковані в працях В. Шухевича, В. Гнатюка.

У своїй статті «Родини і хрестини на Гуцульщині» автор детально описує час вагітності та приходу дитини на цей світ, оскільки вважає, що народження нового життя є одним з найважливіших періодів в житті кожної людини. Про те що жінка вагітна (на Гуцульщині на початку ХХ ст. використовували слова «веремінна» або «тежка»), жінки дізнавались здебільшого завдяки снам. Наприклад, коли дівчатам, чи їхнім близьким родичам сниться, що жінка одягнена як наречена на весіллю перед вінчанням, або ж новим незвичайним перевагам в їжі [5, 116].

Вагітна жінка звільнялася від усієї важкої сільської роботи, мала бути надзвичайно уважною до свого здоров'я, слідкувати за тим що

вона їсть, щоб не нашкодити дитині, а також берегтись від всього, що могло б її налякати, особливо кобили та маленьких коней. Та деякі жінки, які легко переносили вагітність, не могли відмовитись від роботи, тому доглядали за худобою, ходили в поле і на город працювати до самих пологів (на Гуцульщині тоді говорили «злоги»). Чоловікові ж натомість, не дозволялось кричати чи піднімати руку на жінку, оскільки вона носить нове життя. Тому як зазначив автор: – «Ни одна жінка, як веремінна, не боїтси свого чоловіка, пилят його як пилов» [5, 119].

Перші рухи дитини жінка зазвичай відчувала після сімнадцятого тижня вагітності, тоді ж існувало повір'я: «Якщо вона в той момент, як рухається немовля, гляне на нігті на своїх руках, то дитина буде схожою на неї, а якщо ж подивиться на чоловіка, то відповідно дитина буде схожою на чоловіка, чи на будь кого з родичів на кого гляне». Тому жінці треба було бути дуже уважною, щоб дитина не була схожа на «чужого» [5, 117].

Пологи зазвичай приймала баба-повитуха, або ж як називали на Гуцульщині просто «баба», оскільки тодішні жінки не довіряли акушеркам. Також були жінки, які самостійно народжували, без будь якої допомоги з боку родичів, «баби» та навіть власного чоловіка [5, 124]. Баба-повитуха відіграла надзвичайно важливу роль та була шанована людьми на селі, оскільки вона допомагала полегшити процес народження дитини. Вона могла визначити чи правильно розташоване немовля всередині, а якщо було зле, то за допомогою масажу з домашнім маслом все виправляла, відповідно пологи проходили без проблем. Також «баба» доглядала за породіллею, доки та зможе повністю встати на ноги. Якщо були розриви чи інші проблеми, то вона давали випити «звару». На Гуцульщині це горілка з розтопленим маслом та медом, або ж сире яйце з розтопленим маслом. Автор зазначав, що саме це дозволить якнайшвидше загоїтись ранам [5, 132].

За словами П. Шекерика-Доникова на Гуцульщині, зокрема в селах Голови і Красноїлля, дитину хрестили одразу того ж дня, коли вона народилась, або ж на наступний день після пологів [5, 133]. До хрещення йшли «баба», тато новонародженого та куми, мати немовляти не йшла, оскільки мала відпочивати після «злогів». Бували такі випадки, що в сім'ї не було кого покликати на роль хрещених батьків, тому одразу по дорозі запрошували людей в куми. Зазвичай запрошували родичів та сусідів, по одній парі, але ті хто були «гонорові» запрошували і по кілька пар кумів. В куми брали саме щасливих людей, оскільки вважалось, якщо щасливі куми, то дитина не помре, а якщо в кумів в сім'ї сварки і бійки, то дитина може померти. Були випадки коли чоловіки запрошували в куми «любаса» своєї жінки, тим самим перешкоджали майбутньому зв'язку між коханцем і жінкою [5, 135].

Священик здебільшого хрестив дитину в своєму помешканні, рідко коли в церкві. Існували окремі повір'я, пов'язані з процесом

хрещення немовляти. Говорили, що коли дитина постійно плаче – буде поганою людиною, стискає руку в кулачок – буде жадібною, широко розправляє ручку – буде щирою, позіхає – буде часто говорити неправду, весь час спить – може померти або буде лінивою, а якщо спокійно лежить і мило дивиться на священника – буде доброю і тихою людиною [5, 137].

Після хрещення повертались додому. Якщо святкування робили в цей самий день, то куми йшли до свого нового похресника, якщо ж святкували в інший день, відповідно розходились по домівкам. Від хрещення до самого дому немовля несе «матка» (так на Гуцульщині називають хрещену матір) [5, 138]. Коли ж прийдуть додому, передають немовля матері, щоб та могла його погодувати. Хрестини зазвичай робили ввечері, а запрошеними гостями були всі ті, кого поважають молоді батьки. Головними гостями ж були «баба» та куми. Не обходились хрестини без скрипки, сопілки та співів, що знаменувало про велику радість в родині [5, 139].

Після того як породілля повністю одужала, вона дякувала «бабі» та давала «прощі». На Гуцульщині це своєрідний дарунок, який дають при важливих подіях в житті родини. В даному випадку це були гроші за пологи, миска зерна, калач, свічка, трохи солі і хліб. Також породілля давала повитусі червону запаску, яка символізує кров породіллі при пологах [5, 140]. Опісля баба-повитуха настановляла молоду маму як правильно доглядати за немовля, а також за тілом після пологів, та йша до свого дому [5, 141].

Породілля після пологів залишалася на деякий час вдома і нікуди не виходила, а тільки доглядала за дитиною, оскільки вона ще слабка та «нечиста». В неділю після пологів породілля йшла до церкви до «виводу», де священник читав молитви над її головою та вводив її в церкву. Після того жінці дозволено приходити до церкви та ставати поміж жінками, бо вважається, що вона повністю чиста [5, 146].

Отже, на завершення зазначимо, що народження та хрещення дитини це надзвичайно важливий процес в житті кожної людини, який несе за собою багато цікавих та незвичайних обрядів. Петро Шекерик-Доників завжди прагнув більшого розвитку гуцульської культури та гуцульського діалекту. Завдяки його літературній та етнографічній спадщині, яка є досить цікавою та пізнавальною, сьогодні молоде покоління може дізнатись про суспільне життя та побут жителів Гуцульщини на початку ХХ ст., а його праці можуть використовувати у своїх наукових роботах мовознавці, фольклористи, та краєзнавці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арсенич П. Літописець Гуцульщини. *Гражда*. 2012. №2/31. С. 12–14.
2. Ватаманюк Д. «Шенуючи і люб'ючі своє, идім на стрічу новому». *Гуцульський календар*. 2014. №19. С. 32–33.

3. Зеленчук І. Родина Шекеряків-Доникових. *Верховинські вісті*. 1998. 9 жовт. №41. С. 3.
4. Зеленчук В., Маківничук І. То був фист чоловік! *Гуцульський календар*. Верховина, 2019. Вип. 24. С. 28
5. Шекерик-Доників П. Рік у віруваннях гуцулів вибрані твори. Верховина «Гуцульщина», 2009. 352 с.

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДСНС УКРАЇНИ

Слюсаренко О. О.

Головченко С. І. – кандидат економічних наук

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Сучасний стан українського суспільства характеризується цілим рядом ускладнених протиріч, які, на жаль, часто не знаходять свого вирішення. Криза економічна, політична, духовна має свій негативний відбиток на особистості – провокує негативні психічні стани, що характеризуються соціально несхвальною поведінкою – зокрема девіантною. Особливу увагу фахівців гуманітарної сфери привертає до себе молодь, яка за відсутності соціального досвіду та матеріальної підтримки намагається знайти своє місце у суспільстві, реалізувати свої прагнення у конкретних соціальних сферах діяльності. Однією з таких сфер є сфера служби цивільного захисту, завданням якої є захист населення і території від надзвичайних ситуацій. Питання «служити чи не служити» є суттєвим з точки зору загального обов'язку, що законодавчо оформлений у положеннях Конституції України [1].

Молода людина, зокрема юнаки, які закінчують навчання у школі, з часом стають перед вибором, і певна частина з них свідомо обирає професію працівника служби цивільного захисту – вступають до навчання у вищі навчальні заклади ДСНС України. Процес входження особистості юнака, здобувача у військове середовище характеризується процесом адаптації – активним пристосуванням до умов військового соціуму. Зокрема виділяють фізіологічну, психологічну, соціально-психологічну адаптацію. Однак, за даними психологів ДСНС, адаптаційний процес молодих здобувачів майже у половині випадків характеризується певними ускладненнями та проблемами [2]. Це пов'язано з багатьма факторами: особистісними, військового соціуму, особливостями цивільного соціуму, який не припиняє свій вплив на особистість молодого здобувача. Складний, часто суперечливий взаємозв'язок вказаних факторів призводить до девіантної поведінки.

Найближчим до особистості здобувача є військове середовище, яке щодо особистості здобувача характеризується імперативністю вимог, часовою і просторовою регламентацією, перевагою моностатевого спілкування, обмеженістю вибору діяльності та інше.

Основним орієнтиром процесу адаптації здобувача є військово-соціальні норми, які є обов'язковими до виконання усіма працівниками служби цивільного захисту. Відхилення від таких норм у науковій літературі отримало назву «відхиленої поведінки» та розуміється як прояв соціальної дезадаптації [2]. А. Й. Капська таку поведінку називає девіантною та визначає її як «систему дій та вчинків людей, соціальних груп, що суперечать соціальним нормам або визначеним у суспільстві шаблонам і стандартам поведінки» [3]. Цілком можна погодитись з психологом ДСНС, який стверджує, що «перебудова свідомості фахівця служби цивільного захисту веде до дестабілізації духовної сфери їх життя». Цілком зрозумілим у такому сенсі є підхід В. В. Ягупова, який розрізняє адаптацію здобувача до умов військового середовища на тимчасову, постійну, байдужу, ситуаційну і фрагментарну. На нашу думку, такий теоретичний розподіл свідчить про проблеми особистісного ставлення здобувача до служби, а з огляду на практичний аспект даної проблеми – навіть на деяку не контрольованість цього процесу з боку відповідальних посадових осіб у ДСНС України.

Проблеми, що виникають у процесі адаптації здобувача у середовищі вищого навчального закладу ДСНС України, сьогодні отримали певну класифікацію. Так, В. В. Ягупов виокремлює психологічно-вікову, соціологічну та індивідуально-психічну проблеми адаптації працівників служби цивільного захисту. Саме ці проблеми на думку вченого призводять до соціальної дезадаптації, що супроводжується заниженою або завищеною самооцінкою, депресивними станами та невротичними реакціями [2]. Тобто, як бачимо, дезадаптація здобувача виникає за умов нездатності особистості пристосуватись до умов військового середовища і вимог військового соціуму.

На перший погляд, дезадаптація особистості є результатом взаємодії можливостей особистості і вимог щодо виконання норм та правил, і є ситуативною. Але, на наш погляд, даний процес має деякі суто психологічне коріння. Взаємодія особистості та соціального середовища опосередкована великою кількістю психологічних механізмів, використання яких дозволяє особистості справитись з вимогами соціального середовища. З часом ці механізми набувають певну «автоматичність» у застосуванні. Особистість, яка оволоділа певним набором таких механізмів з меншими психологічними і фізіологічними втратами, здатна пристосуватись до нового соціального середовища та ефективно у ньому функціонувати.

З нашої точки зору, цікавими є доводи Л. С. Алексєєвої, яка бачить причини дезадаптації у тому, що: «у найбільш значимі періоди

особистісного розвитку дитина не зуміла використовувати механізми адаптації, які відповідають характеру соціальних впливів та відносин» [1]. На наш погляд, проблема тут не лише у можливості використання таких механізмів, а і в неповному наборі психологічних механізмів, або навіть у їх відсутності, що і провокує дезадаптивний стан особистості.

Більш того, проблема дезадаптації здобувача не є несподіваною, а має свій початок у дитинстві здобувача, коли батьки та педагоги мали б максимально підготувати особистість до вимог військового соціуму. Проблема ще більше ускладнюється через можливе латентне формування механізмів негативного ставлення особистості до всього військового – через залякування та знецінення військового обов'язку, пропагандою пацифістської спрямованості.

Таким чином, причиною девіантної поведінки здобувача є дезадаптивні процеси, що виникають через:

- незбалансованість психіки працівника служби цивільного захисту;
- відсутність у особистості здобувача адаптивного досвіду, що мав би бути сформований до вступу у вищий навчальний заклад ДСНС України;
- суперечливий вплив військового та цивільного соціуму на морально-психологічний стан здобувача.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. К.: Видавництво «Сталкер», 2003. 64 с.
2. Дьяченко М. И. Военная психология и педагогика / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандилович, С. Л. Кандылович и др. // Современная военная психология: хрестоматия / сост. А. А. Урбанович. Мн.: Харвест, 2003. С. 25–34.
3. Социальная педагогика: курс лекций / М. А. Галагузова, Ю. Н. Галагузова, Г. Н. Штинова и др.; под. ред. М. А. Галагузовой. М.: ВЛАДОС, 2003. 416 с.

ПОНЯТТЯ І СТРУКТУРА ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Солончак М. Л.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Система – це певна сукупність взаємопов'язаних елементів, що утворюють стійку цілісність, мають певні інтегративні особливості, притаманні саме цій спільноті. У навколишньому світі існують різноманітні системи, однією з яких є політична. Поняття «система»

запозичене з електроніки та кібернетики, а його «перенесення» у політичну науку здійснили американські учені Г. Алмонд, Д. Істон, У. Мітчел.

Політична система є центральною проблемою політології. Вона дає загальне цілісне уявлення про організацію та функціонування політичного життя суспільства, його структуру тощо. У сучасній політичній науці існує багато теорій політичних систем. Зокрема, вагомий внесок у розробку цієї проблеми зробили Д. Істон, Г. Алмонд (системний аналіз), К. Доц (кібернетичний підхід), Т. Парсонс (політична система як специфічний елемент соціальної системи), Г. Пауелл, М. Каплан (зовнішньополітичний аспект функціонування політичної системи) та інші учені.

Політична система – це цілісна, інтегрована сукупність політичних суб'єктів; структур і відносин, що відображає інтереси усіх політичних і соціальних сил суспільства.

Основними ознаками політичної системи є:

- взаємозв'язок групи елементів;
- утворення цими елементами певної цілісності;
- внутрішня взаємодія всіх елементів;
- прагнення до самозбереження, стабільності та динамізму;
- здатність вступати у взаємовідносини з іншими системами.

Визначальним елементом політичної системи є держава. Крім неї, у політичну систему суспільства входять політичні партії, профспілка асоціації, ініціативні групи, групи впливу й тиску, соціально-політичні рухи та інші об'єднання, змістом діяльності яких є політичні процеси.

Структуру політичної системи складають такі основні компоненти:

- *політичні відносини* – взаємини суб'єктів політики з приводу завоювання та здійснення влади (міжкласові, внутрішньокласові, міжнаціональні, міждержавні);

- *політична організація суспільства* – це система інститутів, в межах яких відбувається політичне життя суспільства; вона складається з власне політичних організацій (держава, політичні партії, політичні рухи), політизованих організацій (народні рухи, профспілки), неполітичних організацій (об'єднання за інтересами);

- *засоби масової інформації* – розгалужена мережа установ, які займаються збором, обробкою, поширенням інформації, пропагуючи вироблені політичні та правові норми;

- *політичні принципи та норми*, які формують політичну поведінку та свідомість людини відповідно до цілей і завдань політичної системи;

- *політична свідомість* – сукупність політичних ідей, відображення у політичних документах, правових нормах тощо;

- *політична культура* – це сукупність уявлень про різні аспекти політичного життя.

Виділяють такі функції політичної системи:

- 1) вироблення політичного курсу держави та визначення цілей і завдань розвитку суспільства;
- 2) організація діяльності суспільства на виконання цілей, завдань політичної програми держави;
- 3) координація окремих елементів суспільства;
- 4) легітимізація (діяльність, спрямована на узаконення політичної системи);
- 5) політичне соціалізація (включення людини в політичну діяльність);
- 6) політична комунікація складових політичної системи та ін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бебик В. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. К., 2000.
2. Брегеда А. Ю. Основи політології: Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2000.
3. Піча В. М., Хома Н. М. Політологія. Навч. посібник. К., 2001.
4. Політологія: навч. посіб. / [М. П. Гетьманчук та ін.]; за заг. ред. д-ра іст. наук, проф. М. П. Гетьманчука. К. : Знання, 2011.
5. Політологія: підручник / В. Г. Антоненко [та ін.]; за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. К. : Академія, 2010.
6. Скрипникова Л. В., Тутік Л. С., Гринчак М. О. Політологія: навч. посіб. К., 2014.

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЖІНКИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Титаренко Н. Л.

Науковий керівник – Котляр Д. О.

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Самореалізація жінки у сучасному світі на пряму залежить від поняття гендерної нерівності. Безперечно, ця проблема є реальністю, минулим та майбутнім не кожної окремо взятої країни, а й світу в цілому. Але останнім часом до цієї теми було прикуто надто багато уваги. Нерівність притаманна кожній країні світу, незалежно від того чи це малозабезпечена країна, чи високорозвинена держава.

З українських вчених, цим питанням займались: Н. Лавриненко «Жінка: самореалізація в сім'ї та суспільстві (гендерний аспект)» (1999 р.), колективну монографію «Femina postsovietica. Українська жінка в перехідний період: від соціальних рухів до політики№» за редакцією І. Жеребкіної (1999 р.). У цих фундаментальних працях

висвітлено всі основні питання гендерних відносин та ролі жінки у сучасному українському суспільстві [1].

Аналізуючи ситуацію в Україні, можна стверджувати, що проблема гендерної рівності присутня практично у всіх сферах. У травні 2015 року серед українських студентів було проведено анкетування (загальна кількість учасників 260) з приводу проблем гендерної нерівності та гендерних стереотипів. Судячи з статистичних даних, можна зробити висновок, що більшість опитаних підтримують гендерні стереотипи та гендерну нерівність, а також вважають ідеальним образ жінки, який не відповідає умовам та механізмам устрою сучасного суспільства [2].

Через суспільні стереотипи та невпевненість у власних силах жінки дуже часто не можуть повністю реалізувати свій потенціал та можливості. Насправді, жінки формують колосальний потенціал, який можна використати у багатьох сферах життєдіяльності. Збільшення повноважень жінки спричинить розвиток економіки, демократії та суспільства загалом.

Отже, основною перешкодою для самореалізації жінки у сучасному світі є гендерна нерівність, яка присутня в усіх аспектах життя, але з нею можливо боротись. Основними причинами гендерної нерівності в Україні можна вважати гендерні стереотипи, а також неможливість жіночої статі повністю реалізувати себе та свій потенціал. З впевненістю можу зауважити, що все під силу жінкам і нічого не може стояти для них перешкодою для їхньої самореалізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гендерна нерівність. URL: conf.ztu.edu.ua.
2. <https://www.oa.edu.ua/doc/dis/shestopal.pdf>.

ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ І ТЕРИТОРІЙ ВІД НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Тіводар М. В.

*Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Відповідно до [1] оцінка обстановки в надзвичайній ситуації є важливим елементом у комплексі захисних заходів населення та об'єктів господарювання. Вона є обов'язковим елементом роботи командно-начальницького складу формувань та штабу ЦЗ і проводиться з метою своєчасного прийняття необхідних заходів захисту і обґрунтованих рішень, медичних та інших заходів по

наданню допомоги ураженим і при необхідності евакуації населення та матеріальних цінностей.

Обстановка – сукупність факторів та умов, в яких здійснюється діяльність формувань ЦЗ, створена в результаті надзвичайної ситуації.

Залежно від дії вражаючих факторів обстановка, яка виникає при надзвичайній ситуації, може бути різною і суттєво впливати на проведення рятувальних робіт в осередку ураження. Залежно від вражаючих факторів виявляють і оцінюють: радіаційну, хімічну, інженерну, пожежну, санітарно-епідеміологічну та інші види обстановки.

Надзвичайна ситуація як обстановка на об'єкті або певній території, що склалася після катастрофи або стихійного лиха, характеризується різними наслідками несприятливої дії на людину певних вражаючих факторів, потребує проведення аналізу та оцінки на всіх етапах життєвого циклу.

Оцінка надзвичайної ситуації проводиться з метою розробки заходів, спрямованих на зменшення небезпеки пом'якшення наслідків від можливих втрат; розроблення питань спільного реагування на надзвичайну ситуацію, що включається в оперативні плани, а також для визначення сил та засобів, які можуть бути потрібними для організації та виконання аварійно-рятувальних робіт; завчасної підготовки необхідних даних для швидкої оцінки обстановки при появі вражаючих факторів; визначення умов та вимог по організації захисту населення.

Прогнозування та оцінка можливої обстановки здійснюється в три етапи [2]:

Перший етап – попередня завчасна оцінка можливої надзвичайної ситуації. Розрахунки проводяться з метою прогнозування можливої обстановки на території, об'єкті господарської діяльності з метою проведення профілактичних і попереджувальних заходів.

Другий етап – це прогнозування та оцінка обстановки після отримання органами управління ЦЗ даних про виникнення НС, щоб далі прийняти рішення керівником відповідного органу управління щодо проведення дій для локалізації та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Третій етап – остаточна оцінка обстановки, що виникла внаслідок НС, проводиться з урахуванням даних розвідки осередку ураження.

Оцінка обстановки включає якісний і кількісний аналіз НС.

Якісний аналіз потрібно виконувати один раз при вивченні і завчасній підготовці до можливої катастрофи і виникаючої при цьому НС [3].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій // Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова. 2020. URL: nmaponmapo.edu.ua zagruzka2.

2. Олійник П. В. Цивільний захист: підручник для студентів вищих мед. навч. закладів / П. В. Олійник, С. Т. Омельчук, В. В. Чапликта ін. Вінниця: Нова книга, 2013. 350 с.

3. Основи цивільного захисту: Навч. посібник / В. О. Васійчук, В. Є. Гончарук, С. І. Качан, С. М. Мохняк. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. 417 с.

ВПЛИВ СУСПІЛЬНИХ НАУК НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ КУРСАНТА ДСНС УКРАЇНИ

Федорчук М. В.

*Науковий керівник – Богун Л. В., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Суспільні науки – це широка група наукових дисциплін, предметом дослідження, яких є суспільство – як система в цілому, та і окремі його частини, функції та елементи [1]. Суспільство – це названа організована сукупність істот на певному етапі історичного розвитку, об'єднаних характерними для них відносинами. Термін суспільство іноді замінюють запозиченим з латинської мови словом соціум. Для людського орієнтування в світі важливе значення має розуміння суті та особливостей розвитку людської історії, оскільки людина живе і діє саме в історично визначеному суспільстві, але усвідомлення особливостей історії її відмінності від процесів природи пройшло складний історичний шлях, що врешті влився у виникнення філософської історії. Все що відбувається в історії є результатом людських дій наприклад: розвиток науки й техніки має дедалі більший вплив на розвиток суспільства. Він впливає також на розвиток знання, норм моралі.

Сучасний розвиток людини та її процес формування особистості, який триває все життя, а також період навчання у вищому навчальному закладі відіграє особливу роль у цьому процесі. Взяти наприклад того ж самого курсанта саме в цей час у нього закладаються основи тих якостей спеціаліста з якими він увійде в нову для нього атмосферу діяльності де відбуватиметься його подальший розвиток як особистості [3]. У процесі навчальної діяльності курсантів, що навчаються в вищому навчальному закладі Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Є проблема морального дозрівання. У цей період юнаки переходять від повної батьківської опіки до лав курсантського середовища в якому мають себе відчутти частиною (структурною одиницею) групи, взводу, курсу, факультету й університету загалом; тобто курсант як і всі майбутні офіцери має одночасно поєднувати службову діяльність і навчання [4].

Поєднувати службову діяльність і навчання, для курсанта є не легкою роботою. З першого курсу він (вона) має привикнути до дисципліни, навчитися виконувати накази вищого керівництва і здобути навички, якій пригодяться у подальшому житті в сфері ДСНС України. Тому, що як ми знаємо професійна діяльність рятувальника безпосередньо пов'язана з ризиком для життя і впливом різноманітних стресових факторів. Це стає основною причиною вимог для курсанта.

Протягом навчання курсанти проходять навчальну практику та стажування на відповідних посадах у підрозділах ДСНС України, а також ведеться велика робота з організації наукових досліджень, створення та обладнання науково-дослідних лабораторій. Головними напрямками наукової дослідної роботи в інституті є дослідження особливостей розвитку та припинення горіння; розробка та вдосконалення пожежно-технічного озброєння та обладнання, зокрема зразків протипожежної імпульсної техніки; досліджені проблеми психологічної підготовки працівників пожежної охорони, їх професійного добору; розробка нових вогнегасних речовин та вогнезахисних матеріалів тощо [2].

Сучасні стандарти вищої освіти спонукають зсув від кваліфікаційного підходу у професійній освіті до компетентнісного. Із введенням наказом Міністерства освіти і науки України від 01.06.2016 р. №600 методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти поняття «компетентність» ми маємо можливість описати інтегральну характеристику особливості, в якій враховується не лише знання, уміння, навички, а й мотивація до діяльності, практичний досвід, особливості якості, необхідний рівень розвитку інтелекту, ступінь засвоєння культурних та етичних норм та цінностей. Таким чином, компетентний підхід визначає результати освіти не в термінах, знання, уміння, навички, а як готовність та спроможність майбутнього фахівця здійснювати професійну діяльність [5]. При цьому ми маємо враховувати і виклики сучасності, коли в умовах глобалізації та технологічного вибуху не професійні навички, а базові і соціальні компетентності виходять на перший план, а саме: уміння самостійно будувати свій життєвий шлях у суперечливому і мінливому світі. У зв'язку з цим суттєво змінюється сутність соціально-гуманітарної підготовки фахівців. Вона виступає як база по відношенню до професійної підготовки.

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства виникає необхідність у підготовці спеціаліста, спроможного до гнучкої зміни способів і форм життєдіяльності, а також у формуванні в нього ключових компетентностей, що відповідають основним видам діяльності конкурентноспроможного фахівця на ринку праці. Саме на цих засадах більшість закладів вищої освіти мають реорганізувати свій навчально-виховний процес. Особливістю компетентнісного підходу є акцентування уваги не лише на базових знаннях, а й на формуванні вміння творчо застосовувати здобуті знання у професійній діяльності,

шукати і знаходити нестандартні рішення поставлених завдань та мислити і діяти креативно [6].

Управлінська праця, як найбільш складний та відповідальний різновид суспільної праці вимагає значної особистої обдарованості, різнобічної підготовленості, високої відповідальності, насамперед професійної, громадянської і моральної. Така відповідальність, як відомо, під силу лише людині неординарній, яка знає ціну власного життя і життя оточуючих її людей. Вона не може бути довірена «середній людині», що включаються в управління з волею випадку, з огляду на кар'єрні устремління та інші негативні фактори, що нині діють, а не завдяки особистим здібностям, природній схильності.

Суспільство потребує професіоналів, які мають не тільки спеціальні знання, а й високий рівень відповідальності перед державою і громадянським суспільством, а це не можливо реалізувати без гуманітарної освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шляхи підвищення ефективності навчальної діяльності студентів // Наукові записи. Випуск 27. К, 2006. С. 329–335.
2. Наукова соціальна // Політологічний енциклопедичний словник / уклад: Л. М. Герасіма, В. Л. Погрібна та інші. За ред. М. П. Гребіна. Х.: Право, 2015.
3. Андрущенко В. Суспільство // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 700 с.
4. Ковальницький Е. Соціум політичний // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 680 с.
5. Романовський О. Г. Психолого-педагогічні основи гуманізації технічної освіти // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. До 125-річчя НТУ «ХПІ»: зб. наук. пр. / ред. Л. Л. Тovaжнянський, О. Г. Романовський. Харків: НТУ «ХПІ», 2010. С. 51–59.
6. Файоль А., Эмерсон Г., Тэйлор Ф., Форд Г. Управление – это наука и искусство. М., 1992.

ФЕНОМЕН КОЗАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Федорчук М. В.

*Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Кожна історична епоха залишає майбутнім поколінням власний скарб надбань культури. Поняття культури є багатограним. Одне з найбільш універсальних визначень – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його існування [1, 321]. Досліджуючи проблеми культури, необхідно розглядати комплексно розвиток науки, освіти, мистецтва, моралі, укладу життя та світогляду.

У даній розвідці ми торкнемося лише одного культурологічного фрагменту – феномену козацької культури.

Яскравою сторінкою історії України є доба козаччини. На сторожі українського народу впродовж віків стояло козацтво, коріння якого сягає XV ст. Козак для українців – це, насамперед, уособлення волі, сили, мужності і мудрості, честі і порядності, відваги і самопожертви – всіх найблагородніших рис, які сфокусувалися в образі народного героя.

Козацтво протягом кількох століть відіграло не тільки визначну політичну роль доблесного захисника волі і прав українського народу, а й сили, що яскраво виявила себе у культурній розбудові держави. Саме з козацького середовища вийшла нова провідна верства, нова національна аристократія, нова інтелігенція, яка взяла на себе утвердження власної державності, сприяла розвитку освіти, мистецтва, опікувалася спорудженням та реконструкцією храмів, будівництвом громадських споруд.

Вагомий внесок у розвиток освіти в Україні зробила козацька старшина, яка сприяла відкриттю шкіл, майстерень при монастирях. Так у 1620 р., гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний разом з Військом Запорозьким увійшовши до Київського братства дають кошти для відкриття школи при Києво-братському монастирі. За прикладом гетьмана більшість козацької старшини стає ктиторами різних монастирів або церков і вкладали кошти у будівництво шкіл, іконописних та ремісничих майстерень [2, 157].

Саме в умовах боротьби за незалежність, за розбудову української державності і культури змужнів інтелект нації, зродилася когорта видатних її діячів. Це: Іван Сулима, Кшиштоф Косинський, Богдан Хмельницький, Михайло Дорошенко, Петро Могила, Іван Мазепа, Пилип Орлик та інші особистості ренесансного масштабу за силою пристрасті, розумом, мужністю, освіченістю, обдарованістю.

Саме козацькі часи в історії української культури називають добою Бароко (з великої літери, як Ренесанс, Просвітництво), маючи на увазі не лише мистецький стиль, а значно ширше духовне поняття: світовідчуття

[3, 63]. Українське Бароко виявилось співзвучним історичному часові, що переживав народ, і тому так повно виразило і його філософію, і психологію, й естетику. Більш того, національний варіант бароко в Україні називають «козацьким». Підґрунтям для такого визначення стало: по-перше, саме козацтво того часу було носієм нового художнього смаку; по-друге, воно виступало в ролі основного замовника; по-третє, козацтво мало власне творче середовище; по-четверте, воно виступало творцем художніх цінностей [4, 107]. Серед козацьких мистецьких досягнень самобутніми є: козацькі думи, пісні, поеми, козацький танок, портрет, ікони, козацькі собори. Не дивно, що й істориками цієї доби стали її безпосередні творці.

Починаючи з середини XVII до кінця XVIII ст. в художній та інтелектуальній царині панував стиль бароко. Задовольняючи смаки знаті, бароко підкреслювало велич, розкіш та декоративність. Цей стиль мав збуджувати почуття людини і в такий спосіб оволодівати її думками. Цей мистецький стиль віддавав перевагу формі перед змістом, химерності перед простотою, синтезові перед самобутністю. Саме здатність до синтезу зробила бароко особливо принадним для українців – нації, котра перебувала між православним Сходом та латинізованим Заходом [2, 56].

Бароко не принесло в Україну якихось нових ідей, воно скоріше пропонувало нові прийоми – такі як парадокс, гіперболізація, алегорія, контраст – усі вони разом сприяли ефективнішому окресленню, розвитку традиційних для українців і зокрема козацтва, напрямків культури, мистецтва, традицій. Слід зазначити, що не всі представники козацької еліти виявляли глибоку зацікавленість народним традиціями, повсякденним буденним життям населення. Вони бачили себе і народ лише частиною великого православного світу. Саме цей факт дав підстави деяким українським історикам культури критикувати їх за відсутність національного коріння, за безплідність та ізольованість від життя, що вирувало довкола.

Звичайно, особлива роль у феномені козацької культури належить культурним надбанням Запорозької Січі, які формувалися у руслі українських генетичних джерел. У її основі закладені глибокі традиції українського народу.

Запорожці були професійними воїнами. Своїми головними завданнями вважали оборону української землі, церкви та віри. Звідси прийняття чернечих звичаїв, традицій, культ побратимства, товаришування у свідомості козака був нерозривно пов'язаний з християнською ідеєю самопожертви заради ближнього.

Спосіб життя козаків, постійне перебування в екстремальних ситуаціях, бурхливі пригоди сповнювали їхні душі суперечливими пристрастями. Бароковість козацтва підкреслювалася складністю духовного світу запорожця. Глибока релігійність та духовність разом з нестримним потягом до волі, свободи та з запальним темпераментом

дають підставу характеризувати козацьке середовище як типово барокове, зіткане із поєднання протиріч і суперечностей, чеснот і вад.

Отже, козацька культура була багатогранною і самобутньою. Художні вподобання, демократичні настрої козацького середовища визначили колорит розвитку української духовної культури. Козацтво акумулювало величезний духовний досвід XVII–XVIII ст. залишивши в культурі нашого народу найглибший слід.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ковальова Т. Тлумачний словник української мови. К.: Фоліо, 2018. 608 с.
2. Історія української культури. К.: Либідь, 1994. 656 с.
3. Чечот И. Д. Барокко як культурологічне поняття. // Барокко в слов'янських культурах. М., 1982. 195 с.
4. Ясиновский Ю. Українське барокко та європейський контекст. К.: Наукова думка, 1991. 205 с.

ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Черковська Ю. Є.

*Фаховий коледж електронних приладів Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Для підтримання здоров'я людині потрібно чисте довкілля, незабруднені продукти та вода. Отож, плануючи свою господарську діяльність, що забезпечує різні потреби населення, треба неодмінно пам'ятати про збереження природного середовища як найнеобхіднішої потреби, яка забезпечує наше існування [1].

Велика кількість техногенних катастроф пов'язана з освоєнням та використанням ядерної енергії, як у військових, так і промислових цілях. Так, до 1993 р. всі ядерні держави провели не менше 2 146 вибухів: США – 1 149, СРСР – 715, Франція – 194, Великобританія – 45, Китай – 42, Індія – 1. Це призвело до підвищення радіоактивного фону на поверхні планети, розпиленню радіоактивних речовин: у США – 37 випадків, Росії – 103, Китаї – 42, що сприяло збільшенню кількості онкологічних хворих [1].

Серед техногенних аварій найбільш небезпечними по масштабах наслідків є аварії на атомних електростанціях (АЕС). Коли має місце викид у атмосферу радіоактивних речовин, що призводить до тривалого радіаційного забруднення місцевості на величезних площах та ураження людей гострою чи хронічною формами променевої хвороби [1].

Радіоактивне забруднення навколишнього середовища у випадку аварії на АЕС суттєво відрізняється від радіоактивного забруднення при ядерному вибуху як по конфігурації сліду, масштабах та ступеня зараження, дисперсному складу радіоактивних продуктів, так і по дії ураження. Таке явище обумовлюється в основному динамікою та ізотопним складом радіоактивних викидів, а також зміною метеорологічних умов в період викидів [1].

Радіоактивному зараженню при ядерних вибухах і аваріях на атомних електростанціях піддаються не тільки райони, прилеглі до місця вибуху або розміщення АЕС, а й місцевість, віддалена від цих місць на багато десятків і навіть сотні кілометрів. При цьому на великих площах виникають зони зараження, що представляють небезпеку для населення, що знаходиться на цій місцевості протягом тривалого часу [2].

Будівництво і експлуатація атомних електростанцій показали можливість ефективного використання атомної енергії в мирних цілях, але при виникненні аварій, викликаних різними причинами, може бути радіоактивне забруднення території небезпечніше, ніж після вибуху ядерного боеприпасу. У воєнний час при застосуванні звичайної зброї або у мирний час внаслідок аварії може виникнути втрата теплоносія першого контуру охолодження реактора, повна розгерметизація палива, плавлення активної зони реактора і навіть часткове випаровування продуктів ядерного поділу з руйнуванням або без руйнування реактора. Ступінь зараження місцевості оцінюється рівнем радіації, вимірюваними в рентгенах за годину, а ступінь ураження людей в результаті зовнішнього опромінення визначається величиною дози радіації (вимірюється в рентгенах). Для характеристики зон зараження, з урахуванням небезпеки перебування в них людей, користуються дозами радіації з моменту випадання радіоактивних речовин до їх повного розпаду [2].

Режими радіаційного захисту – це порядок дій людей, застосування засобів і способів захисту в зонах радіоактивного зараження, що передбачає максимальне зменшення можливих доз опромінення. Режим визначає послідовність і тривалість використання захисних властивостей житлових і виробничих приміщень, обмежене перебування людей на відкритій місцевості, порядок використання індивідуальних засобів захисту, протирадіаційних препаратів та здійснення контролю опромінення [2].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Победаш Г. А. Техногенні катастрофи: причини та наслідки. Краматорськ, 2012.
2. Воляник С. М. Основні способи захисту і загальні правила поведінки в умовах загрози та виникнення надзвичайних ситуацій // Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика. 2020. URL: https://nmapo.edu.ua/zagruzka2/22_03_17-3.pdf.

КОНСОЛІДОВАНІ ІНТЕРНЕТ-ПОРТАЛИ ЯК ДОСТУП ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ДОКУМЕНТНОЇ СПАДЩИНИ

Шевченко М. О.

*Науковий керівник – Кушнарєнко Н. М., доктор педагогічних наук,
професор*

Харківська державна академія культури

Документна спадщина є важливим підґрунтям соціального та економічного розвитку будь-якої країни. Активне поширення інформаційних технологій дозволило створювати цифрові копії документів, які становлять історико-культурне надбання нації, не лише з метою збереження оригіналів цих документів, але й з метою їхнього представлення та поширення у суспільстві. Розуміючи низку переваг та широкі можливості, які надає робота з цифровими копіями, ще у 1990-х рр. бібліотеки розвинутих країн світу почали запроваджувати перші проекти з оцифрування національної документної спадщини.

З часом світова спільнота визнала, що розрізнені цифрові бібліотеки та колекції, які функціонують ізольовано одна від одної, не можуть в повному обсязі задовольнити всіх потреб користувачів. Вирішення даної проблеми було знайдено в координації зусиль з інтеграції цифрових колекцій, які створені різними установами. Результатом цієї діяльності стала організація консолідованих порталів загальнонаціонального рівня. Багато країн вже мають подібні портали, які намагаються агрегувати ресурси різних установ воедино. Наприклад, Digitalna knjižnica Slovenije (dLib.si) (2005 р.) [1]; «Polona» (2006 р.) [2]; «DigitalNZ» (2008 р.) [3]; «Trove» (2009 р.) [4]; «The Digital Public Library of America» (2013 р.) [5]; Deutsche Digitale Bibliothek (2012 р. – бета-версія, 2014 р. активовано першу версію) [6] тощо. На таких порталах документи, які оцифровані різними установами, найчастіше представлені або через інтеграцію цифрових файлів, або через представлення метаданих з посиланням на сайт тієї установи, яка оцифрувала документ.

Консолідовані портали надають такі можливості:

- об'єднання національного культурного надбання в межах єдиного онлайн-ресурсу;
- представлення усього типу-видового розмаїття документів: книги, рукописи, періодичні видання, фотографії, ноти, карти, аудіо- та відеодокументи тощо;
- залучення необмеженої кількості та різних установ-учасниць (бібліотеки, архіви, музеї, галереї, наукові установи тощо), які створюють цифровий контент, задля розкриття та представлення їхніх фондів у цифровому просторі;
- розширення доступу до документної спадщини для необмеженої аудиторії;

- здійснення пошуку з єдиної точки онлайн-доступу до контенту різних установ по всій території країни;
- забезпечення безперешкодного доступу до колекцій документної спадщини (окрім деяких обмежень, наприклад, дія авторського права на документ);
- надання користувачам зручних інструментів пошуку документів та роботи з ними;
- максимальне задоволення потреб користувачів;
- забезпечення довгострокового збереження культурної спадщини в цифровій формі;
- популяризація національної документної спадщини серед населення держави;
- співпраця на світовому рівні та інтеграція до міжнародних цифрових бібліотек тощо.

Отже, формування єдиного загальнонаціонального порталу забезпечує розкриття документів, що раніше були майже недоступні для вивчення; безперешкодний доступ до документної спадщини, яка фактично зберігається в фондах різних установ. Таким чином, консолідовані портали є важливим документним ресурсом для освіти та наукових досліджень, задоволення різноманітних інформаційних потреб широкого кола користувачів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Digitalna knjižnica Slovenije. URL: <http://dlib.si/> (Last accessed: 30.07.2020).
2. Polona. URL: <https://polona.pl/> (Last accessed: 13.05.2020).
3. DigitalNZ. URL: <https://digitalnz.org/> (Last accessed: 27.10.2020).
4. Trove. URL: <https://trove.nla.gov.au/> (Last accessed: 20.10.2020).
5. The Digital Public Library of America. URL: <https://dp.la/> (Last accessed: 23.10.2020).
6. Deutsche Digitale Bibliothek. URL: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/> (Last accessed: 12.10.2020).

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ У СВІТОВІЙ НАУЦІ

Шоптенко В. Р.

Львівський національний університет імені Івана Франка

*Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Сьогодні технологічні катастрофи – це одна з глобальних проблем людства. З кожним днем вони стають більш глобальними і потужними поряд з розвитком науки і техніки. Наслідки цих катастроф, в більшості випадків, незворотні. У гонитві за комфортом і багатством люди не звертають уваги на наслідки цієї гонки і самі ж страждають через це. Уникнути цих катастроф не вдасться, але можливе зменшення їх кількості, за рахунок більш розумного і раціонального підходу людини до своєї діяльності.

Актуальність досліджень технологічних катастроф зумовлена тим, що в сучасних умовах у всіх видах діяльності людини, що несуть загрозу навколишньому середовищі, необхідно приділяти велику увагу аналізу помилок минулих років і в майбутньому намагатися уникати аналогічних дій, які вже стали частиною гіркого досвіду людства.

Ряд вчених присвятили свою наукову діяльність тому, щоб дослідити найбільші техногенні катастрофи за весь період діяльності людини, з'ясувати їх причини та наслідки. Аналізуючи статистичні данні, дослідники констатують і навіть прогнозують всезростаючу роль техногенних катастроф.

Варто визначити окремі з них.

Баррі Тернер (Barry A. Turner) і Нік Піджен (Nick F. Pidgeon) проаналізували причини виникнення техногенних катастроф останнього десятиліття і виклали свої висновки у книзі «Рукотворне Лихо» (Man-Made Disasters). Американський професор фізики Гарольд Льюїс (HW Lewis), автор масштабного дослідження «Технологічний Ризик» (Technological Risk), стверджує, що на протязі людської історії увагу привертала, катастрофи середнього масштабу і «за кадром» опинялися значно більша кількість [1]. Відомий британський астроном сер Мартін Піз, автор апокаліптичної книги «Наш Останній Час» (Our Final Hour: A Scientist's Warning: How Terror, Error, and Environmental Disaster Threaten Humankind's Future In This Century-On Earth and Beyond) зокрема, вважає, що людство саме собі копає могилу [2]. Американський дослідник Джон Леслі, автор книги «Кінець Світу» (The End of the World: The Science and Ethics of Human Extinction), проаналізував безліч сценаріїв катастроф і прийшов до висновку, що у людства 30% і шанси бути повністю знищеним упродовж наступних 500 років.

Перш за все, через втрату контролю над технологіями, наприклад, світ може зникнути в результаті атомної війни, череди ядерних катастроф, появи неконтрольованих машин і механізмів, втрати контролю над штучно зробленими отруйними хімічними або біологічними сполуками та ін. Кожна техногенна катастрофа по-своєму унікальна.

Однак є і загальні причини, які стоять за катастрофами цього роду. Американський дослідник Лі Девіс, автор довідника «Рукотворні Катастрофи», перераховує їх у такому порядку: Дурість, Недбалість і Користь.

На думку Девіса, так званий «людський фактор» техногенних катастроф практично цілком зводиться саме до цих обставин.

Отже, найбільш поширеними причинами є антропогенні чинники (порушення технологічного процесу виробництва, помилки проектування, порушення правил обслуговування та експлуатації транспортних засобів та об'єктів техногенних виробництв, правил техніки безпеки, терористичні акти). Залежно від наслідків, техногенні катастрофи можуть переростати в екологічні або гуманітарні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Technology – Risk assessment. Edition Notes. Includes index. Statement, H. W. Lewis. Classifications. LC Classifications.
2. Sir Martin Rees, Our Final Hour: A Scientist's Warning: How Terror, Error, and Environmental Disaster Threaten Humankind's Future In This Century – On Earth and Beyond (2003).

МАСШТАБНІ ПОВІТРЯНІ КАТАСТРОФИ

Ягмур А. В.

*Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Нині «стали нормою» повідомлення зі ЗМІ про масштабні повітряні катастрофи, хоча ще декілька десятиліть тому подібні події обов'язково ставали основними новинами на довгий час.

Серія страшних аварій стала причиною того, що світ на кілька десятиліть практично повністю втратив інтерес до дирижаблів. Відродження дирижаблів (вони значно більш економічні, ніж літаки, не мають потреби в аеродромах і здатні перевозити значні вантажі) почалося лише в середині 1990-х років. Першою в історії повітряною катастрофою, що спричинила численні жертви, стала пожежа на борту німецького чотиримоторного дирижабля LZ-18, сталося 17 жовтня

1913 року. Ця аварія забрала життя всіх 28 чоловік, які знаходилися на борту, в тому числі і самого Пріцкера. Експерти встановили, що причиною катастрофи був розрив у корпусі дирижабля. Витікав через тріщину водень при контакті з вихлопними газами розташованого поблизу мотора загорівся і запалив обшивку. З подібної причини загинув і дирижабль французьких ВМС Dixmude, повітряний корабель німецької споруди, який Франція отримала після перемоги у Першій Світовій війні в рахунок німецьких репарацій. 21 грудня 1923 р. під час польоту над Середземним морем поблизу алжирського узбережжя корабель потрапив у грозові хмари і згорів від удару блискавки, забравши життя всіх 52 осіб екіпажу [1].

У тому ж 1923 році в США вступив в дію військово-морської цепелін Shenandoah, перший в світі дирижабль, заповнений не горючим воднем, а вогнетривким гелієм. У 1924 році він здійснив рекордний за протяжністю та тривалістю безпосадовчий рейс по круговому маршруту від Східного до Західного узбережжя США і назад, пролетівши за 465 годин майже 15 тис. км. У 1925 році під час польоту над штатом Огайо дирижабль потрапив в зону сильної турбулентності і фактично розвалився в повітрі. На борту корабля знаходилися 42 людини, з яких 14 загинули. Американська преса звинуватила у цій катастрофі морського міністра Кертіса Вілбура, який в погану погоду послав корабель в суто пропагандистський політ над містами Середнього Заходу. Така ж доля спіткала інший великий гелієвий цепелін американського флоту Akron, побудований в 1931 році [2]. У 1933 році він потрапив в шторм, через помилки пілотів втратив управління і впав у воду недалеко від узбережжя штату Нью-Джерсі. Екіпаж цепеліна складався з 76 осіб, з яких вдалося врятувати тільки трьох. Серед всіх подібних аварій найвідомішою є загибель велетенського німецького пасажирського водневого цепеліна Hindenburg, світового рекорсмена серед дирижаблів за габаритами і швидкості. Він був побудований для повітряного сполучення між Німеччиною та США і в одному тільки 1936 зробив десять трансатлантичних рейсів. У 1937 році перетнув Атлантику «Гінденбург» почав зниження до причальної щогли, встановленої посеред поля поблизу міста Лейкхорст в штаті Нью-Джерсі. Виконуючи цей маневр, корабель раптово загорівся і вибухнув. Причини вибуху «Гінденбурга» остаточно не встановлені і понині.

До 1930-х рр. число жертв літакових аварій було (порівняно із іншими аваріями) невеликим. Перша дійсно велика авіакатастрофа сталася в СРСР 18 травня 1935 року. У той день загинув найбільший у світі літак АНТ-20 «Максим Горький», спроектований в ЦАГІ під керівництвом О. М. Туполева. Здійснюючи демонстраційний політ у московському небі, велетенська восьмимоторна машина зіткнулася з винищувачем І-5, який виконував навколо «Максима Горького» фігури вищого пілотажу. Роблячи ці заборонені правилами безпеки екзерсиси, винищувач втратив швидкість і вдарив АНТ-20 в хвостову частину

фюзеляжу. Гігантський літак зруйнувався в повітрі. Всі 45 чоловік, які знаходилися на борту АНТ-20, загинули. Така ж доля спіткала і пілота І-5. Пізніше було збудовано ще один АНТ-20, на цей раз шестимоторний. У 1937 р. – 41 роках він виконував пасажирські рейси на лінії Москва – Мінеральні Води, а з початком війни був перебазований в Середню Азію. У 1942 році літак розбився при польоті з Чарджоу в Ташкент, загинули 26 пасажирів і 10 членів екіпажу. Комісія з розслідування встановила, що під час аварії пілота за штурвалом не було, чому – залишається тільки гадати.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. The Missing Dixmude. Times [London, England] 28 Dec. 1923: 8. The Times Digital Archive. Web. 10 July 2013.
2. Fleet Problems Offer Opportunities / U.S. Naval Institute. URL: usni.org.

ПІДГОТОВКА ТА ПРОВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ В СИСТЕМІ ДСНС УКРАЇНИ

Яковенко О. С.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Основними формами здійснення інформаційних заходів є: інформування (інформаційна година); тематична, цільова, колективна бесіди.

Інформування (інформаційна година) – це одна з обов'язкових та найбільш оперативних форм інформаційно-пропагандистської роботи. Проводиться з метою ознайомлення особового складу з внутрішніми та міжнародними подіями, роз'яснення завдань, які стоять перед ДСНС, органами і підрозділами цивільного захисту, спрямування зусиль особового складу на їх якісне виконання.

Визначена в плані тематика інформування повинна відображати суть суспільно-політичного та соціально-економічного становища в державі, внутрішньої та зовнішньої політики України, задач ДСНС та органів і підрозділів цивільного захисту з попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій, а також найбільш значимі події, які відбулися в історії українського народу та в наш час.

Інформування можуть бути тематичними, присвяченими окремим подіям, загальними, правовими.

Тематичні інформування присвячені видатним подіям історичної спадщини української держави, діячам мистецтва, літератури чи театру, державним, релігійним та міжнародним святам, подіям, що

відбуваються в країнах світу, державі. Проводиться як правило по одній окремій темі.

Підготовка до інформування починається із з'ясування суті теми, її важливості і місця в загальній системі виховання особового складу, змісту і кола питань, які вона охоплює.

При підготовці теми інформування (як і тематичної групової бесіди) здійснюється попереднє ознайомлення з джерелами, в яких міститься матеріал; складання певного плану і тез майбутнього виступу, добір додаткового фактичного матеріалу, прикладів, цифрових фактів, інших аргументів; обміркування порядку, логіки (викладення змісту теми; розрахунок часу).

Саме інформування починається з оголошення теми, показу її актуальності та злободенності. Викладення змісту теми має інформаційно-пояснювальний характер. В окремих випадках може використовуватися метод обговорення. Обов'язковим при проведенні інформування є використання політичної карти світу та адміністративної карти України, на яких демонструється регіон чи місто події, що освітлюється.

Виступаючий має додержуватися таких вимог: оперативно регулювати темп викладення; адаптувати зміст матеріалу відповідно до рівня слухачів; частіше вдаватися до необхідної і більш зрозумілої для особового складу аргументації, уважно стежити за слухачами і при необхідності, повторювати деякі положення теми.

Інформування може завершуватися або загальним висновком з теми, або визначенням завдань, які впливають з того, що було сказано під час викладення теми. Бажано також залишати 2–3 хвилини для відповідей на запитання.

На загальному інформуванні при розгляді суспільно-політичних і соціально-економічних тем в першу чергу подаються найбільш важливі події, які відбулися в житті країни (Укази Президента України, постанови Верховної Ради, рішення Уряду) та пов'язуються із завданнями, які стоять перед ДСНС. Далі розглядаються події, які відбулися в ближньому та дальньому зарубіжжі, та дається їм оцінка. Бажано відзначити, в якій мірі розглянуті події впливають на виконання завдань органами і підрозділами цивільного захисту.

Зміст правового інформування передбачає доведення і визначення механізмів виконання особовим складом вимог державних законодавчих актів, що стосуються питань життєдіяльності ДСНС, наказів і розпоряджень з питань юридичної відповідальності, правопорядку і дисципліни.

Під час підготовки до правового інформування необхідно підібрати і уважно вивчити всі нормативно-правові акти, що стосуються питання, яке розглядається, а також проконсультуватися у юристів, інших посадових осіб. При викладенні матеріалу рекомендується демонструвати у надрукованому вигляді відповідні

закони, розпорядження і накази, які згадуються під час інформування та вказати, де вони опубліковані.

Коллективна бесіда допомагає оперативно реагувати на питання, що хвилюють особовий склад, безперервно впливати на їх свідомість. Разом з тим, бесіда є найбільш доступною формою агітації. Уміле її проведення дає можливість повно враховувати запити, побажання слухачів, їх індивідуальні особливості і тим самим досягти найбільшого соціального впливу.

Характерною ознакою бесіди є те, що в ній активну роль грають і той, хто її проводить, і слухачі. У ході бесіди задаються питання, робляться зауваження, висловлюються різні думки, що сприяє розвитку обговорення по суті питань. Провідна роль ведучого бесіду полягає в тому, щоб спрямувати цю розмову у необхідне русло, викликати слухачів на відвертий обмін думками, впевнено і аргументовано відповісти на поставлені запитання.

За допомогою бесід розвивається активність особового складу, пробуджується інтерес до питань життя країни. Важливим є те, що бесіда служить істотним джерелом інформації про стан справ у підрозділі, про настрої, потреби та запити особового складу.

Тематика бесід широка і різноманітна. Немає такої проблеми економічного чи морально-етичного характеру, якою б не цікавився особовий склад. Вміти швидко відгукуватись на його запити, правильно вибрати тему для розмови.

Бесіди з найбільш важливих і актуальних тем намічаються заздалегідь і включаються в план соціально-гуманітарної роботи. У бесіді не можна уникати складних, гострих питань. На них необхідно відповідати відверто, принципово, проявляти турботу про правильне розуміння особовим складом суті порушених питань. Недопустимим є прямий переказ загальновідомих істин.

Неодмінною вимогою до бесіди є її тісний зв'язок із життям, із конкретними завданнями, які вирішуються підрозділом. Це робить бесіду предметною і цілеспрямованою. Висока ефективність бесіди забезпечується в тому випадку, коли вона відзначається щирістю, невимушеністю, доброзичливістю і повагою до людей.

Проводяться бесіди, як правило, 2–3 рази на місяць керівним складом органу чи підрозділу цивільного захисту. Підготовка до бесіди складається, головним чином, із підбору і всебічного вивчення матеріалу за темою, складання планів бесіди, підбору і аналізу фактів, прикладів із життя органу чи підрозділу цивільного захисту.

Важливе значення має культура мови. При підготовці до бесіди заздалегідь обмірковується кожне слово, кожна фраза, щоб викласти матеріал доступно, ясно і живо, добитись глибокого засвоєння необхідних висновків. Надмірна завантаженість бесіди цитатами, цифрами, складними таблицями, діаграмами і схемами робить мову такою, що важко сприймається аудиторією.

У ході бесід, як правило, використовуються психологічні, мовні, смислові прийоми. Оволодіння цими прийомами значно полегшить проведення бесіди.

До психологічних прийомів належить вміння помічати і враховувати такі психологічні фактори, як нервово напруження аудиторії, її емоційний стан. Слід застосовувати особисті звернення (на ім'я, ім'я та по батькові, по прізвищу або по званню), актуалізацію особистого досвіду з минулих ситуацій, звернення за порадою. Суттєвою є відвертість постановки питань, прийом «стимулювання уявлення» та багато іншого.

До мовних прийомів слід віднести інтонацію, збільшення фраз, надання їм значущості, чіткості, зміна ритму мови, точність, карбованість мови, логічну загостреність, підвищену доведеність та простоту, гру аналогіями тощо. Ефективним є використання підтексту бесіди, що розгортається.

Важливе значення в бесіді має також заключна частина. У ній підсумовується, узагальнюється все сказане, чітко сказане, чітко і ясно формулюються висновки.

Отже, важливим напрямком виховного впливу на особистість працівника ДСНС та колектив органу чи підрозділу цивільного захисту є інформаційна година та колективні чи індивідуальні бесіди. Саме ці форми інформаційних заходів дають можливість оперативно реагувати на питання, що хвилюють особовий склад, роз'яснювати завдання, які стоять перед ДСНС, органами і підрозділами цивільного захисту, спрямовувати зусилля особового складу на їх якісне виконання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Томіленко А. Г. Формування професійної культури курсантів під час вивчення курсу історії України (на прикладі навчального закладу Управління Державної пожежної охорони) // Проблеми освіти. К.: ІЗМН, 1998. Вип. 9. С. 126–129.

2. Бугаєнко Л. П., Грушицька І. Б. Методичні рекомендації з питань організації виховної роботи.; Одес. нац. політехн. ун-т, Одес. автомоб.-дор. коледж. Одеса: Астропринт, 2010.

3. Ортинський В. Л., Ряшко В. І. Естетичне виховання курсантів у вищих навчальних закладах МВС України: навч.-метод. посіб. Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: ЛьвДУВС, 2011.

PRACA SOCJALNA W TERAŻNIEJSZOŚCI

Danylchenko N. A.

Doradca naukowy – Ocheretiany V. V.

Czerkaski Instytut Bezpieczeństwa Pożarowego nazwany imieniem Bohaterów Czarnobyla Narodowego Uniwersytetu Obrony Cywilnej Ukrainy

W Socjologii. Rozwoju problematyki i metod, książce, której wpływ na wyobraźnię kolejnych pokoleń socjologów jest nie do przecenienia, Jan Szczepański przywołał m.in. postać Thomasa Chalmersa, który w pierwszych dekadach XIX wieku prowadził publikacyjną i praktyczną działalność socjalno-pomocową. Określany przez swoich rodaków jako «ulubiony syn Szkocji», w kręgu socjologów europejskich bywa określany jako twórca nowoczesnej pracy socjalnej. Dla amerykańskich badaczy tych zjawisk pierwotne korzenie social work, w tym korzenie socjologiczne, są inne.

Współcześnie odnaleźć można pracę socjalną na trzech poziomach: makro-, mezo- i mikrospołecznym. Praca socjalna realizowana na poziomie najwyższym poszukuje rozwiązań problemów społecznych, włączając się w proces przygotowywania reform i zmian w obrębie szerszych systemów instytucjonalnych, usług i polityk sektorowych mających wpływ na życie jednostki, grupy społeczności (działania pośrednie). Makropraktycy mogą inspirować/przygotowywać programy naprawcze i formułować zadania dla sfery socjalnej definiowane w ramach polityki społecznej przez władze centralne (częściowo także przez samorząd regionalny), a także pełnić rolę organizatorów społeczności lub analityków (identyfikacja kluczowych obszarów wymagających zmian) oraz rzeczników zmian legislacyjnych (aktywność na arenie politycznej, lobbying) [2]. W ten sposób praca socjalna może ułatwiać administracji publicznej i jej partnerom społecznym uzgodnienie oraz wyznaczenie obszarów promowanych i chronionych w polityce społecznej, dysponentom środków publicznych za dostarczać może danych umożliwiających kierowanie adekwatnych do potrzeb nakładów na realizację konkretnych programów i racjonalne wykorzystanie zasobów (także poza sektorem publicznym). Z kolei na poziomie mezo podejmowane są działania bezpośrednie (łączenie ludzi i usług), gdy praca socjalna realizuje w konkretnej społeczności zadania polityki socjalnej instytucji samorządu terytorialnego (własne i zamawiane). Natomiast działania bezpośrednie podejmowane na poziomie mikrospołecznym są domeną klasycznej pracy socjalnej z indywidualnym przypadkiem, jedną z form działalności realizowanej z udziałem adresatów świadczeń usług, identyfikującej i rozwiązującej problemy osób/rodzin i małych grup, a także przywracającej/wzmacniającej ich funkcjonowanie oraz jakość życia (w USA i wielu krajach europejskich współcześnie praktykowana jako kliniczna praca socjalna) [1].

Potoczne, poniekąd konwencjonalne, stanowisko można sprowadzić do takiej najprostszej formuły, że socjologia jest dyscypliną podstawową, a praca socjalna stosowaną; że ze strony socjologicznej pochodzą przede wszystkim ujęcia teoretyczno-metodologiczne, a w obszarze pracy socjalnej są one przekuwane i wykorzystywane praktycznie. Jest to stanowisko zasadniczo trafne, ale mechanizmy współpracy są jednak nieco bardziej złożone. Tym bardziej warto je rozwijać [1].

Zarówno za granicą, jak i w naszym kraju pojawiło się szereg książek i innego rodzaju publikacji już w samych tytułach sygnalizujących współwystępowanie, wzajemne wzmacnianie się obu dyscyplin. Piszemy «dyscyplin», gdyż ich autonomiczny, akademicko rozwinięty charakter w skali międzynarodowej nie budzi żadnych wątpliwości.

Zadania realizowane przez pracowników socjalnych na poszczególnych piętrach funkcjonalnych praktyki (makro-, mezo-, mikrospołecznym) oraz w ramach zróżnicowanych modeli praktyki socjalnej mogą się przenikać, a ich realizatorzy znajdować się na pierwszej linii działań pomocowych, wymagających profesjonalnej współpracy oraz integrowania interdyscyplinarnych metod i technik działań interwencyjno-naprawczych, służących korekcie lub zapobieganiu psychospołecznym dysfunkcjom, deficytom i niedoborom o charakterze zaburzeń psychoemocjonalnych i behawioralnych, zwiększających możliwości funkcjonowania jednostek w ich środowisku [3].

Praca z społecznością lokalną nie jest zadaniem łatwym, to stwierdzenie nie jest zaskoczeniem dla teoretyków i praktyków metody środowiskowej, bowiem każdy członek społeczności lokalnej posiada swoje indywidualne potrzeby, na które nakładają się potrzeby całej społeczności. Wydobyć z mieszkańców energii i siły niezbędnej do wprowadzenia zmian może stanowić nie lada wyzwanie, szczególnie w społecznościach określanych mianem trudnych. Niemniej jednak w każdym środowisku istnieje potencjał, który przez profesjonalną pracę można wydobyć. Podkreślić należy, że każde przedsięwzięcie, pracę należy rozpocząć od solidnej diagnozy potencjału i potrzeb społeczności. Rzetelna i dokładna stanowi połowę sukcesu i nie jest to wyłącznie truizm [2].

Cele pracy socjalnej wpisują się w najważniejsze kierunki aktywnej polityki społecznej: działania na rzecz integracji społeczno-zawodowej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. W pomocy społecznej aktywna polityka społeczna oznacza realizację jej ustawowych celów takich jak: aktywność i samodzielność życiowa, integracja ze środowiskiem, aktywność społeczna i działania samopomocowe. Istotna, jeśli nie najważniejsza, rola w realizacji tych działań przypada wykwalifikowanym pracownikom socjalnym, którzy powinni docierać do środowisk i osób najbardziej zagrożonych wykluczeniem społecznym i we współpracy z innymi służbami i partnerami podejmować działania aktywizujące [4].

Praca socjalna adresowana do osób i rodzin pomaga im w przezwyciężeniu trudności w funkcjonowaniu społeczno-zawodowym i daje wsparcie w rozwiązywaniu trudnych problemów poprzez podejmowanie

działań zmierzających do życiowego usamodzielnienia i integracji ze środowiskiem. Wobec takich osób konieczne jest skoordynowanie działań i zastosowanie zindywidualizowanych, dostosowanych do specyficznych potrzeb osoby aktywizowanej opcji aktywizacyjnych, szczególnie w sferze funkcjonowania społecznego tych osób. W tym procesie aktywizacyjnym w pomocy społecznej pracownik socjalny może pełnić rolę koordynatora.

Innowacje społeczne kierowane są wartościami oraz opierają się na otwar-tych relacjach międzyludzkich i partycypacji szerokich rzesz ludzi, instytucji, organizacji, ich efektem zaś są udane wdrożenia reform społecznych i systemów instytucjonalnych, zarówno w sektorze prywatnym, jak i publicznym (walorem i kryterium sukcesu jest replikowalność) [5].

Świat staje w obliczu zwiększonej presji potrzeb jednostek, grup społecznych oraz szerszych zbiorowości, wywoływanych coraz to nowymi i głębszymi kryzysami w gospodarce i finansach, a także poważnymi ograniczeniami budżetowymi w systemach zabezpieczenia społecznego. Rosnąca nierówno-waga między wymogami systemu gospodarczego i społecznego oraz możliwościami sprostania tym oczekiwaniom przez wiele jednostek i grup społecznie-wrażliwych (social vulnerability) stanowi barierę efektywności dotychczasowych programów wsparcia adresowanych do jednostek i grup w potrzebie.

SPIS LITERATURY

1. Wódz K., Gnieciak M., Łęcki K., Everyday Hardship. Patterns of resilience in the households living in poverty, Wydawnictwo Naukowe «Śląsk» Katowice, 2020.

2. Wódz K., Mandrysz W., Klimek, M., Potyczki z codziennością. Społeczność lokalna jako źródło. Z badań w województwie śląskim. Wydawnictwo Naukowe «Śląsk», Katowice, 2020.

3. Frysztacki K., Wokół pracy socjalnej. Od koncepcji i teorii do kontekstów empiryczno-aplikacyjnych, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2019.

4. Frysztacki K., Praca socjalna. 30 wykładów, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2019.

5. Grotowska-Leder J., Bunio-Mroczek P. (red.), Investing in Children. Innovative Solutions to Improve Children`s Well-Being, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2018.

Секція 2. Сучасна освіта: методологія, теорія і практика.
Роль соціально-гуманітарних дисциплін у системі вищої освіти.
Філософія та освіта: актуальні проблеми взаємодії.
Освіта в Україні: історичний досвід та виклики сьогодення.
Проблеми професійної підготовки спеціалістів у ЗВО.
Розвиток відомчої освіти: історія та сучасність.

**РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН
У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Анін І. М.

*Науковий керівник – Міненко О. В., кандидат філологічних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Однією з важливих проблем, що стоять перед системою вітчизняної освіти на сучасному етапі її розвитку є проблема підвищення якості підготовки фахівців.

Поєднання гуманітарної підготовки з професійною кваліфікацією майбутніх спеціалістів – одна з найактуальніших проблем діяльності вищих навчальних закладів.

А головним завданням кожного вищого навчального закладу – є навчання і виховання молоді особистості, яка зможе самостійно вирішувати складні політичні, економічні, соціальні, культурні та інші проблеми які з'являються у сучасному суспільстві. Для виконання цього завдання, важлива роль відводиться соціально-гуманітарним наукам, які формують особистість здобувача освіти відповідно до сучасних і реальних вимог нашого суспільства.

У ході сучасних соціальних трансформацій, соціально-гуманітарні науки певною мірою визначають життєздатність людини, молодого громадянина, який буде формувати та розвивати своє майбутнє і майбутнє своєї держави.

Соціально-гуманітарне осмислення цього феномену не може залишити осторонь науковців, які досліджують ці педагогічно-виховні питання з наукової точки зору, серед них: В. Андрущенко, Є. Горохова, А. Зоріна, Т. Колганова, В. Кузь, С. Никитина, В. Скотній, Н. Шип та інші.

Дослідники, спираючись на завдання вищої освіти та розкриваючи зміст і проблеми, які виникають при викладанні соціально-гуманітарних наук у сучасних умовах розвитку суспільства, доводять визначний вплив цих наук на формування особистості майбутнього фахівця, який повинен відповідати вимогам реального середовища, у якому він живе сьогодні та буде жити завтра.

Виходячи з цього, багато науковців своїх дослідженнях підкреслюють, що основі розвитку особистості студента під впливом соціально-гуманітарних навчальних дисциплін лежать милосердя, співчуття, загальнолюдські цінності, правопослушність, дружба, співробітництво і партнерство, замість репресій і диктату, ненасильницького колективізму, індивідуальний підхід до навчання та виховання кожної особистості, підвищення рівня її професійної діяльності.

В. Ціпко зазначає, що «За останні роки у житті українського народу відбулися значні зміни, «єдино вірна» картина світобудови й відношення до світу, яку засвоювали донедавна у вищих навчальних закладах трансформувалась на усвідомлення того, що палітра суспільних поглядів минулого й сьогодення, надзвичайно різноманітна. Тому, розібратись у розмаїтті концепцій та досягти справжнього сучасного розуміння фундаментальних основ людського буття, зрозуміти себе і всесвіт який тебе оточує, знайти своє місце у цьому світі, вірно сформувати свою особистість, яка є важливим елементом суспільства, є справою далеко не простою, вона вимагає від молоді чималих зусиль та наукового обґрунтування. ...» [2].

Навчальний процес у вузі повинен враховувати тенденції суспільного розвитку та психологію молоді, а форми і методи його реалізації – принципи демократії, академічних свобод, справедливості, конкуренції, контролю, дисципліни та відповідальності, спрямованих на досягнення кінцевого результату – «формування освіченої творчої особистості, становлення її фізичного та морального здоров'я» [3].

Сьогодні у вищих навчальних закладах суттєво змінюється уявлення про характер взаємовідносин між учасниками навчально-виховного процесу, затверджується стиль довіри, співпраці та співтворчості, відбувається зближення їх позицій. Тому необхідним є з'ясування та забезпечення сукупності умов для формування молоді людини, самореалізації її власних можливостей і здібностей кожного студента, орієнтуючи процес навчання на формування професійного «Я» майбутнього фахівця.

Як відомо соціально-гуманітарні науки завжди пов'язані з поняттям «гуманізму» – прогресивного напрямлення у суспільній думці, яке характеризується захистом гідності людини, її свободи та всебічного розвитку. Гуманістичний світогляд – це система поглядів, що історично змінюється, і визнає благо людини основним критерієм суспільства, характеризується інтересом людини до самої себе, до свого внутрішнього світу і до інших людей, які її оточують, та у праві кожного розвивати свої особисті здібності та задовольняти свої власні потреби.

Гуманізація суспільної свідомості є основною метою соціальногуманітарної освіти, яка впливає на формування особистості, здатної діяти, виходячи з основоположних моральних цінностей. Досягнення цієї основної мети визначає перед соціально-

гуманітарними навчальними дисциплінами рішення наступних завдань:

- допомогти молодій особистості усвідомити найважливіші гуманістичні цінності та традиції нашого суспільства;
- сприяти розумінню природи суспільних та міжособистісних відносин, їх соціокультурних та інших аспектів;
- оволодіти початковими знаннями про людину і суспільство;
- засвоїти певну суму знань, що лежать в основі формування особистої громадянської позиції, які допомагають виробити власну позицію;
- підготувати висококваліфікованого спеціаліста, компетентність якого буде сприяти процесам євроінтеграції України.

Великий педагог Я. А. Коменський стверджував, що навчальний заклад повинен бути, перш за все, майстернею людяності. А у вищих навчальних закладах нашої країни, протягом багатьох попередніх років намагаючись дати студенту певну суму знань та навичок, не приділяли уваги розвитку його духовності та інтелекту, в результаті чого навчання перестало бути процесом одухотворення.

Аналіз програм дисциплін суспільно-гуманітарного циклу дає можливість зазначити наступне: програми суспільно-гуманітарних предметів у ВНЗ спрямовані на подальший духовний розвиток молоді, допоможі їй в орієнтації у суспільстві та адаптації до суспільних змін, ознайомленні з культурною спадщиною людства.

Так, наприклад, метою курсу історії є розкрити особливості розвитку людського суспільства, соціально-економічних процесів. Концепція та структура курсу сприяє формуванню цілісного бачення епохи, що вивчається як у загальному масштабі, так і в окремих її явищах та процесах.

Українська мова є засобом і матеріалом формування і становлення особистості людини її інтелекту, волі, почуттів та формою буття. Мова є засобом спілкування між людьми, передання власного досвіду іншим і збагачення досвідом інших. Мова є тим знаряддям, що сприяє формуванню загальнокультурної компетентності.

Вивчення економіки сьогодні є необхідною складовою базової освіти. У системі економічних відносин кожен із нас виступає повноправним учасником господарського життя у країні та світі спочатку як споживач, а згодом як виробник товарів і послуг. Поза економікою не залишається ніхто. Тому знання цієї науки допоможуть зорієнтуватися у навколишньому світі, цілеспрямовано приймати раціональні рішення, виявляти свої сильні й слабкі сторони на ринку праці, спілкуватися на рівні з представниками інших країн, інших культур.

Основне призначення іноземної мови як предметної галузі – сприяти в оволодінні здобувачем освіти уміннями і навичками спілкуватися в усній і писемній формах відповідно до мотивів, цілей і соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях.

Головна мета навчання іноземної мови полягає у формуванні в студентів комунікативної компетенції, базою для якої є комунікативні уміння, сформовані на основі мовних знань і навичок.

Призначення суспільно-гуманітарних наук в процесі підготовки фахівця полягає в тому, щоб впливати на формування якостей його особистості, сприяти підвищенню загального культурного рівня тощо. Проте, разом з вище окресленими завданнями суспільно-гуманітарні дисципліни повинні бути інтегровані в загальну систему професійної підготовки, мати тісні міждисциплінарні зв'язки із профільними дисциплінами.

Отже, соціально-гуманітарні дисципліни виконують важливу ідеологічну і моральну функцію в суспільстві: сприяють професійному становленню особистості; визначають життєздатність людини, молодого громадянина, який буде формувати та розвивати своє майбутнє та майбутнє своєї держави. До європейської спільноти потрібно привести покоління розумних, освічених, професійно й духовно розвинених особистостей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Павленко А. Ю. Роль суспільно-гуманітарних дисциплін у створенні сензитивного середовища для формуванні загальнокультурної компетентності професійно-технічних навчальних закладів // Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Житомир, 22–23 травня 2014 р.) / За ред. О. А. Дубасенюк, В. А. Ковальчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 362–366.

2. Ціпко В. Роль соціально-гуманітарних наук у формуванні особистості студента вищого навчального закладу // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини; [голов. ред. Побірченко Н. С.]. Умань: УДПУ ім. Павла Тичини, 2006, Вип. 15. С. 34–42.

3. Державна національна програма «Освіта» / Україна ХХІ ст. К.: Райдуга, 1994.

4. Плавуцька О. П. Розвиток духовних цінностей студентів у ході вивчення дисциплін гуманітарного циклу // «Український 39 науковий журнал «Освіта регіону». Університет «Україна». К. Вид. 2, 2015. С. 149–152.

5. Проект Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020р. URL:
<http://www.nas.gov.ua/PresidiumMeeting/Documents/110330.pdf>.

ОСВІТА – СКЛАДОВА ДУХОВНОСТІ УКРАЇНИ

Бутенко К. О.

Науковий керівник – Очеретяний В. В.

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Творення, збереження і розвиток культури є головним змістом історичного процесу. Українська культура 90-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ ст. постала як узагальнене вираження творчих зусиль народу, його осягів у світорозумінні, моралі, релігії, художньому мисленні, науці й філософії. Вона відіграла вирішальну роль у формуванні сучасної української національної ідентичності та національному самоствердженні українського народу.

Протягом століть український етнос був субдомінантним в імперських державах. Імперська політика економічно, соціально, морально і духовно заохочували комплекс культурної неповноцінності української нації або й прямо придушувала її культуру. За несприятливих історичних умов перебування України в складі СРСР відбулося руйнування структур національної культури [3].

Культурно-освітнє відродження, яке розгорнулося на етапі перебудови і продовжилося вже в умовах досягнення Україною державності, показало, що творчі і духовні сили українського народу та його інтелектуального провуду не вичерпалися, і сьогодні ми є свідками процесів трансформації духовних цінностей та культурної політики незалежної держави. Розвиток культури на сучасному етапові функціонування України як вільної держави довів, що лише повноцінна і самобутня національна культура остаточно гарантує історичне буття етносу. Тому головним завданням національно-культурного відродження і стало подолання культурного колоніалізму України.

Наприкінці 1992 р. на Першому з'їзді педагогічних працівників України була затверджена Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)». Програму схвалили Уряд і Президент України. Її концептуальні засади передбачали кардинальну реконструкцію всієї системи освіти, починаючи з дошкільного виховання й закінчуючи підвищенням кваліфікації дипломованих спеціалістів [2].

Стратегічними завданнями реформування змісту освіти в Україні Програма визначила:

- вироблення державних стандартів формування системи та обсягу знань, умінь, навичок творчої діяльності, інших якостей особистості на різних освітніх і кваліфікаційних рівнях;

- забезпечення альтернативних можливостей для здобуття освіти відповідно до індивідуальних потреб і здібностей;

- органічне поєднання в змісті освіти його загальноосвітньої й фахової складових відповідно до освітніх рівнів та особливостей регіонів України;

- вивчення української мови в усіх навчально-виховних закладах, утвердження її як мови функціонування загальноосвітньої, професійної та вищої школи;

- орієнтацію на інтегральні курси, пошук нових підходів до структурування знань як засобу цілісного розуміння та пізнання світу;

- оптимальне поєднання гуманітарної та природничо-математичної складових освіти, теоретичних і практичних компонентів, класичної спадщини й сучасних досягнень наукової думки, органічний зв'язок з національною історією, культурою, традиціями;

- створення передумов для розвитку здібностей молоді, формування готовності й здатності до самоосвіти, широке застосування нових педагогічних та інформаційних технологій [4].

У галузі гуманітарної освіти було визначено такі основні напрями: формування гуманітарного мислення, опанування рідною, державною та іноземними мовами; прилучення до літератури, музики, образотворчого мистецтва, надбань народної творчості, здобутків української та світової культури; осмислення історичних фактів, подій і явищ, різноманітності шляхів людського розвитку; формування світоглядної, правової, моральної, політичної, художньо-естетичної, економічної, екологічної культури; утвердження пріоритетів здорового способу життя людини; відображення в змісті історичної освіти закономірностей історичного розвитку, широке вивчення українознавства, етнічної історії та етногенези українців, інших народів держави [4].

Наука в сучасній Україні є важливою складовою частиною духовної культури, формою суспільної свідомості, потенціал якої в Україні залишається порівняно високим. Активізації наукового пошуку сприяло створення та заснування наукових установ та інституцій, які стали локомотивом в організації академічної та прикладної науки в Україні. Водночас, в науковій сфері простежується і низка негативних тенденцій, зокрема: постійне зниження витрат на науку у внутрішньому валовому продукті, недостатня матеріальна база, обмежений доступ до новітньої наукової інформації, зниження ефективності функціонування наукових установ, внутрішній і зовнішній «відплив умів» [6].

Логіка суспільного розвитку сьогодні вимагає продовження структурного системного реформування освіти. Масштабність галузі, значна диференціація ступенів готовності різних ланок освіти до цих перетворень, запізнення із розробленням і впровадженням значного обсягу законодавчих та нормативних документів, брак належної взаємодії центру та регіонів об'єктивно уповільнюють і ускладнюють цей процес. Це змушує зробити висновок, що досягнення стабілізації

функціонування галузі, її адаптації й розвитку не може бути швидким і здійсненим лише можливостями галузі. Послідовне, еволюційне реформування системи освіти країни повинно відбуватися водночас із радикальними змінами в ставленні до освіти. Утвердження пріоритетності освіти вимагає принципових змін не лише в нормуванні фінансових витрат, а й у свідомості людей та суспільства загалом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічна наука і науковці в сучасній Україні. К., 1998.
2. Бокань В. А., Польовий Л. П. Історія культури України: Навч. посіб. Вид. 2-е допов. К.: МАУП, 2001.
3. Бондар М. Пріоритети трансформації української освіти // Мандрівець. 2002.
4. Вища освіта в Україні: Навчальний посібник / В. Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко, М. Ф. Степко. К., 2005.
5. Головний капітал України – її науковий потенціал // Освіта України. 2004.
6. Жулинський М. Г. Сучасне українське суспільство і наука // Гуманітарні науки. 2004.

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ДИТЯЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Васильєв Д. О.

*Науковий керівник – Рябоконт В. В., кандидат педагогічних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Форма організації навчання – спільна навчальна діяльність педагога і дітей, що здійснюється в певному порядку і встановленому режимі [1].

Саме від педагога залежить те, як дитина буде залучатися, або навпаки не залучатися до начального процесу, оскільки головною метою перш за все є зацікавити, показати дитині, що є інший світ, котрий досі був для неї невідомим.

Значною мірою вона виражає характер зв'язку між педагогом і дитиною, їхньої діяльності, місце заняття і режим його проведення. У дитячому садку використовують фронтальні, групові, індивідуально-групові, індивідуальні форми організації навчання. Головною вимогою у виборі форми організації навчання є необхідність сприяння дошкільникові у його бажанні навчатися. Як відомо, дитина розвивається тоді, коли вона переживає радість від процесу навчальної діяльності, здобутого результату.

Педагог повинен уміти визначати ступінь складності навчальних завдань, дбаючи, щоб навантаження було посилюючим для дошкільнят.

Важливо забезпечити особистісно-орієнтований стиль керівництва навчальною діяльністю дітей, не допускати зверхності, ігнорування їхніх інтересів, поверхових оцінок зусиль. Усе має бути спрямованим на те, щоб навчання було для них цікавим, особистісно значущим. «Зробити серйозне заняття для дитини захоплюючим – ось завдання початкового навчання», – стверджував К. Ушинський [2].

Саме такий підтип організації процесу діяльності як дитактична гра може використовуватися як окремий метод навчання, або у парі із іншим методом (розмова, застосування наочно-дійового матеріалу, використання декількох дидактичних ігор, що будуть змінювати одна одну). Таким чином дитина розвивається всебічно, усі знання, уміння, навички, які вона засвоює на ранньому етапі життя, можуть використовуватися активно у подальшому становленні її як особистості.

Педагог власне сам повинен розуміти, що для дитячої діяльності характерна рольова гра і відповідно до того мають використовуватися відповідні засоби, які будуть тільки підкреслювати основну ідею заняття. Він має допомогти дитині за рахунок дидактичних засобів показати наочність процесів, але більш у спрощеній формі. Оскільки не варто забувати, що від самої постаті вчителя так само багато залежить. Адже, при некомпетентності у питаннях на наступний раз батьки просто можуть перестати довіряти викладачу своїх дітей через те, що бачать, можливо, діти намагаються донести цю інформацію до тат і мам, що навчання із того не вийде.

Кожна дидактична гра має своє навчальне завдання, наприклад, ознайомити із властивостями і якостями предметів, порівняти предмети, явища тощо. Гра активізує довільні і мимовільні процеси сприймання, уваги, пам'яті. Якщо у ранньому віці майже всі заняття відбуваються у формі дидактичної гри, спрямованої на розвиток сенсорики, мовлення, ознайомлення з предметами і явищами дійсності, то для старших дошкільників вона набуває значення самостійної форми організації навчання. Найчастіше її використовують для закріплення знань, здобутих дітьми під час занять [1].

Відповідно до цілей дидактичної гри виокремлюють:

- Заняття із засвоєння нових знань. Головною метою є постановка пізнавальних завдань, активізація бажання до збагачення новими знаннями.

- Заняття із закріплення знань (заняття може проводитися як чітко до регламенту, так і у форматі стихійності). Переосмислення, формування власної думки відповідно до питання, узагальнення і структурування у відповідних символах, таблицях, умовиводах, іншому.

- Комплексні заняття. Передбачають повторення, закріплення, використання набутих завдань, умінь, навичок.

Вміло організована, продумана і проведена дидактична гра у результаті допомагає: активно сприймати предмети, об'єкти, людей, події, бути спостережливим, кмітливим, допитливим, вміло використовувати побачене і почуте раніше, робити спроби самостійно

доходити висновків, знаходити нове у знайомому та знайоме в новому; планувати свою пізнавальну діяльність, змінювати в разі необхідності свої плани, поведінку. Крім того, формує позитивне ставлення до навчання у майбутньому, адже, досягаючи певного пізнавального результату, дитина радіє зі своїх відкриттів, що, у свою чергу, мотивує її до надавання переваги новим, невідомим завданням, які потребують розумових зусиль.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Методи і форми організації навчання / Методи і форми організації навчання. URL: <https://studfile.net/preview/7946/page:18/>.
2. Форми організації навчання дітей дошкільного віку // Форми організації навчання дітей дошкільного віку. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/3620/97/>.

НОВА УКРАЇНЬКА ШКОЛА В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ОСВІТЬОГО ПРОСТОРУ

Вдовіченко М. С.

*Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки, головною метою якої стало створення школи, в якій буде приємно навчатись, і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті.

Реформу на створення Нової української школи розраховано на роки, адже неможливо швидко змінити освітню традицію, що існувала в Україні протягом десятиліть. Новий освітній Стандарт початкової освіти передбачає, що вчителі повинні використовувати у своїй роботі інші підходи. Саме тому протягом 2018–2019 років відбулося масштабне перенавчання вчителів початкової школи.

Ключова зміна для учнів стосується підходів до навчання та змісту освіти. Адже мета освітньої реформи – виховати інноватора та громадянина, який вміє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини [1].

Замість запам'ятовування фактів та понять учні повинні набувати компетентностей. Тобто, на думку освітніх теоретиків, в результаті такого навчання повинне сформуватися ядро знань, на яке будуть накладатись уміння цими знаннями користуватися, а також цінності та навички, що знадобляться випускникам української школи у професійному та приватному житті.

В результаті навчання школярі повинні оволодіти наступними компетентностями:

- вільне володіння державною мовою;
- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- математична компетентність;
- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- інноваційність;
- екологічна компетентність;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;
- навчання впродовж життя;
- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;
- культурна компетентність;
- підприємливість та фінансова грамотність [2].

Велика роль у практичній реалізації освітньої реформи покладається також і на вчителів. Так останнім буде надана можливість значно більшого вибору. Так, Міністерство освіти і науки пропонуватиме типові навчальні програми, проте будь-який учитель чи авторська група може доповнювати їх або створювати свої. Учитель буде лише обмежений Державним стандартом, у якому окреслено результати: що мають знати та вміти учні, закінчивши певний етап навчання. Шлях, який допоможе дійти до цих результатів, учитель визначатиме сам.

Також освітня реформа передбачає також кадрову автономію. Тепер директор школи може самостійно призначати своїх заступників, приймати на роботу та звільняти педагогічних працівників. Окрім того, директор школи обирається за конкурсом (не більше двох термінів підряд).

Одним із принципів Нової української школи стало партнерство не тільки між учнями і вчителями, а й між школою та батьками. Батьки отримали змогу створювати свої органи громадського самоврядування, а отже – впливати на освітній та виховний процеси.

Отже, співпраця між усіма учасниками освітнього процесу – учителів, учнів, адміністрацій та батьків – наріжний камінь, який допоможе досягти всіх інших результатів. Адже тільки так можливо втілити головну мету: змінити освітнє середовище, впровадити навчання для життя. І врешті – зробити українську школу відкритою, цікавою та сучасною.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Що таке Нова українська школа. URL: <https://zr.gov.ua/uk/page/scho-take-nova-ukrainska-shkola>.
2. Нова українська школа // Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.

НАОЧНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ПСИХОЛОГІЇ

Волошин Ю. А.

*Науковий керівник – Рябоконт В. В., кандидат педагогічних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного Університету цивільного захисту України*

Наочні методи навчання – це методи, для яких використовують образну мову викладання інформації. Тобто інформація доповнюється зоровими, слуховими, тактильними та іншими образами.

Наочні методи навчання можна поділити на такі групи:

- Метод ілюстрування;
- Метод демонстрування;
- Метод самостійного спостереження;
- Відеометод.

Метод ілюстрування – полягає у показі та сприйнятті предметів, явищ, процесів у їх символічному зображенні (плакати, малюнки, картини, карти, схеми та ін.).

Метод демонстрування – це метод, який передбачає ознайомлення із предметами, явищами, процесами у їх «природному» вигляді.

Метод спостереження – це наочний метод навчання, який передбачає цілеспрямоване сприйняття об'єктів, процесів чи явищ із свідомим фіксуванням змін, які відбуваються, та встановлення на цій основі взаємозв'язків, розкриття їх суті.

Відеометод – це найбільш сучасний метод, який передбачає використання відеоматеріалів [1, 104–105].

Хоч наочність є методом, який значно покращує ефективність викладання, він повинен відбуватись за певних умов. Наприклад, необхідність чітко виділяти головне при демонстрації інформації; продуманість викладання матеріалу; наочність необхідно вводити поступово, у відповідний момент [2].

Як і будь-який метод навчання, наочність має свої переваги та недоліки.

Серед переваг можна виділити високу ефективність, широку можливість застосування засобів наочності, більшу зацікавленість учнів та студентів у навчанні. Недоліками є: невідповідність змісту матеріалів, вікові особливості (молодшим школярам буде легше сприймати наочну інформацію в порівнянні з звичайною), перебір з використанням наочних методів навчання.

Без застосування наочності як основи навчання не можна добитися правильних уявлень про навколишній світ, розвинути мислення і мову [3], вона допомагає краще викладати новий матеріал, заохочує студентів та учнів до більш глибокого вивчення інформації.

У викладанні психології наочні методи мають також важливе значення. Широко використовуються такі засоби як: зображальні

засоби (картинки, малюнки, фотографії тощо), аудіовізуальні засоби (фільми, аудіозаписи, відеофрагменти), самостійні засоби (графіки, схеми, діаграми, таблиці) [4].

Предметна наочність – це демонстрація реальних предметів, явищ та процесів. У викладанні психології цей вид наочності застосовується у вигляді демонстрації макетів та приладів [5]. Наприклад, зображення макетів головного мозку, картинки тесту «Плями Роршаха» тощо.

Образотворча наочність – це демонстрація зображень предметів, явищ, процесів, а також теоретичних знань про них. Образотворча наочність може бути художня, символічна та текстова. Художня наочність у викладанні психології може застосовуватись у вигляді зображень людей в різних життєвих ситуаціях, проявів емоцій, відео різних психологічних експериментів тощо. Символічна або схематична наочність зазвичай полягає в демонстрації таблиць, схем, діаграм, графіків, на яких зображують систематизовані знання про певні теоретичні ідеї, психічні явища, співвідношення тих чи інших понять та їх залежності. Під текстовою наочністю мають на увазі написання або демонстрацію найбільш суттєвих елементів лекції або доповіді, певних дат, імен вчених, подій [5, 28].

Словесна наочність – це опис образів в мовній формі [5, 29]. Викладач може застосовувати словесну наочність для опису психічних явищ, понять, змісту експериментів, феноменів, загальної інформації психологічної науки.

Отже, наочні методи навчання мають широке застосування у викладанні саме психології. Не існує жодної галузі психологічної науки, для якої було б неможливе застосування наочності. Вона підвищує ефективність проведення занять для студентів, їхню мотивацію та зацікавленість у предметі та матеріалі, який вивчається.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чайка В. М. Основи дидактики: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2011. 240 с.
2. Карандашев В. Н. Методика преподавания психологии: навчальний посібник. СПб.: Питер, 2006.
3. Малафійк І. В. Дидактика: навчальний посібник. К.: Кондор, 2005. 397 с.
4. Шляхтун П. П. Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін : навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2011. 224 с.
5. Методика викладання курсу «Дитяча психологія» у вищій школі: навчальний посібник / В. А. Волкова. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 2016. 88 с.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ОСНОВА ЯКІСНИХ ЗМІН ВИЩОЇ ШКОЛИ

Даценко В. С.

*Науковий керівник – Дулгерова О. М., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Сучасні зміни які відбуваються в національній системі вищої освіти є результатом дії сукупності різноманітних чинників. Процес створення суспільства знань ставить сферу вищої освіти в центр не лише розвитку фундаментальної та прикладної науки, формування майбутніх соціальних та професійних еліт, він робить її в цілому відповідальною за інтерпретацію, розповсюдження та використання нового знання. Саме це надає особливого значення академічному співтовариству, способам його самоорганізації та соціальним ролям. Етика вищої школи, цінності, що лежать в основі її наукової та освітньої діяльності, принципи та правила взаємовідносин в кожному навчальному закладі, у викладацьких колективах, у взаємостосунках зі студентами є основою здатності академічної спільноти до дієвої саморегуляції та спроможності задовольнити запит суспільства. Таким чином усвідомлений моральний вибір, турбота про репутацію стають одним з основних механізмів внутрішньої саморегуляції професійної спільноти, визначають її етичні пріоритети, розстановку сил та логіку професійних комунікацій. Визначення власних моральних стандартів, їх постійне співставлення з кращими взірцями глобальної академічної культури, послідовне втілення в життя на кожному напрямі роботи вищого навчального закладу є виявом прагнення вітчизняної освітньої спільноти взяти на себе відповідальність.

Усе частіше в освітянській спільноті доводиться чути термін «academic integrity» або ж «академічна доброчесність». Це нове поняття в системі освіти на сьогоднішній день здобуло велику популярність. Сучасний студент із базовими знаннями англійської скаже, що витoki цієї концепції йдуть із заходу. І ця думка не буде хибною, адже в перекладі іменник integrity означає «довершеність, повнота, цілісність». У поєднанні з прикметником academic отримуємо ознаку належності до школи чи університету, процесів навчання та мислення.

Одним з основних завдань Закону України «Про Освіту» є удосконалення правових механізмів реалізації конституційного права громадян на рівний доступ до якісної освіти на всіх рівнях; створення умов для освіти особи упродовж життя (запровадження таких видів

освіти як формальної, неформальної та інформальної); удосконалення нормативно-правової бази освіти, у тому числі розроблення новітніх програм, зорієнтованих на модернізацію системи перепідготовки, підвищення кваліфікації та стажування педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівників навчальних закладів тощо. Вирішення цих завдань неможливе без дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками, а саме: посилення на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право; надання достовірної інформації про результати досліджень та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність; контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти.

Відповідно до статті 42 Закону України Про освіту яка присвячена академічній доброчесності зазначається, що академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Академічна доброчесність вимагає як від викладачів так і від здобувачів вищої освіти дотримання вимог етичних норм в процесі навчання. До проявів академічної доброчесності ми відносимо:

- *академічний плагіат* – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства; формою академічного плагіату є самоплагіат, що полягає у відтворенні без посилання на джерело інформації власних раніше опублікованих текстів;

- *фабрикація* – фальсифікація результатів досліджень, посилань, або будь-яких інших даних, що стосуються освітнього процесу;

- *обман* – надання завідомо неправдивої інформації стосовно власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу;

- *списування* – використання без відповідного дозволу зовнішніх джерел інформації під час оцінювання результатів навчання;

- *хабарництво* – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна чи послуг матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної вигоди в освітньому процесі.

Для якісної зміни системи вищої освіти необхідно розробити нові підходи до навчання та викладання, утвердити норми чесності та етичних цінностей в освітньому процесі і науковій діяльності, створити нові механізми побудови комунікації в закладах вищої освіти, що сприятиме формуванню високої академічної культури, носіями якої

будуть науково-педагогічні і наукові працівники та здобувачі освіти. Серед фундаментальних цінностей академічної доброчесності виділяють такі:

1. *Чесність* – академічні спільноти доброчесності просувають пошук істини й знання через інтелектуальну та особисту чесність у процесі навчання, викладання, наукових досліджень і надання сервісів по дорученню адміністрації.

2. *Довіра* – академічні спільноти доброчесності стимулюють і покладаються на клімат взаємної довіри. Клімат довіри заохочує і підтримує вільний обмін ідеями, який у свою чергу дає можливість науковим пошукам реалізуватися найповнішою мірою.

3. *Справедливість* – академічні спільноти доброчесності встановлюють чіткі й прозорі очікування, стандарти й практики для підтримання справедливості у стосунках між студентами, викладачами та адміністративним персоналом.

4. *Повага* – академічні спільноти доброчесності цінують інтерактивну, кооперативну та партисипативну природу навчання і пізнання. Вони шанують та вважають за належне розмаїття думок та ідей.

5. *Відповідальність* – академічні спільноти доброчесності покладаються на принципи особистої відповідальності, що підсилюється готовністю окремих осіб і груп подавати приклад відповідальної поведінки. Підтримують взаємно узгоджені стандарти, а також вживають належних заходів у випадку їхнього недотримання.

6. *Мужність* – для розбудови й підтримання академічних спільнот доброчесності потрібно більше, ніж просто вірити в фундаментальні цінності.

Трансформація цінностей від розмов про них до відповідних дій, їхнє відстоювання в умовах тиску і труднощів потребує рішучості, цілеспрямованості і мужності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку. Матеріали для ознайомлення з результатами проекту №49169. URL: <http://iro.org.ua/ua/main/research/22>.

2. Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

3. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? URL: <http://education-ua.org.ua/articles/930-akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontseptsiya-chi-dievij-instrument-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti>.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН НА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

Деменко Ю. В.

*Науковий керівник – Міненко О. В., кандидат філологічних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Навчання і виховання складають основу сучасної освіти, що разом з політичним, соціально-економічним та культурним рівнем життя, характеризує людське суспільство у певний історичний період його розвитку. Випускники вищих навчальних закладів, повинні бути наділені не лише фаховими знаннями, а й вмінням використовувати їх у сучасному середовищі, орієнтуватися в процесах, які виникають саме зараз, постійно удосконалюючи свої професійні здобутки. Основними завданнями кожного вищого навчального закладу – є навчання і виховання молоді особистості, яка зможе самостійно вирішувати складні соціальні, політичні, економічні, культурні та інші проблеми які з'являються у сучасному суспільстві. Для виконання цього завдання, важлива роль відводиться соціально-гуманітарним наукам, які дають уявлення та формують особистість студента до реальних, суворих вимог нашого сучасного суспільства.

Соціально-гуманітарні науки у значній мірі визначають життєздатність людини, молодого громадянина, який буде формувати та розвивати майбутнє своє і своєї держави. Соціально-гуманітарне осмислення, яке сприяє вихованню особистості студента за сучасних умов та потреб суспільства, не може залишити осторонь науковців, які досліджують ці педагогічно-виховні питання з наукової точки зору, серед них: В. Андрущенко, Є. Горохова, А. Зоріна, Т. Колганова, В. Кузь, С. Никитина, В. Скотній та інші. Дослідники, спираючись на завдання вищої освіти та розкриваючи зміст і проблеми які виникають при викладанні соціально-гуманітарних наук, доводять визначний вплив цих наук на формування особистості студента, майбутнього фахівця, який повинен відповідати вимогам реального середовища, у якому він живе сьогодні та буде жити завтра.

Отже, головною метою цієї статті є обґрунтування ролі соціально-гуманітарних наук як певної цілісної системи знань у формуванні нового типу особистості студента, який осмислюючи час у якому живе і головні питання, здатен застосувати потрібні знання та навички для успішної самореалізації.

Роль соціальних та гуманітарних наук іноді применшують, оскільки вони не ведуть до відкриттів технологічного значення. Однак є підстави такі міркування вважати помилковими. Соціально-гуманітарні науки виробляють знання та уявлення про суспільство, про минуле, сучасне та майбутнє; збагачують наше розуміння щодо

функціонування сучасної економіки або причини фінансових криз; допоможуть знайти відповіді на питання загального добробуту, стабільності та миру; забезпечують знання і досвід для вирішення конфліктів та досягнення миру шляхом співпраці, переговорів й спілкування.

Гуманізація навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах допомагає студентам оволодіти гуманістичними цінностями, загальнолюдською культурою, усвідомити значення людини у зміненні навколишнього світу і формувати високі моральні та етичні принципи. Вона впливає на підготовку широкоосвічених спеціалістів, інтелігентних осіб, які зможуть у майбутньому під впливом своєї професійної діяльності вирішувати складні науково-технічні та соціально-політичні завдання.

Протягом 90-х років ХХ століття у викладанні суспільних наук у вищих навчальних закладах відбулись значні зміни. До практики вищої школи запроваджувалась нова концепція викладання цих наук, яка була розроблена на Всесоюзній нараді суспільствознавців у вересні 1990 року та відображена у Постанові Держкомітету Радянського Союзу з народної освіти від 20 жовтня 1990 року «Про підготовку студентів вищих навчальних закладів країни з гуманітарних та суспільно-політичних наук». Ця Постанова декларувала «вільне самовизначення студентської молоді у світоглядних позиціях, духовних інтересах та цінностях» [1]. Вперше за всю історію радянського суспільства студент вищого навчального закладу офіційно отримав право на повний світоглядний суверенітет, на дійсну свободу своєї думки та слова. Тоді почали розуміти, що інакомислення – це не брутальна лайка, а нормальний стан суспільства. Вміти нею користуватися означало перетворювати суспільні науки у могутнє джерело істини та всебічного розвитку людського інтелекту і гуманізації всієї освіти.

Що ж являла собою плюралістична модель навчання суспільних наук у вищих навчальних закладах у 90-ті роки ХХ століття? Аналіз відповідних досліджень свідчить, що її рисами було:

- орієнтація навчального процесу, науково-дослідницького пошуку на загальнолюдські цінності та істини;
- спроба нового пояснення марксистсько-ленінської методології та пошуку її альтернативи;
- поступове формування нового (плюралістичного) типу взаємовідносин викладача і студента, що заснований на принципах педагогічного співробітництва та демократичного впливу на студентів, їх світогляд, судження, відповідальність та високий рівень самоконтролю.

Слід зазначити, що освіта без виховання не здатна сформувати повноцінного професіонала й громадянина. Виховання загалом посідає важливе місце у системі соціальних зв'язків і впливів на індивіда, є засобом соціалізації людини. В педагогічній літературі виховання

трактується як свідомий соціальний вплив на індивіда з метою підготовки його до виконання тієї чи іншої суспільної ролі, формування у нього необхідних для цього якостей.

Саме цикл соціально-гуманітарних дисциплін у вищому навчальному закладі тією чи іншою мірою реалізує завдання формування системи політичних, соціальних знань студентів. Значний вплив на формування культури студентів мають такі навчальні дисципліни, як філософія, політологія, соціологія, історії України, правознавство, політична психологія, конфліктологія та ін. Кожна з названих дисциплін має своє окреме конкретне місце і завдання в системі освіти і виховання у вузі. Але ефективність виховання буде досягнута лише за умови взаємодії, взаємовпливу, взаємопов'язаності знань, які молодь отримує у вузі.

Розглянувши вплив соціально-гуманітарних дисциплін у системі вищої освіти, можна сказати що, ці науки відіграють особливу роль і завжди є важливою частиною людської історії та культури, вони впливають на розвиток у студентів широти поглядів, спостережень, творчих здібностей. Знання, отримані ними у результаті пізнання соціальних та гуманітарних наук, допомагають молодій особистості розвивати свій духовний потенціал, розширювати свій кругозір, збагачуватись різною науково-пізнавальною інформацією, вони сприяють знаходженню нових галузей дослідження, збільшуючи пізнавальні можливості студентів. Соціально-гуманітарні науки доводять, що кожна особа пізнаючи ці знання може розвивати свої здібності та повністю реалізовувати свій творчий і особистий потенціал, але за однієї умови, якщо сама цього забажає.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Скиба В. И. Политология: Теория и методика учебного курса: Учеб. Пособие. К.: УМК ВО, 1991.

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДТРИМЦІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Димарчук О. В.

*Науковий керівник – Потапюк Л. М., кандидат педагогічних наук,
доцент*

Луцький національний технічний університет

Реформування вітчизняної інклюзивної освіти загалом і системи управління її якістю, зокрема, потребують модернізації освітнього процесу. Успішне виконання завдань інклюзивної освіти безпосередньо залежить від ефективності дидактичних методів та інноваційних розвивальних технологій. У такому контексті вкрай важливим є питання професійних кадрів (педагогічних, технічних),

здатних до широкого використання інформаційно-комунікаційних (ІКТ) та асистивних технологій (АТ), їх налаштування, навчання користувачів з подальшим коригуванням. Без реалізації цих ключових позицій використання асистивних технологій здебільшого виявляється неефективним.

«Інформаційно-комунікаційні технології є соціально значущим нормативним документом щодо забезпечення прав людей з особливими потребами. Зміст положення визначає цифрову доступність асистивних технологій, націлює на те, щоб значний потенціал ІКТ у галузі нових асистивних рішень використовувався на користь осіб з особливими освітніми потребами [1]».

Прийняття та використання асистивних технологій стає популярним і вимагає уваги як сім'ї, так і фахівців. АТ сприяють поліпшенню інтелектуального потенціалу дітей з особливими освітніми потребами, допомагає стати більш успішними в школі, а також, досягти самостійності в повсякденному житті. На сьогоднішній день є великі можливості і нові технології для дітей з ООП, які в минулому були недоступні. Асистивні технології, включаючи пристрої, програмне забезпечення, записи і багато іншого, можуть збільшувати, підтримувати або підвищувати можливості людей цієї категорії. Ефективність упровадження цих технологій визначається їх фактичним використанням, доступністю для користувачів, ступенем їх задоволення. Важливо, щоб такі засоби розроблялися з урахуванням конкретних потреб осіб із ОПП, були доступними при створенні, придбанні та обслуговуванні; простими, надійними та якісними у використанні, що зазвичай досягається шляхом залучення потенційних користувачів на всіх етапах проектування і розробки.

Ми погоджуємось з Т. Бондаренко, яка вважає, що «асистивні або компенсаційні технології включають в себе інструменти та ресурси, використання яких дозволяє ефективніше проявляти себе учням з особливими освітніми потребами не тільки у навчанні, а й у соціальному середовищі [2]».

Асистивні технології – необхідна умова успішного навчання осіб з ООП. До асистивних технологій відносять апаратне забезпечення, програмні та інші засоби, використання яких дозволяє розширити можливості осіб з особливими освітніми потребами в процесі прийому інформації, їх адаптації до умов життя і соціальної інтеграції. Особи з порушеннями зору можуть використовувати такі засоби, як: сканування тексту з мовним виведенням, екранні лупи (збільшувачі), програми читання інформації з екрану, голосові калькулятори, синтезатори мови для читання тексту, брайлівські дисплеї і принтери, тифлокомп'ютери та ін.

Таким чином, перераховані асистивні технології є важливими, але не основними засобами, спрямованими на посилення, підтримку і покращення функціональних можливостей осіб з порушеннями зору в процесі інклюзивного навчання. Розробка різноманітних комплексних

програм індивідуального супроводу осіб з ООП у закладі освіти – перспективний напрям діяльності реабілітологів, спеціальних психологів і педагогів.

Слід зазначити, що навчання учнів з порушеннями зору вимагає від педагогів певної відповідальності, яка полягає у використанні особливих вимог щодо матеріалів технічної бази закладу, спеціальних освітніх програм, тифлотехнічних засобів навчання тощо.

Важливе значення асистивні технології мають під час фізичної активності осіб з порушеннями зору. Проте, ці технології поки що використовуються дуже рідко і тому потребують подальшого вивчення і дослідження.

Загально прийнято, що фізкультурні заняття з незрячими та слабозорими дітьми повинні, перш за все, сприяти: оволодінню навичками орієнтування в просторі, зміцненню здоров'я, підвищенню рівня фізичного стану, корекції фізичного розвитку, ліквідації скутості в рухах, тренуванню координаційної точності в рухах, вихованню почуття ритму і рівноваги. А отже, діти з порушеннями зору мають великі можливості для власного розвитку. Використання асистивних технологій підвищують їхню фізичну активність та сприяють успішній фізичній реабілітації. Застосування допоміжних технологій допомагає забезпечити корекцію рухових порушень і розвиток рухової активності.

Асистивні технології з розвитку рухової активності включають технічні засоби орієнтування, що подають сигналізаторам сигнали про наявні перешкоди, які впливають на слухове і тактильне сприйняття. Локатори, призначені для виявлення перешкод незрячого, використовують електромагнітний хвильовий спектр (світлове випромінювання або інфрачервоне) або хвилі як звукового, так і ультразвукового діапазону. Оптичні засоби щодо виявлення перешкод практично не використовуються, оскільки вони мають ряд недоліків: погано розпізнаються об'єкти зі скла, чутливість таких локаторів при сонячному світлі значно знижується та ін.

Особливої уваги заслуговує орієнтування незрячого в просторі. Для цього люди з порушеннями зору застосовують GPS-навігатор. Навігатор використовує мережу Інтернет, має клавіатуру Брайля і функцію розпізнавання голосу. Починаючи ходьбу, незрячий за допомогою клавіатури Брайля або голосом повідомляє, куди йому потрібно дістатися. Навігатор описує дорогу, подаючи мовні команди «через шість кроків поверніть наліво» і так далі. У ході пересування навігатор дає коротку інформацію про навколишню місцевість і будівлі, які розташовані поряд. При відхиленні від маршруту незрячий отримує мовний сигнал. Якщо він втратив орієнтування в просторі, за допомогою інтернет-зв'язку може зв'язатися з рідними або колегами по роботі [3].

Зараз існує чимало корисних інструментів, які призначені для допомоги дітям з особливими освітніми потребами. Зокрема, дані

технології допомагають учням розвивати самостійність при виконанні різноманітних завдань; брати участь в обговоренні проблемних ситуацій в класі; повноцінно взаємодіяти з однолітками і вчителями; отримувати доступ до навчальних матеріалів; забезпечувати високий рівень самостійності. Однак вибір правильних і кращих асистивних технологій для учнів з ООП вимагає обережності, часу і терпіння.

Отже, інформаційно-комунікаційні та асистивні технології мають велике значення для навчання осіб з особливими освітніми потребами. Асистивні технології можуть стати потужним інструментом у підтримці освіти та залучення учнів з особливими потребами до навчання. ІКТ і АТ підвищують швидкість виконання завдань і сприяють поліпшенню мотивації. Зазначені нами технології можуть виступати в якості підтримки навчання дітей з особливими потребами, що може зменшувати навантаження вчителів. АТ сприяють підвищенню рівня мотивації, усвідомленню рівних прав та можливостей, підвищують продуктивність в класі і вдома. Для кожного учня асистивні технології можуть бути одним із способів усунення труднощів у навчанні. На сьогоднішній день асистивні технології є надзвичайно перспективними і мають великий потенціал.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Постоян Т. Г. Асистивні технології у контексті інклюзивної освіти. *Габітус*. 2020. Випуск 12. Т. 2. С. 198–202.
2. Бондаренко Т. В. Використання інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення доступності і розвитку інклюзивної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Вип. 67. №5. С. 31–43.
3. Пальтов А. Е. Асситивные технологи как средство физической активности лиц с нарушениями зрения. *Коррекционная педагогика: теория и практика*. 2018. №3 (77). С. 42–48.

ЛІНГВІСТИЧНА СПЕЦИФІКА ДІЛОВОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Драгоненко Ю. І.

*Науковий керівник – Міненко О. В., кандидат філологічних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

В основі глобалізації, універсалізації та полікультуралізму лежить міжкультурне спілкування, яке в основному здійснюється інтернаціональною мовою, тобто англійською. Особливо широко використовується англійська мова у діловому спілкуванні для вирішення бізнесових проблем. Розширення зв'язків України з

зарубіжними партнерами робить нагальною потребу у висококваліфікованих спеціалістах. Актуальною стає підготовка фахівців, які б вміли брати активну участь у діловому спілкуванні іноземною мовою. Майбутні фахівці повинні набути навичок практичного оволодіння іноземною мовою в різних видах мовленнєвої діяльності в обсязі тематики, обумовленої професійними потребами; одержування новітньої фахової інформації через іноземні джерела; користування усним монологічним та діалогічним мовленням у межах побутової, суспільно-політичної, загальноекономічної та фахової тематики. Таким чином, метою навчання іноземної мови майбутніх спеціалістів є формування необхідної комунікативної спроможності в сферах професійного та ситуативного спілкування в усній і письмовій формах, розвиток комунікативних здібностей, мовленнєвотворчої діяльності іноземною мовою та підвищення загальної культури студента.

Поняття «ділова англійська мова» більшістю дослідників розглядається як «Business English», призначений для професійного спілкування економістів, менеджерів, банкірів тощо. У той же час аналіз розмовних тем, що пропонуються для спеціалістів згаданих вище професій, свідчить, що деякі з них є необхідними й для спеціалістів інших напрямів.

Англійська – невід’ємна мова бізнесу. Слід зазначити, чим general English і business English відрізняються одна від одної, крім того, що звичайна англійська мова широко використовується в повсякденному житті, а бізнес англійська вивчається і використовується для робочих моментів. Нижче наведена низка відмінностей, які потрібно брати до уваги:

1. Business English – це не стільки про вивчення нової мови з нуля, скільки про практичне її застосування в діловому та професійному контексті;

2. Вивчення business English передбачає комплексний, поглиблений підхід до написання ділових листів і ведення перемовин. Тобто розвиток нових знань і навичок на наявному фундаменті англійської, але не розвиток самого фундаменту;

3. Коли справа стосується general English, то всі учні повинні бути одного рівня. Хоча це і корисно, але не завжди є потреба для вивчення ділової англійської мови, оскільки акцент робиться на надбання конкретних навичок спілкування, які можуть застосовуватися на різних рівнях;

4. Різниця в підходах. Якщо під час вивчення general English можуть використовуватися різні методики і підходи, то підхід до вивчення business English заснований на вирішенні конкретних завдань, тобто на навчанні в процесі роботи. Учневі дається певне завдання у вигляді вправи, наприклад, написати електронного листа із заданою метою, в якому в нього є можливість застосувати свої нові знання англійської мови на практиці;

5. У *business English*, на відміну від *general English*, є низка спеціалізацій, до них відносяться юридична англійська, технічна англійська та англійська мова для різних інших спеціалізованих галузей діяльності, таких як туризм, нафтогазова галузь, банківська справа і фінанси, бухгалтерський облік, будівництво, військова промисловість і авіація. Залежно від сфери вашої роботи, захоплень, ви будете вивчати ту тему, яка вам потрібна.

Ділова англійська мова має цілу низку особливостей, які можуть здатися незначними, якщо ви їх знаєте і дуже відчутними в процесі спілкування з бізнес-партнерами, якщо ви їх втратили. Звернімося до них:

- значення повинності і дієслова *must, to be i to have*;

Ділове спілкування англійською мовою припускає, що вживати дієслово *must* ви будете тільки по відношенню до своїх підлеглих або по відношенню до спільних завдань, які потрібно виконати. Це дієслово використовується для формулювання наказів, тому його потрібно використовувати з обережністю:

Наприклад:

You must decide to Monday if you stay at our office or not. You are to prepare all the papers to sign them on Tuesday. – Ви зобов'язані підготувати всі документи на підпис до вівторка.

У спілкуванні з партнерами від цього дієслова краще зовсім відмовитися, використовуючи *to have i to be*. Таким чином, ви зможете позбутися від зайвої категоричності у висловлюваннях.

Наприклад:

Do you have to meet them at the station? – Вам потрібно зустріти їх на станції?

І навіть у випадку з використанням *to have* варто пам'ятати, що навіть це дієслово може додавати в пропозицію відтінок небажаність: «*So we have to work with you*».

- вираження прохання;

Найпоширенішими дієсловами, за допомогою яких ви можете висловити прохання в процесі ділового спілкування є *can (could), would, may, will*. Ці дієслова, як правило, використовуються в однакових ситуаціях:

Could you hold on a minute please? – хвилинку, будь ласка

May I pay in cash – можна розрахуватися готівкою?

Would you mind waiting? – вас не утруднить почекаати?

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Биконя О. П. Особливості навчання ділової англійської мови студентів економічних спеціальностей // Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка та психологія. К.: Видавничий центр КНЛУ, 2011. Вип. 20. С. 150–157.

2. Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської та української мов. Вінниця: Нова Книга, 2005. 224 с.

АКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Єрешко А. Г.

*Науковий керівник – Ненько Ю. П., доктор педагогічних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Однією з проблем сучасного освітнього процесу у закладах освіти є низька мотивація здобувачів, що знижує рівень засвоєння навчального матеріалу. Молодим людям, які мріють стати фахівцями в обраній галузі, складно співвіднести нову інформацію з майбутнім фахом. Слабкі базові знання і відсутність інтересу до навчальних дисциплін не лише призводять до зниження результативності при вивченні курсу, а й зменшують обсяг залишкових знань.

Основною метою підготовки фахівців ДСНС України є формування професійно підготовленої та відповідальної особистості, що поєднує фахові знання з громадянською відповідальністю, яка вмє ставити цілі й генерувати ідеї, знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, пов'язаних із невизначеністю і ризиком. Необхідність вдосконалення професійної підготовки офіцерських кадрів обумовлюють необхідність розробки та застосування інноваційних освітніх технологій. Застосування активних методів навчання дає змогу підвищити ступінь мотивації й зацікавленості здобувачів, зробити їхню активність на заняттях не епізодичною, а стійкою й цілеспрямованою, наблизити теоретичні знання до розв'язання практичних проблем, допомогти майбутньому фахівцю самостійно і творчо підходити до вироблення рішень за допомогою прямих і зворотних зв'язків з викладачем або під час колективного навчання [1].

Результати дослідження, проведеного в 1980-х рр. Національним тренінговим центром (штат Мериленд, США), отримали назву «піраміда навчання» [2], котра демонструє середній відсоток засвоєння знань в ході отримання інформації різними методами (рис. 1).

З позиції інших дослідників, традиційні методи навчання забезпечують більший обсяг знань, аніж інші методи, проте не забезпечують творчого рівня засвоєння; для закріплення отриманих знань необхідні такі форми, які підсилюють самостійну діяльність.

Основні інновації пов'язані сьогодні із застосуванням інтерактивних методів і технологій навчання, які передбачають таку організацію навчального процесу, при якій практично всі здобувачі залучені в процес пізнання [4]. Вони обмінюються інформацією, спільно розв'язують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють дії інших і свою власну поведінку, занурюються в реальну атмосферу ділового співробітництва. У порівнянні з традиційним навчанням, в інтерактивному змінюються традиційні ролі викладача і здобувача освіти.

Рис. 1. Піраміда навчання

Завданням педагога стає створення комфортних умов навчання, за яких курсанти або студенти, отримуючи конкретний результат, відчують свою успішність, інтелектуальну спроможність, виявляють ініціативу, що робить процес навчання більш продуктивним.

Відповідно до сучасної класифікації, активні методи навчання поділяються на неімітаційні та імітаційні, коли активація навчання відбувається через прямі та зворотні зв'язки між викладачем і здобувачем. До них відносяться проблемні лекції, практичні заняття та семінари, тематичні дискусії, презентації, консультації, мозкові атаки, вікторини, олімпіади, конференції тощо. Ці методи частіше використовуються на молодших курсах при вивченні базових дисциплін.

На відміну від класичної лекції, метою якої є систематизація знань з теми, що вивчається, проблемна лекція передбачає наявність переліку питань для обговорення і їх часового регламенту. Попереднє ознайомлення з окремими питаннями заняття зумовлює активізацію асоціативного мислення здобувачів, залучення їх до розв'язання навчальних задач, а також підвищує відсоток залишкових знань в майбутньому. Під час проблемної лекції здійснюється діагностика готовності здобувачів до засвоєння теми, постановка цілей, встановлення зв'язку між предметом вивчення й особистим і навчальним досвідом студентів і курсантів.

Проблемна лекція може бути особливо ефективна при вивченні тем, на які за навчальним планом відводиться незначна кількість годин. Такі теми при вивченні базових дисциплін носять, в основному, оглядовий характер і передбачають більш детальне опрацювання на спеціальних курсах, а в ході навчання зберігається переважно монологічний стиль спілкування викладача з аудиторією в поєднанні з елементами діалогу [5].

На інтерактивних практичних і лабораторних заняттях провідним є метод вирішення навчальних завдань на основі аналізу

конкретних (відомих) ситуацій. Функція методу «вправи» полягає в тому, щоб трансформувати частину знань на вміння і навички. Розвивальний ефект цього методу виражається в розширенні можливостей творчого самовираження особистості й формуванні різноманітних здібностей.

Важлива роль при проведенні лабораторних робіт відводиться мультимедійним технологіям, які полегшують процес запам'ятовування, дозволяють зробити заняття цікавішим, створити ілюзію присутності. Мультимедійні технології дозволяють використовувати анімацію, демонструвати експериментальні роботи в віртуальному вигляді, уповільнювати або прискорювати хімічні процеси, проводити небезпечні для демонстрації в лабораторії навчального закладу досліди. Водночас недоліком використання мультимедійних технологій при проведенні лабораторних робіт є те, що здобувачі не виконують їх своїми руками, а лише спостерігають за ним на екрані комп'ютера. Відтак, комп'ютерний експеримент і відео матеріали можуть бути використані тільки як доповнення до роботи в лабораторії, а після перегляду необхідно обговорити відео, виділити особливості процесу, знайти аналогії в реальному житті.

Тематична дискусія – це спосіб обговорення будь-якої проблеми в навчальній групі. Зазвичай теми для дискусії беруться з практики, використовуються історичні факти, створюється ситуація морального вибору та ін. Дискусії сприяють визначенню місця компетенцій в загальній структурі наукового знання і практичної діяльності, оцінюванню значущості отриманих знань і умінь для подальшого розвитку і становлення молодого фахівця. Тематичну дискусію можна поєднувати з традиційними формами навчання і використовувати її в кінці заняття як спосіб підсумовування і повторення матеріалу лекції.

Ефективними способами підвищення активності майбутніх фахівців є вікторини, конкурси та інші змагання, в яких в якості ігрового використовується навчальний матеріал. Ігрова ситуація сприяє залученню в умовну розважальну діяльність, що містить знання, вміння, навички.

У підсумку відзначимо, що роль викладача у формуванні фахівця в галузі пожежної безпеки та цивільного захисту в сучасних умовах полягає не тільки в тому, щоб передати йому/їй свої знання і вміння, а й створити банк знань, в якому кожен здобувач зможе знайти інформацію для саморозвитку і професійного зростання, а також створити за допомогою нових технологій навчання умови та можливості цього саморозвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зарукина Е. В., Логинова Н. А., Новик М. М. Активные методы обучения: рекомендации по разработке и применению: учебно-методическое пособие. СПб.: СПбГИЭУ, 2010. 59 с.

2. Компанець Н. Проекція проблем розвитку дитини на рівні піраміди навчання Вільямса та Шеленберга. «Особлива дитина: навчання і виховання», 2017. №1. С. 60–70.

3. Винокурова Н. Г. Современные технологии обучения специалистов ГПС МЧС России. Ученые записки: сборник научных докладов и выступлений на Ученом совете СПбУ ГПС МЧС России в 2005–2007 гг. / сост. В. А. Гадышев; под общ. ред. В. С. Артамонова, Н. И. Уткина. СПб.: С.-Петербург. ун-т ГПС МЧС России, 2008. Вып. 2. С. 14–30.

4. Ненько Ю. П. Педагогічні умови забезпечення ефективності професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту. Науковий журнал «Освітній простір України». Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2017. №11. С. 81–87.

5. Ненько Ю. П. Створення ситуацій професійного спілкування на лекційних та семінарських заняттях. Збірник наукових праць «Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету». Серія «Педагогічні науки». Бердянськ: БДПУ, 2017. Випуск 1. С. 165–171.

МОВНА КОМПЕТЕНЦІЯ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА

Зосімов А. О.

Науковий керівник – Подворчан А. З.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Усім нам відомо, що побудова правових відносин у нашій державі досить сильно висвітлила проблему підготовки майбутніх юристів, пріоритетом якої, в останній час, є становлення їх як конкурентноспроможних суб'єктів завдяки високому рівню комунікативної культури. Удосконалення професійної підготовки, зокрема мовної компетенції, є досить важливим напрямом у державній політиці. Маємо зазначити, що це є однією з найвагоміших причин реформування вищих навчальних закладів. У наш час на розвиток та вдосконалення мовної компетенції юристів покладається досить велика відповідальність, оскільки ця професія одна з перших у так званому списку «лінгвоінтенсивних», а юридична діяльність належить до сфери підвищеної мовної відповідальності [2].

Важливість мовної компетенції пов'язана з тим, що комунікація – важлива складова діяльності кожного юриста. У процесі роботи правники беруть участь в організації та впорядкуванні взаємовідносин між державою і громадянами, між організаціями і фірмами, ділові сторони яких досить часто мають розбіжні позиції, саме це надає професії юриста певної специфіки, яка вимагає високого рівня комунікативної компетенції. Майбутній фахівець повинен усвідомлювати те, що за характером його професійної діяльності треба

бути підготовленим до спілкування з особами різних професій. На жаль, на сьогоднішній час проблема мовної компетенції правника стоїть значно гостріше, ніж в минулі роки [3].

Комунікативна підготовка неналежного рівня може призвести до серйозних непорозумінь, появи професійного дискомфорту та проблем у процесі здійснення молодими правниками професійної діяльності [3].

Комунікативна компетентність юриста суттєво відрізняється від компетенції будь-якої професії, оскільки норми мовної поведінки правника є досить специфічними, це обумовлено особливою типологією мовних різновидів і мовних ситуацій. Неабиякий вплив на об'єкт спілкування правника має наявність процесуального режиму [3].

Недостатність мовної компетенції юриста помітно знижує його рейтинг як спеціаліста, можна сказати, частково позбавляє його професійної перспективи, перешкоджає просуванню по службі. Неможливо заперечувати той факт, що правника, який володіє професійною мовою на низькому рівні, не здатний послідовно й зрозуміло висловити власні думки, досить важко назвати хорошим фахівцем [1].

Вміння досконалого викладу думок є результатом постійної праці і самовдосконалення. Оволодіння правилами професійної комунікації, за якими формується і прямує мовна діяльність, осмислення норм культурного спілкування передбачає розвиток активної позиції юриста в подальших процесах ділового спілкування. Досягнення високого рівня мовної компетенції можливе лише при постійній практиці, тому найкращою методикою навчання можна з легкістю назвати будь-які активні форми занять, наприклад тренінги [1; 4].

Отже, проаналізувавши зв'язок мовної компетенції майбутнього правника з культурою його професійної діяльності, ми вважаємо, що без формування високого рівня комунікативної компетенції неможливий повноцінний розвиток його як суб'єкта у сфері професійних відносин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кордонська А. В. Формування мовленнєвої компетенції студентів на заняттях української мови за професійним спрямуванням. URL: <http://intkonf.org/kordonska-av-formuvannya-movlennevoi-kompetentsiyi-s>.

2. Мовленнєва компетентність майбутніх юристів. URL: <https://www.dli.donetsk.ua/news/2018-08-10-1>.

3. Овчарук О. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. К.: К. С. К., 2003. 296 с.

4. Трубочева С. Е. Умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі. К.: КІ С, 2004, 53 с.

ВІДОМЧА ОСВІТА В УКРАЇНІ

Іпатова А. В.

Науковий керівник – Очеретяний В. В.

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

На сучасному етапі розвитку суспільства виникла об'єктивна необхідність перегляду значної кількості існуючих до останнього часу уявлень прозавдання, форми і методи національної освіти взагалі і відомчої системи підготовки персоналу. Це тим більш актуально, адже курс на побудову демократичної, соціальної та правової держави Україна потребує критичного конструктивного аналізу досягнень і прорахунків освітянської системи у минулому та її побудови на зовсім іншій, якісно досконалішій, методологічно-практичній основі, побудованій на європейській моделі.

Термін «модель» широкоживаний не лише в науковій літературі, причому залежно від ситуації в нього вкладається різний зміст. Слово «модель» походить від латинського «modulus», що означає міра, мірило, зразок, норма. У найширшому сенсі під словом «модель» розуміють деякий образ об'єкта (зокрема, умовний чи уявний), що нас цікавить, або, навпаки, прообраз деякого об'єкта чи системи об'єктів. Наприклад, глобус – модель земної кулі, фотографія – модель зображеного на ній об'єкта; карта – модель місцевості й т. ін. [1].

Що ж до розуміння моделі як прообразу, то можна згадати, наприклад, модель автомобіля, експоновану на виставці, за якою надалі почнеться масове виготовлення таких автомобілів. Модель – це відображення в схемі, формулі, взірці тощо характерних ознак об'єкта, який досліджується. Вона є спрощеною конкретною життєвою (управлінською) ситуацією, іншими словами, у моделях певним чином відображаються реальні події, обставини тощо.

Необхідність застосування моделей пояснюється такими причинами:

- складністю реального світу, виробничої діяльності;
- наявністю багатофакторних залежностей у процесі розв'язання управлінських завдань;
- необхідністю експериментальної перевірки альтернативних управлінських рішень;
- доцільністю орієнтувати управління на майбутнє.

Закон України «Про освіту» заклав реальні підвалини подальшого удосконалення національної вищої освіти, що має безпосередній вияв у створенні й розвитку її багаторівневої інтегрованої системи. Багаторівнева система вищої освіти покликана виконувати не тільки диверсифікаційну функцію щодо малосприйнятної для нових суспільно-історичних умов колишньої освітянської організаційно-управлінської структури, але й «запроваджувати демократичні механізми самореалізації особистості саме через надання їй можливості самодостатньо робити свідомий вибір на шляху опанування вищою кваліфікацією» [1].

З огляду на означене до переваг багаторівневої структури відомчої освіти працівників системи ДСНС України необхідно віднести:

- реалізацію нової парадигми освіти, невід'ємними ознаками якої є фундаментальність, цілісність та спрямованість на особистість;
- суттєва диверсифікація і адекватне реагування на кон'юктуру попиту практичних органів;
- безперервне підвищення освіченості співробітників, підготовлених до «освіти протягом усього життя» на відміну від «освіти на все життя»
- більш широкий вибір «траєкторії навчання»;
- можливість ефективної інтеграції із загальноосвітніми і спеціальними навчальними закладами;
- реальні можливості для післядипломної освіти.

Зростання ролі освіти в умовах глобальних викликів зумовлено економічними та соціальними перетвореннями у сучасному світі, що вимагають організації якісно нової системи освіти, яка здатна забезпечити їх оперативну адаптацію до умов інноваційного розвитку. При проголошенні незалежності Україна успадкувала достатньо розвинену систему освіти, яка за кількісними та якісними показниками відповідала рівню розвинених країн Європи та світу. Але на шляху до досягнення вітчизняною освітньою сферою сучасного інноваційного рівня існують перешкоди – певні проблеми, які стримують прискорений розвиток освіти в Україні. Вплив сукупності таких факторів викликає спільний ефект – зменшення потенціалу розвитку вітчизняної сфери освіти. Проблеми й тенденції функціонування та розвитку освіти розглядалися провідними дослідниками, зокрема, І. Вакарчуком, Л. Ващенко, І. Гавришом, В. Євдокимовим, О. Коваленко, В. Кременем, О. Локшиною, В. Луговим, Т. Лукіною, О. Ляшенко, В. Мадзігоном, С. Ніколаєнко, О. Овчаруком, В. Олійником, П. Полянським та ін. [2].

У їх дослідженнях піднімаються ключові питання розвитку освітньої галузі, але багато проблем залишаються невирішеними через відсутність системного погляду на їх виникнення.

Існуюча сфера відомчої освіти України має значні потужності й науковий потенціал, що при вирішенні проблем можуть забезпечити прискорений інноваційний розвиток цієї сфери. Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі є розробка та впровадження комплексної багатоваріантної інвестиційної політики, що, з урахування сучасних світових тенденцій, забезпечить інноваційний розвиток на різних рівнях відомчої освітньої системи України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ковальчук Р. Л. Законодавче регулювання якості вищої освіти в Україні: стан та перспективи розвитку. Чернівці: Рута, ЧНУ, 2010.
2. Руденко С. В. Про Державну національну програму «Освіта». Київ, 2016.
3. <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=-93-%EF3>.

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС І УКРАЇНА

Концемал Ю. О.

*Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Болонський процес – процес зближення і гармонізації систем освіти країн Європи в рамках Болонської угоди, з метою створення єдиного європейського простору вищої освіти. У багатьох відношеннях, Болонський процес став революційним у сфері європейської вищої освіти.

Болонський процес був розпочатий в 1999 році з підписання Болонської декларації. Представники 29 європейських країн зібралися в італійському місті Болонья на святкування 900-річчя найстаршого в Європі університету і підписали декларацію про побудову так званої «Зони європейської вищої освіти». Передумовою її створення стало підписання Великої Хартії європейських університетів.

Цілями Болонського процесу стало:

- Сприяння переселенню громадян для подальшого навчання або працевлаштування в зоні європейської вищої освіти;
- Збільшення заманливості європейської вищої освіти;
- Розширення європейського простору для забезпечення подальшого розвитку стабільного, мирного та толерантного суспільства.

З самого початку даний освітній процес був покликаний збільшити конкурентоспроможність і привабливість європейської вищої освіти, сприяти мобільності студентів, полегшити працевлаштування за рахунок введення системи, що дозволяла легко визначити рівень підготовки та ступінь випускників вищих навчальних закладів. Ще однією важливою метою стало забезпечення високої якості навчального процесу. У процесі множинних зустрічей міністрів освіти були розроблені основні положення єдиного освітнього процесу. Поділ учнів на студентів і аспірантів було запропоновано замінити кваліфікаційними ступенями з акцентом на результатах навчання. Концепція громадського контролю вищої освіти була введена і в даний час сприймається як основа політики в області європейської вищої освіти.

19 травня 2005 року на конференції у норвезькому місті Берген Україна офіційно приєдналася до «Болонського процесу». Беручи до уваги ситуацію в системі вищої освіти нашої держави, основним напрямком Болонського процесу стала лібералізація вищої освіти. А саме – навчання студентів з правом вибору предметів й водночас відповідальність за їх вибір [1].

Тільки внутрішньо вільна людина, яка вміє користуватись процесами прийняття рішень та надійним мистецтвом, можуть стати справді свідомими громадянами та висококонкурентними прогресивними професіоналами. Західна практика показує, що студенти, які обирають курси, виходячи зі своїх особистих інтересів, мають дуже різні стилі навчання.

Для України участь в Болонському процесі стала шляхом для розвитку системи національної освіти.

Кредитно-модульна система визначена як керівництво для побудови освітнього процесу у багатьох країнах та регіонах, і її впровадження є важливим завданням сучасної освіти.

Система кредитних модулів має дві основні функції, які є частиною Болонської декларації. Перший – сприяти мобільності студентів та викладачів та сприяти переходу від одного університету до іншого. Другий кумулятивний: чітко враховуйте всі види навчальної та наукової діяльності та навантаження студентів. Кількість кредитів визначає здатність студентів, які вивчають курс.

Після закінчення вищого навчального закладу студенти можуть розраховувати на працевлаштування як в Україні так і за кордоном, але поки реальність така що можна тільки продовжувати навчання на магістратурі в одному із європейських університетів, або отримати стажування за програмою міжвузівського обміну.

На превеликий жаль в Україні не має ні одного вузу, який може похвалитись повноцінною участю «болонському процесі». Але в майбутньому українські студенти будуть мати великі переваги від «болонського процесу».

Однак, в той же час, існують проблеми контексті освітнього простору вищої освіти України. Серед них можна відзначити наступні:

- велика кількість вишів, надлишкова кількість напрямів і спеціальностей – у системах вищої освіти провідних країн їх у 4–5 разів менше;

- тенденція до погіршення якості вищої освіти;

- недостатня співпраця між сферою освіти і ринком праці;

- рівень автономії вітчизняних вишів значно нижчий від європейського;

- проблема хабарництва у вишах - недостатньо викоренено продаж оцінок, коли іспити приймає викладач, який навчав студентів упродовж семестру;

- відсутність мобільності студентів – у більшості з них немає можливості вчитися за кордоном, хоча понад чверть наших студентів мали б здобувати знання в інших країнах;

- в європейських країнах молодь бере активну участь в освітніх процесах, проте українські студенти скаржаться, що з ними фактично ніхто не радиться;

- викладачі вишів зазвичай працюють з невстигаючими студентами, а натомість мають приділяти більше уваги молодим людям, які прагнуть знань [2].

Таким чином, Болонський процес в системі вищої освіти, був рішучим кроком вперед для України у напрямку збереження та модернізації національного інтелектуального потенціалу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Україна в Болонському процесі. URL: http://msmb.org.ua/books/thematic_bibliography/48/.

2. Болонський процес в Україні: плюси і мінуси // Урядовий кур'єр.

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ РЕАЛІЗМУ Й ПРАГМАТИЗМУ У ВИХОВАННІ

Космина Р. С.

Науковий керівник – Вороновська Л. Г., кандидат філософських наук, доцент

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Народження технократичної культури і переосмислення соціальних законів, стрімка зміна вигляду світу і людини в Новий час призвела до переосмислення верховенства ідеї Великого Іншого, до проекту відмови від зовнішнього ідеалу. Подібно до того, як в історії філософії тисячолітнє домінування ідеалістичної парадигми було оскаржене за допомогою концепції реалізму, педагогічна думка також взяла на озброєння постулати реалістичного підходу.

Якщо в рамках ідеалістичної парадигми, «пригадуючи», дитина вважалася здатною зрозуміти, на тому чи іншому рівні, весь обсяг цінності ідеалу, то реалізм у вихованні, спираючись на міркування вікової психології, взяв на озброєння аналітичний підхід. За визначенням Н. В. Бордовської, «реалізм у вихованні людини виходить із положень про передачу вихованцю безперечних знань і досвіду в препарованому вигляді, істини і цінностей культури через поділ цілісної реальності на предметне відображення з урахуванням вікових особливостей їх засвоєння» [2, 54]. Вихованець, таким чином, отримує знання у вигляді адаптованих до віку фрагментів.

Знання ці в рамках реалістичної парадигми закономірно орієнтовані не на абстрактні ідеали, а на реальні завдання, які стоять перед дитиною. Дитина повинна бути підготовленою до реального життя, що означає, що ніяким абстракціям не місце у програмі навчання; її пріоритетами стають користь і практичність.

Змістом виховання, таким чином, стає набір безперечних знань і елементів досвіду людини, які орієнтовані на практичну діяльність. Цей набір визначається методистами і педагогами, що виходять із власних уявлень про безперечність знань і з ідеологічних завдань.

Метою реалістичного виховання є, таким чином, людина, підготовлена до реального життя на підставі елементів загальнолюдського досвіду; людина, здатна вирішувати практичні завдання, з розвиненим мисленням, здатна до аналітичної оцінки ситуації. Реалістична парадигма виховання, у своїй граничній формі, тяжіє до зрощення з системою освіти як передачі учневі готових і відібраних знань.

Разом з тим є й спірні сторони реалістичної парадигми: це відсутність або випещеність безумовних моральних орієнтирів, а також недостатній розвиток емоційно-образної сфери. Варіантами розвитку реалістичної парадигми – у напрямку відповідно особистісної успішності і соціальної вбудованості – стали парадигми прагматичного і технократичного виховання.

Прагматичне виховання, як і реалістичне, стало спробою протиставити нові принципи виховання традиційній ідеалістичній системі. На відміну від реалістичного підходу, прагматизм прямо орієнтований на життя дитини в теперішньому часі; в такому підході виховання не є відкладеною стратегією майбутнього життя, а вибудовує стратегію життя в сьогоденні. Виховний процес не стільки готує до правильних виборів у дорослому житті, скільки націлений на вирішення реальних життєвих проблем в існуючому соціальному середовищі.

У центрі прагматичної парадигми перебуває успішність, що розуміється як максимальне насущне соціальне благополуччя. Закономірною ознакою людини, яка прагне до успішності, є активна позиція, прагнення до перетворення світу, активного пошуку шляхів поліпшення ситуації. Також одним із провідних концептів є корисність будь-якого об'єкта, стратегії, ідеї, їх інструментальність.

Змістом прагматичного виховання є механізм вирішення життєвих проблем, принципи і методи перетворення навколишньої дійсності. Тому схеми прагматичного виховання мінливі, вони виходять із соціального оточення і логіки розвитку дитини.

Однією з опор прагматичної парадигми виховання є Д. Дьюї, який називав свій метод інструменталізмом, однак висунуті ним ідеї вписуються в прагматичну парадигму: виховання і навчання повинні бути злиті в прагненні подолати щоденні завдання; необхідно розвивати активність учнів, стимулювати їх самостійність, прагнути до утвердження особистості.

Метою прагматичного виховання є, безсумнівно, людина успішна, людина, яка зробила-себе-сама. Девізом прагматичного підходу міг би бути афоризм Д. Дьюї: «Дізнатися, на що ти здатний, і забезпечити собі можливість реалізувати свій творчий хист – в цьому

ключ до щастя» [3, 98]. При всій привабливості даного способу необхідно відзначити, що він глибоко фундований ліберально-демократичною ідеологією і має ряд істотних особливостей, які дозволяють оцінити його як результат багатовікової історії теоретичних пошуків в області виховного процесу.

Успішність (в житті, в справах) як критерій богообраності стала відкриттям соціальної доктрини протестантизму, в його кальвіністському варіанті. Мислителі-протестанти знайшли можливість обійти євангельську максиму про багача і вушку голки, постулюючи можливість поцейбічної оцінки людських справ Божественним благословенням у справах. Цей поворот думки свого часу визначив всю логіку розвитку як американської, так і західної цивілізації в цілому. Набагато менш комплементарна максима «Якщо ти такий розумний, то чому ти такий бідний» точно описує проблемні місця прагматичного виховання, а також неможливість діалогу в рамках цієї парадигми. У генетичному плані прагматизм має багато спільного з законами біологічного виживання.

Прагматична парадигма, в силу своєї суто практичної спрямованості, повністю позбавлена образу будь-якого ідеалу; навіть у реалістичній парадигмі у вигляді інтелектуального центру знаходиться поняття істини (реальності), в той час як в прагматиці все є рухомим і відносним. Релятивізм виявляється найкращою підставою для життєвого прагматизму: так, для священника Бог в рамках даної парадигми є не тільки ідеальним, але і прагматично вигідним орієнтиром, точно так само як стрункість для фотомоделі або вміння готувати для кухаря. Орієнтири відносні і порівнювані; в рамках прагматизму особисті вміння значно важливіші будь-яких високих понять, культурних досягнень або моральних установок, а будь-які ідоли і культурні пам'ятники зручно постають у спрощеній формі. У граничному вимірюванні прагматичне виховання здатне формувати успішних, але таких, що ні у що не вірять, людей, виключних індивідуалістів, що пропонують вкрай редукований і спрощений варіант людської культури.

Разом з тим прагматизм, що не породжує ніяких типів моральної дихотомії і націлений на приватний саморозвиток, виявляється однією з найбільш популярних парадигм виховання в усьому світі сьогодні. Його можна оцінювати по-різному, проте саме прагматизм формує більшість впливових традицій західного суспільного устрою (орієнтація на успішність, толерантність, економність тощо).

Існує, однак, серйозна проблема і в рамках даної парадигми, пов'язана з переоцінкою життєвої успішності як критерію людини. Постульована можливість домогтися успіху будь-якого рівня, розрахунок на свої сили обертається складною світоглядною закономірністю: якщо індивід не досягає успіху, в тій чи іншій області, він постає перед необхідністю визнати власну неповноцінність, невідповідність ідеалам суспільства успішних людей. Опиняючись у

ситуації програшу в «біологічній війні» соціальних видів, в ситуації «богозалишеності» соціальним благом, людина не знаходить розради в рамках прагматизму, і змушена або вирішувати це протиріччя силою (звідси зростаюча соціальна агресія в найбільш благополучних країнах), або шукати допомоги в традиційному ідеалістичному світогляді.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Майер Б. О. Когнитивные аспекты современной философии отечественного образования: монография. Новосибирск: СО РАН, 2006. 215 с.

2. Ромм Т. А., Аникеева Н. П., Винникова Г. В., Киселева Е. В., Пивченко В. П. Феномен воспитания в современной педагогике. Новосибирск: НГПУ, 2011. 234 с.

3. Тесленко А. Н., Лепешев Д. В. Философия социализации и воспитания. Учебник нового поколения. Астана, 2014. 247 с.

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ДІТЬМИ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП ТА ПЕРЕЛІК НАЙБІЛЬШ ДОЦІЛЬНИХ ТА ЕФЕКТИВНИХ МЕТОДІВ РОБОТИ

Литвин Т. Ю.

Академія фінансів і бізнесу VISTULA (м. Варшава)

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Навчання дітей і молоді має свої особливості. Психіка дитини значною мірою відрізняється від психіки дорослої людини. Психологія та педагогіка пропонує звертати увагу на наступні вікові особливості розвитку психіки і пізнавальної діяльності у контексті навчання дітей правил пожежної та власної безпеки:

від одного до трьох років – молодший дошкільний вік. Діти у цей період виявляють найбільшу допитливість, серйозне ставлення дорослих допомагає їм вчитися, мислити, запам'ятовувати, здобувати нові знання про властивості предметів кількісні відношення, причинні зв'язки, відкривати для себе властивості об'єктів не просто на власному досвіді, а в процесі практичного і мовного спілкування з батьками, вихователями. Вони охоче слухають оповідання, казки, вірші, які збагачують необхідною інформацією, ситуаціями й оцінками, що сприяють початковому вихованню правильного ставлення до безпеки. Важлива роль у набутті знань і певних умінь пожежної безпеки відводиться рухливим іграм, які проводяться спільно з дітьми

від 3–5 до 6–7 років – середній дошкільний вік. При проведенні занять слід звертати увагу що спілкування з дорослими переходить з практичної сфери (спільного виконання дій) у пізнавальну. Дорослі стають джерелом різноманітних знань про навколишнє середовище. Цей зв'язок розширюється за допомогою дорослих, розвивається мислення, пам'ять, уява, увага. Даний період називають «віком гри». В ній діти виконують ролі дорослих. Гра набуває рольової форми, між учасниками виникають реальні стосунки. У навчанні дітей рекомендується використовувати дидактичні ігри, ігри – драматизації, ігри – фантазії. Важливо використовувати літературні твори, наочність (дитячі малюнки, цікаві зображення тих чи інших предметів, ілюстрації виникнення різних життєвих ситуацій).

від 6–7 до 11 років – молодший шкільний вік. Слід пам'ятати про те, що мислення дитини в такому віці стає конкретно-образним, школярі оволодівають уміннями робити умовиводи, розкривати причини різних явищ, мотиви здійснення вчинків людиною. Дітям властиве наслідування, підвищене навіювання, що як позитивно так і негативно впливає на засвоєння норм і правил безпечної життєдіяльності. Важливе місце у навчанні правилам пожежної безпеки відводиться дорослим, їх особистому прикладу. Вчитель повинен подати навчальний матеріал цікаво, образно, емоційно-насичено. Методи проведення занять з цією віковою групою можуть бути різноманітними: читання художньої літератури, перегляд телепередач, кінофільмів, інтелектуально-розважальні ігри тощо. Шляхом створення різних ігрових ситуацій та проведення інших форм активної діяльності у молодших школярів формується уявлення про небезпеки, що можуть виникати навколо них та за їх участю, навчають правильно поводити себе в різноманітних складних життєвих ситуаціях.

від 11 до 15 років – середній шкільний вік. Навчання підлітків потрібно побудувати акцентуючи увагу на тривалості та систематичності викладання матеріалу. Дітей у цьому віці приваблює робота, в якій можна виявити певну ініціативу і творчість. Ігрова діяльність повинна набувати якісно іншого характеру за змістом і способами здійснення у порівнянні з ігровими програмами, розробленими для дітей молодшого шкільного віку. Доцільно застосовувати наступні види навчання в ігровій формі: творчі ігри (драматизація, ігри – походи, імпрровізації і фантазування при відтворенні подій, конкретних ситуацій, інтелектуальні, спортивні ігри, комп'ютерні, військові ігри тощо). Особливо підлітків захоплюють колективні ігри, та ігри, де потрібна творча ініціатива. Особливості роботи з цією віковою групою полягають у поглибленні і вдосконаленні вже відомих знань та набутті нових. Учні повинні зрозуміти, що на людину протягом її життя покладається багато обов'язків, головним із яких є збереження людини як невідривної частки природи, а також те, що й сама діяльність людини є джерелом

багатьох небезпек. Отже, всі форми та методи навчання, що використовуються вчителями на заняттях, мають бути спрямовані на формування в учнів моделі безпеки при виникненні надзвичайних ситуаціях у побуті, в школі, в лісі, в громадських місцях, тощо.

від 15 до 18 років – старший шкільний вік. Юнаки у цьому віці потребують надання їм необхідних умов для застосування на практиці отриманих раніше знань, їм цікаво вирішувати задачі на застосування абстрактного й узагальненого мислення, науково обґрунтовувати свою точку зору при проведенні дискусій, доводити до оточуючих власні думки, висновки щодо тої чи іншої життєвої ситуації, а також намагаються критично оцінювати істинність інформації, що надходить до них. Методами навчання правил пожежної безпеки з цією віковою групою можуть виступати колективні ігри, дискусії з посиланням на наукову літературу, психологічні тренінги, різноманітні конкурси, вікторини, комп'ютерні програми відповідно до тематики заняття виду і т. ін.

Отже, вибір форм і методів навчання залежно від віку тих, хто навчається, являється запорукою успішного засвоєння ними навчального матеріалу та використання здобутих знань і умінь в повсякденному житті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зіміна Т. Все починається з малого // Пожежна безпека. 2000. №4. С. 16–17.
2. Пікож А. Навчаємо дітей правил пожежної безпеки // Пожежна безпека. 2000. №4. С. 18–20.
3. Рожков А. Концептуальні засади навчання з питань пожежної безпеки. Пожежна безпека. 2001. №1. С. 44–45.
4. Романчик О. Про пожежну безпеку – змалку // Пожежна безпека. 2002. №5. С. 46.
5. Скобелєв О. Як запобігти пожежам у дитячих дошкільних закладах // Пожежна безпека. 2000. №4. С. 20.

ВИХОВАННЯ І ОСВІТА: ДІАЛЕКТИКА СИСТЕМ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Мацвей А. О.

*Науковий керівник – Іващенко О. А., кандидат педагогічних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Сучасна парадигма процесу формування майбутнього ідивіда визначає суму його соціальних проявів, а прийнята в суспільстві система педагогічної взаємодії може служити і регулятором, і показником, і підрозділом соціального ладу, пануючої ідеології і аксіологічної сфери суспільства. Як вірно відмічає Б. Р. Майєр, освітня система, глибоко потребує філософського обґрунтування власної діяльності: «без філософського розуміння глобальних прогностичних функцій і технологічних можливостей освіти важко розраховувати на повноцінне обґрунтування стратегії і політики в даній сфері, на продуктивний творчий пошук ефективних підходів і методів організації багатопланової освітньої діяльності» [2, 4].

Виховання як процес передачі соціального досвіду є сьогодні, в кризовий і переломний період людської історії, однією з провідних категорій, які допомагають досліджувати та спрямовувати формування образу нової людини, нових ідентичностей XXI століття. У той же час соціальна філософія на відміну від інших напрямків філософії орієнтована, перш за все, на соціальну практику: вона, як найбільш загальна теорія соціального розвитку, сприяє визначенню сутності основних механізмів, походження, функціонування і програм розвитку суспільства, шляхів і способів збігу індивідуальних і соціальних цілей.

Концепції освіти і виховання в європейській думці мають свою складну історію. Традиційним і початковим було поняття виховання, тобто формування гармонійної людини відповідно до запитів суспільства. Таким чином, поняття виховання і культури як такої, як рефлексуючого явища, розвивалися в тісному взаємозв'язку, набагато раніше, ніж був винайдений і висунутий ідеал накопичення «об'єктивних» знань, що отримав назву освіти.

Якщо в європейській, західній традиції освіта давно взяла верх, як поняття і орієнтир, над вихованням, то у вітчизняній, українській – роль виховання підтримувалася увесь час; згодом, однак, відбулася трансформація ціннісних орієнтирів, коли сама необхідність виховного процесу була поставлена під сумнів. Наразі виховання і навчання, як складові частини освіти, розуміються як тісно взаємопов'язані, але принципово різні види діяльності, зі своїми цілями і завданнями, з унікальним вмістом і технологіями. При цьому якщо в навчанні (і освіті) виділяється кероване пізнання явищ світу («психолого»

орієнтири), то у вихованні – отримання дитиною соціального досвіду і сприйняття певної системи цінностей (соціально-аксіологічна спрямованість).

Таким чином, виховання не тільки залишається актуальним поняттям сучасного соціального життя, але і потребує кардинальної реорганізації, для виконання завдань збереження соціальної стабільності.

Численні суперечки про виховання, що тривають в сучасній науці, породжують величезну кількість його варіантів, проте можна виділити такі інваріантні характеристики виховання:

1. Соціально-історична обумовленість: виховання здійснюється в конкретно-історичних умовах у результаті певним чином сформованих суспільних відносин і способу життя суспільства; воно необхідне для забезпечення життя суспільства і індивіда;

2. Антропологічний і особистісний виміри: виховання взаємопов'язане з сутністю людини і розуміється в контексті розвитку особистості;

3. Багатовимірність виховного процесу: включення виховання в багатоаспектний процес розгортання реальності на соціальному, сімейному, індивідуальному рівнях.

Всі перераховані властивості характеризують виховання як соціальний інститут на відміну від навчання, заснованого не так на широкому контексті соціального життя, як на науковій картині світу.

Виховання транслює картину світу, властиву народу, часу, соціальному середовищу; воно варіативне і має безліч нежорстких форм, що сприяють знайомству індивіда з різними рівнями соціального буття. Навчання/освіта пов'язані з жорстким плануванням і рівневим розподілом діяльності і спрямовані на формування загальноновизнаної картини світу, що базується на сучасних наукових поглядах і націлена на об'єктивність і універсалізм. Таким чином, усередині освіти як загального поняття навчання відіграє роль універсального знання, поетапно і чітко переданого, а виховання – роль знання варіативного, що відображає різницю культур і особистих, соціальних, культурних установок.

Очевидно, що освіта важко реформується соціальним інститутом, традиційним, що спирається на застарілу систему понять і термінів; і разом з тим навчання, як більш певний тип соціальної взаємодії, з більшою легкістю піддається вивченню і реформуванню, ніж виховання.

Ми вважаємо необхідним філософський аналіз не тільки кризового стану сучасної виховної діяльності, а й актуальних сучасних вимог до нього і цілей, які враховують особливості сучасного розуміння людини і полікультурного світу. У той час як освіта завжди слідує за рухом науки, втілюючи і впроваджуючи її досягнення, виховання, завжди дотримується певного соціального замовлення, має випереджати розвиток і науки та суспільства, в якійсь мірі «вести»

соціальну реальність вперед, так як саме сьогоднішнє виховання формує суспільство майбутнього. Необхідна вимога до реформування виховання сьогодні – це вимога до формування людини, не тільки готової увійти в існуюче суспільство, а й готової змінюватися разом із ним. Це означає, що сучасне виховання має бути в першу чергу спрямоване на реалізацію таких соціальних функцій людини, як адаптаційна і розвиваюча.

Виховання як «механізм забезпечення збереження історичної пам'яті популяції» (І. Павлов) володіє, таким чином, ні з чим не порівнюваним потенціалом впливу на соціальне майбутнє будь-якого суспільного, національного, державного утворення. На виховання лягає сьогодні роль формувача майбутнього, тому що після руйнування великих проектів ХХ століття майбутнє сьогодні вже не бачиться стійким і непохитним проектом; воно результат щоденної діяльності кожного із нас.

Виховання дійсно у стані стати важливим механізмом формування стійкої національної консолідації, громадянського патріотизму та єдиного культурного простору країни.

Разом із тим недостатня увага до виховання в філософському аспекті (що виражається, в тому числі, в надмірно частому вживанні визначень, що уточнюють і конкретизують, наприклад, «християнське виховання», «патріотичне виховання», «статеве виховання» тощо) виражається в недостатньому осмисленні виховання як глобальної стратегії формування особистості, недостатньому соціально-філософському осмисленні поняття.

Хоча в традиційній педагогіці виховання трактується, поряд з навчанням, як частина освіти, соціально-філософський підхід не тільки розрізняє виховання й освіту як принципово по-різному орієнтовані процеси, але і протиставляє їх. Вони різноспрямовані: в той час як освіта створює члена суспільства, частку колективу, виховання формує особистість: «акцентуація освіти – суспільство, акцентуація виховання – особистість». Більш того, як справедливо зауважує В. І. Майстренко, «Виховання, будучи протилежним щодо освіти, спрямоване на формування такої особистості, яка долає неістинність і девіацію й орієнтована на духовну і душевну істинність» [1, 13–14].

Дисгармонійність сучасної людини, що знаходиться у стані постійної кризи і пошуку особистісної ідентичності, ніяк не пов'язана з недоліками або особливостями освіти і не може бути освітніми засобами вирішена. Конфлікт соціальних ролей пов'язаний з відсутністю об'єктивних, послідовних принципів виховання, які могли би примирити масу різноспрямованих соціальних впливів і інформаційних потоків у несуперечливу картину світу і стратегію життєвої поведінки.

У той час як освіта покликана занурити людину у світ наукових зі- і протиставлень, істинного і помилкового, виховання виявляється соціально-моделюючим додатком діалектики: воно забезпечує єдність

у людині загальнолюдського і національного, державного і особистого, релігійного і мирського. Прототипом ідеалу виховного впливу для сучасної людини можна вважати зняття гегелівського зразка: приймаючи і розуміючи суперечливі підстави інформаційної, полікультурної сучасної людської спільності, особистість повинна на більш високому рівні приходити до нових тверджень, до несуперечливих цінностей і ідеалів, моделей поведінки і взаємодії. Тільки в такому випадку можлива побудова якогось єдиного соціокультурного простору, в масштабах етнічної спільності, країни або наддержавного утворення.

Деякі дослідники бачать причиною сучасної глибокої кризи особистості «догматичне прийняття ідеалів західної технократичної цивілізації» [1, 8]. Однак причини значно складніші і глибші, вони підготовлені усім ходом розвитку цивілізації, і не тільки західної. Нова тенденція в геополітиці: глобалізація, перегляд підстав міжнародного права, локалізація культур, у новому світі людина повинна визначати себе по-новому, і цьому має сприяти саме виховання. Зростаючі можливості інформаційного суспільства, тероризм, руйнівні відкриття науки призводять до розуміння того, що ідеалом виховання сучасності стає прагнення до самоконтролю. За влучним зауваженням К. С. Сергєєва і Д. Н. Разєєва, «ідеал виховання новітнього часу – це поєднання ідей методу і гуманності, зрозумілої як самоконтроль; виховання, в якому ми досі живемо і якому вчимо – це ідеал контрольованого виховання» [3, 83].

Розгляд понять виховання і освіти в їх становленні, в їх культурологічній наповненості і в системі аксіологічних координат дозволяє з упевненістю говорити, що сучасне суспільство потребує термінового і кардинального перегляду концепцій освіти; саме виховання, як культурно вкорінений процес постійного формування людини як члена соціальної спільності, має стати основою для розробки будь-яких стратегій соціального розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Майстренко В. И. Социально-философский анализ воспитания как культурного феномена: автореф. дисс. ... канд. филос. наук. Самара, 2009. 22 с.
2. Майер Б. О. Когнитивные аспекты современной философии отечественного образования: монография. Новосибирск: 2006. 215 с.
3. Сергеев К. А., Разеев Д. Н. Понятие образования в феноменологии науки // Образование и гражданское общество. Выпуск 1 / Под ред. Ю. Н. Солонина. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2002. С. 79–84.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

Пахомова Ю. М.

*Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Отримати вищу освіту в Америці – це зробити великий крок до блискучої кар'єри. Сучасна освіта в США характеризується своєю нестандартністю, яка сформована без жорстокого директивного управління. Диплом про вищу освіту можна отримати в університеті або в коледжі.

Слід зазначити, що хоча такі типи навчальних закладів як коледжі та університети в США є синонімами (обидва вони надають диплом про вищу освіту), між ними є різниця. Університет – поняття більш широке. Колись університетом називали навчальний заклад, який мав докторські програми. Сьогодні університетом в США можна назвати будь-який ЗВО, що має програми післядипломної освіти. Словом «коледж» називають як самостійний вищий навчальний заклад (з дворічним або чотирирічним терміном навчання), який надає ступінь не вище бакалавра, так і підрозділ (факультет) університету, що готує спеціалістів якоїсь певної галузі знань. Часто для такого підрозділу вживають також слово «школа» (наприклад, Бізнес-школа ім. Робінса Університету Річмонда). Хоча в той же час у США законодавчо не регламентовано, який вуз повинен називатися «університетом», а який – «коледжем».

Американська система має три ступені:

1. Undergraduate (бакалаврат)
2. Graduate (магістратура, MBA)
3. Postgraduate (докторантура)

Система бакалаврата триває 3–4 роки. Вона не має єдиного та конкретного плану. Лекції, семінари та тренінги поділяються на обов'язкові та за вибором. Студенти вивчають спочатку загальноосвітні предмети, а далі обирають по бажанню. Аудиторні заняття відвідуютьдесь декілька сотень студентів, але вже на лабораторних чи на дискусійних заняттях кількість студентів становить від двох до двадцяти. Від студентів вимагають активну участь на заняттях та висловлення власної думки. Активність здобувачів вищої освіти закріплюється оцінкою, котрі виставляються у літерній формі: A, B, C, D, F та еквівалентні балам від п'ятірки до двійки у вищих навчальних закладах. Кожна навчальна дисципліна оцінюється в залікових одиницях – кредитах ECTS – в залежності від часу, відведеного на її вивчення та складності. Для отримання ступеня бакалавра, магістра або PhD потрібно набрати певну кількість кредитів за весь період навчання. Наприклад, в Adelphi University базовий курс

програми бакалаврату дає 3 кредити, а курс з лабораторної роботою – 4 кредити [3, 173].

Вже на третьому курсі потрібно обрати свою спеціалізацію та загальну область професійних інтересів. Університети дають змогу студентам самим сформулювати свій навчальний план, та отримати дипломи з спеціальності, яку обрав здобувач.

Після бакалаврата бажаючі можуть вступити до магістратури, яка продовжує навчання на 1–2 роки. Освіту тут здобувати набагато складніше, ніж на бакалавраті, оскільки система передбачає велику кількість годин, відведених на самостійну роботу. Крім того, паралельно потрібно робити індивідуальні проекти. Магістерська програма поділяється на: професійну та академічну. Студенти професійної магістратури отримують, крім загальної теоретичної бази, практичну підготовку в обраній області (проходять більше стажувань, виконують більше практичних завдань), а для «академічних» магістрів важливою є участь в наукових дослідженнях [2, 84]. Здобувачі вищої освіти, які обирають академічну магістратуру зазвичай продовжують навчання вже в докторантурі і займаються науковою діяльністю.

Докторантура вважається останнім ступенем вищої освіти в Америці та триває 4–6 років. Вона призначена для майбутніх науковців. На розвиток цієї науки (особливо в галузях медицини і біології) в США щорічно витрачається близько 28% ВВП (Валовий внутрішній продукт) – більше, ніж в будь-якій іншій країні світу [1, 91]. Велика кількість досліджень здійснюються на базі університетів, тому студенти мають змогу вільно працювати в лабораторіях або в наукових центрах для того, щоб написати власну дисертацію. Після закінчення докторантури здобувачі отримують ступінь доктора філософії чи доктора наук.

Деякі університети в Сполучених Штатах можуть відразу після бакалаврату перевести обдаровано студента на докторантуру не вимагаючи від нього диплома про закінчення магістратури (ступінь магістра автоматично присвоюється в процесі навчання).

Таким чином, система вищої освіти в США вважається однією із найбільш гнучких у світі, оскільки дає можливість поєднати широту інтересів з отриманням глибоких знань і наданням вузької, часом унікальної спеціалізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Джонстоун Д. Б. Система вищого образования в США: структура, руководство, финансирование. Структура высшего образования в Соединенных Штатах // Университетский менеджмент за рубежом. 2003. №5–6 (28). С. 92–102.

2. Зіноватна О. М. Вища освіта у США: навчальний компонент у магістерських програмах різного типу // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». 2009. №163. С. 82–86.

3. Коваленко О. Ю. Структура системи освіти США // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах. Зб. наук. праць. 2009. №9. С. 172–177.

КІБЕРБЕЗПЕЧНА ПОВЕДІНКА ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕФОРМАЦІЇ «Я-ВІРТУАЛЬНОГО» СТАРШОКЛАСНИКІВ

Потьомкіна Н. З.

Харківська державна академія культури

*Науковий керівник – Рижанова А. О., доктор педагогічних наук,
професор*

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

Як і глобальному людству, сучасному українському суспільству притаманні мультикультураризм, підвищення рівня соціально-статусного розшарування, девальвація загальнолюдських цінностей щодо реальної інтеракції, перенесення способів самовираження «покоління Z» переважно у віртуальну дійсність. Подібні глобалізаційні зміни обумовлені появою одного з найбільших здобутків інформаційного суспільства – Інтернету. Саме він надає доступ до віртуальних соціальних мереж, що створюють умови для соціальної кібервзаємодії, розмиваючи межі доступного та закритого, реального та віртуального. Окрім того, недосконалість чинного нормативно-правового забезпечення (орієнтування лише на техніко-технологічні та політичні аспекти поліпшення механізмів кібербезпеки громадян для протистояння в гібридній інформаційній війні із державою-агресором), негативні наслідки стихійного процесу кіберсоціалізації молоді генерації (перенасичення неправдивою інформацією, розмиття меж між віртуальним та реальним середовищем, втрата здатності до критичного мислення, поява Інтернет-залежностей), відсутність системних теоретичних напрацювань щодо ймовірності деструктивних трансформацій соціального «Я» старшокласників інформаційної доби через домінування віртуальної його складової над реальною, а також відсутність в освітньо-виховному плані основної школи дисциплін та програм, направлених на профілактику деформації «Я-віртуального» через опанування медіа- та кіберграмотністю та розвитку кібербезпечної поведінки, обумовили актуальність поданої в назві теми.

Провідні закономірності психосоціального розвитку учнів старшої школи як найбільш чутливої до соціальних змін групи, виявлені К. Абульхановою-Славською, Л. Божович, Е. Гуцало, Р. Павелків та ін. Вплив глобалізації та диджеталізації на соціокультурний розвиток юних старшокласників представлений у наукових студіях українських фахівців психології (М. Назар, Х. Турецька та ін.) та соціальної сфери (А. Рижанова, Н. Сергєєва, Т. Швець та ін.). Зарубіжними (М. Гріффітс, М. Орзак, К. Янг та ін.) та вітчизняними (К. Аймедов, Т. Веретенко, О. Камінська та ін.) дослідниками розглядаються численні аспекти впливу Інтернету та віртуальних

соціальних мереж на майбутніх випускників старшої школи. Актуальні питання кібербезпеки висвітлені в нормативних документах України та вітчизняними соціальними педагогами (В. Ковальчук, О. Олексин та ін.), проте необхідність розвитку кібербезпечної поведінки молодого покоління щодо їх соціального розвитку потребує подальшого вирішення.

Старшому шкільному віку (15–18 років) характерні суттєві психосоціальні зміни, які супроводжують їх перехід від дитинства до юності: формуються й міцніють ціннісні орієнтації, на фоні яких зароджуються нові особисті та соціальні інтереси, змінюються стосунки з дорослими та однолітками, активізується світоглядний пошук, відбувається процес індивідуалізації внутрішнього світу та ін., що, у підсумку, складають цілісне «Я-соціальне» (сукупність якостей особи, які відомі оточенню, а також уявлення про неї) юні. Окреслене протікає на тлі відсутності достатнього життєвого досвіду, який старшокласники намагаються компенсувати інформацією, яку вони одержують з безмежних просторів Інтернету (відкриті платформи, форуми, групи) та сторінок віртуальних соціальних мереж. Однак, продукція та кількість медіаконтенту (текст, фото, відео, аудіо), яку постачають останні, не тільки доступна та надзвичайно різноманітна, а й (в переважній більшості) змістовно орієнтована саме на юнацьку групу, що є найбільш нестійкою та схильною до зовнішнього впливу щодо соціальної поведінки та особистої самореалізації в повсякденному житті.

Очевидні переваги віртуальних соціальних мереж (безмежний потік інформації, комунікація без часових та фізичних бар'єрів, нові способи побудови стосунків, дистанційне навчання, пошук роботи, трудова зайнятість тощо) дозволяють усім без винятку користувачам генерувати та поширювати ідеї, об'єднувати однодумців в групи та координувати їх дії, що, у свою чергу, може сприяти або ж піднесенню української держави на абсолютно новий глобальний рівень соціокультурного процвітання (наприклад, збереження національної ідентичності, виховання духовності, підтримка міжкультурного партнерства тощо), або ж залишити на узбіччі соціального розвитку (агресивна позиція стосовно різних соціальних прошарків, ворожість до іноземців, протиправні настрої з пропагандою жорстокості та тероризму тощо). Таким чином, для існування та розквіту українського демократичного суспільства виникає потреба в розвитку кібербезпечної поведінки старшокласників, як критерію відсутності схильності до віртуальної вразливості (аж до залежності від Інтернету) сучасного кіберпокоління, що дозволяє юним користувачам: вільно пересуватися Всесвітнім павутинням, аналізуючи та критично вибираючи актуальну та валідну інформацію; проявляти власну соціальну суб'єктність; формувати кіберспільноти та вступати у кібервзаємодію з іншими учасниками віртуалу, залишаючись при цьому захищеними від кібердомагань та шахрайств з боку

кіберзловмисників та не втрачаючи відчуття цінності реального життя. Подібне, на наш погляд, можливе за умов своєчасного здійснення систематичної профілактики, що, у даному випадку, має за мету підвищення рівня когнітивного розвитку учнів старшої школи та зменшення стихійності та незахищеності їх «Я-віртуального» (складова загального соціального «Я», яка відображає сприйняття особою себе у кіберреальності та формується на основі реального «Я»).

Вважаємо, що подібна профілактика має базуватися на правових підставах чинного українського законодавства. Так, у Стратегії кібербезпеки України від 2016 року аргументована необхідність підвищення «цифрової грамотності громадян та культури безпекового поведіння в кіберпросторі, комплексних знань, навичок і здібностей, необхідних для підтримки цілей кібербезпеки, впровадженні державних і громадських проектів підвищення рівня обізнаності суспільства щодо кіберзагроз та кіберзахисту» [0]. Також, згідно чинного Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 2017 року термін «кібербезпека» передбачає «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі» [0]. Реалізацією державної політики в сфері протидії кіберзлочинності займається Департамент Кіберполіції України з представництвом у кожному обласному центрі. Окремо відзначимо, що останнім часом більшість закладів вищої освіти (ЗВО), керуючись подібною об'єктивною реальністю та необхідністю захисту комп'ютерних систем від атак з боку та засобами кіберпростору, вбачають закономірним створення на своїх факультетах спеціальності «Кібербезпека», випускники якої будуть «стояти на варті безпеки» (наприклад, доступ людей до інформації, волевиявлення під час виборів отримання освіти та ін.).

Варто зауважити, що окреслені поняття, сутність діяльності спеціально уповноважених органів і навіть реалізація державної політики у ЗВО зосереджені на досягненні кіберзахисту («сукупність організаційних, правових, інженерно-технічних заходів, а також заходів криптографічного та технічного захисту інформації, спрямованих на запобігання кіберінцидентам, виявлення та захист від кібератак, ліквідацію їх наслідків, відновлення сталості і надійності функціонування комунікаційних, технологічних систем» [0; 0]) та стосуються лише «очевидних» кіберзагроз у відкритому віртуальному просторі: фінансово-орієнтовані кіберзлочини (фішинг, фінансове шахрайство, кібервимагання та шантаж); вторгнення в приватне життя (крадіжка особистих даних, шпигунство); порушення авторського права, в тому числі плагіат; спам; тероризм; кібербулінг; грумінг (сексуальні домагання до неповнолітніх); протиправна

діяльність «Темної Мережі» (від англ. «Dark web»); розповсюдження незаконної продукції (порнографія, наркотики, зброя) тощо. Однак, у той же час немає жодного згадування про захист особистого соціального простору суб'єктів кіберспільнот від «неочевидних» кіберзагроз: створення віртуального досьє на кожного учасника кіберпростору; голосне анонсування фейкових новин; нав'язування трендів; маніпулювання інформацією та лобіювання тем, вигідних для вузького кола політиків, можновладців та ін.; поширення медіаконтенту направлено на девіантні чи навіть делінкветні дії юнаків та дівчат тощо. Подібні деструктивні спрямування можуть стати причиною чималих індивідуальних та соціальних відхилень, наражаючи старшокласників, як безпосередніх учасників кіберпростору на численні загрози (фінансові збитки, втрата персональних даних) та, головне, спричинити деформацію «Я-віртуального», що, як наслідок, матиме згубний вплив на цілісність їх «Я-соціального».

Заклади загальної середньої освіти (ЗЗСО) є ключовим інститутом соціального виховання старшокласників, однак сучасна освітньо-виховна система, головним чином, орієнтована лише на Закон України «Про внесення змін до деяких актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» в редакції 2019 року, а усвідомлення соціальної необхідності в дисциплінах чи заходах (системного характеру) з кібербезпеки для захисту «Я-віртуального» та профілактики його деформації залишаються поза увагою. На наш погляд, як приклад, можливими кроками розвитку кібербезпечної поведінки старшокласників є:

1) перегляд та обговорення інформаційно-просвітницьких роликів та документальних фільмів щодо віртуальних соціальних мереж, ризиків формування інформаційних пузирів тощо (наприклад, фільми «Великий Хак» та «Соціальна дилема», ролик «Як вирватися з інформаційного пузиря» та ін.);

2) координація внутрішніми суб'єктами ЗЗСО (вчителі інформатики, психолог, соціальний педагог, керівники старших класів) проходження старшокласниками курсів на відкритих безкоштовних дистанційних платформах «Прометеус» («Prometheus») та ВУМонлайн («VUMonline») онлайн-курсів типу «Основи інформаційної безпеки», «Інформаційна безпека у цифровому світі», «Медіаграмотність для освітян», «Медіаграмотність: практичні навички», «Цифрова безпека та комунікація в онлайні», «Верифікація в Інтернеті» тощо;

3) організація виставки досягнень (сертифікати успішного засвоєння курсів);

4) впровадження програм «Безпека в Інтернеті» та поширення просвітницьких посібників «Інтернет, який ми хочемо» («Web we want»);

5) освітньо-виховні тренінги та майстер-класи щодо алгоритмів техніко-технологічних налаштувань особистих гаджетів та відпрацювання навичок кібербезпечної поведінки та подібне.

Таким чином, на наш погляд, однією з можливих відповідей на протистояння виникненню деформації віртуального «Я» сучасного випускника старшої школи має стати його кібербезпечна поведінка, як критерій розвитку соціального суб'єкта нової доби, здатного до перетворень та самореалізації у мінливому суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегія кібербезпеки України від 15 березня 2016 року №96/2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016#Text>.
2. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, №45, ст.403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.
3. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», Документ №537-V, від 09.01.2007. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, №12, ст. 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Прокопенко Д. В.

*Науковий керівник – Дулгерова О. М., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Доброчесність в сучасному цивілізованому світі є тим наріжним каменем, який складає фундамент внутрішньої гармонії людини, стійкість її характеру та послідовність морального образу. Вища освіта через навчання і дослідження фактично скріплює цей фундамент елементами академічної доброчесності, які покликані виховувати інтелектуальну гідність і повагу до різноманіття думок та ідей, реалізуючи тим самим свою соціальну місію.

Однак, сучасна університетська практика засвідчує, що вищі навчальні заклади часто-густо не дотримуються такого імперативу у своїй діяльності, допускаючи академічну нечесність або ігноруючи академічні проступки з боку студентів, викладачів чи представників адміністрації. Академічна нечесність великою мірою нівелює саму цінність освіти, сприяє фальсифікації вищої школи й тим самим зменшенню її внеску у суспільно-економічний розвиток [1].

У розвинених країнах академічна доброчесність визначається як критично важлива для забезпечення довіри до наукових результатів та до підтвердження результатів освіти випускників навчальних закладів. В світі можна спостерігати три типи реакцій на проблему академічної недоброчесності. Це:

1) повне замовчування проблеми та декларування її відсутності;
2) теоретичні розмови про академічну доброчесність на фоні замовчування та відмови розбирати конкретні випадки, аж до оголошення викриттів академічної недоброчесності порушенням «академічної етики»;

3) відкрите та доброчесне ставлення до проблеми, моніторинг та розгляд виявлених випадків недоброчесності та розробка заходів для попередження академічної недоброчесності [2].

Вимоги дотримання стандартів академічної доброчесності містяться у численних міжнародних документах, серед яких є, наприклад, Європейська хартія дослідників, яка визначає вимоги до діяльності дослідників. Впровадження цієї Хартії було рекомендоване листом МОН [3]. Цей документ містить розділ «Етичні принципи», який визначає, що науковці мають дотримуватись загальновизнаних етичних норм та фундаментальних етичних принципів у їхніх дисциплінах, та широкі вимоги щодо правил здійснення наукових досліджень, які виходять за рамки лише недопущення академічного плагіату, зокрема, щодо професійної відповідальності за результати досліджень, взаємодії з суспільством [4].

У науковій роботі Teixeira (2013) на прикладі вибірки студентів бакалаврату 2–4-го курсів навчання числом більш як 7 тис. осіб з 21 країни світу, у тому числі з Польщі, Словенії, Румунії, та в порівнянні з високорозвиненими державами, аргументується, що академічне шахрайство у формі списування на іспитах в минулому є предиктором поточного рівня корупції в країні. В іншому відомому міжнародному дослідженні студентів економічного і бізнес-профілю, яке базувалось на опитуванні респондентів з багатьох куточків світу, у тому числі з України, було показано, що випадки академічного шахрайства найчастіше зустрічаються саме в нашій країні, а найменше схильності до таких проступків у представників Албанії, Киргизстану і США [5].

Як відомо, в перекладі з латині прикметник *integer* означає «довершений, повний, цілісний», а іменник *integrity* – відповідно, «довершеність, повнота, цілісність» психологічного стану людини, який відзначається її внутрішньою гармонією, стійкістю і послідовністю морального образу [6]. У поєднанні зі сполучним прикметником *academic*, як ознаку належності того чи іншого суб'єкта чи предмету до школи чи університету, процесів навчання та мислення, отримуємо категорію академічної доброчесності (*academic integrity*). Міжнародний центр академічної доброчесності при Ратлендському інституті етики, Університет Клемсон в Південній Кароліні, розробив документ «Фундаментальні цінності академічної

добročесності». За цим підходом, академічна добročесність – це відданість академічної спільноти, навіть перед лицем труднощів, шести фундаментальним цінностям: чесності, довірі, справедливості, повазі, відповідальності й мужності.

Академічній добročесності в сучасному дискурсі на цю проблематику протиставляється категорія академічної нечесності (*academic misconduct, dishonesty*), основні прояви якої знаходимо у таких видах діяльності:

- фабрикація даних ;
- фальсифікація даних;
- хабарництво в академічній сфері;
- академічний саботаж;
- професорська нечесність (*professorial misconduct*) – зловживання окремими представниками професорсько-викладацького складу своїми службовими обов'язками з метою примусу і тиску на колеґ чи студентів;

- академічне шахрайство (*cheating*) – така поведінка студентів, коли в ході виконання навчальних завдань вони використовують в корисливих цілях недозволені матеріали, інформацію чи інші допоміжні засоби;

- плаґіат (*plagiarism*) – академічна поведінка, яка характеризується такими п'ятьма кумулятивними ознаками: коли певна особа (1) використовує слова, ідеї чи результати праці, (2) що належать іншому визначеному джерелу чи людині (3) без вказування посилання на джерело, з якого вона була запозичена (4) у ситуації, в якій правомірно очікується вказування авторства ориґіналу (5) з метою отримати певну користь, пошану, вигоду, які не обов'язково мають бути грошового характеру [5].

Корисний та вельми показовий кейс для дослідження системи забезпечення академічної добročесності у вищій освіті на нормативно-законодавчому рівні демонструє Індонезія. Так, у серпні 2010 року зі вступом в дію нового Закону про регулювання освіти (*Ministry of National Education Regulation, MNER*), а саме статті №17, в Індонезії було започатковано новий механізм запобігання і контролю плаґіату у вищих навчальних закладах. Дана норма Закону застосовується до студентів, університетських викладачів і дослідників, освітян загалом. Згідно з новим порядком, керівні особи з-поміж адміністрації університету зобов'язані слідкувати за загальною імплементацією кодексу поведінки в частині запобігання і боротьби з академічним плаґіатом. Зокрема з метою розбудови цілісної антиплаґіатної культури від керівників університетських закладів вимагається офіційно затвердити стиль цитування, який буде практикуватись академічною спільнотою всередині інституції, і суворо стежити за його дотриманням.

Виходячи з положень MNER, до студентів, викладачів, дослідників та освітян, яких викрито в плаґіаті, застосовуються

відповідні санкції. У випадку зі студентами вони включають: догану; письмове попередження; призупинення окремих прав студентів; скасування вже отриманої оцінки за один чи декілька курсів; виключення з закладу; анулювання диплому, якщо студент вже закінчив навчання.

Санкції до викладачів, дослідників та освітян, викритих в плагиаті, передбачають: догану; письмове попередження; призупинення окремих прав викладачів, дослідників та освітян; пониження в академічній посаді чи функціональному рангу; позбавлення права бути висунутим на професора чи старшого дослідника; звільнення з закладу; анулювання сертифікату, отриманого від університету. Якщо академічний працівник є професором чи старшим дослідником, застосовується норма щодо його звільнення з займаної посади.

Отже, академічна доброчесність, з одного боку, є складною міждисциплінарною категорією, яка поєднує в собі етичні норми й правила поведінки людини в освітньо-науковому середовищі, та механізми й інструменти, за допомогою яких такі реалізуються на практиці. З іншого, існує цілий комплекс чинників, передусім морально-культурних, інституційних, освітньо-виховних, які впливають ззовні чи зсередини на університет, визначаючи його спроможність та прагнення протидіяти академічній нечесності. У будь-якому разі така цілісна система норм, правил, устроїв потребує значних ресурсів, часу та навіть волі й мужності окремих осіб для свого утвердження, і в жодному випадку не може з'явитись одномоментно чи випадково.

Категорія академічної доброчесності відзначається своєю багатовимірністю, що означає поєднання в ній як відповідних фундаментальних цінностей, так і механізмів й інструментів їхнього забезпечення і просування. Вкрай важливим є усвідомлювати потенційні внутрішні та зовнішні чинники, які зумовлюють академічну нечесність, передусім морально-культурні, інституційні та освітньо-виховні. Вивчення і розуміння природи їхнього походження дасть можливість розробити та імплементувати ефективну політику забезпечення академічної доброчесності як національного рівня, так і локального масштабу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий концепте Володимир Сацикн, к. е. н., доцент кафедри політичної економії КНЕУ, засновник сайту «Освітні тренди».
2. «Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку», ГО «Східноукраїнський Фонд соціальних досліджень», Харків, 2015.
3. Лист МОН щодо впровадження Європейської хартії дослідників та Кодексу працевлаштування наукових працівників. URL:

<https://mon.gov.ua/ua/nauka/nauka/reformanauki/yevropejska-hartiya-doslidnikiv-ta-kodeks-pracevlashtuvannya-naukovih-pracivnikiv>.

4. Переклад Європейської хартії дослідників та Кодексу працевлаштування наукових працівників. URL: <http://h2020.com.ua/wp-content/uploads/2015/11/Book.pdf>.

5. Grimes P. (2004). Dishonesty in Academics and Business: A Cross-Cultural Evaluation of Student Attitudes. *Journal of Business Ethics*, 49(3), 273-290.

6. Killinger B. (2010). *Integrity: Doing the Right Thing for the Right Reason*. McGill-Queen's University Press.

ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА

Редкачов М. Є.

Науковий керівник – Подворчан А. З.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Психологічна культура юриста в загальному значенні є органічною єдністю психологічного виховання (знання, вміння, техніки, самопідготовка, саморегуляція тощо), волі, відповідних професійних та психологічних якостей, що спричиняють ефективний вплив на регулювання правовідносин в суспільстві [2, 151]. Передусім психологічна культура для юриста дає змогу зрозуміти своє місце в суспільстві та на робочому місці, де можлива зверхність та невідповідальність.

Дуже важливо визначити саме значення психологічної культури. Високий рівень психологічної культури дає можливість запобігти негативним емоціям. Психологічна культура сприяє підвищенню настрою, створення позитивної імпульсивності. У цілому вона підвищує ефективність виконання службових обов'язків. Також йдеться про уміння юриста працювати з людьми, зберегти себе як моральну особистість, встановити психологічний контакт з клієнтом. Юрист повинен бути в змозі зняти напругу або подолати психологічні бар'єри, виявити професійний інтерес на основі власних позитивних емоцій, вміти використовувати свої повноваження. Це підвищує творчість, надихає, підвищує працездатність, саморегуляцію та спостережливість, посилює пізнавальні процеси та гостроту почуттів у професійній діяльності [3, 223].

Частіше за все педагоги не звертають увагу на індивідуальні здібності студентів-юристів, і це погано. Адже формування психологічної культури базується саме на індивідуальному підході до студента, розкриття в ньому гуманності та моралі. Ще однією проблемою може виступати застаріла модель освіти: потрібно навчати юриста моральним нормам. Як це виправити?

У цілому, ведучи мову про реалізацію у вищому навчальному закладі компетентної моделі підготовки юристів, потрібно особливо відзначити, що феномен «компетентність» з позиції психології є складно організованим конструктом, що характеризує професіональність особистості, а тому має зовнішню і внутрішню сторону [1, 85]. Сьогодні особливо потрібно звернути увагу на навчання юристів психологічній культурі, при цьому повинен бути взаємозв'язок таких складових:

– когнітивної складової, яка несе за собою адекватне розуміння усіх психологічних понять та теорій;

– функціональної, пов'язаної з розвитком не тільки професійно-психологічних умінь в контексті можливої спеціалізації, а й здатності творчо підходити до розв'язання проблем в інших сферах;

– особистісної, яка орієнтує на розвиток випускника і формування у нього установки на толерантну поведінку у відносинах з різними клієнтами;

– деонтологічної, що базується на опрацюванні установки на дотримання законності і відстоювання правових цінностей при реалізації випускником професійної діяльності.

Практична складова психологічної культури юриста потребує розвитку у випускників аутопсихологічної компетентності – складного особистісного новоутворення, що включає засвоєння знань, умінь і навичок у сфері самопізнання, саморегуляції і самореалізації. Саме завдяки впровадженню в практику вищих навчальних закладів сучасних психотехнологій з'являється можливість формування в учнів професійної Я-концепції і утворення індивідуального стилю, що забезпечують психологічно грамотного побудування діалогічної взаємодії з людьми і т. д. Юрист зобов'язаний володіти чудовим правовим мисленням, бути здатним до швидкого аналізу, логічного висновку суджень, необхідних для прийняття правильних правових рішень [4, 136]. Розвинуте теоретичне мислення – це здатність особистості до засвоєння на високому рівні правових знань, узагальнення, розуміння наукових основ і принципів розвитку тих чи інших правових знань; вміння передбачати залежність і закономірність існування істотних зв'язків між правовими явищами [2, 12].

Отже, якщо говорити про психологічну культуру юриста, то можна дійти висновку, що вона містить: по-перше, систему знань про певні елементи різних видів культур, які потрібні юристові в його діяльності; по-друге, систему знань про формування почуття службового юридичного обов'язку у спеціаліста; по-третє – правничу етику юриста з погляду морально-етичних вимог. Безперечно, психологічна культура також формує у юриста міцний характер. Вважаємо, якщо у юриста сформована психологічна культура, то він стовідсотково готовий до будь-якої ситуації на роботі.

Є ряд проблем, з якими стикаються педагоги та самі ж юристи при формуванні психологічної культури, але їх можна виправити вище перерахованими методами. Хочу підкреслити, що дана проблема не розглянута і не розв'язана сьогодні, але все ж таки на питання психологічної культури потрібно звернути увагу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандурка О. М. Професійна етика працівника органів внутрішніх справ: навч. посіб. Харків: Ун-т внутр. справ, 2001. 220 с
2. Кириченко І. Г. Освіта МВС: закономірності формування та перспективи розвитку //Іменем закону. 2002. №15 (5299).
3. Профессиональная этика сотрудников правоохранительных органов: учеб. пособие / под. ред. Г. В. Дубова, А. В. Опалева. Москва, Щит-М, 2005. 523 с.
4. Сливка С. С. Професійна культура юриста (теоретико-методологічний аспект). Львів: Світ, 2000. 336 с.
5. Социальная психология: Учебное пособие / Отв. ред. А. Л. Журавлев. М.: ПЕРСЭ, 2002. 351 с.

СТРУКТУРА СИСТЕМИ ОСВІТИ В ІТАЛІЇ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ

Скринська С. Г.

*Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Система освіти в Італії має три рівні: дошкільна, середня та вища освіта. Середня освіта також поділяється на початкову, середню молодшу та середню старшу школи. Існує також навчання у спеціалізованих ліцеях, по закінченню котрих учні отримують певну професію [1, 55]. У таблиці 1 зображено особливості отримання шкільної освіти в Італії.

Таблиця 1.

Дошкільна освіта (3–6 років)	→	Мета: забезпечити всебічний розвиток дитини та підготувати її до початкової школи
↓		
Початкова освіта (6–11 років)	→	Перелік предметів: італійська мова, письмо, математика, музика, фізична культура та інші предмети. Усі уроки проводять два учителі
↓		
Середня молодша школа (11/12–14 років)	→	Останній етап обов'язкової освіти, після завершення якої випускник може не продовжувати навчання, а влаштуватися на якусь роботу
↓		
Середня старша школа (14/15–18/19 років)	→	Мета: підготовка до вступу в університет або отримання майбутньої професії

Шкільна система Італії складається з державних та приватних освітніх установ. Переважна більшість італійських шкіл є державними, частка приватних складає близько 5% від загальної кількості шкіл. Приватні школи в Італії працюють за тими ж програмами, що й державні, але видавати документи про освіту вони не мають права. Тому всі іспити здаються тільки в державних школах.

Традиційно заняття в школах починаються у вересні та тривають до червня. Фіксованої дати, як в Україні 1 вересня, в Італії немає. Кожен регіон встановлює свій власний день повернення в школу. Зазвичай він припадає на 10–15 число вересня.

Навчання розділене на два семестри, кожен з яких триває півроку. Кожного семестру учні отримують табель з балами від 1 (незадовільно) до 10 (відмінно). Сьогодні деякі школи надсилають табель батькам учнів на електронну пошту або розміщують оцінки на своїй офіційній сторінці [2].

Класи, особливо в державних школах, великі, в них навчаються діти незалежно від стану свого здоров'я. Тобто освіта в Італії є повністю інклюзивною (і діти з особливими потребами, і звичайні школярі можуть бути зараховані до одного класу).

У старшій школі учні вступають до:

- ліцею (класичний, науковий, лінгвістичний, артистичний, гуманітарний, музично-хореографічний);
- технічного інституту (економічний, гуманітарний, технічний, юридичний, туристичний);
- інституту професійної підготовки;
- художнього інституту, де готують художників по кераміці та склу, різьбярів по дереву і металу.

За наявності певної відмінності програм різних типів ліцеїв, всі вони мають ряд однакових дисциплін, зокрема італійську літературу, латинь, математику, фізику, природничі науки, філософію, історію.

По завершенню старшої школи (ліцею) учні складають іспити та отримують документ про повну середню освіту, який є підставою для вступу в університет.

Вища освіта Італії має гіпертрофований університетський і малий не університетський сектори, при цьому більшість вищих навчальних закладів – державні.

Університети з навчальними і науковими програмами перебувають під управлінням Міністерства університетів і науково-технологічних досліджень, завданням якого є: планувати і здійснювати розвиток наукових досліджень; складати трирічні плани розвитку університетів; розподіляти кошти між закладами згідно з законом.

Усього в Італії налічується 65 закладів університетського рівня (державних і «вільних», що мають власне самоуправління, але мають офіційне визнання і дипломи, працюють за програмами державних та інспектуються Міністерством освіти).

Неуніверситетські заклади класифікуються таким чином:

1. Інститути мистецтв під егідою інспекторату мистецького навчання;

2. Інститути під егідою інших міністерств.

Вступ до ЗВО визначається наявністю атестату (бакалаврату) за середню школу (Maturitaexam). Університети вільні у встановленні вимог і кількості місць для вступників.

Розпочинається навчання в італійських ЗВО значно пізніше, ніж в Україні.

Протягом року буває три сесії, де кожен студент сам вирішує, коли і які іспити йому здавати (за винятком деяких обов'язкових на кожному факультеті), оскільки студенти мають право на індивідуальний навчальний план [2].

Кожен професор університету має певні години прийому, коли він може особисто вислухати та проконсультувати. За бажанням можна подати заявку, щоб мати «куратора» по одному з основних предметів. З ним завжди можна порадитися з приводу навчального плану, іспитів, програм, книг і, звичайно ж, дипломної роботи.

Дуже важлива відмінність від нашої системи – це відсутність екзаменаційних білетів. Кожен іспит вимагає 99,9% самостійної підготовки, оскільки на лекціях дають лише невелику частину того, що слухачі повинні знати про предмет. Складають іспити далеко не всі: диплом отримують лише три людини з десяти вступників. Інших не виганяють, а просто залишають на повторний курс. І так доти, поки студент не пізнає усе, що необхідно.

Таким чином, італійська освітня система характеризується складною й багатоступінчастою структурою. При цьому якість навчання є дуже високою – дипломи, видані вузами Італії, визнаються не тільки в Європі, але й в усьому світі. Це пояснюють тим, що місцева система освіти постійно реформується та змінюється відповідно до міжнародних стандартів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрощук А.Г. Освіта у країнах європейської спільноти: структура і управління // Проблеми науки. 2000. №8. С. 54–60.

2. Корольчук М. Особливості навчання в Італії // Learning.ua. URL: <https://learning.ua/blog/201904/osoblyvosti-navchannia-v-italii/>.

ЗРОСТАННЯ РОЛІ ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Станько В. Я.

*Науковий керівник – Черненко О. М., кандидат медичних наук,
доцент; Пархоменко Т. В.*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

За останні роки консультуванню приділяється увага багатьма науками: психологією, соціологією, управлінням, педагогікою, тощо. Кожна із них має свою мету, предмет та інструментарій дослідження. Аналізуючи різні тлумачення можемо зробити висновок, що консультування необхідно розуміти, як спеціально організована взаємодія між консультантом і клієнтом, спрямована на вирішення проблеми і внесення позитивних змін у діяльності окремого спеціаліста або організації загалом.

На відміну від інших видів педагогічне консультування здійснюється фахівцями педагогічного спрямування: викладачі вищої школи як наукові керівники і консультанти, методисти закладів і установ освіти, незалежні експерти. Суб'єктами педагогічного консультування є управлінський і педагогічний персонал закладів і установ освіти, батьки, учні. Головною метою педагогічного консультування є вирішення проблемних ситуацій професійного спрямування; розвиток навчальних закладів як освітньої організації; професійний розвиток керівників і педагогічних працівників закладів і установ освіти; оптимізація взаємодії батьків і учнів у плані підвищення рівня навчальних досягнень, виховання і розвитку; подолання навчальних ускладнень дітей і учнів, підвищення рівня вихованості та освіченості.

У педагогічному консультуванні можна відокремити три головні напрями за яким працюють професійні консультанти:

- Супровід учня в освітньому процесі і надання йому консультаційної допомоги у вирішенні проблем, пов'язаних із навчально-пізнавальною діяльністю і особистісним розвитком загалом;

- Надання консультаційних послуг різним суб'єктам соціуму, які задіяні в освітньому середовищі (батьки, учні, релевантні групи населення);

- Науково-методичний супровід професійної діяльності керівників навчальних закладів і педагогічних працівників.

Метою педагогічного консультування є надання якісної освітньої консультаційної послуги замовнику для ефективного розвитку навчальних закладів і установ освіти, продуктивної професійної діяльності керівників і педагогічних працівників, успішного навчання та виховання дитини. Головними принципами консультування є:

- Принцип добровільності, який передбачає, що клієнт сам вирішує потребу у зверненні до професійного консультанта, обирає форму і тривалість консультування;

- Принцип рівноправності визначає однакову відповідальність клієнта і консультанта за успіх консультаційного процесу. Завдання консультанта створити умови, які стимулюватимуть клієнта до прийняття самостійного рішення, а завдання клієнта – ефективно взаємодіяти з консультантом у процесі консультування;

- Принцип варіативності передбачає, що консультування має ситуативно змінюваний характер та суттєво обмежує можливість відокремлення універсальних способів вирішення проблем клієнта, придатних для будь-яких ситуацій. Практику консультування не можна зводити до розроблення готових рішень для будь-яких проблем, воно стимулює спеціалістів до самостійного аналізу і постійної рефлексивної діяльності, оскільки не може бути однакових консультаційних послуг;

- Принцип цілісності відображає систему надання консультаційних послуг у безперервному супроводі професійної діяльності педагогічних працівників. Саме логічний взаємозв'язок і послідовність надання серії консультаційних послуг можуть забезпечити ефект.

- Принцип професійної етики розглядає дотримання етичних норм професійного консультанта, що включає маніпулювання клієнтом, саморекламу консультанта;

- Принцип конфіденційності передбачає недопустимість розголошення інформації, отриманої консультантом у процесі взаємодії з клієнтом.

Майстер-клас – це головний засіб передавання концептуально нової ідеї авторської педагогічної системи. Учитель як професіонал протягом років виробляє індивідуальну (авторську) методичну систему, що містить цілепокладання, проектування, використання послідовності багатьох відомих дидактичних і виховних методик, уроків, заходів, власні винаходи, ураховує реальні умови роботи з різними категоріями учнів, тощо.

Система навчання у вищій школі – багатогранний процес, який складається з цілого ряду взаємопов'язаних елементів. Серед них важливе місце посідає контроль знань, тобто організація зворотного зв'язку як засобу управління навчально-виховним процесом. Ця проблема особливо актуальна у наш час у зв'язку з тим, що вся система вищої освіти України підлягає повній організаційній перебудові

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: навч. посіб. К.: Центр навчальної л-ри, 2003.
2. Максимюк С. П. Педагогіки: навч. посіб. К.: Кондор, 2009.
3. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі. Навчальний посібник. К.: ЧП, 2007. 211 с.

ПРАГНЕННЯ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ У ЗВО ДСНС УКРАЇНИ

Табунщикова А. С.

*Науковий керівник – Вовк Н. П., кандидат педагогічних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Підготовка конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях є метою функціонування системи вищої освіти, відповідно до нового Закону України «Про вищу освіту» [1, 2]. Враховуючи це, професійна підготовка майбутнього фахівця повинна будуватися як система умов щодо забезпечення його професійного розвитку і саморозвитку. В умовах підготовки в закладах вищої освіти підґрунтя подальшого особистісного та професійного саморозвитку майбутнього фахівця складає цілеспрямоване оволодіння ним навичок саморефлексії, вмінь аналізувати наявну інформацію про себе та оточуючий світ, надбання та практичне застосування навичок стратегічного планування на основі власних життєвих цінностей, що у майбутньому сприяє формуванню цілісної, психологічно незалежної, автентичної особистості, конкурентоспроможного працівника.

Виходячи з умов реформування системи органів та підрозділів ДСНС України, йдеться вже не просто про адаптацію до соціально-економічної ситуації в державі, відповідно до якої необхідно випереджати її тенденції. Змінам піддається зміст кваліфікації майбутнього фахівця у самій своїй суті: зростає роль соціально-психологічних і особистісних факторів та здатності фахівця до самоосвіти й саморозвитку, самоконтролю і самовдосконалення. Видозмінюється розуміння поняття освіченості, яка є не просто певною сумою знань, вмінь та навичок. Як свідчить аналіз нормативних документів про вищу освіту, до основних завдань розвитку освіти в Україні на сучасному етапі поряд з такими завданнями, як актуалізація змісту освіти, орієнтація на міжнародний рівень якості, поглиблення фундаментальності навчального процесу, віднесено і здійснення професійного саморозвитку майбутніх спеціалістів як складової неперервної освіти [1].

Саморозвиток курсанта-майбутнього фахівця пожежної безпеки визначається нами як об'єктивний процес індивідуального саморуку, саморозгортанням індивідуального, природного та соціального потенціалу особистості курсанта, отже, особливістю особистісної психологічної структури курсанта – майбутнього фахівця як системи,

що самоорганізується, є формування здатності до самопобудови, самовідновлення, збереження і вдосконалення своєї власної цілісності з урахуванням навколишньої інформації.

Враховуючи особливі умови професійної діяльності працівників органів та підрозділів ДСНС України, ми визначаємо професійний саморозвиток майбутнього працівника ДСНС України як неперервний динамічний процес набуття певної системи соціальних навичок і моделювання стосунків, спрямованих на реалізацію функціональних обов'язків у середовищі, яке змінюється, в особливих та екстремальних умовах практичної діяльності [2, 26].

Структурно-функціональна модель професійного саморозвитку містить сукупність взаємопов'язаних компонентів: ціннісно-сислового, рефлексивного та регулятивного. Як визначається у дослідженнях Ж. Г. Гараниної, Н. В. Андронova, О. Е. Полякова, основним фактором, який впливає на процес професійного саморозвитку майбутніх фахівців, є показник осмисленості життя, який пов'язаний із готовністю до самопізнання та саморозвитку та впливає на його рівень [3].

Відповідно до вказаної моделі, прагнення до професійного саморозвитку ми розглядаємо як одну із особистісних і професійних цінностей, що дає майбутнім фахівцям відчуття осмисленості життя, задоволеності від процесу та результату професійної діяльності, а також дає можливість досягнення поставлених професійних цілей.

Опитування курсантів 1 та 2 курсів факультету пожежної безпеки ЧІПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України дало можливість виявити ряд особливостей процесу їх професійного саморозвитку, що обумовлені впливом на курсантів об'єктивних та суб'єктивних факторів.

Як показав загальний огляд результатів опитування, більшість курсантів 1 та 2 курсу (98,4%) хотіли б займатися професійним саморозвитком, тобто мають високий рівень прагнення до нього. Серед опитаних курсантів 78,5% планують кар'єру в ДСНС та будують плани досягти високих показників у кар'єрному зростанні.

Більшість опитаних (88%) вважають, що, досягнувши певного успіху у кар'єрному зростанні, все одно треба вчитись і прагнути до чогось. На думку 93% опитаних, працівникам ДСНС потрібно постійно займатися самоудосконаленням, прагнути досягти більш високого рівня професійного розвитку. Варто зазначити, що, відповідно до поглядів Н. С. Крупеніної, саме планування професійного саморозвитку на період тривалого часу (на майбутні 5, 10, 15 років) свідчить про високу міру вираженості самопрогнозування, самоорганізації та самоудосконалення [4].

Аналіз результатів опитування дозволив також виявити ряд причин, чому процес професійного саморозвитку здійснюється не в повній мірі і характерний не для всіх опитаних. Низький рівень прагнення до професійному саморозвитку фахівця може бути

пов'язаним із наявністю внутрішніх бар'єрів професійного саморозвитку, обумовлених впливом як суб'єктивних, так і об'єктивних факторів. Як показало опитування, серед зовнішніх факторів найчастіше курсанти відмічають брак часу (54,5%) та відсутність курсів і відповідної літератури.

В результаті опитування також з'ясовано внутрішні фактори, що заважають здійснювати професійний саморозвиток: недостатньо розвинуті вольові якості та відсутність наполегливості відмітили 25,5% всіх опитаних, відсутність знань і розуміння особливостей процесу саморозвитку зазначають 26,4 курсантів 1 курсу та 23% курсантів 2 курсу. Виявлено значний вплив на курсантів 2 курсу таких факторів: відсутність мотивації до саморозвитку 15%, нерозвиненість самоприйняття й самопрогнозування 18%; низький рівень самопізнання, відсутність друзів-однодумців, зацікавлених у процесі саморозвитку 21%.

Результати опитування курсантів 2 курсу за допомогою методики «Діагностика реалізації потреби у саморозвитку» показали, що: прагнення у пізнанні себе мають 73% курсантів; регулярно виділяють час для розвитку 65% опитаних; аналізують свої дії та оцінюють себе 53%; рефлексують свою діяльність, виділяючи для цього окремий час 53% курсантів; регулярно оцінюють свій досвід 76%; розуміють вплив на себе оточення та можуть оцінити його наслідки 58%; керують професійним саморозвитком і мають результати 75% курсантів.

Виявлено, що такі фактори, як соціальне оточення, груповий тиск, негативний вплив минулого досвіду у меншій мірі перешкоджають професійному саморозвитку курсантів 1 курсу. Не становить перешкоду для професійного саморозвитку курсантів 1 курсу нездатність оцінити, як тебе сприймають інші – можемо припустити, що курсанти на 1 курсі навчання ще не мають достатніх знань щодо рефлексії як механізму саморозвитку та не розуміють її значення у їхньому професійному саморозвитку, тому не розглядають і не виділяють даний фактор як перешкоду.

Під час проведення дослідження виявлено, що закритість у сприйнятті нових ідей та нового досвіду мають 23% всіх опитаних, проте 62% із них відмічають прагнення бути більш відкритим до людей. Здатність генерувати нові ідей відмічають 18% опитаних 1 курсу та 14% 2 курсу; отримують задоволення від освоєння нового 94% курсантів 1 курсу та 81% курсантів 2 курсу; прагнення мати багато знань і вмінь порівняно із незалежністю, впевненістю у собі та силою духом мають 30% опитаних 1 курсу та 33% 2 курсу.

Узагальнюючи результати щодо вивчення особливостей прагнення до професійного саморозвитку курсантів під час підготовки у ЗВО ДСНС України можна стверджувати, що серед причин низького прагнення є:

- відсутність здібностей до самопізнання, його мотиваційних та операціональних сторін (самоактуалізації та саморегуляції);
- несформованість механізмів саморозвитку особистості та механізмів само прогнозування;
- низький рівень самопослідовності та навичок самовиховання, особливості впливу соціального оточення, у тому числі груповий тиск;
- наявність стійкої системою певних стереотипів та установок.

Серед системи педагогічних умов професійного саморозвитку у процесі підготовки майбутнього фахівця цивільного захисту виділяємо орієнтацію процесу навчання на формування його спрямованості на самоактуалізацію та самодетермінацію в майбутній професійній діяльності, а також збагачення змісту навчання системою понять і концепцій, що орієнтують майбутніх фахівців на рефлексію, самопроєктування, самоактуалізацію, самонавчання, самоорганізацію, саморозвиток у сфері професійно значимих якостей особистості. Підвищення рівня прагнення до професійного саморозвитку може бути реалізоване через проведення тренінгових занять, спрямованих на формування у курсантів механізмів саморозвитку, зокрема, таких як самоприйняття, самопрогнозування, а також на розвиток у них рефлексивних навичок та умінь.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України від 1.07.2014 року №1556-VII «Про вищу освіту». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Вовк Н. П. Формирование личностных профессионально важных качеств в процессе саморазвития личности работника МЧС Украины // Пожарная безопасность: проблемы и перспективы: Материалы международной научно-практической конференции. В 2 Ч. Ч. 2. Воронеж: ВИ ГПС МЧС России, 2010. 148 с.
3. Garanina Zh. G., Andronova N. V., Lashmaykina L. I., Maltseva O. E., Polyakov O. E. The structural model of future employees' personal and professional self-development. Integratsiya obrazovaniya = Integration of Education. 2017.
4. Крупенина Н. С. Саморазвитие и самореализация личности в акмеологии // Акмеология. 2016. №S1(57). С. 68.

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ЗАНЯТЬ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Хуторна В. О.

*Науковий керівник – Рябоконт В. В., кандидат педагогічних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Одним із слабких місць традиційного навчання є пасивність студентів при високій односторонній активності викладача. Пріоритетним напрямом вирішення цієї проблеми є розробка пропозицій щодо підвищення і розвитку творчих здібностей студентів у процесі навчання у вищій школі.

Ефективним способом інтенсифікації творчого процесу може бути застосування в навчальному процесі ігрових занять.

Висока ефективність ігрових методів навчання обумовлена істотними перевагами в порівнянні з традиційними. Деякі з них варто виділити окремо, а саме:

- наочність наслідків рішень, що приймаються. Під час ігрових занять можна нехтувати деталями, тобто виключити з інформаційного масиву так званий «шум», породжений властивостями реальних процесів, які не відносяться до справи;

- змінний масштаб часу. Ігрові заняття дозволяють «жити швидше» або «повільніше», прискорювати і уповільнювати хід тих чи інших подій;

- повторення досвіду із зміною установок, тобто накопиченням навичок в ході навчання. Під час таких занять можна кілька разів програвати одну і ту ж ситуацію, підходячи до її рішення кожного разу по-новому, цим самим отримувати безцінний досвід;

- можливість змінити масштаб охоплення. Різний масштаб охоплення ігрових ланок може значно скоротити терміни пошуку принципів рішень в різних умовах [1].

Розглянемо деякі з форм і методів проведення ігрових занять, які дозволяють активізувати творчий процес. Серед них провідне місце займають ділові ігри.

Ділова гра – одна з найбільш складних форм ігрових занять, в процесі яких імітується колективна професійна діяльність.

Ділові ігри мають характеристики, які властиві для ігор взагалі: вони відрізняються динамізмом обстановки, повторюваністю кроків, складним поєднанням можливих альтернатив дії, стискуванням часу при прийнятті рішень.

Від інших форм ігрових занять ділові ігри відрізняються наступними найбільш важливими ознаками, що характеризують їх дидактичні властивості:

- 1) наявністю важливої соціально-економічної, соціально-психологічної або технічної проблеми, що вимагає для свого

вирішення моделювання професійної діяльності великого колективу фахівців.

2) Наявністю спільної мети для усього ігрового колективу і в той же час можливістю кожному учасникові гри своїми діями впливати на досягнення кінцевого результату, працюючи на певній посаді.

3) Наявністю інформаційної невизначеності, різного роду збоїв, відхилень, ускладнень, як і в реальному житті. Рішення найчастіше приймаються в умовах неповної інформації, з певним ризиком. Значить, неповнота інформації має мати місце і при прийнятті рішень в процесі навчальної гри.

4) Прийняттям і реалізацією в процесі гри певної послідовності рішень, кожне з яких залежить від рішення, прийнятого цим учасником на попередньому етапі, і від дій інших учасників. До речі, у навчальній ігровій практиці студентів навчальних закладів метод аналізу (розбору) конкретних ситуацій має ґрунтуватися на аналізі деякого фіксованого поєднання початкових даних, динаміка в таких ситуаціях відсутня. Завдання не передбачають взаємодії команд гравців і окремих учасників, не передбачається і вироблення колегіальних рішень в процесі аналізу ситуацій. Метод в першу чергу розрахований на індивідуальну роботу студентів. Він є першою і найбільш поширеною формою ігрового моделювання, сприяє формуванню професійної інтуїції, умінню розбиратися в нестандартних ситуаціях, а також передбачати можливі наслідки тих або інших рішень [2].

У практиці роботи вищої школи метод розбору конкретних ситуацій може використовуватися для вдосконалення навичок в управлінні. При відповідному підборі матеріалу і правильній постановці занять ситуаційні завдання можуть служити ілюстраціями, і вправами, і засобом передачі передового досвіду [3].

Таким чином, використання у навчальному процесі вищої школи таких ігрових занять як аналіз конкретних ситуацій, мозкова атака дозволить істотно підвищувати і розвивати у студентів творчі здібності, самостійність в прийнятті рішень і оволодінні науково-практичними навичками, які в подальшому призведуть до зростання професійних навичок та здібностей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мищенко В. І. Педагогічна творчість як основа формування інтелекту військового спеціаліста // Військова освіта. 2002. №10. С. 25–30.
2. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / [упоряд. Л. Галіцина]. К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.
3. Мельничук І. М. Особливості застосування інтерактивних ігор у вищому навчальному закладі. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2010_4/10mimvzn.pdf.

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ФРАНЦІЇ

Шепель З. О.

*Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Система вищої освіти Франції переживає сьогодні підйом: немає такої спеціальності, яку не можна було б одержати в одному з навчальних закладів Франції. При цьому кожен десятий студент – іноземець. Французька система вищої освіти мобільна і гнучка. Університетська освіта ділиться на три цикли, по закінченні кожного з яких студент одержує відповідний диплом [1, 97]:

1. Перший цикл протягом 2 років готує до одержання DEUG (диплом про загальну університетську освіту). Однак цей документ про вищу освіту не має практичної цінності на ринку праці.

2. Другий цикл полягає у підготовці до ліцензування знань здобувача вищої освіти (licence) протягом одного року після DEUG і maîtrise (рік після licence). Нещодавно була також створена можливість для отримання професійної освіти у вигляді MST (maitrises des sciences et techniques) і магістратури (les magisteres), у якій навчаються три роки.

3. Третій цикл поділяється на дві філії:

- DESS (диплом вищої спеціалізованої освіти), що є професійним дипломом, підготовка до якого триває протягом 1 року після одержання ступеня maîtrise і поєднує у собі навчання і практику.

- DEA (диплом поглибленого вивчення) – це навчання, спрямоване на дослідницьку роботу. Diplome d'Etudes Superieures Specialisees, DESS – отримує студент у разі вибору програми спеціалізації, або Diplome d'Etudes Approfondies, DEA, якщо програма носить науково-дослідний характер. Обидва зазначені дипломи, для отримання яких потрібно в цілому 5 років навчання, є дипломами про вищу університетську освіту третього циклу.

Для навчання на отримання ступеню доктора (Doctoral) зазвичай приймаються особи з університетськими дипломами поглибленої підготовки. Вони зобов'язані протягом 2–4 років виконати кваліфікаційні вимоги, які полягають в здачі теоретичних іспитів за фахом, проведенні наукового дослідження за обраною темою, написанні і захисті дисертації.

Однак, підготовка фахівців в галузі медицини здійснюється в французьких університетах без поділу на цикли. Для отримання диплома лікаря – доктора медицини (Docteur en Medecine) потрібно навчатись протягом 6-ти років та 1 рік стажуватися (проходити інтернатуру). Тобто, всього 7 років [2, 5].

Відповідно 5 років (включаючи 1 рік стажування) потрібно навчатися, щоб отримати дипломи фармацевта (Diplome de Pharmacien) та хірурга-стоматолога (Diplome de Chirurgien-Dentiste).

Крім того, подальша професійна підготовка цих фахівців з метою отримання свідоцтва (Certificat) про спеціалізацію в певній галузі медицини здійснюється протягом наступних двох років.

Варто відзначити, що у спеціалізованих вищих навчальних закладах на відміну від університетів поділ процесу навчання на цикли, як правило, відсутній. У той же час зберігається різноманітність рівнів підготовки, при цьому рівень кожного професійного диплому може бути співвіднесений з рівнем відповідного диплому одного з трьох циклів університетської освіти.

Для іноземців, які плануються навчатися у французьких закладах вищої освіти існують декілька шляхів [3]:

Перший – найпростіший з формальної точки зору – полягає в тому, щоб одержати французький ВАС – атестат бакалавра. Цей документ – стовідсоткова перепустка в університет. Однак, одержати його можна, тільки здавши іспит після закінчення французького ліцею, при цьому показавши високий результат.

Є й інші варіанти. Людині, що твердо знає, у якому саме французькому ЗВО вона хоче навчатися, варто спробувати написати лист у приймальну комісію цього ЗВО, в якому чітко охарактеризувати мету свого навчання та причини, які спонукали абітурієнта вибрати конкретно даний навчальний заклад. До речі, шанси отримати позитивну відповідь набагато вищі для тих, хто вже провчився рік або два у ЗВО своєї країни.

Якщо ваша кандидатура у сподобається приймальній комісії французького ЗВО, вам надішлють запрошення на здачу тесту з французької мови DALF (Diplome approfondi de langue française). При цьому, допуском до іспиту на отримання DALF, є Диплом про вивчення французької мови (DELF).

Крім того, в останні роки у багатьох вищих навчальних закладах, особливо приватних, з'явилися платні магістерські програми, які пропонують навчання англійською мовою. Загалом вони орієнтовані на іноземців. Умовою прийняття на навчання є висновки про володіння англійською мовою, за результатами тесту TOEFL (550–700 балів) або IELTS (6,0–7,0 балів).

На сьогодні вищі навчальні заклади Франції користуються шаленою популярністю серед абітурієнтів, які планують здобувати вищу освіту за кордоном. Крім того, значно зріс відсоток науковців, котрі для захисту дисертаційних досліджень обирають саме французькі ЗВО.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Хміль О. Система освіти у Франції // Молодь і ринок. №9. 2010. С. 95.–99.
2. Левченко Ю. О. Структура вищої освіти у Франції. Вища освіта і болонський процес. Вінниця, 2015. С. 4–6.
3. Гуз О. П. Система сучасної вищої освіти Франції // Актуальні проблеми країнознавчої науки. Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. URL: <https://internationalconference>.

CEL I METOFIZYKA FILOZOFII W EDUKACJI

Ocheretianyi V. V.

Doradca naukowy – Ocheretianyi V. V.

*Czerkaski Instytut Bezpieczeństwa Pożarowego nazwany imieniem
Bohaterów Czarnobyla Narodowego Uniwersytetu Obrony Cywilnej
Ukrainy*

Filozofia organizmu jest metafizyką, w której podmiotowość i przedmiotowość zajmują równie ważne, choć zupełnie różne miejsca w systemie. Ponieważ organizm metafizyczny jest najmniejszą jednostką rzeczywistości, więc podmiotowość musi być z nim w określony sposób związana. Podmiotowość konstryuuje się w organizmie jako wynik zrastania się czuć, będących podstawowym tworzywem, z którego zbudowany jest organizm metafizyczny. Można powiedzieć: «być organizmem, to czuć inne organizmy oraz czuć samego siebie». Zbadajmy trochę dokładniej czucie i zapytajmy: co czucie czuje? Po pierwsze, czucie czuje przedmiot, coś co jest gdzieś «tam» w przeszłości, a jest poprzez czucie uobecnione «tu», tj. w nowo powstającym organizmie. Po drugie, czucie czuje inne czucia. Ta charakterystyka czucia może wydawać się nienaturalna, jeżeli nasza intuicja zbyt silnie związana jest z czuciem organizmów żywych, które jest oparte na wyspecjalizowanych organach czucia, tj. zmysłach, czy receptorach. Jeżeli jednak czuciem obejmujemy każdy rodzaj uobecniania tego, co było w tym, co teraz się staje, to przykład pola elektrycznego pokazuje, jak powinniśmy rozumieć naturę czucia. Jak wiemy, wielkość pola elektrycznego w danym miejscu jest wypadkową (superpozycją) pól elektrycznych pochodzących z wielu źródeł. Wkład żadnego ze źródeł nie może być pominięty, a pomiar natężenia pola w danym miejscu przy pomocy przyrządu mierzy pojedynczą, wypadkową charakterystykę pola. Wypadkowa ta to suma wektorowa wkładów natężenia pola elektrycznego pochodzącego z każdego ze źródeł. Mówiąc metaforycznie: ma tu miejsce swego rodzaju synteza, «zlanie się» pól. Analogicznie czucia w sensie metafizycznym, czując się nawzajem «zlewają się» w jedno czucie stanowiące swego rodzaju «superpozycję», jedno «wypadkowe» czucie zbudowane ze wszystkich czuć, które «ma» organizm i które zarazem budują go. Whitehead nazywa to jedno zrastające się czucie podmiotem czuć. Jeżeli odwrócimy perspektywę i spojrzymy na opisaną sytuację nie od strony czuć, ale od strony powstającego organizmu, gdzie czucia są jego podstawowym budulcem, to można powiedzieć, że podmiotem (organizmem) jest jedno zespolone czucie. Gdy więc mówimy, że organizm metafizyczny coś czuje, to to, co czuje organizm było w jego obręb wniesione przez pojedyncze czucia i jest obecne w całym organizmie na mocy zespolenia czuć w jeden podmiot czuć. Przykładowo: jeżeli widzę piękne drzewo, to widok ten łączy się z wieloma innymi wrażeniami, odczuciami, wspomnieniami oraz wiedzą w jeden złożony stan mojego umysłu [1].

W jaki sposób podmiotowość wprowadzić do edukacji? sensie podstawowym podmiotowość powstaje, o ile organizm czuje świat i siebie samego. Człowiek, którego kontakt ze światem, w tym z Naturą i sobą samym, jest ograniczony, nie może się prawidłowo ukonstytuować, i to już na poziomie swojego własnego organizmu. Z perspektywy filozofii organizmu, aby utworzył się podmiot konieczna jest synteza, zrośnięcie się wszystkich czuć właściwych temu organizmowi, budujących go. Z perspektywy naukowej powstanie prawidłowo wykształconej podmiotowości człowieka wymaga aktywacji oraz drożności wszystkich najważniejszych dla człowieka sposobów kontaktu ze światem zewnętrznym i wewnętrznym. Ponieważ obecnie człowiek żyje w stworzonym przez siebie sztucznym środowisku oraz w sposób daleki od optymalnego wykorzystuje swoje zmysły, stąd też pojawiła się propozycja, aby wprowadzić kolejną jednostkę chorobową, którą nazwano zaburzonym kontaktem z Naturą lub zaburzeniem braku kontaktu z Naturą [3].

Filozofia organizmu wprowadza bardzo mocne pojęcie przyczyny i, podobnie do klasycznego arystotelesowskiego podejścia, rozróżnia pojęcia przyczyny sprawczej i celowej. Nadaje im jednak nieklasyczny sens. Pojęcia te zostały usunięte z nauki, przynajmniej formalnie, jako nienaukowe, bo filozoficzne właśnie. Zarazem myślenie w kategoriach przyczyny i skutku jest niemal odruchowe i kategorie te są nieraz częścią ukrytego, prywatnego światopoglądu uczonych. W ich miejsce nauka wprowadziła pojęcie korelacji oraz poszukuje warunków koniecznych i wystarczających zajścia zjawisk, które bada. Korelacje obrazują statystyczne związki zachodzące między danymi typami zjawisk. Przykładowo: jest wyraźne powiązanie między typem pogody a częstością występowania owadów danego gatunku (np. komarów). Czy to wystarczy, aby stwierdzić, że np. deszczowa pogoda jest przyczyną pojawiania się większych niż zwykle ilości komarów? Wprost tego powiedzieć się nie da i widać, że opis sytuacji powinien być dużo bardziej precyzyjny – powinien wskazywać, co jest przyczyną bezpośrednią, a co pośrednią obserwowanych zjawisk, co stanowi warunki konieczne, a co wystarczające zajścia zjawiska danego rodzaju (polegającego, jak w powyższym przykładzie, na pojawieniu się większej niż zwykle liczby komarów).

Stosując powyższe pojęcia do opisu zdarzenia edukacyjnego można zapytać o cel inicjalny i podmiotowy takiego zdarzenia. Cel inicjalny powinien wstępnie określić czasoprzestrzenny obszar zdarzenia. Zdarzenie tworzą uczestnicy i otoczenie, w którym się znajdują w przeciągu danego czasu. Cel inicjalny wyłania się z przeszłości i nadaje zdarzeniu spoistość i swoistość wystarczającą do jego zajścia. Cel inicjalny może, choć nie musi, być wyartykułowany na początku zdarzenia. Można przykładowo zrobić w kole «rundkę» wypowiedzi na temat: dlaczego tu jestem, co pomogło mi się tu znaleźć, a co było przeszkodą. Można także wprowadzić w klimat i tematykę spotkania, robiąc to jednak nie przy pomocy intelektu i wypowiedzi typu: «tematem spotkania jest...», ale wchodząc w kontakt z jak najbardziej pierwotnym poziomem umysłu. Dookreślając cel inicjalny

można posłużyć się bądź istniejącymi mitami, bądź specjalnie przygotowanym na potrzeby zajęć tekstem zawierającym przekaz nadający znaczenie całemu zdarzeniu. Cel inicjalny jest dodatkowo wzmacniany przez przeprowadzenie zajęć wzorowanych na rytuałach ściśle związanych z zaplanowanym tematem spotkania [2].

Zrastanie się zdarzenia edukacyjnego zakłada organiczność tego procesu. To zaś narzuca wymóg zachowywania ścisłego związku między celowością procesu, selekcją i przekształcaniem się tworzywa tego zdarzenia. Fazy zdarzenia edukacyjnego powinny być określone w taki sposób, aby nie tylko siebie nawzajem zakładały w porządku stawania się, ale przede wszystkim, aby mógł się prawidłowo konstytuować cel podmiotowy zdarzenia. W zdarzeniu edukacyjnym wzajemne zakładanie się faz polega na syntezie czuć: ich treści i form podmiotowych. Przykładowo: w fazie inicjalnej uczestnicy powinni być zainteresowani tym, co może się zdarzyć lub choćby wzbudzona powinna zostać ich ciekawość co do dalszego przebiegu zdarzenia i motywacja do pozostania na zajęciach [6]. Ważne jest także, aby uczestnicy przyjęli (tj. uznali za swoje) podstawowe motywy treściowe oparte na archetypach związanych z tematyką zdarzenia. To ukonstytuuje podmiot zdarzenia i wystarczająco dookreśli cel podmiotowy, który będzie uwyrażniał się w trakcie kolejnych faz. Stworzenie klimatu zdarzenia to, w języku filozofii procesu, takie zharmonizowanie form podmiotowych (a więc sposobów czucia), że powstaje coś ważnego (wartościowego) oraz niepowtarzalnego. Formy podmiotowe takie jak wartościowanie, emocje, świadomość itd., charakteryzujące poszczególne czucia, podlegają syntezie nadającej charakter całemu zdarzeniu edukacyjnemu. Zdarzenie to, o ile okaże się czymś ważnym dla uczestników, będzie swego rodzaju punktem odniesienia dla dalszego procesu stawania się każdego z nich.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Brown J. W. Foundations of Cognitive Metaphysics. Process Studies. Vol. 21:1-2. Spring – Summer. 1998, S. 79-92.
2. Bryant P., Colman A. (red.). Psychologia rozwojowa. Tłum. A. Bezwińska-Walerjan. Poznań, 1997.
3. Brzostek M., Chojnacki J., Kaleta T. Ekofilozofia. Wybór tekstów. Warszawa 1998.
4. Chang G.C.C. Buddyjska nauka o całości istnienia. Tłum. H. Smagacz. Kraków, 1999.
5. Cobb J. B. Jr. A Glossary with Alphabetical Index to Technical Terms in Process and Reality. Claremont, 2008.
6. Deval B., Sessions G. Ekologia głęboka. Życ w przekonaniu, że Natura coś znaczy. Tłum. E. Margielewicz. Warszawa, 1995.

**Секція 3. Проблеми наукових досліджень у сфері державного управління. Економічні науки: теоретичні та практичні аспекти.
Актуальні питання правових наук.
Міжнародні відносини та інтеграційні процеси.**

**ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ
ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ**

Андоній І. О.

Науковий керівник – Афонін Д. С.

Одеський державний університет внутрішніх справ

Згідно ст. 3 Сімейного кодексу України [2], сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю утворюють особи, які спільно проживають, пов'язані суспільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. В Україні проблема сімейного насильства стрімко набирає актуальності та потребує негайного втручання з боку соціальних працівників, психологів. Сімейне життя називають однією із найбільш специфічних сфер відносин між людьми, яка найменше підлягає правовому регулюванню. Проте проблема насильства в сім'ї є головним порушенням прав людини, що вимагає її вирішення на державному рівні. Нормативною базою регулювання питань домашнього насильства є Конституція України, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України.

Відповідно до Конституції України [1], життя людини визнано найвищим благом, права та свободи якої контролюються та захищаються відповідно до ч. 1 ст. 3: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю».

Привернення уваги українського суспільства до актуальної проблеми, подолання насильства в сім'ї, як до порушення прав людини і залучення всіх громадян до боротьби з цим фактом; підвищення обізнаності населення про те, що насильство є порушенням прав людини, та заохочувати громадян боротися із цією проблемою є метою нашої наукової розвідки.

Відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» були проведені реформи в Україні, головною метою яких насамперед була зміна у правосвідомості громадян. В Копенгагенських критеріях членства в Європейському союзі серед політичних критеріїв виділяють верховенство права, дотримання прав людини та захист прав меншин. Зазначені критерії передбачають формування нового стилю мислення, розвиток правосвідомості, правового виховання, культури з реалізацією принципів аксіології права та формуванням загального блага в поєднанні з інтересами держави, особи, суспільства.

Законодавство про запобігання та протидію домашньому насильству складається з цілої низки нормативно-правових актів:

- Конституція України;
- міжнародні договори;
- інші нормативно-правових актів щодо недопущення домашнього насильства.

Основний перелік документів, які пов'язані з запобіганням та протидією домашнього насильства, відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» складається з:

- Кодексу про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 №8073-X;

- Сімейного кодексу України від 10.01.2002 №2947-III;

- Кримінального кодексу України від 05.04.2001 №2341-III;

- Постанови Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 №453 «Про затвердження Державної соціальної програми. «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року»;

- Положення від 22.08.2018 №655 «Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі»;

- Концепції від 10.10.2018 №728-р «Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року»;

- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 р. №728-р, «Концепція Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року»;

- Методичних рекомендацій щодо запобігання та протидії насильству (МОН України; Лист, Рекомендації від 18.05.2018 №1/11-5480);

- Наказу МВС України Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України (від 19.12.2017 №1044 Зареєстровано: Мін'юст України від 07.06.2018 №686/32138) та ін.

Так, ст. 32 Конституції України відзначає, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України [1, ст. 32]. Сімейний кодекс України визначає засади, права, обов'язки подружжя, батьків, дітей, родичів, осіб, які проживають однією сім'єю.

Кодекс України про адміністративні правопорушення в ст. 173-2 вирізняє вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування [3, ст. 173-2].

Значущим є окреслення законодавцем конкретного переліку кола осіб, на яких поширюється дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству, незалежно від факту спільного проживання. В зазначений перелік кола осіб входять:

- 1) подружжя;
- 2) колишнє подружжя;
- 3) наречені;
- 4) мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя);
- 5) особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти;
- 6) особи, які мають спільну дитину (дітей);
- 7) батьки (мати, батько) і дитина (діти);
- 8) дід (баба) та онук (онука);
- 9) прадід (прабаба) та правнук (правнучка);
- 10) вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка);
- 11) рідні брати і сестри;
- 12) інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука);
- 13) діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими;
- 14) опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням;
- 15) прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя.

Дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству поширюється також на інших родичів, інших осіб, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, за умови спільного проживання, а також на суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [4, ст. 4].

Конкретне окреслення переліку осіб, на яких розповсюджується законодавство про попередження та протидію домашнього насильства є внеском у формування обізнаності громадян, зосередження уваги громадськості на виявленні фактів домашнього насильства.

Дослідженню домашнього насильства присвячені роботи Б. Головкина, С. Денисова, В. Дзунза, А. Зайцева, І. Доляновської, О. Ільяшенко, А. Коваль, Ю. Петрушенко, Н. Симкіна, С. Тютюнникова, Г. Халілов, Т. Циганчук та інші.

Поняття «насильство в сім'ї» (домашнє насильство) – багатогранне, але це насильство чи інше жорстоке поводження однієї людини (людей) над іншою (іншими) у рамці побутових відносин, таких як шлюб чи співжиття. Воно може називатися насильством з боку інтимного партнера, коли здійснюється чоловіком (дружиною) чи інтимним партнером (-кою), мати місце як у гетеросексуальних, так і в одностатевих стосунках, між людьми, що перебувають у дійсному шлюбі/стосунках чи що перебували в таких раніше. Домашнє насильство також включає насильство над дітьми, батьками, старшими родичками чи родичами та інші насильницькі акти між членами родини.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» насильство поділяється на такі складові елементи, як:

- фізичне насильство (умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі та гідності);

- психологічне насильство (насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю);

- сексуальне насильство (протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї);

- економічне насильство (умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я).

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» трактує домашнє насильство як дію або бездіяльність фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, вчиненого у родині або за місцем проживання, або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають однією сім'єю, але не перебувають у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Фізичне – має прояв у застосуванні фізичної сили, холодної та/або вогнепальної зброї, в отруєнні або спаяванні одурманюючими засобами, а також в обмеженні харчування та сну.

Психологічне насильство може мати вираз в ігноруванні суб'єктивних характеристик та потреб дитини (свободи, гідності, прав), руйнуванням стосунків прихильності між дорослим і дитиною, або фіксування цих стосунків, а також дії, що призводять до різноманітних деформацій і порушень психічного (поведінкового, емоційного, інтелектуального, комунікативного, особистісного) розвитку. Психологічне насильство може бути розглянуто через так зване призму «дерево залежності». Співзалежність учасників психологічного насильства – це саморуйнівна поведінка, яка виникає на підґрунті агресії, неповаги, деформації правосвідомості, примусу до протизаконних дій; нехтуванням морально-етичними цінностями. Особлива роль в допомозі особам, постраждалим від психологічного домашнього насильства, належить розвитку мережі доступної психологічної, правової допомоги, формуванню довіри населення до дієвості таких заходів, активна позиція громадськості, розвиток духовності в суспільстві.

Економічне насилля має прояв у тотальному контролі над витратами членів сім'ї, що призводить до ігнорування їх матеріальних потреб.

Сексуальне насильство розглядається як умисне втягування неповнолітнього в сексуальні дії з дорослими, з метою отримання останніми сексуального задоволення або будь-якої іншої вигоди. До сексуального насилля належать: сексуальне розтління, розбещення і втягування дітей у проституцію, порнобізнес та ін.

Насилля в родині руйнує фундамент безпеки самої сім'ї, а також і суспільства. Водночас, саме проблема насильства в сім'ї тісно пов'язана із такими явищами, як бездоглядність та безпритульність дітей; зростання кількості розлучень; формування насильницького менталітету нації; жебракування; втрати загальнолюдських цінностей любові та взаєморозуміння; а також виступає однією з передумов скоєння злочинів у суспільстві.

Слід зазначити, що правовий колапс в визначенні цивільного стану дитини як речі не єдина причина насильства над дітьми. Великий вплив має культурну спадщину певного суспільства в цілому і конкретної сім'ї зокрема. Так, наприклад, і в нинішній час крик на дитину, шантаж, погрози, фізичний вплив у багатьох сім'ях, на жаль, є допустимим способом виховання дитини.

Дуже важливо для виховання здорової в моральному і фізичному стані дитини, створити для неї необхідні умови. З перших днів життя дитина реагує на навколишнє оточення, на настрій матері, на прояв любові до нього, на турботу і ласку. Г. Халілов звертає увагу на те, що дитина при народженні має запрограмовану поведінку, і ця поведінка відноситься одночасно і до його батьків [5, 213]. Це запрограмована поведінка з'явилося в результаті еволюції, і батьки дитини, будучи готовими відповісти на його сигнали, підвищують рівень його самозбереження. Одночасно на розвиток і подальше збереження первинних зв'язків дитини і батьків впливають як спадковість, так і довкілля. Тому, будь-яке насильство над дитиною у віці до 2 років або факти насильства у відношенні до інших членів сім'ї, свідком, якого стає дитина, на підсвідомому рівні відкладаються в його пам'яті [5, 215]. Іноді дитина в малолітньому віці ставши жертвою насильства з боку повнолітніх або неповнолітніх членів, сам не підозрює про такі факти. Але, і в таких випадках, коли дитина не пам'ятає про насилля, він не перестає бути потерпілим. На жаль, факти зазначеного насильства у сім'ї негативно впливають на свідомість жертви (дитини) і на його майбутнє життя.

Створюючи сім'ю, молоді люди повинні ясно розуміти важливість цих відносин не тільки для самих себе, але і для її маленьких членів сім'ї. Необхідно відзначити, що поширеною причиною насильства над дітьми в сім'ї є алко- або наркозалежність одного з членів сім'ї.

С. Тютюнникова і Н. Симкіна вивчаючи соціальні перетворення в суспільстві, наводили результати досліджень, в яких взяла участь група чоловіків, які страждали опійної наркоманією, і їх дружини або співмешканки. Причинами, які сприяють фактами насильства в сім'ї над дітьми, можуть бути економічні і соціальні чинники [6, 210]. Так, економічні, політичні, соціальні та інші кризи свідчать про нестабільність динамічне розвиваються. Така ситуація накладає певний відбиток на життя кожної людини, яка потрапила в сферу кризи, що особливо стало актуальним у сучасних умовах в світі, і в Україні. Зокрема це сприяє виникненню цілого ряду духовних, морально-етичних проблем, з якими стикається особистість в повсякденному житті.

В результаті насильства в сім'ї над дітьми втрачається основна функція сім'ї, де сім'я покликана згладжувати протиріччя, які виникають в суспільстві, протистояти негативним впливам, доповнювати і удосконалювати умови, в яких відбувається процес розвитку людської свідомості [6, 225].

Підбиваючи підсумки та аналізуючи все вищевикладене, можна зазначити, що насильством у сім'ї називають діяння (дію або бездіяльність) фізичного, сексуального, економічного або психологічного насильства, що вчиняється в сім'ї. Складну систему домашнього насильства неможливо уявити без її складових частин, а саме: економічного, психологічного, фізичного та сексуального елементів. Кожен складник цієї системи здатен спричиняти особливі, специфічні наслідки, які непередбачуване впливають на людину та її подальше життя. В зв'язку з чим вбачається доцільним підвищення правосвідомості громадян, шляхом активізації діяльності центрів сім'ї і молоді, формування відповідального батьківства, своєчасне виявлення ризиків та фактів домашнього насильства тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України від 28.06.1996. №254к/96-ВР URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр>.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 №2947-III.-ВВР.2002, №21-22, ст. 135. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2947-14>.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984.-№8073-Х.-ВВР-1984, додаток до №51, ст. 1122. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/80732-10>.
4. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 №2229-VIII-ВВР. 2018. №5, ст. 35. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2229-19>.
5. Халілов Р. Випадки насильства при сімейних взаєминах і їх вплив на розвиток особистості дитини Теоретичні и Прикладні проблеми психології. 2013. №2(31). С. 213–221.
6. Тютюнникова С., Симкіна Н. Институциональные преобразования социальных отношений // Наукові праці. Донецьк. нац. техн. ун-ту. Сер.: Економічна. 2005. Вип. 40–3. С. 224–227.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС

Білько П. С.

*Науковий керівник – Кришталь Т. М., доктор економічних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Для ефективної роботи підрозділи ДСНС повинні мати необхідне для експлуатації устаткування, обладнання, спеціальну техніку та інвентар, а також мати у своєму розпорядженні такі засоби експлуатації, що можуть забезпечити визначений комплекс комунальних послуг, обов'язковий для їх діяльності (опалення, освітлення, водопостачання тощо). Успішне вирішення цих питань має забезпечити служба матеріально-технічного забезпечення, що займається розрахунком потреб установи в різних матеріальних ресурсах, а також визначає джерела їхнього покриття.

Від рівня забезпеченості підрозділу матеріальними ресурсами, їх якості і вчасного надходження залежить ефективність виконання завдань за призначенням.

Матеріальні ресурси – це предмети праці, які включають сировину, основні матеріали, паливо, тару та інші матеріали, призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва і наявність яких є необхідною умовою ритмічної роботи організації.

Основною метою матеріально-технічного забезпечення (МТЗ) є своєчасне постачання підрозділів ДСНС необхідними видами ресурсів необхідної якості і кількості для безперебійного їх функціонування при мінімально можливих затратах. Відповідно до мети завданнями МТЗ є:

- визначення потреб підрозділу в матеріально-технічних ресурсах;
- проведення маркетингових досліджень ринку постачальників з конкретних видів ресурсів;
- розроблення організаційно-технічних заходів щодо зниження норм і нормативів витрати ресурсів;
- розроблення матеріальних балансів;
- планування МТЗ практичної діяльності ресурсами;
- нормування й управління виробничими запасами;
- організація й управління складським господарством;
- доставка матеріальних ресурсів до робочих місць;
- приймання і видача матеріалів, напівфабрикатів тощо.;
- облік і контроль за забезпеченням і використанням матеріальних ресурсів;
- аналіз якості забезпечення і використання ресурсів.

При цьому вибір постачальників рекомендується здійснювати, виходячи з наступних вимог: наявність у постачальника ліцензії і достатнього досвіду роботи в даній галузі; високий організаційно-технічний рівень виробництва; надійність роботи; забезпечення конкурентоспроможності товарів, що випускаються; оптимальна ціна; простота схеми і стабільність постачань.

При визначенні нормативних обсягів запасів матеріальних ресурсів бюджетної установи необхідно враховувати [1]:

- терміни зберігання (продукти харчування, медикаменти);
- умови зберігання (дотримання температурного режиму, певного рівня вологості тощо);
- транспортні витрати;
- нормативне використання ресурсів на одного споживача послуг.

З метою забезпечення підрозділів аварійно-рятувальною технікою, обладнанням, засобами та майном наказом ДСНС України від 29.05.2013 №358 затверджено «Норми табельної належності, витрат і термінів експлуатації пожежно-рятувального, технологічного і гаражного обладнання, інструменту, індивідуального озброєння та спорядження, ремонтно-експлуатаційних матеріалів підрозділів ДСНС України». Нормами встановлено [2]:

- строки експлуатації пожежного та аварійно-рятувального обладнання, майна і спецагрегатів пожежних та аварійно-рятувальних автомобілів;
- строки експлуатації меблів у підрозділах, на підприємствах, в установах та закладах системи ДСНС України, що є бюджетними установами;
- табельну належність пожежно-технічного та аварійно-рятувального обладнання, засобів і майна на пожежні машини (пожежні транспортні засоби) для пожежогасіння та проведення рятувальних робіт;
- табельну належність пожежно-технічного та аварійно-рятувального обладнання, засобів і майна на пожежні автомобілі для підйому на зазначену висоту;
- табельну належність пожежно-технічного та аварійно-рятувального обладнання, засобів та майна на штабних пожежних автомобілях;
- табельну належність запасних деталей, що постійно знаходяться на пожежному (аварійно-рятувальному) автомобілі;
- табельну належність устаткування та інструменту для частин технічної служби, постів ремонту та технічного обслуговування пожежних, аварійно-рятувальних автомобілів, пожежного і аварійно-рятувального обладнання;
- витрати металу і матеріалу на ремонт пожежного, аварійно-рятувального обладнання, пожежних рукавів, індивідуального спорядження і автошин у загонах (частинах) технічної служби;

– інші види забезпечення.

Матеріально-технічне забезпечення є складним соціально-економічним процесом, який складається з таких етапів: підготовка, укладання договорів, отримання ресурсів, передача їх споживачам.

МТЗ підрозділів ДСНС в першу чергу залежить від фінансових можливостей держави, нерозривно пов'язане із загальним станом забезпечення потреб національного господарства в сировині, матеріалах, обладнанні та інших видах ресурсів, які відносяться до засобів виробництва.

Таким чином, організація матеріально-технічного постачання – це процес забезпечення підрозділу всіма необхідними видами матеріально-технічних ресурсів у встановлений термін і в обсягах, необхідних для забезпечення нормальної роботи підрозділу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Болюх М. А., Заросило А. П. Аналіз фінансово-господарської діяльності бюджетних установ: Навч. посіб. К.: КНЕУ, 2008. 344 с.

2. Про затвердження Норм табельної належності, витрат і термінів експлуатації пожежно-рятувального, технологічного і гаражного обладнання, інструменту, індивідуального озброєння та спорядження, ремонтно-експлуатаційних матеріалів підрозділів ДСНС України: Наказ ДСНС України від 29.05.2013 №358. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0358388-13#Text>.

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Бурденюк А. В.

*Науковий керівник – Карагіоз Р. С., кандидат політичних наук,
доцент*

Одеський державний університет внутрішніх справ

У теперішній час боротьба з корупцією набула особливе значення, враховуючи широке розповсюдження такого сучасного соціально-економічного і політичного феномену, як корупція. На превеликий жаль, цей феномен знайшов втілення і в українських реаліях. Україна зберігає імідж висококорумпованої держави вже майже 20 років. Так, ще у 2014 році, згідно даних Індексу сприйняття корупції цей рік, Україна була визначена як найкорумпованіша країна Європи. Ще за чотири роки, у 2018 році, за замірами Transparency International, наша держава перебувала на 120-му місці в Індексі сприйняття корупції. При чому, нас випереджають країни Балтії, Грузія і навіть Білорусь, Вірменія та Молдова.

Причини масштабної корумпованості України, як і в інших країнах пострадянського простору, вбачаються, перш за все, в двоїстому відношенні самих українців до цього негативного явища.

Так, з одного боку, громадянське суспільство вже має досвід боротьби з корупцією, виробляє і використовує певні дії щодо засудження та боротьби з цим розповсюдженим явищем.

Рівень громадського осуду корупціонерів зростає, терпимість населення до проявів корупції критично низька, формується усвідомлення довгострокових загроз корупційних діянь і небезпек подальшого толерантного ставлення до корупції.

З іншого боку, світогляд українців залишається амбівалентним у частині співіснування двох протилежностей: корупція сприймається як негативне явище, але її існування допускається як альтернативний спосіб розв'язання проблеми (особливо приватного характеру, в питаннях з очікуваною вигодою). Це приклад амбівалентності як характеристики політико-правової культури українців: громадяни корупцію, з одного боку, розглядають як одну з найбільших проблем, що гальмує поступ новітньої України, а з іншого – вдаються до корупційних практик, мотивовані корупційним прагматизмом.

Українське суспільство та міжнародна спільнота відчують доволі обмежені результати антикорупційної політики, особливо в частині винесення судових рішень у справах про корупцію в вищих ешелонах влади, контролю активів, конфліктів інтересів державних службовців та управління корупційними ризиками у державному та приватному секторах тощо.

Варто зазначити, що ЄС активно підтримував боротьбу з корупцією в Україні, вимагаючи не тільки створення, але й ефективного і незалежного функціонування відповідних структур – Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури тощо. Саме це було і є вимогами отримання Україною безвізового режиму з ЄС та попередньої програми макрофінансової допомоги для України.

Щороку Європейська комісія готує звіт по кожній із країн, з якими в ЄС діє безвізовий режим, щодо виконання ними «безвізових» критеріїв. В останньому такому звіті щодо України серед вимог більшість стосувалася саме боротьби з корупцією, однією з яких було означено нагальність відновлення незалежності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [1]. У випадку невиконання цієї, а також інших важливих вимог, безвізовий режим України з ЄС може бути призупинений чи й скасований.

Упродовж тривалого часу темою занепокоєння ЄС була відсутність функціональної системи автоматизованої перевірки електронних декларацій. Нині запущена автоматична верифікація е-декларацій. Національне агентство із запобігання корупції прийняло у промислову експлуатацію модуль автоматичної перевірки електронних декларацій, який дозволяє порівнювати інформацію в поданих деклараціях з інформацією з відкритих реєстрів і вибудувати всі декларації за показником корупційного ризику. Це дуже важливий крок України вперед.

На жаль, наразі досвід протидії корупції в Україні останніх років засвідчує: Україна пішла шляхом обмеження можливостей для практичної реалізації корупційних схем, аніж покарання корупціонерів. Водночас ЄС стоїть на тих позиціях, що ефективна боротьба з корупцією в Україні можлива лише за злагодженої взаємодії усіх уповноважених структур задля досягнення спільного результату.

ЄС розглядає корупцію в Україні як наслідок неефективного державного управління. Неодноразово на рівні євроінтеграційних інституцій озвучувалися припущення, що нові антикорупційні органи не будуть застраховані від політичного тиску на них. Відтак висловлювалися побоювання, що з огляду на незбалансовані результати протидії корупції, Україна увійде до групи на й більш відкрито корумпованих країн світу.

Нині увага євроінтеграційних інституцій привернена до увиразненої в Україні проблеми фізичних нападів на антикорупційних активістів, які почастишали останніми роками, а також неналежного розслідування посягань на їх життя, здоров'я, майно, честь і гідність тощо. Ця проблема очевидна, адже останніми роками зафіксовано чимало випадків протиправних дій та бездіяльності щодо антикорупційних активістів і членів їх родин. При чому, варто зазначити, що ці протиправні дії характерні практично для всього пострадянського простору.

Популярним способом дискредитації антикорупціонерів стали звинувачення в корупції їх же самих. Польський політолог Р. Кордонський висловив думку, що «тиск, переслідування, дискредитація у відповідь на критику з боку антикорупційних неурядових організацій може свідчити про посилення антидемократичних тенденцій в Україні та завуальовану зацікавленість влади у тиску на активістів антикорупції» [2, 19].

Якщо первинними очікуваннями ЄС була інституціоналізація Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та Вищого антикорупційного суду України, то після запуску їх роботи найважливіші сподівання ЄС пов'язані з питаннями незалежності та відсутності політичного тиску на органи боротьби з корупцією, антикорупційних прокурорів, гарантії незалежності та неприпустимості політичного тиску щодо суддів Вищого антикорупційного суду України. Хоч в оцінках ЄС й відзначаються певні успіхи України в частині звуження кола можливостей для корупційних практик з боку владної еліти, однак акцентується на потребі низки радикальних і швидких кроків для закріплення прогресу в ключових галузях. Найбільшу критику ЄС продовжують викликати питання притягнення до відповідальності представників українського істеблшменту: сама політична система недостатньо змінилася і стоїть на захисті топ-чиновників.

ЄС у взаєминах з Україною незмінно акцентує на тому, що нашій державі потрібно докладати більше зусиль для забезпечення

верховенства права. За непокоєння ЄС викликають проблеми функціонування новостворених в Україні антикорупційних інституцій. На жаль, не є секретом, що самі ці органи, їх члени і навіть керівництво мають без посереднє відношення до ряду корупційних схем в країні, що викликає негативне ставлення до цих «новостворень».

ЄС реалізує в Україні проекти, спрямовані на розширення можливостей громадянського суспільства на національному та місцевому рівнях з метою сприяння доброчесності та участі в процесах моніторингу корупції, політичного діалогу. Надаються гранти національним організаціям громадянського суспільства для виконання ними низки завдань, наприклад, моніторинг ситуації у сфері боротьби з корупцією та результативності діяльності установ; налагодження політичного діалогу з урядом та антикорупційними установами, підвищення поінформованості щодо боротьби з корупцією; пілотні впровадження інструментів для оцінки корупційних ризиків та управління ризиками в окремих державних секторах/установах. Особливе значення серед антикорупційних проектів ЄС в межах Угоди про асоціацію займає підтримка журналістських розслідувань, різноманітних ініціатив медіа для розслідування конкретних випадків корупції, підготовки програм журналістських розслідувань корупційних кейсів.

У теперішній час основна діяльність ЄС в частині запобігання та протидії корупції в Україні сконцентрована на реалізації Антикорупційної ініціативи ЄС в Україні (EUACI) – найбільшої програми експертної та технічної допомоги Україні з боку ЄС у сфері боротьби з корупцією. Програма фінансується ЄС і співфінансується та впроваджується Данською агенцією з міжнародного розвитку. 01.06.2017 р. дано офіційний старт цій трирічній ініціативі. За час дії програми EUACI основними векторами співпраці: допомога в розвитку антикорупційних органів, допомога парламентському комітету в оцінюванні корупційних ризиків проектів законів, а також тривекторний Компонент, що складається з низки програм надання грантів організаціям громадянського суспільства, сприяння діяльності розслідувальної журналістики та проекту «Міста Доброчесності». Найперше, підтримуються проекти, спрямовані на моніторинг діяльності та реалізацію принципів прозорості та підзвітності у місцевому самоврядуванні, залучення молоді до пошуку інноваційних методів запобігання та протидії корупції тощо.

Програма EUACI має метою забезпечити сталість тих антикорупційних реформ в Україні, що вже впроваджені, та подальше посилення антикорупційних зусиль на загальнонаціональному та місцевому рівнях. Головна мета EUACI – посилення спроможності антикорупційних органів шляхом надання консультативної та експертної підтримки антикорупційним органам України. Програмою ставиться мета допомогти органам місцевого самоврядування та громадським організаціям у запобіганні та протидії корупції. EUACI

спрямовує діяльність на посилення інституційної спроможності Комітету Верховної Ради України з питань антикорупційної політики.

EUACI лобіює прийняття нової Антикорупційної стратегії України, державної програми з її реалізації, механізми впровадження, а також важливість забезпечення невідворотності покарання за корупційні правопорушення та формування нульової толерантності до самого явища серед суспільства. Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні допомагає команді ProZorro.

ЄС реалізує антикорупційну ініціативу «Міста Доброчесності», яка охоплює п'ять населених пунктів (Житомир, Маріуполь, Нікополь, Червоноград, Чернівці). В рамках проекту реалізуються такі ініціативи, як відкритий бюджет міста, відкритий бюджет для шкіл, електронна приймальня та низка інших. Така ініціатива є прикладом втілення антикорупційних механізмів на рівень органів місцевого самоврядування.

EUACI активно підтримує автоматизацію досудового розслідування корупційних проваджень (проект діджиталізації кримінального процесу в Національному антикорупційному бюро України та Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі). Передбачено створення системи, щодо допоможе перевести весь кримінальний процес в електронну форму. Це дозволить антикорупційним органам економити ресурси та час, що витрачаються на розслідування та опрацювання документів, а також оптимізувати співпрацю Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та Вищого антикорупційного суду України.

Завдяки програмі EUACI в Україні запускається геоінформаційна система «Геопортал» – новітня ІТ-система, яка спрямована на забезпечення громадян і підприємців інформацією про різні сфери міської інфраструктури. У зовнішньому інтерфейсі «Геопорталу» передбачені карти з різною інформацією, зокрема про: міський кадастр, найважливішу соціальну інфраструктуру, зокрема школи, дитячі садки, лікарні, інвестиційні об'єкти, об'єкти комунальної власності, які можна орендувати тощо. Відтак «Геопортал» уможливить вищу транспарентність і пришвидшить перехід на електронний документообіг.

Особливу увагу ЄС приділяє протидії корупції на Сході України. З цією метою у Маріуполі було відкрито «Офіс Проєктів ЄС» (EUProjectOffice). Один з елементів підтримки EUACI – допомога органам місцевої влади через впровадження ефективних процедур і процесів, а також надання інструментів для протидії корупції, таких як, зокрема таких як вищезгадана система «Геопортал» для Маріуполя – ефективний G2B та G2P інструмент, створений за підтримки EUACI в рамках проєкту «Міста Доброчесності» для покращення внутрішніх процесів у міській раді, уможливлення доступу до даних, організації їх

як зрозумілих і зручних для громадян, організацій громадянського суспільства, медіа та бізнес-спільноти.

Антикорупційна ініціатива ЄС долучається до різноманітних творчих акцій, через які реалізує свої безпосередні завдання. Це, наприклад, організація виставки «Україна без корупції» (Американський дім в Києві, 11.12.2018 р. – 26.01.2019 р.); підтримка показу вистави (документального перформансу) «Тимчасові незручності», поставленій ГО «Точка зору» 10.04.2019 р. на тему корупції в українському суспільстві; «Парк корупції» – інтерактивний проєкт, спрямований на підвищення обізнаності українців про корупцію та форми протистояння їй. Його було організовано 01–30.06.2018 р. у Національному ботанічному саду ім. М. Гришка НАН України. Понад 30 тис. осіб відвідали «Парк корупції»; організація квесту «Шлях без корупції» в ході святкування Дня Європи у Києві (18.05.2019 р.). Основною ціллю квесту було ознайомлення громадськості з грантерами Антикорупційної ініціативи ЄС (Рух «Чесно», НУО «Інститут розвитку регіональної преси», незалежна розслідувальна агенція Слідство.Інфо та ін.) та проєктами, які вони втілюють.

Дуже важливим кроком на шляху з боротьбою з корупційними «проєктами» в Європі, в першу чергу – в Україні стало підписання угоди 08.07.2019 р. у рамках саміту «Україна – ЄС» Урядом України та Європейською комісією про фінансування Програми «Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні (EUACI) – Фаза II», що розрахована на п'ять років. Відтак Україна отримує фінансову допомогу від ЄС та Уряду Данії на суму 22,9 млн. євро задля ефективного втілення антикорупційної політики, яка має у підсумку зменшити рівень корупції в країні. Допомога в рамках Програми «EUACI – Фаза II» буде спрямована на реалізацію наступних напрямків: посилення незалежності та ефективності антикорупційних установ; покращення управління та прозорості на місцевому рівні та ін.

EUACI організовує тренінги з роботи з інформаторами для працівників НАБУ, навчальні семінари для суддів Вищого Антикорупційного суду. Зокрема, за підтримки EUACI та інших міжнародних донорів було проведено Орієнтаційну програму для суддів Вищого антикорупційного суду України. Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні зорієнтована на постійне надання експертної та консультаційної допомоги суддям цього судового органу.

За підтримки Антикорупційної ініціативи ЄС в Україні проведено (серпень 2019 р.) JessupSummerSchool 2019, в ході якої представники EUACI, Національного антикорупційного бюро України та Вищого антикорупційного суду України провели низку лекцій на тематику розвитку антикорупційної інфраструктури в Україні для студентів-юристів.

ЄС докладає зусиль щодо забезпечення всебічної та стійкої підтримки для внутрішньої трансформації суспільства та нових

можливостей для розслідувальної журналістики. Зокрема, Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні сприяє проведенню міжнародного фестивалю розслідувальної журналістики «MezhyhiryaFest» (цей фестиваль проводиться від 2014 року на території колишньої резиденції В. Януковича). EUACI також підтримує програму для 50 журналістів-розслідувачів із різних регіонів України з метою розвитку їх практичних навичок у підготовці розслідувань кейсів корупції.

Один з основних акцентів другої фази програми EUACI – розвиток культури доброчесності в українському суспільстві. Йдеться, найперше, про: подальшу підтримку інституційного розвитку антикорупційних установ України; покращення управління, прозорості та підзвітності на місцевому рівні; посилення участі громадян, громадянського суспільства та приватного сектора в сприянні доброчесності, верховенству права та належному управлінню. Такі цілі є абсолютно виправданими з огляду на нинішні характеристики антикорупційної політико-правової культури населення України та місце антикорупційних цінностей у системі політико-правової ментальності. Тут погодимося зі слушною оцінкою І. Кушнарьова, який вважає: в Україні «відбувається ціннісне протистояння між «антикультурою корупції» та «культурою антикорупції» [3, 317]. Яка б кількість стратегій, концепцій, доктрин тощо не була прийнята, успішна антикорупційна політика «неможлива без фундаментальних зрушень в суспільній та індивідуальній свідомості, істотних позитивних коректив у нормах, правилах і поведінці не лише політиків, державних службовців та ін., а й пересічних громадян, тобто громадянського суспільства в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Report from the Commission to the European Parliament and the council. Second report under the visa suspension mechanism. Brussels, 19.12.2018. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/20181219_com-2018-856-report_en.pdf.
2. Kordonski, R. (2019). The role of Ukrainian civil society in counteracting destructive institutions. *International relation review*, 4, 8–23.
3. Кушнарьов І. В. (2018). *Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація*. Київ: Юридична думка.

АНАЛІЗ ДИСТАНЦІЙНОГО СУДОВОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Грабіжна К. А.

*Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Україна, як і весь світ, стрімко рухається вперед у напрямі побудови нового інформаційного суспільства. Суспільства, однією з ознак якого є переведення максимальної кількості комунікацій звичайної життєдіяльності людини в електронну, інформаційну, форму. Однією з таких сфер є судочинство. Звісно, до процесу побудови цього «нового світового порядку», повністю заснованого на інформаційних технологіях, треба ставитися із особливою обережністю, як і до будь-якого глобального соціального експерименту. Недаремно все більше експертів та аналітиків у різних галузях знань застерігають від суцільної інформатизації суспільних відносин. Багато хто з них вбачає у цьому початок кінця людства. Всеосяжне запровадження електронних засобів реалізації природних прав і свобод людини є кроком на шляху до заганняння людини в залежність від систем тотального контролю над особистістю.

В умовах кризової ситуації, спричиненої пандемією коронавірусної інфекції COVID-19, саме суди, як ніхто інший, відчули важливість ролі дистанційного правосуддя. Незважаючи на впровадження карантинних умов, українські суди не припиняють своєї роботи та продовжують працювати. Треба підкреслити, що право особи на судовий захист, гарантоване Конституцією України, не може бути обмежене навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Вимушені обмеження, що були так само застосовані і у всьому світі, змусили мобілізувати зусилля задля забезпечення належного та ефективного відправлення правосуддя.

Цифрові технології невпинно проникають у всі сфери нашого життя, і правосуддя не є виключенням. Проведення судових засідань в режимі відеоконференції для України не є новим. Зазвичай вони відбуваються саме в приміщеннях судів, які знаходяться в різних населених пунктах. Після запровадження карантину подальше проведення таких засідань потребувало вже нового сучасного формату.

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, однією з підсистем якої є «Електронний суд», довгий час чекала на свій запуск, але на шляху до впровадження виникали різноманітні перепони як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Наразі, в умовах оголошеного загальнодержавного карантину, Вища рада правосуддя як орган суддівського врядування оперативно здійснила низку кроків, щоб нарешті зрушити цю проблему з непохитного місця і частково

запустити «Електронний суд». Зокрема було ініційовано звернення до Президента України, Верховної Ради України із пропозицією внести відповідні зміни до процесуальних кодексів, які б забезпечили право осіб на доступ до правосуддя в умовах карантину; звернення до Державної судової адміністрації України, яка мала невідкладно надати на затвердження положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему в рамках забезпечення участі осіб у судових засіданнях дистанційно та надання можливості подачі документів в електронній формі.

З метою оперативного напрацювання органами системи правосуддя пропозицій щодо здійснення ефективних заходів, спрямованих на забезпечення стабільної роботи судів, органів системи правосуддя в умовах карантину, при Вищій раді правосуддя було створено координаційну раду у складі голів Верховного Суду та апеляційних судів. До її роботи були залучені й представники Національної школи суддів України та інших інституцій. Також судам було надано рекомендації невідкладно запровадити спеціальні заходи щодо організації роботи судів та доступу до приміщень, де розташовані суди.

На сьогодні можна констатувати, що дистанційне правосуддя в Україні поки що знаходиться на початковому етапі становлення. Але можна з упевненістю заявляти, що відповідні карантинні заходи надали поштовх для подальшого активного впровадження підсистеми «Електронний суд».

Звичайно, під час освоєння судами процесу дистанційної роботи, виникало безліч питань, що стосувалися ідентифікації та авторизації осіб, використання певного програмного продукту державними органами, безпеки і захисту інформації, збереження персональних даних тощо. Окремо слід звернути увагу на те, що нагальною проблемою залишається неготовність інфраструктури судів до дистанційної роботи в повній мірі – досі не всі суди забезпечені відповідним технічним обладнанням.

В квітні українськими судами було апробовано терміново розроблену систему відеоконференцзв'язку EasyCon, яка працює за допомогою кваліфікованого електронного підпису та дозволяє судам ідентифікувати особу. Так, за умови забезпечення належної потужності мережі Інтернет у всіх користувачів системи EasyCon – суду та сторін, які беруть участь в судових засіданнях, нарікань на роботу відповідної платформи небагато.

Для Вищої ради правосуддя, яка стояла біля витоків запровадження дистанційного судочинства, надзвичайно важливо, що ці технологічні зміни в роботі судів, що донедавна були чимось недосяжним, стають реаліями сьогодення. Українські суди, ставлячи життя і здоров'я людини як найвищу соціальну цінність на перше місце, в умовах пандемії, змогли забезпечити і гарантувати людям обидва права –

життя і здоров'я, що є першочерговим, а також право на захист – право на справедливий суд. Це є безумовним нашим досягненням.

У нинішній надзвичайній ситуації, ми також використовуємо позитивний досвід зарубіжних країн у впровадженні цифрових технологій в судах, де така модель успішно працює, залучаємо ініціативи, які дають результат.

Поряд з цим, говорячи про проблемні моменти, карантин, на жаль, посунув на другий план розгляд та прийняття важливих законодавчих рішень та змін, що необхідні країні.

Можна стверджувати, що із застосуванням сучасних технологічних рішень доступ до правосуддя переходить на якісно новий щабель – забезпечується право громадян на доступ до правосуддя та право на справедливий суд, водночас географічне розташування судів стає не принциповою умовою. Таким чином, українській судовій системі, безперечно, варто зосередитись на дистанційній роботі, адже її переваги є очевидними для усіх учасників судового процесу. Очевидною є економія коштів і часу.

У перспективі перехід на такий «гнучкий» режим роботи, з використанням сучасних технологій, імовірно торкнеться всього державного сектору. Однак, саме судова гілка влади, в даному випадку – і Вища рада правосуддя, і суди, є першопрохідцями, які рухаються в цьому напрямку і завдяки умовам карантину почали стрімко впроваджувати новації.

Поточна стадія розвитку електронного судочинства в Україні дає можливість виявити конкретні структурні інформаційні елементи, які потребують певного вдосконалення. Досвід останніх років свідчить, що попри усі очевидні переваги електронного судочинства проєкт «Електронний суд» (у вузькому розумінні) не набув широкої популярності і просування його відбувається вкрай повільно. Те саме стосується деяких інших загальнодержавних електронних проєктів у судочинстві (обмін електронними документами із використанням ЕЦП, проведення судових засідань у режимі відеоконференцій тощо).

Основними проблемами «Електронного суду» є відсутність єдиної уніфікованої інформаційної платформи для спілкування учасників процесу з судом та з іншими державними органами. Таке становище змушує користувачів використовувати різні програмні та апаратні засоби для одержання доступу до різних сервісів. Необхідність реєструватися в численних реєстрах, подавати різного роду заяви про забезпечення доступу до окремих сервісів, інсталиювати різні програмні продукти, одержувати різні ідентифікатори, коди доступу, підтримувати їх в актуальному стані тощо в підсумку робить сучасне електронне судочинство більш клопітким та ємким за часом, ніж звичайне паперове. Відсутність єдиних стандартів щодо інформаційного контенту, котрим мають відповідати відповідні судові інформаційні ресурси, електронні сервіси, та відсутність стимулів щодо їх покращення. Часто інформаційні сайти, електронні кіоски та інші судові ресурси наповнені або

непотрібною або неактуальною інформацією, яка не несе корисного навантаження. Відсутність належного фінансування судової системи взагалі і видатків на інформатизацію зокрема призводить до неспроможності задоволення потреб усіх охочих у користуванні певними сервісами внаслідок недостатності потужностей відповідних програмно-апаратних комплексів та недостатності спеціалістів для їх обслуговування. Зараз домінуючою є тенденція вбудовування нових інформаційних технологій до існуючої системи процесуальних норм різних гілок судових юрисдикцій. Правила судового процесу, якщо і змінюються, то лише фрагментарно, в мінімально необхідному для того чи іншого нововведення обсязі. Судовий процес у цілому, вік основних норм якого налічує десятки років, а вік основних принципів – десятки сторіч, залишається незмінним. За таких обставин ККД від таких інформаційних технологічних вдосконалень є мінімальним. Це все одно, що гужовий транспорт оснастити новітніми засобами супутникової навігації, або стрілецький лук оснастити лазерним прицілом. Це незначно прискорить перший і не багато додасть ефективності другому.

Підводячи підсумок, хотілося б наголосити, що перехід українського правосуддя в онлайн режим потребує не тільки чіткого законодавчого унормування, але й відповідного технічного оснащення. Саме повноцінний запуск електронного суду на даний час є пріоритетним завданням сьогодення для судової влади України для забезпечення незалежності виконання суддями своїх обов'язків щодо захисту прав, свобод людини та громадянина, забезпечення верховенства права.

Для втілення повноцінного «Електронного суду» необхідна реалізація таких можливостей.

1. Забезпечення двосторонньої комунікації між судом, учасниками судового процесу та усіма іншими заінтересованими особами за допомогою засобів сучасних електронних інформаційно-комунікаційних технологій.

2. Визнання електронних інформаційних ресурсів та електронних транзакцій повноцінними доказами в судовому процесі.

3. Вчинення усіх процесуальних дій в електронному форматі.

В Україні є усі передумови для впровадження «Електронного суду» як форми судового процесу:

- інформаційні технології, які забезпечують швидкі та безпечні зносини учасників при здійсненні ними юридично значущих транзакцій;

- досвід іноземних країн, котрі повною мірою запровадили такі інформаційні технології в судочинство;

- законодавча база, якою започаткований рух в напрямі інформатизації різних, у тому числі судових, суспільних відносин; досвід функціонування цієї нормативної бази;

- стратегічне бачення необхідності реформування вітчизняного судочинства в напрямі запровадження повноцінного «Електронного суду»;

- відповідний запит суспільства; готовність судової системи).

Основними напрямками роботи із запровадження повноцінного електронного судочинства є такі:

1) кардинальна переорієнтація всієї філософії державного електронного урядування з потреб державного апарату на потреби громадян та бізнес-структур;

2) уніфікація електронних технологій у галузі електронного урядування;

3) персоніфікація доступу (доступ до інформації з обмеженим доступом та інших персоніфікованих сервісів повинен бути прив'язаний не до державного органу розпорядника інформації чи сервісу, а до особи громадянина чи бізнес-структури, котрих безпосередньо стосується відповідна інформація чи сервіс);

4) кардинальне реформування судового процесу з метою підвищення ефективності судової системи (форма електронного судочинства мусить бути основною і допускати відступ у традиційну паперову форму лише у виключних випадках і лише в обмеженому ступені).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Швецова Л. Огляд ЗМІ. «Електронний суд»: перенести неможливо впровадити // Судова влада України. URL: <https://court.gov.ua/press/interview/954864/>.

2. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Х.: Право, 2016. 72 с.

АНАЛІЗ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Даценко В. О., Прокопенко Д. В.

*Науковий керівник – Чубань В. С., кандидат економічних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Адміністративно-правове регулювання децентралізації здійснюється державою за допомогою спеціального механізму упорядкування суспільних відносин, їх юридичного закріплення, охорони, реалізації та розвитку.

В Україні склалася і існує змішана модель публічної влади, за якої суперечливо розв'язуються завдання і реалізуються функції публічної влади в перехідний період побудови демократичної державності. Нині діє модель місцевої публічної влади, за якої на базовому рівні (територіальних громад) діють органи місцевого самоврядування, а на регіональному (на рівні області та району) поєднується діяльність

відповідних місцевих державних адміністрацій та рад відповідного рівня як органів місцевого самоврядування.

Конституція України, закріплюючи місцеве самоврядування як один з елементів конституційного ладу, гарантує організаційну, правову та фінансову незалежність місцевого самоврядування, тому воно не може розглядатися як структурний та функціональний елемент системи державної влади. Саме визнання місцевого самоврядування однією з основ конституційного ладу передбачає встановлення децентралізованої системи публічної влади, інших, аніж в умовах централізації та концентрації влади, основ взаємодії державної влади та влади територіальних громад.

Розбудова системи місцевого самоврядування в Україні у контексті інтеграції в Європейський Союз потребує вдосконалення нормативно-правової регламентації правового статусу органів місцевого самоврядування та вдосконалення організаційної основи реалізації повноважень. Тому потребують нагального вирішення проблеми нормативно-правової, організаційно-правової, територіальної та матеріально-фінансової основ місцевого самоврядування в Україні [3].

З метою удосконалення конституційної моделі перерозподілу повноважень між рівнями публічної влади в Україні необхідно вирішити такі питання:

а) визнати принцип субсидіарності як засаду поділу влади по вертикалі та засаду інститутів громадянського суспільства, які передбачають їх вільну ініціативу, самоорганізацію та саморегулювання;

б) конкретизувати фінансові, бюджетні, податкові, ресурсні інструменти економічної самодостатності місцевого самоврядування;

в) трансформувати місцеві державні адміністрації в інститут влади за зразком французького префекта, покликаною забезпечувати адміністративний контроль за діяльністю органів місцевої влади;

г) здійснити перерегулювання економічної діяльності та громадських об'єднань. Такі засади організації влади визначають їх децентралізацію [1].

Унаслідок децентралізації вертикаль влади зазнає суттєвих змін, передусім унаслідок ліквідації обласних і районних державних адміністрацій. Обласні та районні ради отримують власні виконавчі органи і більше не потребуватимуть допомоги держави у виконанні своїх рішень. На зміну місцевим державним адміністраціям придуть префекти, але із зовсім іншим статусом: з виконавчо-розпорядчих функцій їхня діяльність буде переорієнтована на координаційні та контрольно-наглядові. Що стосується територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади, то вони зберігаються, але їх повноваження зазнають змін: частина їхніх повноважень згідно з принципом субсидіарності перейде за законом до виконавчої влади органів місцевого самоврядування.

Державна політика України у сфері місцевого самоврядування спирається на інтереси жителів територіальних громад і передбачає децентралізацію влади – тобто передачу від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності. В основу цієї політики закладено положення Європейської хартії місцевого самоврядування та найкращі світові стандарти суспільних відносин у цій сфері.

Законодавче підґрунтя для докорінної зміни системи влади та її територіальної основи на всіх рівнях почало формуватися у 2014 році.

У квітні 2014 року Уряд схвалив основний концептуальний документ – Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Після цього був затверджений План заходів щодо її реалізації, які дали старт реформі.

Для реалізації положень Концепції та завдань Плану заходів, необхідно було в першу чергу внести відповідні зміни до Конституції України, а також сформувавши пакет нового законодавства.

Зміни до Конституції перш за все мали вирішити питання утворення виконавчих органів обласних та районних рад, реорганізації місцевих державних адміністрацій в органи контролю-наглядового типу, дати чітке визначення адміністративно-територіальної одиниці – громади.

Зусиллями вітчизняних фахівців, практиків, науковців, експертів проект змін до Конституції був розроблений та переданий на широке публічне обговорення. Запропоновані зміни підтримало суспільство та високо оцінила Венеційська Комісія.

На жаль, політичні обставини не дозволили Верховній Раді України прийняти подані Президентом України зміни до Конституції щодо децентралізації.

Тому Уряд з 2014 року розпочав реформу в межах чинної Конституції.

За цей час вже сформований і діє основний пакет нового законодавства, впроваджуються першочергові законодавчі ініціативи. Мова йде про:

- Закони про внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України. Завдяки цим змінам відбулася фінансова децентралізація: місцеві бюджети зросли на 206,4 млрд. грн.: з 68,6 млрд. в 2014 до 275 млрд. грн. в 2019 році.

- Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Дав змогу почати формувати спроможний базовий рівень місцевого самоврядування. За 2015–2019 роки в Україні добровільно створено 982 об'єднані територіальні громади (ОТГ). До складу цих ОТГ увійшли близько 4 500 колишніх місцевих рад, 11 млн. людей проживають в ОТГ. Такі темпи міжмуніципальної консолідації міжнародні експерти називають дуже високими.

Закон також запровадив інститут старост в ОТГ, які представляють інтереси сільських мешканців в раді громади. В селах ОТГ працюють вже 3207 тисяч старост та виконуючих обов'язки старост.

У 2018 році об'єднані громади отримали у комунальну власність майже 1,5 млн. га. Земель сільськогосподарського призначення за межами населених пунктів.

- Закон «Про співробітництво територіальних громад». Створив механізм вирішення спільних проблем громад: утилізація та переробка сміття, розвиток спільної інфраструктури тощо. На кінець 2018 року реалізується вже 530 договорів про співробітництво. Цим механізмом скористалися 1188 громад.

- Закон «Про засади державної регіональної політики». Державна підтримка регіонального розвитку та розвитку інфраструктури громад за час реформи зросла у 41,5 разів: з 0,5 млрд. в 2014 до 20,75 млрд. грн. у 2019 році. За рахунок цієї підтримки в регіонах та громадах реалізовано у 2015–2019 роках більше 12 тисяч проектів.

- Пакет законів щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг. Це дозволило делегувати органам місцевого самоврядування відповідного рівня повноваження з надання базових адміністративних послуг: реєстрацію місця проживання, видачу паспортних документів, державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб, підприємців, об'єднань громадян, реєстрацію актів цивільного стану, речових прав, вирішення земельних питань тощо [2].

Нова законодавча база значно посилила мотивацію до міжмуніципальної консолідації в країні, створила належні правові умови та механізми для формування спроможних територіальних громад сіл, селищ, міст, які об'єднують свої зусилля у вирішенні нагальних проблем. Також вже виправдала себе нова модель фінансового забезпечення місцевих бюджетів, які отримали певну автономію і незалежність від центрального бюджету.

Кабінет Міністрів України визначив підтримку реформи децентралізації в Україні одним з пріоритетних завдань, що сприятиме розвитку місцевого самоуправління і економічного розвитку країни в цілому. 2020 рік став ключовим у питанні формування базового рівня місцевого самоврядування: більшість існуючих малочисельних місцевих рад об'єднуються, стануть спроможними перебрати на себе більшість повноважень, належним чином використовувати ресурси і нести відповідальність за свої дії чи бездіяльність перед людьми та державою. Це створить стійке підґрунтя для наступних кроків реформи місцевого самоврядування, а також сприятиме прискоренню реформ у сфері охорони здоров'я, освіти, культури, соціальних послуг, енергоефективності та інших секторах.

12 червня 2020 року Уряд затвердив новий адміністративно-територіальний устрій базового рівня. Відповідно до розпоряджень Кабінету Міністрів, після місцевих виборів в Україні буде 1 469 територіальних громад, які покриватимуть усю територію країни.

17 липня 2020 року Верховна Рада України прийняла Постанову №3650 «Про утворення та ліквідацію районів». Згідно з документом, тепер в Україні 136 районів. Старі 490 районів парламент ліквідував.

15 липня 2020 року Верховна Рада України прийняла постанову №3809 про призначення чергових місцевих виборів на 25 жовтня 2020 року.

16 липня Верховна Рада України прийняла зміни до виборчого законодавства.

Для продовження реформи необхідно прийняти ще ряд важливих законів:

- Про засади адміністративно-територіального устрою України. В рамках чинної Конституції визначає засади, на яких має ґрунтуватися адміністративно-територіальний устрій України, види населених пунктів, систему адміністративно-територіальних одиниць, повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування з питань адміністративно-територіального устрою, порядок утворення, ліквідації, встановлення і зміни меж адмінтеродиниць та населених пунктів, ведення Державного реєстру адміністративно-територіальних одиниць та населених пунктів України.

- Про службу в органах місцевого самоврядування (нова редакція). Забезпечить рівний доступ до служби в органах місцевого самоврядування, підвищить престижність служби в ОМС, мотивацію місцевих службовців до розвитку громад та власного розвитку.

- Щодо державного нагляду за законністю рішень органів місцевого самоврядування.

- Про місцевий референдум.

- Оновлення законів про місцеве самоврядування, про місцеві державні адміністрації тощо.

У результаті, після чергових місцевих виборів восени 2020 року на новій територіальній основі районів та громад, повноваження між рівнями управління повинні бути розмежовані за принципом субсидіарності. Мешканці громад мають бути забезпечені механізмами та інструментами впливу на місцеву владу та участі у прийнятті рішень.

У 2021 році очікується внесення зміни до Конституції щодо децентралізації, які необхідні для подальшого просування реформи та її завершення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Загурська-Антонюк В. Ф. Сучасні тенденції децентралізації державної влади та їх реалізація в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. Вип. 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2019/26.

2. Офіційний дані сайту Децентралізація URL: <https://decentralization.gov.ua/about> (дата звернення 12.03.2021).

3. Чубань В. С., Пасинчук К. М. Теоретико-правові аспекти фінансової безпеки України // Матеріали круглого столу «Національні правові системи в умовах глобалізації» (м. Київ, 21 березня 2019 року). НАВС. С. 152–157.

НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ, НЕДОЦІЛЬНІСТЬ ТА КОРУПЦІЯ – ВИКЛИК ПРАВОВИМ НАУКАМ

Діхтяренко Т. В.

Науковий керівник – Очеретяний В. В.

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

У період існування людського суспільства до виникнення високорозвинених суспільних культур найважливішим фактором соціально-економічної діяльності людини був обмін товарами і іншими результатами своєї діяльності. Право ж, яке почало формуватися, слугувало для встановлення стандартів про еквівалентність і того, що було еквівалентом, і таким чином задовольняло інтереси в справедливому обміні. Поступово, з'являються норми для урегулювання конфліктів між членами общин із системою покарань, які враховували інтереси постраждалої сторони. Формується система правових норм, покликана до життя усвідомленням необхідності збереження миру між родами заради інтересів племені в цілому. Таким чином, вже на стадії зародження право реагує на потреби членів суспільства та як індивідуальні інтереси, так і інтереси загальні, спільні.

Еволюція права відбувається під впливом розвитку суспільних та економічних відносин і слугує приватним, колективним, загальним інтересам, які формуються в окремий проміжок часу за певних соціальних та економічних умов. Для об'єктивного права інтерес стає джерелом, у розумінні витоку, ідеї, яка має бути втілена в праві. Інтерес формує, змінює об'єктивне право, стає причиною виникнення, реалізації, зміни чи припинення суб'єктивного права. Для цього функціонують різні механізми. Окрім того, право по-різному реагує на різні інтереси [1].

Зазвичай говорячи про об'єктивне право розуміється публічний інтерес, який втілюється в ньому. Законодавчий орган, приймаючи закон, перш за все, діє як державний орган і його цілі та мета – досягти інтересів суспільства (публічного інтересу). Цей інтерес досить часто співпадає з іншими інтересами окремих соціальних груп, однак він перманентно існує завжди. Говорячи про публічні інтереси в приватному об'єктивному праві, то тут питання має ставитися під дещо під іншим кутом. Відслідкувати публічні інтереси у цій сфері права не є складною задачею, однак ці інтереси дещо іншого формату ніж ті, які існують в публічному праві. У приватному праві перед державою як одним із суб'єктів правового регулювання стоїть задача створити сприятливі для реалізації приватних інтересів умови та віднайти баланс між приватними інтересами, які виникають в приватноправовому обороті.

На сьогодні існує ситуація, за якої теорія цивільного права стоїть на позиції, що об'єктом права власності є матеріальне благо, цивільне законодавство не містить чіткої позиції, щодо рішення даного питання, а Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях зайняв позицію охорони об'єктів, які містять майнову цінність (гудвіл, невиконані судові рішення, акції тощо). Невизначеність законодавства, небажання теорії помічати реальних змін у цивільних правовідносин, чітка позиція Європейського суду з прав людини обумовлює необхідність перегляду теоретичних і практичних положень щодо об'єкту права власності [2].

Також актуальним питанням є адміністративне право, а саме регулювання підприємницької діяльності. Підприємницька діяльність може законодавчо регулюватись шляхом певних обмежень, зокрема, шляхом здійснення квотування підприємницької діяльності (ст. 14 Господарського кодексу України, Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та ін.). Під квотуванням розуміється встановлення граничних обсягів (квот) виробництва чи обігу певних товарів і послуг. Але не завжди обмеження діють. Таким чином, підприємницька діяльність в Україні не є стихійною і некерованою, а всебічно контролюється державою. Не завжди це керування являється доцільним, а в більшості випадків ще й є корумпованим [3].

Корупція являє собою складне, суспільно небезпечне і багатоаспектне явище (економічне, політичне, правове, моральнопсихологічне), яке не лише створює несправедливість у суспільстві, а й загрожує національній безпеці України. Тому на сьогоднішній день виникла необхідність у створенні в нашій державі органів для боротьби з корупційними діяннями. З огляду на сьогоднішній стан виявлення корупційних діянь, масштаби корупційних правопорушень, слід зазначити про вагоме місце органів антикорупційного контролю в Україні, необхідність адміністративно-правового регулювання їх діяльності.

Тож невизначеність, недоцільність та корупція – головні проблеми сучасної правої системи та саме це являється викликом для вивчення і подолання правовими науками.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аннерс Э. История европейского права (пер. со швед.). Ин-т Европы. М. Наука, 1994.
2. Бандура О. О. Вступ до філософії права. Предмет філософії права. Філософія права: навч. посіб. / за заг. ред. М. В. Костицького, Б. Ф. Чміля. К., 2000.
3. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін. / за ред. Ю. П. Битяка. – Київ: Юрінком Інтер, 2007.

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ В ГРОМАДІ НА ПРИКЛАДІ ЛИТВИ

*Дутко Н. Г., кандидат наук з державного управління
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

В умовах впровадження реформи децентралізації саме територіальні громади мають узяти на себе відповідальність за організацію соціального захисту вразливих категорій громадян та самостійно визначати потребу в соціальних послугах і планувати їх розвиток.

Практичним втіленням соціальної політики в державі є соціальна робота, що передбачає формування спроможних громад та ефективного самоврядування.

Для організації та надання соціальних послуг в Україні функціонує понад 2 тис. суб'єктів – територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центри соціальних послуг в громадах, центри соціальних служб для сім'ї, соціальні гуртожитки, центри реабілітації для осіб з інвалідністю, притулки для бездомних осіб, тощо. На етапі становлення і розвитку соціальних послуг в громаді, вивчення зарубіжного досвіду є надзвичайно актуальним.

Після здобуття незалежності в 1991 р. Литва змогла запровадити соціально-економічні і суспільно-політичні реформи, що дозволило їй вдосконалити систему місцевого самоврядування. Після прийняття і впровадження основних правових актів про органи місцевого самоврядування в Литві (закони «Про місцеве самоврядування» від 7 липня 1994 р., «Про адміністративно-територіальні одиниці Литовської Республіки і їх кордони» від 19 липня 1994 р., «Про вибори в ради самоуправління», було створено десять повітів [2, 3].

У Литві соціальну політику формують три основні напрями – соціальне страхування, ринок праці та його регулювання, соціальна допомога. Соціальна допомога включає надання грошових виплат і соціальних послуг, проведення заходів з інтеграції осіб з особливими потребами. У країні створені відділи соціальної допомоги в органах місцевого самоврядування, які наймають громадські і приватні організації для надання послуг. У 2006 р. було прийнято нову редакцію закону про соціальні послуги, де було затверджено основні 8 принципів управління, призначення і надання соціальних послуг: участь, комплексність, доступність, соціальна справедливість, відповідність, дієвість, усебічність, співпраця. Разом із законодавчим актом був прийнятий Каталог соціальних послуг, у якому визначено групи клієнтів, що отримують соціальні послуги: хворі люди; дитина, що залишилася без опіки; люди похилого віку; дорослі із групи ризику; сім'я групи ризику; дитина із групи ризику [3].

Процес побудови громади дуже важливий для майбутнього Литви і залежить від активної участі громад у соціальному, економічному та політичному житті країни. У Литві створюється дедалі більше громад, тому можна припустити, що вони формуються під впливом чіткого, конкретного інтересу. Найголовніше в громаді – це об'єднання людей із спільними інтересами. У результаті проведення адміністративної реформи в територіальних громадах були розподілені функції адміністрування і надання соціальних послуг. Територіальні громади виконують низку відповідних функцій, серед них:

- планування соціальних послуг;
- організація соціальних послуг;
- створення установ для надання соціальних послуг;
- здійснення контролю за якістю наданих послуг;
- звітування.

У територіальних громадах виділено три групи соціальних послуг:

1) загальні послуги (консультування, посередництво, представництво, організація надання харчування і транспорту, забезпечення одягом);

2) спеціальні (соціальний догляд – допомога на дому з метою підтримки навиків самообслуговування), допомога в кризових ситуаціях; соціальна опіка – довгострокова або короткострокова;

3) грошова допомога [3, 4].

Завдяки проведеній реформі системи соціальних послуг, надається перевага фінансуванню соціальних послуг, а не утриманню закладів, що надають такі послуги. Цьому також сприяє скасування системи пільг, оскільки в Литві діє інший механізм установлення інвалідності та визначення працездатності. Слід відмітити, що було впроваджено систему організації надання соціальних послуг на контрактній основі та соціальне замовлення.

За призначенням соціальних послуг і соціальної допомоги громадяни, у тому числі й інваліди, мають звернутися до органу місцевого самоврядування або особисто, або через будь-яку іншу особу. При цьому, необхідну інформацію про особу, яка потребує соціальної підтримки, отримують працівники, які забезпечують роботу щодо розгляду звернень громадян за принципом «єдиного вікна» [3]. Для організації соціальних послуг за місцем проживання, особам з особливими потребами, надається спеціальна дотація територіальним громадам з державного бюджету. Такий принцип фінансування спонукає органи місцевого самоврядування до впровадження даного виду послуг у себе в громаді. Іншою формою надання соціальних послуг для людей похилого віку, інвалідів і дітей-інвалідів є надання послуг у соціальних центрах та закладах для тимчасового перебування. Обов'язковою вимогою для всіх закладів опіки є дотримання такого співвідношення штатних працівників: 70% має становити персонал,

який безпосередньо надає соціальні послуги і лише 30% має становити адміністративний персонал [4].

Важливою складовою організації забезпечення соціальної підтримки громадян похилого віку, інвалідів, дітей-інвалідів, інших соціально вразливих категорій та надання потребуючим громадянам соціальних послуг є кадрове забезпечення соціальної сфери. З метою вдосконалення діяльності персоналу під час роботи з тією чи іншою категорією громадян, фахівці із соціальної роботи проходять навчальні курси для роботи з громадянами похилого віку, дітьми, молоддю, сім'ями. Соціальні працівники, які проводять увесь свій робочий час серед людей, повинні мати навички спілкування і знання психології та вміти поєднувати знання про інші культури і здатність застосовувати загальні знання до конкретних людей.

Підвищити свою кваліфікацію соціальні працівники можуть в одному з 44 навчально-методичних центрів Литви, діяльність яких координує Міністерство соціального захисту та праці. На їх фінансування виділяються кошти з державного бюджету [4]. Характерним для Литви є те, що базовим навчально-методичним центром підготовки та підвищення кваліфікації може стати недержавна організація, яка спеціалізується на наданні соціальних послуг певній цільовій групі осіб у разі, якщо така організація декілька років поспіль професійно діє у сфері соціальних послуг.

Таким чином, для формування нової моделі соціальної підтримки в територіальній громаді необхідно забезпечувати якість та доступність соціальних послуг; контроль за виконанням нормативно-правових актів щодо соціального забезпечення; розвиток недержавного сектору в сфері надання соціальних послуг.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон Литви «Про принципи місцевого самоврядування» від 1992 р. URL: // Teises portalas.- <http://www.litlex.lt>.
2. Закон Литви «Про вибори в ради самоуправління» (нова редакція від 10 лютого 1997 р.). URL: // Teises portalas.- <http://www.litlex>.
3. Kucher G. Social work in Ukraine, development in modern conditions. Sciences of Europe. Vol 2, №30. Praha, Czech Reublik, 2018. P. 27–31.
4. SIMONA ŠČERBINSKAITĖ, Kaimo bendruomeninės organizacijos Lietuvoje: teritorinė tinklo analizė, Vilnius 2020.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

*Дутко Н. Г., кандидат наук з державного управління;
Кришталь Т. М., доктор економічних наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Перші елементи соціального захисту з'явилися у Німеччині наприкінці ХІХ ст., коли держава почала виділяти кошти на соціальні програми. Термін же «соціальний захист» був уперше використаний у 1935 році в Законі про соціальний захист США, яким було регламентовано інститут обов'язкового страхування на випадок старості, смерті, інвалідності й безробіття [1].

Першим етапом розвитку системи соціального захисту у світі можна вважати період з 1850 року до кінця 20-х рр. ХХ століття, адже перші ґрунтовні вчення стосовно соціального захисту датуються серединою ХІХ століття. Цей період в історії ознаменувався зміною пануючої на той час ідеології, зокрема поглядів на роль держави в суспільстві. Наприклад, німецькі науковці, такі як Л. Штейн, Ф. Науман, А. Вагнер, зауважували про необхідність втручання держави у соціальні відносини, а призначення соціальної політики вбачали у розв'язанні низки соціальних проблем. Окремі напрацювання О. Бісмарк трансформували у нову модель соціального захисту, що переважно залежала від підприємств та рівня страхової участі самих працівників, не виключаючи державну підтримку окремих категорій осіб, а також серію законів про страхування у зв'язку зі старістю, інвалідністю, на випадок хвороби, від нещасних випадків [2]. Наявність подібних соціальних проблем стала поштовхом і до формування соціального законодавства у Великобританії, Швеції, Італії та Франції.

Другий етап розвитку соціального захисту у світі можна датувати з 1930 року до середини 1940-х років. Це період зміни підходів до соціального захисту громадян, зокрема, актуалізація проблеми державного регулювання соціального захисту військових, їхніх сімей, осіб з інвалідністю з числа ветеранів війни тощо.

Як бачимо перші два періоди тривали у проміжку між завершенням Першої та Другої світових війн. Саме це, на нашу думку, актуалізувало проблеми соціального захисту військових, осіб з інвалідністю з числа ветеранів війни, а також членів їхніх сімей. Після Другої світової війни для військових створювалися реабілітаційні служби, державні інститути реабілітації.

Наслідки глобальних світових потрясінь (війни, економічні кризи) вимагали від урядів різних країн зміни соціальних акцентів, а саме: підтримка окремих категорій громадян, спрямування соціального захисту на забезпечення належних умов життя.

Третій етап розвитку соціального захисту (1946-й – кінець 1970-го років) акцентує увагу на необхідності відновлення економічної складової, соціальної інфраструктури та пов'язаних з цим перетворень у соціальній сфері ряду країн світу, а також окремих регіонів, що мали численні втрати внаслідок Другої світової війни. Саме в цей період з'являються ознаки соціальної держави у Конституціях ряду країн світу: Німеччини (1949 р.), Франції (1958 р.), Швейцарії (1972 р.), Греції (з 1973 р.) [2, 3].

Європейська соціальна хартія, яка підписана 18 жовтня 1961 р., а 3 травня 1996 р. прийнято переглянута редакцію цієї Хартії, яка набрала чинності 1 липня 1999 р., розкриває зміст таких прав людей у сфері соціального забезпечення, як: право на соціальне забезпечення (ст. 12); право на соціальну та медичну допомогу (ст. 13); право сім'ї на соціальний, правовий та економічний захист (ст. 16); право трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей на захист і допомогу (ст. 19); право жінок, що працюють, на охорону материнства (ст. 8); право на охорону здоров'я (ст. 11); право на користування соціальними службами (ст. 14) та ін. У Хартії дається перелік не лише соціальних, а й економічних прав. Критерієм їх розмежування служать сфера праці (економічні права) і життєдіяльність людини поза сферою зайнятості (соціальні права). Взяті на себе зобов'язання держави виконують за допомогою законів або правил, угод між роботодавцями та організаціями працівників, а також за допомогою поєднання цих двох методів та інших відповідних засобів. Хартія передбачає механізм контролю за дотриманням державами взятих на себе зобов'язань [4].

Початок 1980-х – середина 1990-х років – четвертий етап розвитку соціального захисту у світі. Набуває популярності класифікація моделей соціальної політики. В основу цієї класифікації покладені принципи доступності, ступені охоплення населення та перерозподілу доходів у системах соціального забезпечення. Важливе значення мало також з'ясування ролі та міри впливу на ці процеси політичних сил (партій, рухів, державної влади). Так звані моделі держав загального добробуту: ліберальна, консервативно-корпоративна, соціально-демократична моделі державної соціальної політики. Соціальний захист за ліберальної моделі покликаний забезпечити бідні й малозабезпечені родини; за консервативно-корпоративної моделі акценти робляться на соціальному страхуванні, відповідальності підприємств за долю найманих працівників; за соціально-демократичної моделі зростає роль держави в соціальному захисті, що полягає у створенні сприятливих умов для розвитку і підтримки всього населення.

Для п'ятого етапу історичного розвитку соціального захисту в світі (кінець 1990-х р. – до сьогодні) характерним є зростання ролі держави-регулятора у сфері соціального захисту населення, що регламентує взаємовідносини органів публічної влади з окремими

категоріями осіб, які потребують гарантій соціального захисту, зростає роль адресної допомоги громадянам.

Розглядаючи історичний досвід розвитку соціального захисту будь-якої держави, необхідно зауважити, що головним його аспектом є соціальний захист найбільш вразливих верств і категорій населення, що залежить від конкретних соціально-економічних обставин, рівня розвитку суспільства та самої держави.

Таким чином, на початку ХХ ст. відбулося становлення системи соціального захисту громадян практично в усіх розвинутих країнах Європи. Саме тоді відбулося запровадження формальної системи соціального захисту із наданням грошової підтримки та належного медичного забезпечення громадянам. Із проведеного аналізу ми дійшли до висновку, що гарантії соціального захисту різнилися в світі в залежності від ступеню соціально-економічного розвитку конкретної країни; усвідомлення владою важливості проведення кореляції між соціальними пріоритетами країн та програмами соціального захисту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ярошенко І. С. Право соціального забезпечення: навч. посіб. К.: КНЕУ. 2005. 232 с.
2. Санченко С. П. Політичний аспект соціального захисту громадян в умовах функціонування ринкової економіки. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціальнополітичних дисциплін. 2013. №12. С. 91–94.
3. Дума Д. Концепція соціальної держави. Досвід Німеччини. СД-дайджест (аналітичне видання). 2016. №3. С. 10
4. Європейська соціальна хартія. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/law>.

ПРОФЕСІЯ АДВОКАТА В УКРАЇНІ: ЗАВДАННЯ ТА ВИМОГИ

Загороднюк А. Ю.

*Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Адвокат – професіональний юрист, який покликаний своєю діяльністю, відповідно до Конституції та законів України, сприяти захисту прав і свобод, представляти інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, надавати їм юридичну допомогу. Адвокат діє у складі адвокатури України, яка,

згідно Закону України «Про адвокатуру» від 9 грудня 1992 року, є добровільним професійним об'єднанням [1].

Адвокатура функціонує на підставі верховенства закону, незалежності, демократизму, гуманізму і конфіденціальності. Адвокат не може суміщати свою діяльність з роботою в органах прокуратури, внутрішніх справ, службі безпеки, державному нотаріаті, системі державного управління. Законом також передбачено право адвоката здійснювати адвокатську діяльність індивідуально, відкривати своє адвокатське бюро, об'єднуватися з іншими адвокатами у колегії, адвокатські фірми, контори та інші адвокатські об'єднання. Адвокатські об'єднання діють на засадах добровільності, самоврядування, колегіальності та гласності [2]. У межах своєї компетенції адвокати дають консультації та роз'яснення, довідки щодо законодавства, складають заяви, скарги та інші документи правового характеру, здійснюють представництво у суді та в інших державних органах в інтересах громадян і юридичних осіб, надають юридичну допомогу суб'єктам права, сприяють правовими засобами здійсненню підприємницької діяльності [3].

Для забезпечення реальних можливостей щодо виконання адвокатами своїх функцій вони наділені відповідними правами:

- збирати дані про факти, які мають істотне значення по судових справах, зокрема, запитувати і отримувати документи або їхні копії від підприємств, установ, організацій, а від громадян за їх згодою;

- знайомитися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними документами, за винятком таємних;

- отримувати письмові висновки фахівців з питань, що вимагають спеціальних знань;

- доповідати клопотання і скарги на прийомі у посадових осіб і, відповідно до закону, одержувати від них мотивовані відповіді;

- бути присутніми під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів і давати пояснення що до їх сутності;

- виконувати інші дії, передбачені законодавством. Разом з тим, адвокати мають суворо дотримуватись і певних обов'язків, покладених Законом «Про адвокатуру». Під час здійснення своїх професійних обов'язків адвокат зобов'язаний неухильно виконувати вимоги діючого законодавства, використовувати усі передбачені законом засоби захисту прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб і не має права використовувати свої повноваження на шкоду особі, в інтересах якої прийняв доручення, а також відмовитися від прийнятого на себе захисту підозрюваного, обвинуваченого, підсудного [4]. Адвокат не має права приймати доручення про надання юридичної допомоги у випадках, якщо він по даній справі надавав раніше або надає зараз юридичну допомогу особам, інтереси яких суперечать інтересам того, хто звернувся з проханням про ведення його справи, або брав участь, як слідчий, дізнавач, прокурор, суддя, цивільний позивач тощо. Крім високої кваліфікації, адвокат має

володіти глибокими знаннями не тільки у галузі юриспруденції, а і в інших сферах науки, бути тонким психологом, вміти робити необхідні висновки. Для нього дуже важливо бути добрим промовцем, мати змогу майстерно складати документи. Неодмінна вимога до адвоката – скрупульозне дотримання свого призначення – захищати не злочин, а людину, мати високі моральні якості, неухильно додержуватися адвокатської етики [5].

Рада адвокатів України забезпечує ведення Єдиного реєстру адвокатів України з метою збирання, зберігання, обліку та надання достовірної інформації про чисельність і персональний склад адвокатів, про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності. Внесення відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України здійснюється радами адвокатів регіонів та Радою адвокатів України.

Інформація, внесена до Єдиного реєстру адвокатів України, є відкритою на офіційному веб-сайті Національної асоціації адвокатів України. Рада адвокатів України і відповідні ради адвокатів регіонів надають витяги з Єдиного реєстру адвокатів України за зверненням адвоката або іншої особи.

Отже, діяльність адвокатури регулюється Конституцією України, зазначеним та іншими законами України, статутами об'єднань адвокатів і здійснюється на принципах верховенства закону, незалежності, демократизму, гуманізму і конфіденційності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 59.
2. Закон України від 05.07.2012 р. «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Урядовий кур'єр. 2012. №159.
3. Закон України від 19.12.1992 р. «Про адвокатуру». Відомості Верховної Ради України. 1993. №9. Ст. 62 (з наступними змінами).
4. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 р. // Адвокатура в Україні. К: Юрінком Інтер, 2000.
5. Вільчак Т. Б. Проблеми реформування адвокатури України // Судова реформа в Україні. Матеріали науково-практичної конференції. 18–19 квітня 2002 року, м. Харків – Харків – Київ: Юрінком Інтер, 2002.

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИЧИН ТА УМОВ ЗЛОЧИННОСТІ

Загороднюк А. Ю.

*Науковий керівник – Дулгерова О. М., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Питання щодо класифікації причин злочинності – одне із найбільш дискусійних у кримінології. З одного боку, у зв'язку з тим, що злочинності як складному соціальному різноманітному явищу важко знайти загальне пояснення для всіх її видів і форм. З іншого – те, що може бути поясненням загального (злочинності) як складного соціального явища, важко застосовувати для пояснення конкретних дій людини, яка скоїла злочин. В. Н. Кудрявцев для ілюстрації труднощів тлумачення причин правопорушень поставив таке запитання: у чому причина хвороби? Очевидно, – продовжує він, – відповісти однозначно на нього неможливо. По-перше, тому що хвороби людини надто різноманітні: причини грипу не збігаються з причинами шизофренії, інфаркту чи перелому руки при падінні. По-друге, немає однозначної відповіді навіть на питання щодо причини однієї хвороби. Так, можна сказати, що причиною грипу є вірус, але не помилиться і той, хто назве його причиною застуди, тому що вірус зазвичай вражає ослаблений організм. Брак надійних ліків проти грипу теж можна зарахувати до причинних пояснень. Очевидно тут діє не одна, а кілька причин, що утворюють складну систему взаємодіючих сил, кожна з яких відіграє істотну роль. По-третє, всі люди, причини хвороб яких ми прагнемо розкрити, доволі різні, тому й самі причини їх захворювань можуть бути зовсім не однаковими [1].

Приблизно тих самих труднощів зазнають і під час вивчення причин злочинності. Це не означає, що причинне пояснення протиправної поведінки, а також класифікація причин і умов такої поведінки неможливі.

Класифікувати причини й умови злочинності та злочинів можна за багатьма критеріями.

За рівнем розрізняють причини й умови злочинності в цілому (їх ще називають загальними), причини й умови окремих груп злочинів – неповнолітніх, організованих, необережних тощо (досліджуються в особливій частині кримінології), нарешті, за кожною конкретною кримінальною справою, оскільки відповідно до вимог кримінально-процесуального законодавства правоохоронна система зобов'язана встановлювати причини й умови кожного злочину. Варто зазначити, що не всі автори погоджуються з таким підходом до класифікації причин. Наприклад, А. Ф. Зелінський пише: «Не можу вловити логіку класифікації криміногенних факторів за їх рівнем: причини злочинності, причини окремих категорій злочинної поведінки,

причини видів злочинів і, нарешті, на рівні одиничного, корінного зазіхання. Не можна ставити в класифікаційний ряд різні за обсягом поняття. Адже жоден з тих, хто володіє формальною логікою, не скаже, що є люди, є росіяни, жінки і громадянин Петренко». У цьому, безумовно, А. Ф. Зелінський правий, оскільки криміногенні фактори за своїм змістом можуть бути психологічними, біологічними, економічними, соціально-політичними, екологічними, географічними, космічними, кліматичними тощо. Одна із соціологічних теорій злочинності – теорія факторів – вказує на їх значне число – від 11 до 20 [2].

За змістом причини й умови диференціюються за характером соціальної негативності – психологічні, економічні, політичні, культурні тощо.

Історія причин і умов злочинності минулого та сьогодення містить дорадянський, радянський і пострадянський періоди.

За природою причини й умови поділяються на об'єктивні та суб'єктивні. В основі цієї класифікації лежить філософське трактування об'єктивного і суб'єктивного як незалежного і залежного від волі та свідомості людей відповідно.

У філософській і кримінологічній літературі й надалі панують вульгарно-соціологічні тенденції у поглядах на співвідношення об'єктивного (середовища мешкання) і суб'єктивного (людського, водночас і біологічно зумовленого) у детермінації злочинності [3].

Людська історія переконливо показала, що жодний соціальний устрій, жодний економічний добробут не здатен приборкати свавілля, користолюбство і жорстокість людей. Про це добре сказав Ф. М. Достоевський: «Да осыпайте его (людину) всеми земными благами, утоните в счастье совсем с головой так, чтобы только пузырьки вскакивали на поверхности счастья, как на воде; дайте ему такое экономическое довольство, чтобы ему уж больше ничего не оставалось делать, кроме как спать, кушать пряники и хлопотать о непрекращении всемирной истории, – так он вам и тут из одной неблагодарности, из одного пасквиля мерзость сделает» [4].

Застосовують й інші підстави для класифікації. Так, деякі кримінологи виокремлюють головні та другорядні, найближчі й віддалені, безпосередні й опосередковані, внутрішні та зовнішні підстави.

Криміногенні умови в кримінології прийнято поділяти на дві групи: умови, що сприяють вчиненню злочинів (так звані ситуаційні умови), й умови, що формують криміногенну мотивацію. Вони зазвичай взаємодіють. Наприклад, ситуаційна умова – відсутність охорони на підприємстві сприяє формуванню корисливого, безвідповідального ставлення до схоронності виробленої продукції.

До групи ситуаційних умов належать і віктимогенні умови, тобто поведінка потерпілих.

Ситуаційні криміногенні умови більш конкретні та частіше фіксуються під час розслідування та судового розгляду кримінальних справ. Їх усунення більш реалістичне за поданням слідчих і визначенням судів. Психологічні умови, що формують особу та її мотивацію, більш віддалені від факту злочину та набагато менше піддаються чіткому профілактичному впливу [5].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Віленська Є., Дідоренко Є., Розовський Б. Кримінологія: традиції і новації. // Право України. 1999. №6. С. 92–98.

2. Голіна В. В., Головкін Б. М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини. Підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська, О. В. Лисодєд та ін.; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Х.: Право, 2014. 513 с.

3. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика). Навч. Посіб. Х.: Нац. Юрид. Акад. України, 2011. 120с.

4. Голіна В. В. Кримінологія. Загальна та Особлива частини. Підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіна. 2-ге вид. перероб. і доп. Х.: Право, 2009. 288 с.

5. Голіна В. Проблема кримінологічного забезпечення криміналізації і декриміналізації у кримінальному праві України. // Вісник Національної академії правових наук України. 2015. №3 (82). С. 107.

ЕКОНОМІКА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ

Захаров Д. Д.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України;
Головна школа пожежної служби Республіки Польща*

Економіка як соціальний інститут є ядром розвитку всієї соціальної структури суспільства. Економічні відносини, як вважає відомий соціолог О. Якуба, визначають положення соціальних груп, закріплюють їхні глибинні зв'язки, визначають характер взаємодії.

За визначенням дослідників економічного життя Т. І. Заславської та Р. В. Ривкіної, «економічна сфера – це цілісна підсистема суспільства, відповідальна за виробництво, розподіл, обмін та споживання матеріальних благ та послуг, необхідних для життєдіяльності людей». М. Вебер розглядав економічні відносини як одну з ліній, що визначають соціальну диференціацію суспільства. Е. Дюркгейм всебічно досліджував вплив розподілу праці на соціальні процеси. К. Маркс розглядав економіку як головний фактор історії, вважав, що

економічні відносини визначають всі інші види суспільних відносин, утворюють базис суспільства. Економіка як соціальний інститут являє собою взаємозв'язок економічного життя і соціальних структур, взаємодію економічного і соціального розвитку суспільства.

Основні принципи осмислення економічного розвитку такі: розгляд економічних процесів з позицій інтересів, діяльності і відносин класів і соціальних груп, які займають різне становище в системі виробництва, розподілу, обміну і споживання суспільного продукту; врахування політичного фактору розвитку економіки, тобто ролі, яку відіграє в ньому економічна і соціальна політика держави.

Отже, предметом інституту економіки є соціальний механізм розвитку економіки який слід розуміти, як стійку систему соціальної поведінки і свідомості суспільних груп в економічній сфері, а також їх взаємодію в цій сфері одна з одною із державою. Прикладною метою інститутів економіки є виявлення конкретних форм взаємодії соціальної структури (ступені її динамізму, диференціації) і соціальної політики держави з розвитком економіки та її ефективністю.

Економіка як соціальний інститут має складну структуру: це сукупність більш конкретної інститутів виробництва, розподілу, обміну та споживання, як сукупність інституціоналізованих секторів економіки: державного, кооперативного, приватного, індивідуального.

О. Якуба розглядає структуру економіки як сукупність елементів: економічної свідомості, економічних нормативних установлень та організацій, установ та економічних відносин.

Економіка як соціальний інститут виконує ряд функцій: підтримка і розвиток форм суспільного розподілу праці; стимулююча, яка забезпечує посилення стимулів до праці, економічну зацікавленість до праці; інтегративна, яка виражається у забезпеченні єдності інтересів працюючих; інноваційна, яка забезпечує оновлення форм та організації виробництва, систем стимулювання.

В сучасних умовах особливої актуальності набувають дослідження економічної свідомості та поведінки окремих соціальних груп та спільнот. Значний вплив на економічну свідомість та поведінку індивідів справляє кризовий стан суспільства. І це яскраво ілюструють гострі кризові явища, які раптово дали про себе знати в Україні і одночасно підірвали економіку цілої низки інших країн, які мають із нею економічні стосунки. Це спричинило паніку в економічній свідомості громадян України і т.д. І особливо важко такі процеси відбиваються на рівні життя найбільш незахищених верств населення: пенсіонерах, інвалідах, молоді і т.д. Тому для сучасного українського суспільства досить характерним залишається відчуження у всіх сферах життя суспільства.

Економічна сфера – це підсистема суспільства, яка займається виробництвом, розподілом, обміном і споживанням матеріальних благ і послуг, необхідних для життєдіяльності людей. Економіка є одним з найважливіших соціальних інститутів. Вона активно взаємодіє з

іншими сферами суспільства: політикою, культурою, сферою освіти. Взаємодія відбувається через зв'язок функцій, які вони виконують, через взаємозалежність їх інститутів, через взаємодію організацій.

Соціальне не є окремою сферою суспільства. Соціальні відносини вирізняють за суб'єктом впливу, а не об'єктом, соціальні інститути діють у всіх сферах суспільного життя. Більшість соціологів розглядають соціальну структуру суспільства через призму соціальної диференціації, тобто через відносини нерівності (чи рівності) різних соціальних груп. В цьому аспекті саме економіка є вирішальним фактором того положення, яке займають дані групи в суспільстві. Тобто економічні відносини суспільства мають значний вплив на його соціальну структуру і активність соціальних груп.

З іншого боку, соціальні процеси чинять значний зворотній вплив на стан і розвиток економіки в суспільстві. Інакше кажучи, економіку можна розглядати як певний соціальний процес.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Заславская Т. Н., Рывкина Р. В. О предмете экономической социологии // Известия СО АН СССР. Сер. экономики и прикладной социологии, 1984. Вып. 1. №1.
2. Заславская Т. Н., Рывкина Р. В. Социология экономической жизни. Новосибирск, 1991.
3. Основи соціології: матеріали до лекційного курсу // За ред. Климанської Л. Ф., Савки В. Е. Львів, 1997.

ПІДПРИЄМСТВО ЯК СУБ'ЄКТ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Кабалик О. І.

*Науковий керівник – Тентюк Л. М., кандидат історичних наук,
доцент*

Черкаський державний технологічний університет

Підприємство є основною ланкою господарства, оскільки на ньому відбувається поєднання особистісних і речових факторів виробництва, виготовляється в процесі праці вся сукупність економічних благ.

Діяльність підприємств в Україні регулюється за допомогою господарського законодавства. Воно охоплює як господарські закони у власному значенні, так і інші нормативні акти з питань господарської життєдіяльності [1, 83].

Згідно з ч. 1 ст. 62 ГК підприємство — це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для

задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому ГК та іншими законами [2].

Ознаки підприємства:

1) підприємство є самостійним суб'єктом. Самостійність у прийнятті господарських рішень є однією з основних і необхідних умов діяльності підприємства як товаровиробника. Юридичний аспект такого визначення полягає в тому, що підприємство при здійсненні своєї господарської діяльності має право з власної ініціативи приймати будь-які рішення, що не суперечать законодавству України.

2) закон визначає, що підприємство – це суб'єкт господарювання. Суть визначення «суб'єкт господарювання» полягає в тому, що підприємство є товаровиробником, трудовий колектив якого на професійній основі (промисел) виробляє і реалізує свій товар з метою одержання прибутку. Як господарюючий суб'єкт підприємство здійснює виробничу, науково-дослідну торговельну та іншу господарську діяльність. Як правило, підприємства належать до комерційних, спрямованих на прибуток, організацій (на відміну від неприбуткових організацій – релігійних, об'єднань громадян тощо), хоч можуть створюватися і для некомерційної діяльності (ч. 2 ст. 62 ГК).

3) Підприємство – це статутний суб'єкт господарювання. Статут підприємства як локальний акт господарського законодавства нормативно визначає цілі і предмет діяльності окремого підприємства, відхилятися від яких без зміни статуту підприємству заборонено. Статут також визначає межі спеціальної правоздатності підприємства як юридичної особи. Це один з найважливіших правових актів підприємства.

4) Підприємство має необхідне для суб'єкта господарювання майно – основні і оборотні кошти, інші цінності, якими воно володіє, користується і розпоряджається на певному правовому титулі (на праві власності, господарського відання чи оперативного управління). Це майно юридично відмежоване, як правило, від майна власника підприємства і закріплене за підприємством як суб'єктом права. Основні і оборотні кошти знаходяться на самостійному балансі, гроші – на поточному рахунку підприємства в банку.

5) Підприємство має печатку із своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом.

Залежно від форм власності ч. 1 ст. 63 ГК виділяє такі види підприємств:

- приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);

- підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);

- комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;

- державне підприємство, що діє на основі державної власності;
- підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);
- спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами – суб'єктами співробітництва.

Слід мати на увазі, що відповідно до чинного на момент створення підприємств законодавства в Україні були створені і діють до цього часу й інші види підприємств: індивідуальні, сімейні, спільні (в тому числі з іноземними інвестиціями) підприємства.

Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного фонду ч. 3 ст. 63 ГК поділяє підприємства на унітарні і корпоративні.

Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний капітал, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який призначається (обирається) засновником (наглядовою радою такого підприємства у разі її утворення), керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника (ч. 4 ст. 63 ГК).

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб (ч. 5 ст. 63 ГК).

Залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік підприємства можуть бути віднесені до категорії малих підприємств, середніх або великих підприємств (ч. 7 ст. 63 ГК).

У випадках існування залежності від іншого підприємства, передбачених ст. 126 ГК, підприємство визнається дочірнім (ч. 8 ст. 63 ГК).

Існування, ефективне функціонування та розвиток підприємств в умовах ринкових відносин відбувається під впливом різноманітних чинників. Чинники внутрішнього середовища діють зсередини та можуть контролюватися підприємством та змінюватися відповідно до його потреб [3, 110]. Чинники зовнішнього середовища підприємство контролювати не може, особливо це стосується чинників макросередовища. Ступінь впливу окремих чинників як зовнішнього,

так і внутрішнього середовища підприємства неоднаковий. Це пов'язано з відмінностями у сферах діяльності та внутрішнього потенціалу кожного підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Скорицький А. М. Аналіз правового регулювання підприємницької діяльності в Україні // Наше право. №1. 2014. С. 82–88.
2. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2003. №18, №19–20, №21–22. С. 144.
3. Яковець Т. М., Нагорна Ю. А. Теоретичні аспекти розвитку підприємств у сучасних умовах // Вісник КНУТД. №2. 2015. С. 108–113.

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ УКРАЇНИ

Корінь Р. С.

Науковий керівник – Очеретяний В. В.

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Україна бере активну участь у всіх напрямках діяльності, Євросоюзу ООН, найважливішими з яких є підтримання міжнародного миру та безпеки та зміцнення верховенства права у міжнародних відносинах, розвиток співробітництва у вирішенні проблем соціально-економічного та гуманітарного характеру, забезпечення прав людини.

Україна надає особливого значення діяльності ООН з підтримання міжнародного миру та безпеки, розглядаючи участь у ній як важливий чинник своєї зовнішньої політики. Починаючи з липня 1992 р. Україна виступає активним контрибутором військових підрозділів та персоналу до операцій ООН з підтримання миру (ОПМ).

Виходячи з нагальної необхідності розробки світовою спільнотою ефективних заходів боротьби з тероризмом, Україна приєдналася до глобальної антитерористичної коаліції, підтвердила свою готовність докласти максимальних зусиль до спільної боротьби з міжнародним тероризмом, насамперед у рамках ООН [2].

Наша держава є стороною основних міжнародних договорів у сфері захисту прав людини. Як сторона зазначених документів Україна на регулярній основі подає на розгляд відповідних конвенційних органів національні доповіді щодо виконання зобов'язань згідно з цими договорами. Рекомендації, які виносяться за результатами розгляду доповідей України, опрацьовуються відповідними національними установами з метою визначення заходів, спрямованих на їх виконання [3].

Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як головуючої в ЄС держави, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України. Україна є

пріоритетним партнером для Європейського Союзу. ЄС підтримує Україну у забезпеченні стабільного, заможного і демократичного майбутнього для своїх громадян. Євросоюз є непохитним у своїй підтримці незалежності, територіальної цілісності та суверенітету України. Угода про асоціацію, включаючи глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі (ГВЗВТ), яку було підписано у 2014 році, є головним інструментом наближення України та ЄС одне до одного, сприяння глибшим політичним і міцнішим економічним зв'язкам і шани спільних цінностей. Україна продовжує впроваджувати амбітну програму реформ задля пришвидшення економічного зростання та поліпшення рівня життя своїх громадян. Пріоритетні реформи стосуються боротьби проти корупції, реформи судової системи, конституційної та виборчої реформ, поліпшення бізнесового клімату та енергоефективності, а також реформи державного управління та децентралізації. Від 2014 року ЄС та фінансові інституції залучили понад 15 мільярдів євро у формі грантів і позик задля підтримки процесу реформ. Виділення цих коштів залежить від тривалого прогресу України у здійсненні цих реформ [4].

Також можна сказати і про Євроінтеграцію. Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок ЄС. Як невід'ємна частина Європи Україна орієнтується на діючу в провідних європейських країнах модель соціально-економічного розвитку [4].

Політичні переваги інтеграції України у ЄС пов'язані зі створенням надійних механізмів політичної стабільності, демократії та безпеки. Зближення з ЄС є гарантією, а виконання його вимог – інструментом розбудови демократичних інституцій в Україні. Крім того, членство у ЄС відкриє шлях до колективних структур спільної безпеки Євросоюзу, забезпечить ефективнішу координацію дій з європейськими державами у сфері контролю за експортом і нерозповсюдження зброї масового знищення, дасть змогу активізувати співробітництво в боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю, контрабандою, нелегальною міграцією, наркобізнесом тощо.

Зараз Україна перебуває на важливому етапі пошуку свого місця в новій системі міжнародної спільноти, побудові нових відносин з європейськими структурами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Горячов О. В. Результати вступу України до СОТ. №11, 2010. С. 54–58.
2. Данилишин Б. В. Навіщо Україні СОТ, або що змінилося за 5 років. 2012, С. 128–133.
3. Манів З. О. Регіональна економіка. К.: Видавництво, 2011.
4. Солонінко К. С. Інтеграційна політика України: інституційні аспекти. №52. 2012.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Кравченко О. О.

*Науковий керівник – Міненко О. В., кандидат філологічних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Сьогодні, сучасна економічна наука не здатна вирішити проблеми, які виникли в результаті глобальної фінансової кризи. Більш того, сучасний економічний мейнстрім і найсучасніші проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави.

Для деяких економістів давно стало очевидним, що ліберальна та неоліберальна моделі суспільства, економіки та політики зазнали фіаско. В результаті чого, сьогодні не тільки руйнується грошова система й економіка, а й, головне, продовжує формуватися викривлене економічне мислення в майбутніх економістів.

У погоні за збільшенням прибутку, що є метою саме ринкової економіки, ми маємо надмірне споживання. Тому вже сьогодні «проїдаємо» більше, ніж наша планета може і встигає відтворювати. За підрахунками організації Global Footprint Network, в 1987 році «межа відновлюваності» припадала на 19 грудня, у 2011 році – на 27 вересня, а в поточному році людство «проїло» річні земні ресурси ще за станом на 2 серпня. Як висновок, ми живемо за рахунок майбутніх поколінь. Втілення ідеї методологічного індивідуалізму неокласичного мейнстріму, в якій зовсім не має місця для особистості людини, примітизувало людину. Тому в сучасних економічних дослідженнях і на практиці людина розглядається та використовується як засіб отримання прибутку. Такий індивідуалізм веде передусім до знищення людини. Прихильників цієї методології достатньо і сьогодні, які не бажають усвідомлювати наслідки своїх помилок [1].

Економічна безпека організації припускає досягнення стану захищеності життєво важливих інтересів суб'єктів і об'єктів господарювання від несумлінної конкуренції, здатності протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, стабільності функціонування й розвитку, що дозволяє забезпечити як позитивний фінансово-економічний результат, так і досягти прогресивного науково-технічного і соціального розвитку. Сучасна ринкова економіка являє собою складний механізм взаємодії різних об'єктів на різних рівнях і питання оцінки економічної безпеки об'єктів, вимагають побудови відповідних моделей, обліку впливу і взаємозв'язків між ними [3].

Типовою тенденцією розвитку міжнародних економічних відносин на початку XXI ст. є інтернаціоналізація, важливим проявом якої є регіоналізм. І. В. Багрова регіоналізацію світової економіки інтерпретує як «спеціалізацію країн-сусідів окремого регіону (частки континенту, континенту) у певних галузях виробництва продукції чи

послуг за наявності між ними сталих внутрішньорегіональних зв'язків та спільної пропозиції регіональних товарів на світовому ринку за спільних економічних умов регіонального групування держав» Доцільність регіоналізації полягає, з одного боку, у поступовій ліквідації торговельно-економічних перешкод і уніфікації митних зборів серед країн регіонального угруповання, а з іншого боку – у відстоюванні групового інтересу в реалізації регіональних товарів та послуг на світовому ринку [2].

Планування зовнішньоекономічної діяльності є об'єктивно необхідним для будь-якого підприємства. Це пов'язано з тим, що кожне підприємство прагне, функціонуючи в умовах глобалізації ринку, одержати додатковий прибуток за рахунок більш повного використання переваг міжнародного поділу праці, міжнародної економічної інтеграції; передбачити несприятливі дії зовнішніх факторів, різноманітні непередбачені обставини, котрі можуть відбутися на світовому ринку, крім того, існує реальна необхідність прогнозування свого майбутнього [4].

Розглядаючи розвиток країн, а саме стан розвитку в сфері економіки, в різних частинах світу можна дійти висновку, що ми знаходимося в різних умовах, але економіки та фінансові системи наших країн взаємопов'язані, адже глобалізація як сукупність явищ, підходів, заходів, методів перетворення ринків та країн на цілісну економічну, соціальну, політичну систему охопила весь світовий ринок. Її ефективне функціонування відбувається за умов визначення та узгодження спільних інтересів держав, внаслідок аналізу і обґрунтування пріоритетів формування та напрямів погодження економічних інтересів держав [5].

Конституція України визначає нашу державу, як «соціальну», що свідчить про наявність у держави зобов'язань відносно пріоритетів соціально-економічного розвитку. Відносно невеликий термін розвитку України, як самостійної держави, не дозволив сформувати високоефективну політичну та економічну системи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. http://univd.edu.ua/general/publishing/01_12_2017/125.pdf.
2. http://univd.edu.ua/general/publishing/01_12_2017/pdf/138.pdf.
3. <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/13891>.
4. <http://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/News>.
5. <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/4787/Efremova%>.

СИСТЕМА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ЛІКВІДАЦІЇ НС ФРАНЦІЇ

Лагодзінський М. В.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України;
Головна школа пожежної служби Республіки Польща*

У Франції система попередження та ліквідації НС розглядається у якості складової частини національної оборони країни. Загальне керівництво системою захисту населення в мирний та воєнний час здійснює Міністр внутрішніх справ через Департамент цивільного захисту. Більшість заходів проводиться різними міністерствами, відомствами та організаціями, тому Міністру законодавчо надано виключне право координувати та організовувати взаємодію їх діяльності в повсякденних умовах та під час ведення аварійно-рятувальних робіт.

Для виконання покладених завдань на всіх рівнях державного управління створені спеціальні органи управління цивільного захисту. Такі органи є і у військових округах, які в умовах НС перетворюються в зони оборони, і де здійснюється взаємодія органів військового управління та цивільного захисту.

Керівництво цивільним захистом в такому територіальному утворенні покладається на префекта одного з департаментів, який керує діями префектів регіонів та департаментів і підвідомчих їм силами та засобами, а також очолює комітет зони оборони, створений на правах консультативного органу, що складається з представників військових та цивільних органів управління даної зони.

На регіональному та місцевому рівні керівництво цивільним захистом здійснює голова відповідної адміністрації (префект або мер), який може залучати всі наявні на підвідомчій йому території сили та засоби.

Крім того, питаннями цивільного захисту займається низка громадських організацій, зокрема національна рада цивільного захисту, що об'єднує урядові, професійні та інші організації, а також Комісія цивільного захисту, що складається з парламентарів та провідних осіб регіонального рівня.

Організація усіх гілок влади поєднує відповідальність держави з автономією місцевих адміністрацій під час виконання завдань цивільного захисту. Органи управління, сили та засоби, що безпосередньо їх організовують та реалізують в мирний час не відрізняються від тих, що будуть використовуватися у воєнний час. Тому до ведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт під час ліквідації НС залучають спеціально підготовлені військові частини, що використовуються під час гасіння лісових пожеж та

ліквідації морських забруднень, а також пожежні, медичні, саперні та інші спеціальні підрозділи (зокрема, оперативний координаційний центр, що здійснює цілодобове спостереження за територією країни та інформує уряд та контактує з урядовими спостережними центрами: армійськими та Міністерства закордонних справ для проведення гуманітарних операцій).

В країні існує Інститут НС, що займається інформуванням населення про природні небезпеки; привертанням уваги суспільства до виникнення природних ризиків на певних територіях; навчанням населення адекватно поводитися у випадку виникнення небезпечних подій, пов'язаних із зазначеними ризиками; формуванням адекватних поглядів політичних та адміністративних керівників, промисловців, фахівців з охорони здоров'я на запобігання НС.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чмига В. О. Діяльність органів державної влади у сфері цивільного захисту: навч. посіб. / В. О. Чмига, Н. Г. Клименко, М. Г. Орел; За заг. ред. В. О. Чмиги. К.: Вид-во НАДУ, 2008. 152 с.

2. Труш О. О. Досвід побудови та діяльності систем цивільного захисту країн – членів ЄС Центральної Європи // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. Вип. 2. С. 454–461.

3. Труш О. О. Досвід побудови та функціонування систем цивільного захисту країн-членів Європейського Союзу Західної Європи // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. Вип. 4 (27). С. 441–447.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ

Лисенко В. В.

*Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Нотаріат є одним із правозахисних інститутів державної гарантії дотримання законності прав та інтересів кожної людини [1].

Український нотаріат розвивається та перетворюється в напрямку до професійності, стабільності та фінансової незалежності.

Нотаріус як незалежний носій публічної посади є незалежним від державної влади, з іншого боку, державна влада виконує по відношенню до нотаріуса певні функції.

Умовно їх можна поділити на декілька аспектів:

1) організаційний;

Він полягає у функціях Міністерства та його органів на місцях щодо відкриття та ліквідації державних нотаріальних контор та державних нотаріальних архівів, затвердження їх мережі та штатів, призначення та звільнення з посад державних нотаріусів, фінансування, матеріально-технічного забезпечення та керівництва цими установами.

Виконання таких повноважень, наданих Законом Міністерству юстиції України, є цілком обґрунтованим, оскільки ці установи в даний час входять до системи органів юстиції.

Що стосується приватних нотаріусів, то з 1994 року вони є самостійними суб'єктами нотаріальної діяльності з точки зору її фінансової та організаційної побудови.

Однак і стосовно них Міністерство здійснює ряд організаційних функцій в рамках забезпечення державного контролю:

- встановлює вимоги до організації робочого місця приватного нотаріуса;

- визначає нотаріальні округи;

- визначає кількість посад приватних нотаріусів в цих округах;

- затверджує зразки гербових печаток приватних нотаріусів та порядок їх виготовлення тощо.

2) нормативно-методичний;

Основним обов'язком нотаріуса є здійснення своїх професійних обов'язків відповідно до вимог чинного законодавства, яке останнім часом має тенденцію до динамічних змін. Вчиняючи нотаріальні дії, нотаріус повинен повною мірою володіти знаннями у всьому масиві законодавства, вміти професійно та якісно застосовувати їх на практиці. Відповідно, в цій роботі на органи юстиції покладається обов'язок методичної допомоги нотаріусу [2; 3].

Сьогодні цей обов'язок полягає у проведенні методичних семінарів, нарад, обміні досвідом, узагальненні нотаріальної практики, наданні методичних роз'яснень щодо застосування окремих положень чинного законодавства тощо.

Основною метою цієї роботи є приведення українського законодавства у відповідність до законодавства країн, що входять до континентальної системи права, яка передбачає обов'язкову участь нотаріуса при укладанні угод, що мають принципове правове та особисте значення для учасників правового обігу з наслідками правового та економічного характеру.

3) контрольний.

Цей аспект роботи знаходить своє вираження, у першу чергу, в забезпеченні контролю за законністю діяльності нотаріусів. Нотаріус, який є учасником «профілактичного правосуддя», метою якого є попередження виникнення судового спору, сприяє справедливому, надійному і мирному врегулюванню цивільних правовідносин.

Однак здійснення контрольних функцій органів юстиції відносно порядку вчинення нотаріусами нотаріальних дій, виходячи з того, що останній є самостійним суб'єктом в системі правозастосування, повинно носити, перш за все, профілактичний та попереджувальний характер і мати на меті забезпечення захисту інтересів осіб, які звертаються до нотаріуса [4].

В окремих випадках, зокрема при виявленні недостатньої кваліфікації нотаріуса, шкоди, завданої ним інтересам осіб, які до нього зверталися, тощо наслідками контрольної функції органів юстиції є розгляд питання про неможливість подальшого здійснення таким нотаріусом нотаріальної діяльності та анулювання виданого йому свідоцтва про право на заняття цією діяльністю.

Зазначені повноваження є дієвими на сьогоднішній день в межах існуючого правового поля.

Що стосується перспектив розвитку нотаріату, то вони, на нашу думку, повинні бути нерозривно пов'язані з посиленням ролі державного регулювання нотаріальної діяльності, яке визначається як один з основних принципів діяльності нотаріату.

Виважене та поетапне реформування системи нотаріату надало можливість переконатися у правильності вибору шляхів становлення професії, підвищення її авторитету та довіри до нотаріуса з боку суспільства [5].

Отже, реалізація нотаріальної реформи дасть змогу закласти міцний фундамент для становлення і розвитку в Україні нотаріату латинського типу, який є світовим еталоном у сфері захисту прав та законних інтересів громадян.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гулевська Г. Аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання нотаріальною діяльністю та пріоритети запозичення в Україні // Підприємництво, госп-во і право. 2003. №7. С. 57–61.
2. Доброльожа В. Нотаріальна практика в аспекті нового Земельного кодексу України // Нотаріат для вас. 2002. Червень. (№6). С. 4–6.
3. Дякович М. Почему реформа нотариата в Украине еще не закончена // Юрид. практика. 2002. 20 марта (№12). С. 6.
4. Єфіменко Л. В. Правове регулювання нотаріальної діяльності має зазнати змін // Бюл. М-ва юстиції України. 2003. №1. С. 74–79.
5. Круковес Н. Перспективи розвитку законодавства про нотаріат: погляди не завжди збігаються // Юрид. вісн. України. 2003. 2–8 серп. (№31). С. 7.

ПОНЯТТЯ І СИСТЕМА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ, КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Лисенко В. В.

*Науковий керівник – Дулгерова О. М., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Сучасний стан злочинності в Україні вимагає від держави і від суспільства негайних заходів як каральних так і з метою її профілактики. Думку про те, що запобігання злочинності повинне мати пріоритет перед каральною політикою держави, висловив ще Платон у IV столітті до нашої ери. Правову аргументацію ця думка одержала у XVIII столітті в роботах юристів класичної школи кримінального права, що заклали основу нової політики в боротьбі зі злочинністю. І наразі лишається актуальним вислів про те, що, історія й така наука, як статистика, з вичерпною очевидністю доводять, що з часів Каїна світу ніколи не вдавалося ні виправити, ні залякати покаранням.

Запобігання злочинності – це сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки. Серед них важливе місце належить загальносоціальному запобіганню злочинності, спеціально-кримінальному запобіганню злочинності, індивідуальному запобіганню злочинності та віктимологічній профілактиці.

Загальносоціальне запобігання злочинності – це насамперед комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію разом з тим причин та умов злочинності. Тому вирішальна роль у поступовому зменшенні соціальних суперечностей в усіх сферах соціального життя належить розумній господарсько-організаційній та культурно-виховній діяльності державних органів, підприємств, установ, фірм, громадських організацій. Запобіжний потенціал цієї діяльності полягає в тому, що вона протидіє негативним явищам і процесам, які сприяють відтворенню або збільшенню рівня злочинів, стимулює законослухняну поведінку людини. Загальносоціальне запобігання – це позитивний ефект продуманої соціальної політики, яка здійснюється не тільки і не стільки з метою безпосереднього попередження злочинності. Вона спрямована перш за все на вирішення загальних економічних і соціальних завдань держави. Отже, запобігання злочинності як різновид соціально-профілактичної

діяльності виступає основним видом боротьби зі злочинністю, що здійснюється уповноваженими на це суб'єктами і головною метою якого є безпосередньо зниження рівня злочинності.

Запобігання злочинності відноситься до найважливішого аспекту соціальної політики. За словами німецького криміналіста Ф. фон Листа, «найкраща кримінальна політика – це найкраща соціальна політика» яка полягає в реакції держави і суспільства на злочинність та створює соціально-економічні та культурні підвалини для ефективного здійснення спеціально-кримінологічного і індивідуального запобігання злочинам.

Спеціально-кримінологічне запобігання – це сукупність заходів боротьби зі злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки.

На відміну від загальносоціальної профілактики спеціальна має за мету вказати членам суспільства на неможливість злочинного варіанта поведінки і створює такі умови, щоб захистити всіх членів суспільства від протиправних дій окремих його представників за допомогою покладання на винних осіб обов'язку понести передбачене законом покарання.

Індивідуальне запобігання злочинам розглядають як різновид запобігання злочинності щодо конкретної особи. Тобто індивідуальне запобігання становить ту частину запобіжної діяльності, яка здійснюється на стадії, котра передуює виникненню злочинного наміру. Усунення безпеки потенційного злочину – головне завдання індивідуального запобігання.

Отже, об'єктом індивідуального запобігання злочину є: поведінка та спосіб життя осіб з високою імовірністю вчинення злочину; соціальні елементи їх особистості, які відображають антисуспільну спрямованість; соціально значущі при формуванні і реалізації останньої деякі психофізичні особливості індивідів; несприятливі умови оточуючого таку особу середовища та життєвого укладу; інші довготривалі діючі обставини, які визначають криміногенну ситуацію і полегшують вчинення злочину.

Для визначення кола осіб, які потребують індивідуального запобігання, необхідно мати фактичні, правові та кримінологічні підстави. Фактичні підстави такого запобігання – реальна поведінка особи, в якій закладений потенційний злочин. Антисуспільна поведінка є реальним проявом особи, її головною спрямованістю і домінуючим внутрішнім змістом. Правові підстави – це урегульованість індивідуального запобігання нормами права.

Напрямами індивідуального запобігання злочинів є переконання, надання допомоги, примус.

Заходи переконання – процес логічного обґрунтування особи думки про відмову від криміногенної поведінки, злочинних намірів, антисуспільних настанов. На практиці позитивно зарекомендували себе такі заходи, як: індивідуальні і колективні бесіди, обговорення поведінки особи, прослуховування курсу лекцій на правові теми, встановлення над нею індивідуального або колективного шефства, стимулювання участі в громадській діяльності та ін. Криміногенна поведінка особи нерідко свідчить про її життєве неблагополуччя, конфлікти, побутову невлаштованість та про інші труднощі. Особливо це стосується осіб з кримінальним минулим.

Заходи соціальної допомоги – працевлаштування, поліпшення побутових умов, зміна способу життя шляхом підвищення соціального статусу, освіти, отримання престижної спеціальності, лікування, встановлення корисних контактів, вибору життєвих перспектив тощо.

Примус спричиняє для особи несприятливі наслідки фізичного, матеріального та технічного характеру. На практиці широко застосовуються такі заходи примусу на криміногенну поведінку, як профілактичний контроль за місцем проживання або навчання особи з боку правоохоронних органів чи громадськості, адміністративний арешт і адміністративне затримання, штраф, адміністративний нагляд, улаштування до приймальників-розподільників для дорослих і неповнолітніх, припинення бродяжництва і жебрацтва та ін.

Самостійним напрямом запобігання є віктимологічна профілактика. Очевидною є необхідність проведення специфічних заходів, спрямованих на зниження віктимності населення. Напрямом запобігання злочинності, який скорочує віктимність, припиняє віктимізацію на індивідуальному та масовому рівнях, є метод девіктимізації. Цим методом можуть охоплюватися такі специфічні комплекси віктимологічної профілактики:

а) виховно-профілактичні заходи, мета яких – впровадження в масову свідомість людей ідеї фізичної недоторканності особи (робота серед молоді та учнів шкіл, програми стримування злочинності тощо);

б) захисний напрямок, у межах якого розробляються і впроваджуються в індивідуальну і масову свідомість людей заходи і засоби захисту і самозахисту, завчасного прийняття заходів, актуалізації поняття самобереження, самоконтролю, які передбачають обережність, пильність, збереження самовладання при злочинних посяганнях (консультативні освітні заходи щодо особистої безпеки і охорони власності; навчальні курси серед школярів, батьків, взагалі громадян; розповсюдження пам'яток, плакатів, буклетів, нарисів, статей, в яких викладаються поради ухилення від участі стати жертвою злочинів; технічні засоби);

в) організаційно-управлінські заходи, спрямовані на скорочення віктимності громадян (наприклад, належна освітленість міст і сіл, організація певного режиму роботи, захисне обладнання кабін водіїв

таксі, устаткування засобів негайного зв'язку населення з поліцією, відповідна архітектура будинків та ін.);

г) обмежуючий напрям заходів (виявлення латентних потерпілих і попередження їх ризикової, легковажної, безтурботної некритичної поведінки);

г) нормативне врегулювання питань, пов'язаних з віктимізацією (законодавство про допомогу жертвам злочинів та ін.);

д) підвищення рівня правових знань та ін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеев А. И. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы / Алексеев А. И., Герасимов С. И., Сухарев А. Я. М.: Норма, 2001. 496 с.

2. Запобігання злочинності в Україні: навч. посіб. / В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. 107 с.

3. Криминологія: Загальна та Особлива частини: [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2009. 288 с.

КРЕАТИВНА ЕКОНОМІКА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА РЕАЛІЇ УКРАЇНИ

Лихолай Р. В.

*Науковий керівник – Чубін Т. К., кандидат економічних наук
Відокремлений структурний підрозділ «Смілянський
технологічний фаховий коледж Національного університету
харчових технологій»*

У розвинутих країнах світу два десятиріччя тому з'явилась нова парадигма розвитку, що зв'язала економіку і культуру, охоплюючи економічні, культурні, технологічні та соціальні аспекти розвитку як на макро-, так і на мікрорівні. Головним елементом нової парадигми є той факт, що креативність, знання і доступ до інформації все частіше визнаються потужними двигунами, що стимулюють економічне зростання і сприяють розвитку в глобалізованому світі. Розвиток креативної економіки став провідним компонентом економічного зростання, зайнятості, торгівлі та інновацій і соціальної згуртованості в більшості країн з розвинутою економікою [1].

Креативна економіка (англ. the creative economy) — один з видів нової економіки, особливий сектор, що базується на інтелектуальній діяльності. З іншого боку, це система взаємодії творчих ідей, інтелектуальної власності, знань, технологій [2].

Креативна економіка виконує такі важливі функції: 1) підвищення добробуту суспільства; 2) стимулює самоповагу в окремих людей; 3) сприяє поліпшенню якості життя в цілому [3].

На підставі звітів ООН, можна побачити, що культурні та креативні галузі відносяться до числа тих секторів світової торгівлі, що найбільш динамічно розвиваються. Ці звіти також показують, що інтерфейс між креативністю, культурою, економікою і технологією, виражений в здатності створювати і поширювати інтелектуальний капітал, має потенціал для отримання доходів, робочих місць і експортних надходжень, в той же час сприяючи соціальної інтеграції, культурному різноманіттю і людському розвитку. За даними ООН на креативну економіку припадає 3,4% світового ВВП, частка зайнятих у ній досягла 25% населення світу, а темпи зростання вдвічі перевищують темпи зростання сфери послуг і в чотири рази перевищуючи темпи зростання сфери промислового виробництва [2].

У 2000 році в журналі «Business Week» вперше було введено в обіг це поняття, а у 2001 році вийшла книга Джона Хоукінса «Креативна економіка», в якій автор описав нові економічні системи, де цінність визначається не традиційними ресурсами на кшталт землі чи капіталу, а залежить від оригінальності та креативності. Як писав Хоукінс, «Саме свобода і вільний ринок дає унікальну можливість перетворювати свої власні ідеї на товар чи послуги. І в цьому полягає суть креативної економіки» [2].

У світі для посилення креативного сектора запроваджено сотні програм різного масштабу: від рівня ЮНЕСКО чи державних програм до муніципальних. Наприклад, Великобританія, яка сформувала урядову програму розвитку, створила агенції підтримки, надавала приміщення на пільгових умовах, гранти і доступні кредити, досягла відчутних результатів в цій галузі – 77 мільярдів фунтів на рік та 1,7 мільйона робочих місць. А один із найбільших в Європі кластерів креативних індустрій за версією PwC в Барселоні (The Catalan Institute of Cultural Enterprises), який координує діяльність 140 тисяч креативних підприємців, створює додану вартість на 5,7 млрд. євро на рік [2].

На превеликий жаль, Україна ще не в змозі використати свій багатий і самобутній творчий потенціал для розвитку. Це є наслідком наявності слабких місць як у внутрішній політиці, так і у діловому середовищі, а також глобальних системних викривленнях. Однією з проблем розвитку інноваційної діяльності в Україні є забезпечення її фінансування. Останні 20 років суттєвою є варіація витрат на інновації по рокам, проте в основному (від 52,9% до 97,2%) такі витрати здійснюються за рахунок власних коштів підприємств. В той же час роль держави в інноваційному розвитку майже невідчутна (від 0,3% до 5,2%) (таблиця 1).

Таблиця 1

Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств [4]

Роки	У тому числі за рахунок									
	Витрати на інновації, млн. грн	власних коштів підприємств		коштів державного бюджету		коштів інвесторів-нерезидентів		коштів інших джерел		У % до загального обсягу витрат на інновації
		млн. грн	У % до загального обсягу витрат на інновації	млн. грн	У % до загального обсягу витрат на інновації	млн. грн	У % до загального обсягу витрат на інновації	млн. грн	У % до загального обсягу витрат на інновації	
2000	1757,1	1399,3	79,6	7,7	0,4	133,1	7,6	217,0	12,3	
2001	1971,4	1654,0	83,9	55,8	2,8	58,5	3,0	203,1	10,3	
2002	3013,8	2141,8	71,1	45,5	1,5	264,1	8,8	562,4	18,7	
2003	3059,8	2148,4	70,2	93,0	3,0	130,0	4,2	688,4	22,5	
2004	4534,6	3501,5	77,2	63,4	1,4	112,4	2,5	857,3	18,9	
2005	5751,6	5045,4	87,7	28,1	0,5	157,9	2,7	520,2	9,0	
2006	6160,0	5211,4	84,6	114,4	1,9	176,2	2,9	658,0	10,7	
2007	10821,0	7969,7	73,7	144,8	1,3	321,8	3,0	2384,7	22,0	
2008	11994,2	7264,0	60,6	336,9	2,8	115,4	1,0	4277,9	35,7	
2009	7949,9	5169,4	65,0	127,0	1,6	1512,9	19,0	1140,6	14,3	
2010	8045,5	4775,2	59,4	87,0	1,1	2411,4	30,0	771,9	9,6	
2011	14333,9	7585,6	52,9	149,2	1,0	56,9	0,4	6542,2	45,6	
2012	11480,6	7335,9	63,9	224,3	2,0	994,8	8,7	2925,6	25,5	
2013	9562,6	6973,4	72,9	24,7	0,3	1253,2	13,1	1311,3	13,7	
2014	7695,9	6540,3	85,0	344,1	4,5	138,7	1,8	672,8	8,7	
2015	13813,7	13427,0	97,2	55,1	0,4	58,6	0,4	273,0	2,0	
2016	23229,5	22036,0	94,9	179,0	0,8	23,4	0,1	991,1	4,3	
2017	9117,5	7704,1	84,5	227,3	2,5	107,8	1,2	1078,3	11,8	
2018	12180,1	10742,0	88,2	639,1	5,2	107,0	0,9	692,0	5,7	
2019	14220,9	12474,9	87,7	556,5	3,9	42,5	0,3	1147,0	8,1	

Напрямки, які потрібні для переорієнтування міст і регіонів з пострадянських на сучасні – це альтернативна освіта, сучасне мистецтво, нова економіка та урбаністика. Завдяки їм старі заводи у Львові перетворюються на кластери, а в будівлі колишньої фабрики у Харкові відкривається коворкінг.

Якщо розглядати розподіл регіонів (областей) України за показниками креативності, лише третина регіонів має високі значення креативного розвитку відповідно до методики, запропонованої Р. Флорідою. Регіони-лідери за індексом креативного класу (Харківська, Дніпропетровська, Київська, Львівська та Одеська області) мають диверсифіковану структуру економіки з високим рівнем розвитку сектору послуг, а також великою кількістю навчальних закладів та ВНЗ, де сконцентрована більшість представників креативного класу. У перший кластер увійшли регіони, що є великими з тривалими університетськими традиціями, науково-освітніми центрами. У цих регіонах сконцентрована велика кількість талановитої молоді, яка після закінчення вищих навчальних закладів частіше за все працевлаштовується саме в так звані креативні індустрії. Крім того, велика кількість вищих навчальних закладів зумовлює значні фінансові інвестиції в наукові дослідження саме в цих регіонах [5].

Таблиця 2

Розподіл регіонів України за показниками креативності [5]

Кластер	Регіони	Характерні особливості
1-й кластер	Харківська, Дніпропетровська, Київська	Характеризуються найвищими індексами толерантності, таланту та технологій, регіони-лідери за рівнем креативності
2-й кластер	Закарпатська, Луганська, Львівська, Одеська, Чернівецька	Середнім та високим рівнем індексів таланту та толерантності відповідно та низьким рівнем індексу технологій
3-й кластер	Житомирська, Полтавська, Сумська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська	Низький рівень індексів толерантності та таланту і середній рівень індексу технологій
4-й кластер	Вінницька, Волинська, Донецька, Кіровоградська, Івано-Франківська, Миколаївська, Тернопільська, Рівненська, Запорізька, Чернігівська	Найнижчі рівні усіх індексів, регіони-аутсайтери за рівнем креативності

Висновки. Тільки третина українських регіонів має високі значення креативного розвитку відповідно до методики, запропонованої Р. Флорідою. Розвиток креативного потенціалу вітчизняної економіки стає першочерговим завданням з огляду на особливості міжнародної економічної конкуренції. Потрібно запроваджувати програми підтримки креативних індустрій, започатковувати грантові програми, допомагати тим, хто займається освітніми програмами в цій сфері, створювати сприятливі економічні умови для відкриття нових підприємств в сегментах креативної економіки, забезпечити для них пільгові кредити. Також повинна бути державна підтримка. Тут, насамперед, треба говорити про законодавчу базу щодо підтримки Start-Up, стабільне податкове законодавство, податкові пільги в інноваційній індустрії. Адже, суб'єкти креативної індустрії є роботодавцями і платниками податків, а успішне функціонування такого бізнесу є запорукою економічного розвитку держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кукса І. М., Петухова Т. О., Креативна економіка як елемент інноваційної та стійкої стратегії розвитку України. *Ефективна економіка* 2017. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6555>.
2. Острікова Т. Креативна економіка: що це таке та чому саме вона може врятувати Україну. URL: https://economy.24tv.ua/ru/kreativna_ekonomika_shho_tse_take_ta_yak_vona_mozhe_vryatuvati_ukrayinu_n1024850.
3. Степанов А. А. Креативная экономика: сущность и проблемы развития. URL: Режим доступу: <http://uecs.ru/marketing/item/2667-2013-12-26-08-35-52>.
4. Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Сотнікова Ю. В. Креативна економіка в Україні: реальність чи перспектива? *Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика*. 2017. №3. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/3_2017_ukr/28.pdf.

ТЕОРІЯ ДІАГНОСТИКИ ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЗНАНЬ

Мартінович П. Г.

*Науковий керівник – Манн Р. В., доктор економічних наук, професор
Черкаський державний технологічний університет*

Рівень розвитку економіки вимагає від господарюючих суб'єктів національної економіки дотримання певних правил для успішного функціонування в ринковому середовищі. Це зумовлює застосування різних методів економічного і фінансового аналізу для оцінки їх діяльності при прийнятті управлінських рішень, тобто розвитку фінансового менеджменту. Саме в таких умовах актуальності набуває своєчасне виявлення певних ознак, що свідчать про ступінь розвитку в певний момент часу за допомогою охоплення найбільш детальної і достовірної інформації. Такі обставини сприяють пошуку нових підходів до вивчення стану і появи економічної діагностики як нового способу оцінки аналітичної інформації. Крім того, її застосування дозволяє своєчасно виявити додаткові резерви розвитку або вказати на їх відсутність, або ж використати методи антикризового управління.

Теоретико-методологічні засади економічної діагностики викладені в працях вітчизняних і закордонних вчених. Зокрема, вивченню актуальності та розкриттю сутності досліджуваного явища приділили увагу Гетьман О. О., Євдокимова Н. М., Кірієнко А. В., Савчук В. П., Чумаченко М. Г., Шаповал В. М. та інші. Слід відмітити розбіжність і неоднозначність у думках дослідників даного питання і як наслідок появу численної кількості підходів і методик.

Процес створення внутрішнього ринку в Україні і на території країн ближнього зарубіжжя, поява недержавних суб'єктів господарювання, і встановлення між ними відносин суперництва і конкуренції роблять актуальною таку проблему як забезпечення безпеки економічної діяльності. Відомо ще з курсу менеджменту, що економічне зростання забезпечується – розвитком, безпекою і прибутком. Тут слід уточнити, що економічна безпека – це такий стан його правових, економічних і виробничих відносин, а також матеріальних, інтелектуальних і інформаційних ресурсів, що виражає здатність до стійкого функціонування і довгострокової рентабельності. Ще з курсу антикризового управління ми знаємо, що будь-яку управлінську діяльність необхідно здійснювати на випередження, тобто прогнозуючи певні ризики наперед і приймаючи відповідні управлінські рішення. Ці знання нам допомагає здобути процес економічної діагностики. Від дій керівництва та правильної управлінської діяльності залежить якість та точність проведеної діагностики на основі якісних та достовірних інформаційних даних, фінансового аналізу, річних даних можна здійснити економічну діагностику.

Поняття економічна діагностика близька до економічного аналізу, але вони розрізняються за цілями, завданнями, інструментарієм. Аналіз встановлює кількісне значення параметрів, виявляє відхилення різних параметрів від норми. Діагностика, яка орієнтована на пізнання економічних протиріч, основну увагу приділяє інтерпретації тих або інших економічних результатів діяльності підприємства.

Також термін «діагностика» використовують у своїх дослідженнях різні науки. Так наприклад, в медичних науках – це процес дослідження об'єкта з метою отримання результату – висновку про стан об'єкта та наявності відхилень – визначення виду хвороби та її причини [1, 133]; в технічних науках – це галузь знань, що досліджує технічний стан об'єктів діагностування, прояв безлічі їх технічних станів, що розробляє методи їх визначення [2, 6]; в економічних науках – це спосіб встановлення характеру порушень нормального ходу господарського процесу на основі типових ознак, властивих тільки даному порушенню [3, 42].

Синтез різних видів діагностик дозволить найбільш повно й реально відзвітувати про стан підприємства, оскільки діагностика не тільки «розпізнає» стан досліджуваного об'єкта, а й визначає причини виникнення даного стану (діагноз), що з огляду на сучасний загальноекономічний хаос є досить важким процесом. На цей час склалося кілька концепцій діагностики, в кожній з яких існують свої об'єктивні особливості. До них відносяться такі концепції, як аналітична, консалтингова, інформаційна, антикризова (рис. 1).

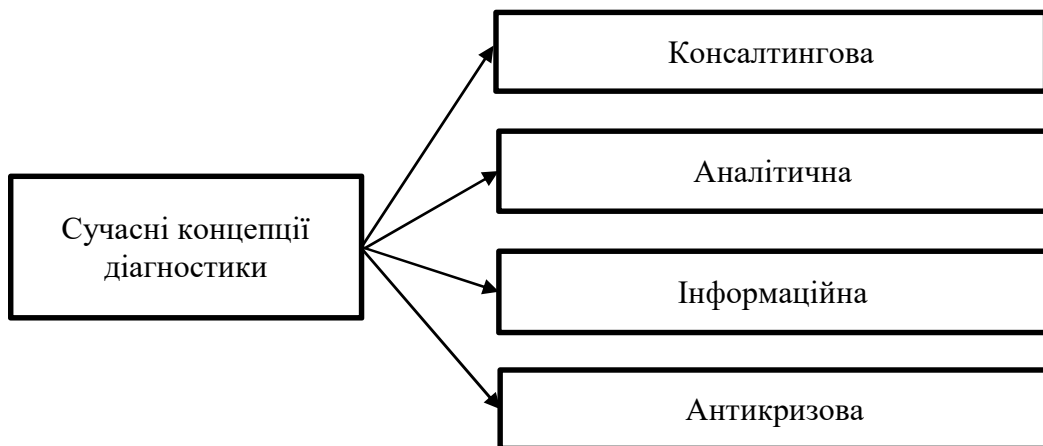

Рис. 1. Сучасні концепції діагностики [4. с.20].

На нашу думку, принципи діагностики, які б були доречні не лише окремим наукам, а системі діагностики в цілому мають бути такими: періодичність, зрозумілість, комплексність, своєчасність, системність, об'єктивність, доречність, адекватність, гнучкість, динамічність, адекватність та повнота. В процесі діагностики також слід

використовувати правильну інформацію, адже вона забезпечить якість процесу та відповідно результат прийняття управлінських рішень.

Класифікація видів економічної діагностики здійснюється за багатьма ознаками. Основні з них досліджував Кривов'язюк І. В. в табл. 1. [5].

Таблиця 1

Різновиди економічної діагностики

Класифікаційна ознака	Різновиди	
Рівень діагностовано об'єкта	Глобальна Макродіагностика	Мікродіагностика
Часовий діапазон дослідження	Стратегічна Оперативна (поточна)	Ретроспективна (перспективна)
Періодичність проведення	Періодична Неперіодична (разова)	Моніторинг
Тематика й осяжність проблеми	Комплексна	Тематична Системна
Цільова спрямованість	Загальносистемна	Елементарна
Суб'єкти здійснення	Внутрішня	Зовнішня
Форма діагностичних результатів	Кількісна	Якісна
Характер	Динамічна	Статистична
Спрямованість здійснення	Внутрішня	Порівняльна

Джерело: [5].

Отже, економічна діагностика є універсальною категорією, яка вживана в багатьох науках та відображає прогнозованість суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави й закінчуючи кожним її громадянином. Також економічна діагностика – це здатність для захищеності діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноманітні загрози, швидкість прийняття управлінських рішень або пристосуватися до існуючих умов, що позначаються негативно на економічній діяльності. На жаль, в суспільстві не надають належної уваги цьому питанню.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Роговий А. В. Економічна діагностика підприємства: теоретичні та практичні аспекти дослідження. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. №6. С. 457–459.
2. Біліченко В. В. Основи технічної діагностики колісних транспортних засобів: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2012. 118 с.
3. Муравьев А. И. Теория экономического анализа: проблемы и решения М.: Финансы и статистика, 1988. 144 с.

4. Картохіна Н. В. Діагностика фінансового стану підприємства, як основа прийняття рішень у системі антикризового управління. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2008. №9 с. 19–24.

5. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика. 2-ге вид.: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2017. 456 с.

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ ДСНС УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Миколенко А. С.

*Науковий керівник – Дулгерова О. М., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Що таке гендер? Часто коли говорять про гендер, насамперед, мають на увазі очікування суспільства по відношенню до чоловіків та жінок, які соціальні ролі вони мають виконувати. Гендер – це не лише відмінність за біологічними ознаками між чоловіками та жінками. Гендерна теорія передбачає зміну соціальної реальності, яка відображає потреби сучасного сьогодення та має мету – забезпечення гендерної рівності.

Принцип гендерної рівності закріплений в Конституції України. Стаття 3 Конституції закріплює рівність чоловіків та жінок в усіх сферах життя. Окрім даної норми гендерної рівності торкаються ст. 21, 24, 51. Частина третя ст. 24 Конституції України безпосередньо присвячена подоланню дискримінації стосовно жінок в Україні та наголошує на тому, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується наданням жінкам рівних із чоловіками можливостей у громадсько-політичній та культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї і так далі.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок» гендерна рівність трактується як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Із прийняттям Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» 2005 року та низки інших законів і підзаконних актів, у їх числі відомчих, в Україні розпочалася системна розбудова національного механізму утвердження гендерної рівності, спрямованого на імплементацію міжнародно-правових стандартів з питань гендерної рівності та недискримінації, а також зобов'язань, узятих Україною за міжнародними договорами.

В основі гендерної політики в Україні лежать загальноприйняті міжнародні норми, зафіксовані в низці міжнародних документів: Загальній декларації прав людини, Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Міжнародному Пакті про громадянські та політичні права, Конвенції Міжнародної організації праці №156 про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок, рекомендаціях Ради Європи, підсумкових документах Четвертої Всесвітньої конференції ООН зі становища жінок «Пекінська платформа дій» (Пекін, 1995), резолюції Генеральної Асамблеї ООН №1 325 «Жінки, мир та безпека» та ін. Важливі документи стосовно прав жінок, визначення орієнтирів жіночої політики активно розробляються на всесвітніх конференціях зі становища жінок, які проводяться ООН.

Процес впровадження рівних прав та можливостей жінок та чоловіків у діяльності органів та підрозділів Державної служби надзвичайних ситуацій України – це важливий крок вперед у забезпеченні гендерної рівності. Гендерну рівність тривалий час не вважали складовою реформи сектору цивільної безпеки, саме тому вона не була інтегрована на стратегічному рівні. Для сектору цивільної безпеки жіноцтво є важливою рушійною силою, бо воно завжди було активною частиною суспільства. Сьогодні жінки виявляють свою активність у тих сферах, де їхня підтримка є найбільш запитаною та актуальною. Це психологи, працівники у сфері зв'язків з громадськістю, науковці та інші посади, де їх присутність сприяє уникненню зайвої закритості й позитивно позначається на загальному рівні підвищення ефективності у сфері цивільної безпеки. Роль жінок у суспільних процесах поглиблюється, а отже вони мають долучатися до них без зайвих перепон та забобонів.

Для ефективної реалізації функцій органів та підрозділів цивільного захисту важливо визнавати щоб професія працівника або працівниці служби цивільного захисту була рівно доступною як для жінок, так і чоловіків із забезпеченням рівного ставлення до жінок і чоловіків як фахівців. Якщо жінки та чоловіки представлені паритетно, служба має більшу довіру населення, діє ефективніше через доступ до ширшого кола навичок і досвіду. Жінки часто привносять у роботу кращі комунікаційні навички, здатність ефективніше знижувати рівень напруження і мінімізувати застосування сили.

У рамках реалізації Національного плану дій України з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року та виконання Плану заходів МВС з реалізації гендерної політики на період до 2021 року ДСНС робить активні кроки впровадження гендерної політики та забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. У системі ДСНС запроваджено єдині, гендерно-недискримінаційні умови прийняття на службу, навчання жінок, проходження служби, кар'єрного зростання та звільнення.

З 4 жовтня 2020 року в системі ДСНС за участю представників МВС та структури ООН Жінки в Україні проводяться заходи з гендерного оцінювання. Метою гендерного оцінювання є удосконалення імплементації гендерного аспекту в діяльність ДСНС шляхом оцінювання та надання рекомендацій щодо внесення змін або впровадження нових підходів, що сприятимуть повноцінній і рівноправній участі чоловіків і жінок у діяльності служби, та задоволення безпекових потреб чоловіків і жінок у сфері цивільного захисту. ДСНС є одним із перших центральних органів виконавчої влади системи МВС, де розпочато проведення гендерного оцінювання, результати якого дозволять визначити наступні кроки з реалізації гендерної політики в ДСНС.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мельник Т., Кобелянська Л. Сучасне гендерне мислення: [словник]. К.: К.І.С., 2005. 280 с.
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: офіц. текст: Закон України від 8 вересня 2005 р. №2 866-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2866-15>.
3. Конституція України: офіц. текст: [прийнята на 5 сесії Верховної Ради від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР]. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.
4. Левченко К. Б. Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління: [монографія]. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 344 с.

ВПЛИВ ОРГАНІЗАЦІЙНО-РОЗПОРЯДЧИХ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛУ ДСНС УКРАЇНИ

Подгорнов О. В.

*Науковий керівник – Кришталь Т. М., доктор економічних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Підрозділи ДСНС України можуть ефективно функціонувати тільки в умовах чітко організованої системи управління їхньою діяльністю. За допомогою методів управління керуюча система встановлює правила дій і поведінки, які обов'язкові для всіх керованих об'єктів, безпосередньо підлеглих цій системі, погоджує, поєднує, координує і регулює їхню діяльність у часі і просторі, забезпечує безперервний і ритмічний розвиток у визначеному напрямку, виходячи з поставлених перед підрозділом задач.

Методи управління – це сукупність (система) управлінських прийомів, що сприяють забезпеченню високої ефективності діяльності організації [1].

За характером етапів здійснення впливу на виконавців методи поділяються на економічні, організаційні, розпорядчі, правові та соціально-психологічні.

Основними складовими під час реалізації організаційно-розпорядчих методів є організаційний вплив (організаційне регламентування, організаційне нормування, організаційне інструктування) та розпорядчий вплив [2]. Відповідно основою організаційно-розпорядчих методів управління є організаційні відносини, які є складовою механізму управління персоналом підрозділу ДСНС України. Оскільки через них безпосередньо реалізується одна з найважливіших функцій управління – функція організації, то завданням організаційно-розпорядчої діяльності є координація дій підлеглих. Без організаційно-розпорядчого впливу не можуть реалізуватися інші методи управління, тому що він забезпечує чіткість, дисциплінованість і порядок роботи всього колективу.

Організаційно-розпорядчі методи здійснюють прямий вплив на об'єкт управління через накази, розпорядження, оперативні вказівки, контроль за їх виконанням, систему адміністративних засобів підтримання службової дисципліни. Основною метою цих методів є правове регулювання відносин між начальником і підлеглим, зміцнення законності, захисту прав і законних інтересів персоналу відповідно до чинного законодавства.

До організаційно-розпорядчих методів, які реалізуються на державному рівні, можна віднести законодавчі акти, які регулюють права та обов'язки об'єктів управління і створюють правові межі функціонування підрозділу ДСНС. Владна мотивація, покладена у підґрунтя організаційно-розпорядчих методів, спирається на можливість застосування примусу.

Організаційно-розпорядчі методи управління ґрунтуються на мотивації підпорядкування владі, зокрема владі закону, правопорядку, старшому за посадою, спеціальним званням тощо. Невиконання підлеглими своїх обов'язків у формі непокори, опору начальнику, невиконання наказу тощо веде до застосування санкцій – стягнень.

Основними елементами організаційно-розпорядчих методів управління персоналом підрозділу ДСНС України є групи методів організаційного та розпорядчого впливу, які взаємовпливають та взаємодоповнюють один одного (рис. 1).

Практичну реалізацію організаційного регламентування представлено, наприклад, положеннями про підрозділи ДСНС, в яких чітко регламентовано завдання, функції, права, обов'язки та відповідальність структурних підрозділів та начальників підрозділів. Це дає змогу оцінювати результати діяльності підрозділів, приймати рішення про матеріальне та моральне стимулювання персоналу.

Рис. 1. Система організаційно-розпорядчих методів управління персоналом підрозділу ДСНС України

Виходячи із підзаконного характеру організаційно-розпорядчої діяльності підрозділів ДСНС України, ефективне застосування організаційно-розпорядчих методів досягається лише шляхом дотримання принципу законності в управлінні. Це означає, що управлінські відносини повинні бути врегульовані законами, а нормативно-правові акти, що є вираженням адміністративних засобів впливу, повинні ґрунтуватися на чинному законодавстві.

У реаліях сьогодення, в умовах дії карантинних обмежень для уникнення поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, ми переконані, що є

перспективним застосування новаторських методів управління підрозділом ДСНС. Зокрема, масовий метод дистанційного навчання E-learning, який полягає в передачі знань великій кількості осіб [3]. Це вимагає високої самоорганізації, бажання здобувати нові знання, правильно використовувати свій час (тайм менеджмент). Метод використання гнучкого графіка роботи персоналу, в основі якого лежить результат роботи персоналу, а не час знаходження його на робочому місці впродовж визначеного терміну [4], а також цей метод надає можливість почергового перебування співробітників на робочому місці.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що організаційно-розпорядчі методи забезпечують ефективну діяльність системи управління будь-якого рівня на основі її оптимальної організації. Ці методи охоплюють організаційне планування, організаційне нормування, інструктаж, реалізацію права розпоряджатися. Високий рівень організаційного впливу забезпечує виконавчу дисципліну особового складу на належному рівні, знижує необхідність застосування розпорядчих дій. З метою ефективного використання розпорядчих методів начальник підрозділу повинен чітко і грамотно ставити завдання, компетентно аналізувати та ефективно контролювати хід їх виконання, проводити інструктивно-роз'яснювальну роботу, налагоджувати та підтримувати виконавчу дисципліну.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Должанський І. Управління потенціалом підприємства: [навч. посібник]. К.: Центр навч. літ-ри, 2006. 362 с.
2. Осовська Г. Основи менеджменту: [навч. посібник]. К.: Кондор, 2003. 281 с.
3. Костюк О. Інноваційні інструменти управління персоналом // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Економічні науки. 2013. Вип. 1 (6). Т. 1. С. 143–147.
4. Менеджмент: Підручник / В. В. Стадник, М. А. Йохна. К.: Академвидав, 2010. 472 с.

ПОНЯТТЯ ДЖЕРЕЛ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Прилуцька В. О.

*Науковий керівник – Тетюк Л. М., кандидат історичних наук,
доцент*

Черкаський державний технологічний університет

Кожному суспільству притаманні певні правила писані й неписані, які регулюють суспільні відносини.

В юридичній літературі багатьох країн світу з римського права, що накопичувалася більше ніж дві з половиною тисячі років з моменту заснування Римської держави даються різноманітні визначення терміну «джерело права». Це поняття має далеко не однозначний зміст. В одному розумінні це джерело змісту правових норм, в другому – це спосіб, форма утворення норм права, і в третьому – джерело пізнання права, як явища. Зміст правових норм залежить від суспільно-економічного ладу, що панує в певній країні [1]. Як відомо, Стародавній Рим був рабовласницькою державою. З огляду на це, в правових нормах тих часів чітко прослідковується тенденція щодо захисту інтересів пануючого класу і пригноблення рабів. Рабовласницький спосіб виробництва засобами права закріплював за рабовласником знаряддя праці та результати праці. Раб, як безпосередній виробник, не мав жодних прав на вироблену ним продукцію. Звичайно, незадоволення рабів постійно зростало і тому, своє панування рабовласники забезпечували за допомогою правових норм, які позбавляли рабів всіх прав і, навпаки, захищали різними засобами права панівного класу.

Отже, змістом правових норм того часу було прагнення рабовласників зберегти свій стан, забезпечити подальше панування та виробити ефективні механізми пригноблення рабів, а джерелом змісту права був суспільно-економічний лад Стародавнього Риму. Друге значення терміну «джерело права» дає зрозуміти яким шляхом певне правило поведінки стає правовою нормою. Такі джерела називаються джерелами правоутворення. Протягом існування Римської держави джерелами правоутворення були:

- а) звичаї (в архаїчний період);
- б) закон (в республіканський період – постанови народних зборів; в період принципату – постанови сенату, що виражали волю принципсів; в епоху абсолютної монархії імператорські конституції);
- в) едикти магістратів;
- г) діяльність юристів (юриспруденція).

На початку розвитку римського суспільства основним джерелом права визнавалися Закони XII таблиць. Так стародавній римський історик Тит Лівій називав закони XII таблиць «fons omnis publici privatique iuris» джерелом всього публічного та приватного права.

Третім значенням поняття «джерела права» є джерела пізнання стародавнього римського права. Тобто, ті джерела, звідки романістика (наука про Стародавній Рим) черпає інформацію про наявність певних

правових норм. До джерел пізнання можна віднести юридичні пам'ятки, наприклад, кодифікація імператора Юстиніана; твори римських юристів; твори римських істориків, римських ораторів, письменників, сатириків, філософів тощо. Важливим джерелом пізнання є написи на бронзі, камені, дереві, стінах будинків тощо (наприклад, Гераклеїська таблиця – бронзова таблиця, яка містила закон про муніципальний устрій). В другій половині XIX ст. ці написи почали публікувати в спеціальному виданні *Corpus inscriptionum latinaeum* (Звід латинських написів). Вивченням написів займається наука епіграфіка. Цінним джерелом пізнання є папіруси. З папірусів можна зрозуміти дію норм права на практиці, оскільки папіруси досить часто містять договори, що склалися між окремими особами та прослідити місцеві особливості права в окремих провінціях Риму.

Державою встановлюється норма права, на основі якої відбувається об'єктивне право – цілісна юридична система, звід правил, яка, з одного боку, регулярно створюється існуючою владою, а з іншого – санкціоновані владою через юрисдикційну діяльність. У римському праві вперше виникла і сформувалася думка, що для надання нормі права імперативної сили необхідно дотримуватись певних процедур і дій. Таким чином сформувалося вчення про джерела права, тобто спосіб виникнення й набуття правилами поведінки обов'язкової сили і правової форми, основними ознаками якого стали існування різних форм функціонування норм права та диференціація норм права за юридичною силою й способом формування.

Отже, в юридичній літературі подаються різні визначення терміну джерело права. Ним позначають спосіб вираження правових норм, чинники, які формують право, джерела інформації тощо.

Джерело права – це поняття для позначення способу, зовнішньої форми втілення і закріплення юридичної норми.

Юридична норма – це виражене в джерелах права загальнообов'язкове правило поведінки, яке виступає як зразок можливої або необхідної поведінки, що охороняється від порушень заходами державного примусу. У науковий словообіг поняття «джерело права» було введено істориком Тітом Лівієм, який характеризував Закони XII таблиць як єдине джерело усього публічного і приватного права [2].

У широкому розумінні під джерелами права розуміють усі соціокультурні чинники, які впливають на формування та функціонування права. Джерела романістики, тобто науки про Стародавній Рим можна поділити на дві групи. Першу групу складають першоджерела: історичні, юридичні, літературні пам'ятки. Серед них можна назвати твори Тіта Лівія, Діонісія Галікарнаського, Плутарха, Тацита, Ульпіана та багатьох інших. Другу групу складають епіграфічні джерела, тобто написи на бронзі, камені, стінах будинків. Зібрання таких написів було здійснюється Берлінською Академією наук починаючи із 1863 року під назвою Звід латинських написів.

В іншому значенні термін джерело права позначає форми вираження або закріплення норм римського права. Римські юристи так розуміли джерело права: це юридичне поняття, що охоплює питання сили, яка створює право, та сили, яка надає праву загальнообов'язкового характеру. Силою, яка створює право, римські юристи вважали божественний дух, духовний світ людини, національний дух, традиції народу, вищу міру справедливості. А силою, яка надає праву загальнообов'язкового характеру – вважали правові звичаї, закони, інші нормативні акти, які самі собою, своєю формою зобов'язують до певної поведінки [3].

Римське приватне право впродовж всього свого існування визнавало різні джерела правоутворення, основною вимогою до яких було те, що вони мали бути результатом роботи таких органів, які наділені функціями створення юридичних приписів у найрізноманітніших формах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Підопригори Є. О., Харитонова О. М. Римське право: підр. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 528 с.
2. Борисової В. І., Баранової Л. В. Основи римського приватного права: підручник. Харків: Право, 2008. 224 с.
3. Калюжний Р. А., Вовк В. М. Римське приватне право: підр. для вищ. навч. закл. К.: Атіка, 2012. 408 с.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА

Радавський В. І.

*Науковий керівник – Тетюк Л. М., кандидат історичних наук,
доцент*

Черкаський державний технологічний університет

У сучасних умовах розвитку ринкової економіки головною формою винагороди, яку отримують працівники за виконану роботу, залишається заробітна плата. Проте, важливо визначити той оптимальний розмір та її структуру, яка б максимально відповідала потребам працівника.

Згідно з Законом України «Про оплату праці», заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, в грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникам за виконану їм роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконання роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства [5]. Заробітна плата складається з: основної заробітної

плати, додаткової заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат [4, 164].

Заробітна плата виступає як один із основних регулювальників ринку праці. Однак, аналізу і оцінці впливу зарплат на ринок праці й, передусім, на зайнятість в Україні не приділяється належна увага, що призводить до негативних наслідків – прискореного зростання безробіття, руйнування мотивів і стимулів до праці зубожіння більшості населення [6]. Забезпечення стабільного економічного розвитку України та підвищення життєвого рівня населення тісно пов'язане з проведенням ефективної політики у сфері регулювання оплати праці. Заробітна плата є основним джерелом доходів працівників і найсильнішим мотиватором розвитку трудового потенціалу більшості населення, але останнім часом виконує свої функції. Відсутність системного підходу держави до вирішення проблем стимулювання високопродуктивної праці унеможливорює економічне зростання, стабілізацію і підвищення рівня життя населення. Тільки через оплату праці та вдосконалення механізму її регулювання можна рухатися вперед, шляхом прогресу та процвітання України. У зв'язку з цим існує нагальна необхідність дослідження механізму державного регулювання оплати праці.

В Україні регулювання оплати праці працівників відбувається на макро- та мікроекономічному рівнях, які взаємопов'язані, але ці два рівні є відносно незалежними та самостійними. Головною метою макро- та мікроекономічного регулювання оплати праці в Україні є формування належних умов для забезпечення виконання заробітною платою всіх властивих їй функцій та підвищення на цій основі матеріального та соціально-культурного рівня життя працюючого населення. У сучасних умовах в Україні механізм регулювання оплати праці складається з чотирьох самостійних підсистем: державного, ринкового, колективнодоговірного регулювання (макроекономічний рівень) та регулювання оплати праці на підприємствах (мікроекономічний рівень). На макроекономічному рівні державне регулювання оплати праці в Україні полягає в законодавчому визначенні оплати праці працівників підприємств усіх форм власності, шляхом встановлення мінімальної заробітної плати, а також інших державних норм і гарантій; встановленні умов і розмірів оплати праці керівників державних та комунальних підприємств, працівників підприємств, установ і організацій, що фінансуються чи дотуються з бюджету, регулюванні фондів оплати праці працівників підприємств-монополістів, а також шляхом встановлення податків на доходи працівників.

Світовий досвід свідчить, що жодна країна з найрозвиненішою ринковою економікою не обходиться без втручання держави у процеси регулювання заробітної плати, хоч методи, сфера, масштаби державного впливу звичайно різні. В економічній системі, що ґрунтується на ринкових відносинах, втручання держави в заробітну плату повинно мати переважно непрямий характер і соціально орієнтовану спрямованість. Водночас не можна не визнати, що враховуючи масштаби

державної власності в Україні, відсутність багатьох ринкових механізмів, важелі втручання держави в економічні процеси на макрорівні, у тому числі і в регулюванні заробітної плати, мають бути справді значними, але не переходити допустимі межі. Інакше ми приїдемо туди, звідки вийшли, і все розпочнеться спочатку [3, 137–138].

Можна виділити такі функції механізму державного регулювання оплати праці в Україні:

1. Системотвірна функція – функція формування, збереження і розвитку національної системи організації оплати праці як цілого.

2. Гарантувальна функція – функція нормування та гарантування у сфері оплати праці, що включає:

- пряме нормування й гарантування у формі законодавчо встановлених норм і гарантій з оплати праці;

- непряме нормування й гарантування у формі корегування державою, за допомогою встановлення загальнообов'язкових до виконання правил, питань, віднесених до сфери колективно-договірного й індивідуально-договірного регулювання, внутрішньофірмового управління.

3. Функція контролю та захисту оплати праці від необґрунтованого зменшення її розміру, інших порушень, що включає:

- соціально-економічний захист – передбачені законодавством заходи компенсаційного характеру;

- юридичний захист – встановлення різних видів відповідальності за порушення законодавства про оплату праці, здійснення контролю за дотриманням норм трудового законодавства.

4. Консультативно-інформаційна функція, що включає:

- методичне забезпечення та інформування – розробка різного роду методичних рекомендацій щодо регулювання оплати праці;

- статистичне інформування – надання офіційного статистичного і фактичного матеріалу як основи для нормування праці, розміру заробітної плати, а саме своєчасна підготовка й оприлюднення статистичних даних.

Повна та ефективна реалізація цих головних функцій механізму державного регулювання оплати праці в Україні можлива за умови формування й послідовного здійснення науково обґрунтованої політики як на макрорівні, так і на макрорівні [2].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Богиня Д. П. Дослідження в Україні проблем економіки праці, демографії, соціальної економіки і політики РВПС НАН України. К.: «Знання», 2000. 527 с.

2. Івашина О. Вдосконалення механізму державного регулювання оплати праці в Україні // Національна академія державного управління при Президентові України. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2010_2/10ioyopu.pdf.

3. Колот А. М. Оплата праці на підприємстві: організація та удосконалення. К.: фірма «Праця». 1997. 290 с.

4. Михасюк І. Р., Швайка Л. А. Державне регулювання економіки: Підручник. Львів: «Магнолія плюс»; видавець СПД ФО «В. М. Піча», 2006. 220 с.

5. Федоренко М. С. Перспективні напрями організації оплати праці на підприємстві // Наукові дослідження: ринок праці та зайнятість населення. 2011. №1. С. 51–54.

6. Чорний А. Н. Аналіз організації оплати праці // Проблемы материальной культуры. Экономические науки. 2008. С. 72–74.

ЛІДЕР УПРАВЛІННЯ ЯК ОСОБЛИВИЙ ТИП СОЦІАЛЬНОГО ЛІДЕРА

Самань Р. О.

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України;
Головна школа пожежної служби Республіки Польща*

Лідер управління – це особливий тип соціального лідера, йому властиві певні соціально – психологічні та професійні якості. Лідери цього типу відіграють ключову роль в ефективному управлінні. Вони спрямовують людей на досягнення цілей управління з найменшими витратами і спонукують їх діяти ефективно і доцільно. Лідерами соціального управління є люди, що за своїми професійними і особистісними якостями виділяються в соціальній організації серед багатьох й вміють використовувати свої професійні й особисті якості для грамотного висування цілей управління, їх обґрунтування і своєчасного інновування, створення сильної дієздатної організації. Вони також здатні обирати оптимальні методи розв'язання поставлених задач, здійснювати ефективний контроль на всіх етапах управління за діяльністю своїх підлеглих. Відрізняють такі професійні якості:

1. Глибоке знання основ наукового управління, його найважливіших законів, принципів, уміння застосовувати їх на практиці, як у процесі прийняття управлінських рішень, так і в ході їх реалізації.

2. Різнобічні знання в галузі суміжних із теорією управління наук – економіки, політології, соціології, соціальної психології, психології, культурології. Вони озброюють лідера-управлінця загальними принципами поведінки як у суспільстві в цілому, так і в організації; у сфері створення «сильної організації», зміцнення неформального авторитету.

3. Висока загальна культура, що є базисною у визначенні стилю поведінки людини в суспільстві та в організації, її можливостей впливу (навювання, зараження, переконання і т. п.) на навколишніх,

об'єднання їх навколо поставлених цілей, інтегрування різних творчих потенціалів, у тому числі і талантів, навколо однієї справи

4. Постійне прагнення до одержання нових знань, «навченість» не лише в професії, але й у широкій області загальнолюдських знань, що формують цілісний погляд на світ, отже, дозволяють освоювати в управлінні принципи системного підходу, який випереджає мислення, що допомагає розробляти та здійснювати стратегічні проекти і програми.

5. Наявність гуманітарних технологічних знань, що дозволяють використовувати сучасні технічні засоби обробки й аналізу інформації в органічному зв'язку з вирішенням таких завдань, як соціальне проектування, створення проектів і програм, де поєднуються сучасні інформаційні, соціальні, правові й інші технології, що багато в чому забезпечує стан високої управлінської культури. Використання, одержання і застосування професійних управлінських знань неможливе без певних особистісних якостей керівника, його соціально-психологічних особливостей.

Лідерство передбачає наявність та постійний розвиток в особистості інтелектуальних здібностей, творчого мислення, випереджувальної уяви, що є необхідною передумовою для стратегічного мислення, інновації цілей, висування нових ідей, необхідних для розвитку організації. Особистість лідера-управлінця має бути здатною визначити (інтелектуально, творчо) те, що до нього було приховано, не висловлено, продумувати заходи і зосереджувати увагу на нових рішеннях, кидати виклик віджилому, відсталому. Творчість в управлінні завжди цінувалося дуже високо, творча особистість готова до роботи в умовах невизначеності, до прийняття неординарних рішень, до своєчасної корекції своїх дій. Управлінець із низькою винахідливістю рідко висуває нові ідеї і не здатний мотивувати, інших використовувати нові підходи. Особистість управлінця за генетичною природою має організаційні здібності та схильність переконувати інших у правильності поставлених завдань і принципових методів їх вирішення. Причому, переконуючи інших, лідер здатний концентрувати енергію багатьох, відкритий до спілкування з іншими і готовий прийняти найцінніше, що вносить його оточення в процесі обговорення. Інтуїція і схильність до спілкування не виключають вольових якостей, які при відстоюванні принципових позицій та осмислених переконань мають вирішальне значення.

Керівник уміє використовувати владу, здійснюючи вплив на людей силоміць свого особистого авторитету, силою особистості, великої обдарованості, працездатності, інтелекту, інтуїції, мудрості, а не тільки формальної влади.

У цілому кожна особистість управлінця в процесі навчання і соціалізації повинна вибрати свою неформальну роль в управлінні й організації, сформувати свій стиль управління, свою управлінську й організаційну культуру на основі освоєних соціальних норм та цінностей не лише інтелектуальних, а й моральних. Тільки в цьому

випадку ми одержимо ефективний тип управлінця, який би характеризувався єдністю особистих і професійних якостей.

Дослідження показують, що успіх в управлінні приходить до лідерів, які мають наполегливість й уміння передбачати, переконувати, виробляти стратегію, спілкуватися з людьми. Очікується, що лідери повинні розглядати технічні, соціальні, політичні та культурні аспекти діяльності організації як частини єдиної системи. Вони повинні вміти так поєднати ці частини, щоб картина набула сенсу. Звичайно, в цій справі не може бути якогось одного підходу, а скоріше, потрібне різноманіття підходів. Проте лідер повинний прагнути мати такі здібності, як уміння залучити до вирішення питань своїх підлеглих, забезпечити увагу до них, новаторство, завзятість, реагування на потреби людей.

Згадані вище фактори викликають необхідність розроблення нових форм управління людськими ресурсами та підготовки резерву, що правильніше охарактеризувати як ширше залучення персоналу до процесу управління – від стратегічного планування до повсякденної діяльності. Такий підхід може дати плоди тільки в організаціях із сильною культурою.

Лише вони, як правило, мотивують саморозвиток особистості управлінця, створюючи для цього атмосферу довіри, підтримки, «відкритої кар'єри» і т. ін. Характерно, що передова організаційна і корпоративна культура впливає на «недбайливих». Так, під впливом японської практики американські управлінці переходять від індивідуалістичних підходів до корпоративних, групових і бригадних у вирішенні проблем, що постають.

Сильні, «чоловічі» властивості, які включають такі риси характеру, як агресивність, байдужість до почуттів інших, поступово змінюються вбік захопленості роботою та підвищенні уваги до інших. Підкреслимо: твердження сучасних цінностей середовища – найважливіший фактор самоменеджменту. Саме цінності, що культивуються в суспільстві, в організації, мотивують особистість до самовдосконалення. Тому в центрі соціального управління перебуває індивідуальний управлінець, його особистість, його доля. Це нові аспекти знань в управлінській й організаційній культурі, які сьогодні активно розвиваються. Із цього питання вже існує багато літератури.

Перше, що варто підкреслити у зв'язку із цим, – зростання ролі наукомістких технологій саморозвитку особистості управлінця, що допомагають людині оптимізувати процеси самопізнання і самовдосконалення.

Людина може зробити своє життя осмисленим, по-перше, за допомогою того, що ми даємо життя (в плані нашої творчої роботи); по-друге, за допомогою того, що ми беремо від світу (у змісті переживання цінностей), і по-третє, за допомогою позиції, що ми займаємо стосовно долі. Відповідно до цього виділяються три групи цінностей: творчості, переживання та відносин. Пріоритет, на думку відомого психолога В. Франкла, належить цінностям творчості.

У світлі вимог управлінської революції до сфери керування, потім і до галузі політичного керівництва повинні прийти найбільш талановиті та моральні люди – «цвіт нації». Управлінська праця як найбільш складний та відповідальний різновид суспільної праці вимагає значної особистої обдарованості, різнобічної підготовленості, високої відповідальності, насамперед професійної, громадянської і моральної. Така відповідальність, як відомо, під силу лише людині неординарній, яка знає ціну власного життя і життя оточуючих її людей. Вона не може бути довірена «середній людині», що включаються в управління з волею випадку, з огляду на кар'єрні устремління та інші негативні фактори, що нині діють, а не завдяки особистим здібностям, природній схильності. Помилки у виборі та просуванні управлінських лідерів дуже дорого обходяться суспільству. Тому «розмір» особистості – управлінця, його «ціннісні вершини», природні задатки, професійні та моральні якості – предмет постійної турботи всього суспільства, а висування, формування та підтримка лідерів соціального управління - одне з найбільш актуальних завдань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Файоль А., Эмерсон Г., Тэйлор Ф., Форд Г. Управление – это наука и искусство. М., 1992.
2. Чубіна Т. Д. Соціологія. Курс лекцій. Черкаси: АПБ ім. Героїв Чорнобиля, 2012.

ЕКОНОМІКО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

*Струк Н. П., кандидат економічних наук, доцент
Івано-Франківський національний технічний університет
нафти і газу*

Аналітична складова в професійній діяльності публічних службовців, будучи багатоаспектною і складною за своєю структурою, зазвичай розглядається в аспекті його наукової і прикладної управлінської діяльності. Різноманітність поглядів щодо тлумачення поняття «публічний службовець» і його основних професійних компетентностей обумовлена неоднозначністю трактування поняття «публічна служба» в науковій літературі. В діючих нормативно-правових актах досі не закріплено термін «публічний службовець». Окремі науковці у своїх працях зазначають, що публічним вважається службовець, що обіймає посаду в органах виконавчої влади, апараті органів влади чи органів місцевого самоврядування на підставі фактичного складу, обов'язковим елементом якого бути акт призначення на посаду, і здійснює професійну виконавчо-розпорядчу адміністративну діяльність на постійній основі, виходячи з публічних

інтересів [1, 270]. На нашу думку, публічний службовець обіймає посади не тільки в органах виконавчої влади чи органах місцевого самоврядування, його діяльність є значно ширшою і багатоаспектнішою, тому і актуальним сьогодні є подальший розвиток і уточнення поняття «публічний службовець», його основних повноважень та складових професійної діяльності.

Логічно, що для публічних службовців будь-якого рівня дуже важливим і актуальним є набуття нових знань і навичок, практично корисних і застосовуваних у професійній діяльності, що значно розширює можливості їх самореалізації і сприяє кар'єрному зростанню. Реалії і умови економічного розвитку країни вимагають від публічних службовців високого професіоналізму й компетентності. Сучасний публічний службовець повинен поєднувати риси висококваліфікованого фахівця, що володіє різними сучасними (в т.ч. і економічними) знаннями, який професійно виконує адміністративні, управлінські функції. В цьому контексті дуже важливим є аналітична діяльність публічного службовця, його здатність виконувати аналітичні функції, адже аналітика є основою прийняття ефективних управлінських рішень.

Незалежно від посади на публічній службі, яку обіймають публічні службовці, вони мусять володіти такими основними навичками: аналітичними, управлінськими, комунікативними, адміністративними та ін. На практиці використання цих навичок змінюється залежно від рівня управління. Аналітичні навички найбільше необхідні керівникам вищої ланки управління. В сучасних умовах розвитку і функціонування країни важливими для публічних службовців є економіко-аналітичні навички, які базуються на економічній аналітиці, або є результатом економіко-аналітичної діяльності і передумовою прийняття оптимальних і ефективних управлінських рішень. На нашу думку, сьогодні не викликає сумніву той момент, що аналітичними функціями, методикою аналітичного мислення, навиками економіко-аналітичної діяльності повинні володіти всі публічні службовці.

Дослідивши сутність поняття «аналітика» можна зробити висновок, що існує багато видів аналітики та аналітичної діяльності [2, 306; 3]. За типом об'єкта, що аналізується, розрізняють: економічну, екологічну, управлінську, соціальну, політичну аналітики. Відповідно до того, яка наукова дисципліна є основою аналітичних досліджень, розрізняють філософську, історичну, економічну, політологічну, соціологічну, психологічну та інші види аналітики. Також аналітику класифікують за типом організації: аналітика державних організацій, аналітика органів місцевого самоврядування, приватних установ, бізнесових структур, персональна аналітика [3]. Отже, можна сказати, що економічна аналітика орієнтована на дослідження економічних явищ, об'єктів і процесів і базується на інструментальній базі економічних наук. Залежно від величини об'єктів вона може бути макроекономічною та мікроекономічною. Дослідження цієї сфери

засвідчують зростаючу роль економічної аналітики як на макро-, так і на мікрорівні. Це підтверджується тим, що висновки і результати аналітичної діяльності публічних службовців використовуються для розробки економічної політики держави, окремих регіонів, територіальних громад. Важливе значення належить економічній аналітиці і на рівні окремих суб'єктів.

Економічна аналітика є важливим елементом в системі управління, дієвим засобом виявлення резервів, основою розробки науково-обґрунтованих управлінських рішень, інструментом контролю за їх виконанням. Ефективна, науково-обґрунтована економіко-аналітична діяльність дає змогу публічним службовцям вирішувати такі завдання: аргументувати прийняття управлінських рішень на різних рівнях; виявляти невикористані резерви і можливості та використовувати їх для підвищення ефективності виробництва і управління; якнайкраще виходити із кризових і неоднозначних ситуацій; сприяти розробці концепцій, стратегій, проектів, програм, планів і прогнозів; удосконалювати організацію і систему управління.

Отже, оволодіння економіко-аналітичними навичками є дуже важливим для професійної діяльності публічних службовців.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Рунова Н. Публічна служба в Україні: проблеми дефініції. *Публічне право*. 2012. №3. С. 269–274.

2. Бакуменко В. Аналітичне забезпечення формування державно-управлінських рішень. *Вісник Української академії державного управління*. 2000. №4. С. 350.

3. Сурмін Ю. П. Аналітика державного управління: сутність і тенденції розвитку. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2007-1/txts/06sypdsv.htm>.

КОНТРОЛЬ ЯК ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Чубіна А. С.

*Національна академія державного управління при
Президентіві України*

У практиці управління організацій застосовуються три основні різновиди контролю:

1) попередній – передуює прийняттю остаточного рішення, його мета – дати більш глибоке обґрунтування прийнятому рішенню;

2) поточний – за його допомогою вносять корективи в процесі виконання прийнятих рішень;

3) наступний – служить для перевірки ефективності прийняття рішень.

Таким чином, контроль є об'єктивною необхідністю, оскільки навіть оптимальні плани не можуть бути реалізовані, якщо вони не будуть доведені до виконавців та за їх виконанням не буде налагоджений об'єктивний і постійний контроль.

Суть ефективності полягає в тому, що управління забезпечує вирішення поставлених завдань у якомога коротший термін при найменшій витраті ресурсів: економічних, фінансових, трудових, соціальних, духовних і т. ін. Неправомірним є розглядати ефективність – як результат різних видів конкретної управлінської діяльності. У суспільстві інтегруючим є соціальний результат, підвищення якості життя громадян при найменшій витраті всіх інших засобів. Саме якість життя – основна мета суспільного розвитку і головний критерій ефективності.

Для оцінювання якісних параметрів ефективності управлінської діяльності передусім необхідно мати на увазі, усю систему постановки мети, чільне місце в якій посідають соціальні, затрати на їх здійснення що задають вектор розвитку всім іншим, отриманий кінцевий результат. Ефективність у даному випадку оцінюється як плідотворність зусиль щодо досягнення соціальних цілей, як ступінь наближення до виконання соціальних нормативів.

Центральна проблема методології ефективності – узгодження цілей (загальних і окремих, стратегічних, середньострокових і близьких), вибір пріоритетів, урахування термінів й одержання бажаних результатів. Тому необхідною умовою високої ефективності є, по-перше, погодженість результатів з фундаментальними, перспективними цілями розвитку соціальної системи (суспільства), особливо в період його реформування або модернізації; по-друге, орієнтація на людину, «людський ресурс» як мета і вирішальний фактор усіх змін та нагромадження потенціалу розвитку.

При цьому не можна не враховувати труднощі розрахунку:

- різні ефекти не можуть бути вимірювані в тих самих одиницях;
- ефекти можуть мати різну спрямованість, модальність (позитивну, негативну);

- не існує повною мірою вартісних оцінок деяких результатів діяльності, наприклад, ціни людського життя, втрати культурних цінностей, геніальних ідей, художніх творів;

- практична значимість усіх дій суб'єктів управління в кінцевому рахунку визначається результатами розвитку суспільства, збалансованістю інтересів його членів, якістю їх життя відповідно до існуючих зразків (норм) соціального прогресу і можливостей (економічних і соціокультурних) даної цивілізації, країни. Універсальною схемою оцінювання ефективності є побудова оптимальної теоретичної моделі об'єкта управління з урахуванням передового світового та вітчизняного досвіду і накладення цієї моделі на реальне життя. У такий спосіб проходить оцінка проблемної ситуації.

Контури теоретичної моделі (філософської), базові поняття операціоналізуються, виробляються критерії, показники, індикатори для оцінювання не лише якісних змін, станів у соціальних процесах, а й кількісних. Останні існують в основному у двох видах: статистичні та соціологічні, що і є базисом для прийняття управлінських рішень, ефективність яких оцінюється на основі незалежної експертизи.

Показники статистики в основному поділяються на чотири рівні: міжнародний, федеральний, регіональний та місцевий (муніципальний), які повинні бути побудовані на одній концептуальній основі, об'єднані єдиним банком даних у межах інформаційної системи та співвіднесені з міжнародними нормативами, критеріями, особливо сьогодні. Значна роль в оцінюванні ефективності управління належить критеріям і показникам.

Критерій – засіб для судження, конкретна ознака, на основі якої здійснюється оцінювання або класифікація чогось, визначається значимість або не значимість чого-небудь.

Критерії означають об'єктивну спрямованість ефективності, а показники оцінюють досягнутий нею рівень; критерії мають нормативний характер, а показники фіксують досягнуте

Еталони – кількісно-якісний стан об'єкта, процесу, який відповідає всім суспільно необхідним і позитивним характеристикам і очікуванням. Вони поділяються на типи:

- 1) міжнародні, розроблювані такими організаціями, як ООН, ЮНЕСКО та ін;
- 2) національні: федерального рівня, регіонального, місцевого, муніципального.

Критерії, показники, еталони диференціюються за сферами життя: економічного, соціального, політичного, духовно – культурного. До числа економічних критеріїв та показників належать, наприклад, такі, як темпи зростання, сукупний і національний продукт, зростання продуктивності праці, технічна оснащеність виробництва та ін. До соціально – духовний дохід, сімейний дохід, мінімальний прожитковий рівень, споживацький кошик тощо. Політична сфера характеризується розвиненістю демократичних інститутів, наявністю громадянського суспільства, розвиненістю правового регулювання, залученням населення до управління суспільними справами і т. ін. Стан духовно-культурного життя суспільства звичайно оцінюється рівнем розвитку науки, культури, освіти. Наприклад, прийнятним показником для розвитку суспільства в розвинутих країнах у сфері освіти є такий, щоб витрати на освіту були не меншими за 6% від бюджету, інакше відбудеться стагнація в розвитку суспільства.

Наближення до неї можливе при ефективному функціонуванні не лише сильної держави, а й усіх громадських інститутів суспільства, трудових асоціацій, сім'ї творчих організацій, науки як суспільного інституту місцевої спільноти, кожного громадянина, партій та політичних рухів, ЗМІ, народних референдумів та ін. Останні беруть на

себе регулювання в окремій сфері діяльності здійснюють тут функції управління й організації, одержують від держави необхідні ресурси і права, проводять соціальний контроль за діяльністю держави як у всіх сферах її повноважень, так і в найбільш компетентній для кожного інституту.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕСЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ В РІЗНИХ КРАЇНАХ

Яровенко О. С.

Науковий керівник – Коваленко-Чукіна І. Г., кандидат історичних наук, доцент

Уманський національний університет садівництва

Сьогодні чимало злочинів вчиняються неповнолітніми, до того ж, правопорушниками стають дедалі молодші особи. Чинне законодавство передбачає, що кримінальній відповідальності та покаранню підлягають особи, яким до скоєння злочину виповнилось 16 років. Лише за деякі злочини, спеціально вказані в законі, кримінальна відповідальність може настати з 14 років.

Чинний Кримінальний кодекс України виділяє окрему систему покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітніх, визнаних винними у скоєнні злочину. Згідно зі статтею 98 Кримінального кодексу України до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі основні види покарань:

1. *Штраф*. Штраф застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. Розмір штрафу встановлюється судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану неповнолітнього в межах до п'ятисот встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. *Громадські роботи*. Громадські роботи можуть бути призначені неповнолітньому у віці від 16 до 18 років на строк від тридцяти до ста двадцяти годин і полягають у виконанні неповнолітнім робіт у вільний від навчання чи основної роботи час. Тривалість виконання даного виду покарання не може перевищувати двох годин на день.

3. *Виправні роботи*. Виправні роботи можуть бути призначені неповнолітньому в віці від 16 до 18 років за місцем роботи на строк від двох місяців до одного року. Із заробітку неповнолітнього, засудженого до виправних робіт, здійснюється відрахування в доход держави в розмірі, встановленому судом, в межах від п'яти до десяти відсотків.

4. *Арешт*. Арешт полягає у триманні неповнолітнього, який на момент постановлення вироку досяг шістнадцяти років, в умовах,

ізоляції в спеціально пристосованих установах на строк від п'ятнадцяти до сорока п'яти діб.

5. *Позбавлення волі на певний строк.* Покарання у виді позбавлення волі особам, які не досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку, не може бути призначене на строк більше десяти років, в за особливо тяжкий злочин, поєднаний з умисним позбавленням життя людини – не більше п'ятнадцяти років. Позбавлення волі не може бути призначено неповнолітньому, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості [1].

Кримінальні кодекси зарубіжних держав також закріплюють особливості здійснення правосуддя по відношенню до неповнолітнім. Визначаються відрізняються вікові межі кримінальної відповідальності, специфіка призначення покарання неповнолітнім, винних у скоєнні злочину. Складаються кримінально-правові норми, що визначають статус осіб молодіжного віку.

В деяких країнах мінімальний вік взагалі не встановлений, що в принципі дозволяє притягувати дитину до кримінальної відповідальності з моменту її народження. Особливо цікавим є те, що мінімальний вік кримінальної відповідальності в 7 років встановлений в Австралії, Йорданії, Ірландії Пакистані й у загальному праві США. Примітно, що в останній державі кожний штат додатково встановлює вік притягнення до кримінальної відповідальності самостійно. Так, у кримінальних кодексах Колорадо й Луїзіани зазначений 10-річний вік, у кримінальному кодексі Джорджії – 14 років.

Установлюючи мінімальний вік, по досягненню якого особу можна притягнути до кримінальної відповідальності, зарубіжне кримінальне законодавство передбачає багатоступеневу систему, за якою для різних вікових груп передбачена можливість диференціації відповідальності.

В англійському кримінальному законодавстві виокремлено три групи неповнолітніх:

- малолітні діти у віці до 10 років, для яких встановлена незаперечна презумпція про кримінальну недієздатність;
- діти у віці від 10 до 14 років, кримінальна відповідальність яких у принципі можлива, але питання про її застосування вирішується індивідуально;
- підлітки у віці від 14 до 17 років (при призначенні покарань до них прирівнюються молоді люди у віці від 17 до 21 року) [2, 6].

Кримінальне законодавство Швейцарії передбачає таку класифікацію вікових груп неповнолітніх:

- діти у віці до 10 років, що не підлягають кримінальній відповідальності;
- діти у віці від 10 до 15 років, до яких можуть застосовуватися виховні заходи: корекція поведінки, поміщення у відповідну сім'ю або виховну установу, особливе спостереження або дисциплінарне

покарання у вигляді догани, шкільний арешт або покладання обов'язку виконати певну роботу;

- підлітки від 15 до 18 років, до яких можуть бути застосовані аналогічні виховні заходи, а також штраф або арешт на термін від одного дня до одного року [3, 150].

Щодо кримінального законодавства США, його певною особливістю є відсутність єдиної та чітко вираженої градації неповнолітніх за віком, що дозволяє застосовувати до різних вікових груп різні виховні заходи й покарання. Так, за загальним правом особа, що не досягла семирічного віку, не несе кримінальної відповідальності за свою поведінку. Особа, що досягла 14-річного віку, відповідає за вчинене нею злочинне діяння в повному обсязі. Щодо неповнолітніх від 7 до 14 років діє спростовна презумпція «нездатності» вчинити злочин, що полягає в такому: докази того, що неповнолітній у вказаному віці розумів «неправильність» свого вчинку, мають бути тим більше вагомими й значущими, чим молодше вік особи. Таким чином, у віці семи років презумпція досить сильна, поступово з віком вона втрачає свою силу та зовсім зникає в 14-річному віці. Проте на цей час питання про вік кримінальної відповідальності в США, як правило, регулюється законодавством штатів. Так, за Кримінальним кодексом штату Мінесоти діти, що не досягли 14-річного віку, не здатні вчинити злочин. До відповідальності за кримінально каране діяння вони можуть притягуватися у віці від 14 до 18 років [4, 13].

Проведене дослідження зарубіжного досвіду дозволяє підбити такі підсумки. У багатьох зарубіжних державах встановлено нижчий вік кримінальної відповідальності, ніж у вітчизняному кримінальному законодавстві. Виділяються декілька вікових груп неповнолітніх, до яких можуть бути застосовані певні виховні заходи й заходи покарання. Кримінальне законодавство зарубіжних країн, в якому неможливість притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що не досягли певного віку, ґрунтується на теорії неосудності, не виключає застосування до неповнолітніх заходів виховного характеру без судового розгляду й притягнення до кримінальної відповідальності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Коментар до Кримінального кодексу України. URL: <https://kku.com.ua/>.
2. Кримінальне законодавство зарубіжних країн (Англії, США, Франції, Німеччини, Японії): зб. законодавчих матеріалів. С. 6.
3. Кримінальний кодекс Швейцарії; пер. з нім. Наук. ред: А. В. Серебренникова. СПб. : Юрид. Центр Прес, 2002. 270 с.
4. Кримінальне законодавство зарубіжних країн (Англії, США, Франції, Німеччини, Японії): зб. законодавчих матеріалів. С. 15.

ЩОДО ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ПЕРШОГО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО АКТУ

Ярошенко Б. М.

Черкаський факультет

Національного університету «Одеська юридична академія»

*Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук,
доцент*

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Питання про права людини займало і продовжує займати одне із чільних місць у відносинах між державами світу. Міжнародне співробітництво держав у галузі прав людини відбувається у вигляді прийняття певних стандартів стосовно змісту правового статусу людини як індивіда та прийняття державами зобов'язань дотримуватися цих стандартів у своєму внутрішньому законодавстві і у повсякденній діяльності.

Міжнародне товариство в рамках ООН розробило три міжнародно-правові акти, а саме: Загальну декларацію прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права – «Хартію прав людини».

Першим документом є Загальна декларація прав людини. Вона була прийнята і затверджена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. в палаці Шайо (м. Париж, Франція). У світі цей день відзначають як День прав людини [1].

Нагальна потреба у такій Декларації з'явилася після закінчення Другої світової війни, коли громадськість дізналася про злочини нацистської Німеччини, і стався консенсус щодо того, що Статут ООН недостатньо чітко визначає права людини.

Підготовкою проєкту Декларації займався канадець Джон Пітерс Гамфрі, який на той час був директором Відділу прав людини ООН. Для роботи над підготовкою цього документу була створена комісія ООН з прав людини, яку очолила відома правозахисниця Елеонора Рузвельт (1945–1951 рр.). Вона була дружиною президента США Франкліна Рузвельта та племінницею президента США Теодора Рузвельта. Ця комісія у складі 18 членів різних національностей та політичних поглядів протягом двох років (з 1946 р.) працювала над розробкою Декларації.

Підготовка Загальної декларації прав людини відбувалася в умовах складної дипломатичної боротьби, а її ухвалення було результатом розгляду і погодження різних поглядів і точок зору. Виявлялось це у тому, що західні держави орієнтувалися на Французьку декларацію прав людини і громадянина 1789 р., Конституцію США 1787 р. та інші документи, що проголошують

природний характер прав і свобод людини, які належать кожному з моменту народження. Ці документи вміщували переважно перелік громадянських і політичних прав. Тому західні держави з самого початку виступали проти включення до декларації соціально-економічних прав [2].

Британські представники були розчаровані, що Декларація мала не юридичне, а моральне зобов'язання. (Юридичний статус Декларація отримала лише у 1976 р., коли набув чинності Міжнародний пакт про громадські і політичні права).

Радянська делегація, посилаючись на Конституцію СРСР 1936 р., домагалася включення у проєкт широкого кола соціальних і економічних прав, а також статей, присвячених правам кожного народу на самовизначення, рівності прав кожного народу і кожної національності у межах держав. При цьому абсолютизувався принцип суверенітету держав, що вело до заперечення включення до Загальної декларації таких громадянських прав, як право кожного вільно залишати свою країну і повертатися до неї.

Різні позиції займали західні країни і СРСР щодо питання про включення до декларації права кожної людини на власність. Радянський Союз виступив проти включення цього права до проєкту.

Отже, під час розробки проєкту Загальної декларації прав людини виникло багато принципово різноманітних поглядів з одних і тих же питань. Але вихід був знайдений. Полягав він у тому, що при ухваленні декларації держави з різними суспільними системами свідомо не уточнювали змісту багатьох її понять, не давали їм класових визначень. Незважаючи на те, що ці поняття трактувалися з різних позицій, у їх визначення вкладався загальнодемократичний і загальнолюдський зміст, який був прийнятний для всіх.

Загальна декларація прав людини була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН з 50 голосами «за». Ніхто не проголосував «проти», але 8 делегацій утрималися: Білоруська РСР, Чехословаччина, Польща, Українська РСР, СРСР, Югославія, Південна Африка та Саудівська Аравія [2].

Південна Африка утрималася, намагаючись захистити свою систему апартеїду, яка порушувала ряд статей Декларації. Саудівська Аравія насамперед була проти Статті 18 – кожен має право «змінювати свою релігію або переконання» [3] та Статті 16 – чоловіки та жінки «користуються однаковими правами щодо одруження, під час шлюбу та під час його розірвання». Країни радянського блоку не підтримали Статтю 13 – «Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну» [3].

Загальна декларація прав людини складається з преамбули і 30 статей. Вона містить широкий перелік як громадянських і політичних, так і соціально-економічних і культурних прав. Визнаючи природний характер прав людини, вже у першій статті декларації було проголошено, що «всі люди народжуються вільними і рівними у своїй

гідності і правах» [3]. У другій статті цього документа констатувалося те, що «кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища» [3].

І саме проголошені в Загальній декларації основні права і свободи розглядаються сьогодні більшістю країн як юридичне обов'язкові звичаєві або договірні норми. У конституціях багатьох країн світу містяться посилання на цей документ і включається низка його положень. На Декларацію часто посилаються при тлумаченні національного законодавства з прав людини, а також у судовій практиці. Вміщені в Декларації принципи і норми постійно розвиваються і уточнюються у процесі укладення нових міжнародних угод. Все це свідчить про дієвість цього документа і його важливе значення для розвитку міждержавних відносин.

Більшість країн світу розглядають сьогодні Декларацію як документ, який містить звичаєві норми міжнародного права, значна кількість яких стала «*jus cogens*». Це дуже важливо, адже ряд країн (Куба, Китай, Індонезія, Пакистан та ін.) не є членами ні Пакту про громадянські і політичні права, ні Пакту про економічні, соціальні і культурні права, і в своїй діяльності у сфері прав людини зобов'язані керуватися положеннями саме Загальної декларації прав людини [2].

Отже, завдяки міжнародному визнанню норм Загальної декларації в конституціях більше ніж 120 країн світу перелік, зміст і припустимі обмеження прав і свобод, які містяться в Декларації, перетворилися на загальновизнані звичаєві норми міжнародного права, тобто на міжнародні стандарти прав людини, яких мають дотримуватися всі країни світу. На Всесвітній конференції з прав людини (Відень, 1993 р.) представники 171 держави, в тому числі і України, підтвердили універсальність та загальнообов'язковість міжнародних стандартів прав людини і наголосили, що їх виконання є важливим чинником існування демократичного суспільства у будь-якій країні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Задорожній О. В. Загальна декларація прав людини // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.
2. Чубіна Т. Д., Спіркіна О. О., Підгорецький Ю. В. Збірник лекцій для проведення занять із гуманітарної підготовки в системі ДСНС України: навчальний посібник. Черкаси: ЧІПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2017. 108 с.
3. Загальна декларація прав людини (повний текст). URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version->

WSPÓŁPRACA MIĘDZY UKRAINĄ A POLSKĄ W PROCESIE INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

Dutko N. G., kandydat nauk o administracji publicznej;

Bogdanovic D. S.

Czerkaski Instytut Bezpieczeństwa Pożarowego

im. Bohaterów Czarnobyla

Narodowego Uniwersytetu obrony cywilnej Ukrainy

Polska i Ukraina należą do największych krajów w Europie Środkowo-Wschodniej, dlatego dziś ważny jest rozwój strategicznych stosunków ukraińsko-polskich oraz współpracy politycznej i społeczno-gospodarczej.

Szczególnie istotne znaczenie dla integracji europejskiej Ukrainy ma zapożyczenie polskich doświadczeń z przeprowadzania reform gospodarczych i decentralizacji władzy.

Należy zauważyć, że dla Polski Ukraina jest jednym z głównych ogniw systemu bezpieczeństwa narodowego. Polska wspierała Ukrainę na arenie międzynarodowej, m.in. przy przystąpieniu do Rady Europy, Inicjatywy Środkowoeuropejskiej, współpracy z Sojuszem Północnoatlantyckim, w procesie integracji europejskiej. Polska poparła Ukrainę w przeciwdziałaniu Rosji i dążeniu do zachowania jej integralności terytorialnej i suwerenności.

Szczególną uwagę w stosunkach z Ukrainą określa się wśród głównych priorytetów polskiej polityki zagranicznej w celu zapewnienia bezpieczeństwa Polski na jej wschodnich granicach oraz dążenia do realizacji przywództwa w Europie Środkowo-Wschodniej. Polska zamierza reprezentować interesy Europy Środkowej w UE i NATO [1].

Rozwiązywaniem ogólnych problemów o charakterze politycznym, gospodarczym, humanitarnym i wojskowym zajmuje się utworzony Komitet Doradczy Prezydentów Ukrainy I Rzeczypospolitej Polskiej. Ukraińsko-polska konferencja na temat integracji europejskiej oraz Polsko-Ukraińska inicjatywa współpracy mająca na celu ułatwienie praktycznego wdrażania polskich doświadczeń z reformami rynkowymi na Ukrainie.

Należy pamiętać, że ukraińsko-polska współpraca gospodarcza wyznaczyła priorytetowe obszary współpracy obu krajów, takie branże jak przemysł elektroniczny, przemysł chemiczny i drzewny, produkcja i przetwarzanie produktów rolnych, przemysł farmaceutyczny, komunikacja międzyregionalna. Zgodnie z wynikami współpracy w 2020 r. Polska stała trzecim największym partnerem handlowym Ukrainy na świecie po Chinach i Niemczech pod względem dwustronnego handlu towarami 7,36 mld dol [2].

Ukraina i Polska mają wiele wspólnego w kwestii odrodzenia mniejszości narodowych, które są zainteresowane rozszerzeniem polsko-ukraińskiej współpracy kulturalno-edukacyjnej i naukowej, we wzajemnym wsparciu na drodze do integracji ze strukturami europejskimi.

Tak więc w kontekście integracji europejskiej stosunki ukraińsko-polskie otwierają nowe perspektywy współpracy państw i współdziałania narodów, przyczyniając się do ich adaptacji we wspólnocie światowej.

SPIS LITERATURY

1. Paweł Pietnoczka, EUROINTEGRACYJNA DROGA UKRAINY, Olsztyn 2019.
2. Посольство України в Республіці Польща: офіційний веб-сайт. Міжрегіональне співробітництво між Україною та Польщею. URL: <http://poland.old.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/regions>.

GENDER ISSUE IN UKRAINE: WAYS OF SOLUTION

Khamula D. S.

*Research Advisor – Spirkina O. O., PhD in Historical Sciences,
Associate Professor*

*Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of
National University of Civil Defence of Ukraine*

The Cabinet of Ministers of Ukraine approved the State Social Program for Equal Rights and Opportunities for Women and Men until 2021, by improving the mechanism for ensuring equal rights and opportunities for women and men in all spheres of society and implementing European standard solutions [1].

Discrimination is a situation in which a person and / or group of persons who have been, are and may be valid or presumed is subject to restrictions on the recognition, exercise or use of rights and freedoms or privileges in any form established by the Law of Ukraine «On Principles prevention and counteraction of discrimination in Ukraine», except for cases when such restrictions or privileges have a legitimate objectively justified purpose, the ways to achieve which are appropriate and necessary [2].

The problem of insufficient implementation of the principle of equal rights and opportunities for women and men is expected to be solved by applying an integrated approach and implementing measures aimed at implementing the following priorities:

- improvement of the legal framework, the mechanism of gender legal expertise and the introduction of statistical indicators in the field of ensuring equal rights and opportunities for women and men:

a) gender mainstreaming in economic and social development programs, taking into account the current needs of industries and regions;

b) expansion of the list of statistical indicators by sex with a breakdown by other main characteristics (age, place of residence, disability, socio-economic status, etc.);

c) raising the professional level of civil servants and local government officials to ensure equal rights and opportunities for women and men:

d) reduction of gender imbalance in the field of civil service and human resources management;

e) inclusion in the programs of advanced training courses for civil servants and local government officials on ensuring equal rights and opportunities for women and men;

f) overcoming gender stereotypes;

g) combating discrimination on the grounds of sex and discrimination on more than one ground, in particular improving the mechanism for exercising the right to protection against discrimination on the grounds of sex and discrimination on several grounds, one of which is sex, considering cases of such discrimination and taking appropriate measures;

h) fulfillment of treaty and other international obligations to ensure equal rights and opportunities for women and men:

i) increase in the share of women among people's deputies of Ukraine, deputies of regional and local councils (cities of regional significance);

j) reducing the pay gap;

k) in the implementation of the Program of international organizations and public associations, whose activities are aimed at ensuring equal rights and opportunities for women and men in society, in particular strengthening public-private partnerships in ensuring equal rights and opportunities for women and men [1].

The basis for ensuring gender equality and sustainable development of society is a combination of gender mainstreaming in all spheres of life and in all areas of social development and improving the position of women in those areas where inequality exists (in particular – ensuring equal rights for women and men granted by the Constitution of Ukraine; expanding economic opportunities for women in employment, entrepreneurship, eliminating negative gender stereotypes, taking into account the special needs of all categories of women and men, regardless of race, color, political, religious and other beliefs, age, disability, ethnic and social origin, citizenship, marital and property status, place of residence, language or other characteristics) [2].

REFERENCES

1. Шляхи і способи подолання проблеми гендерної нерівності в Україні. URL: https://yaremche.org/files/pages/files/shlyahi_i_sposob.pdf.

2. Питання гендерної рівності. URL: <https://tax.gov.ua/baneryi/zabezpechennya-riniv-prav-ta-mojlivostey-jinok-i-cholovikiv/432409.html>.

INSTITUTIONAL THEORY: SCIENTIFIC METHODS WITHIN THE FIELD OF PUBLIC GOVERNANCE

Kolodyazhna T. V., PhD in Economic Sciences

Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

In the modern scientific literature, one can often find a thesis on the definition of institutionalism as a basic methodology of social sciences of the XXI century. Such a dominant formation of a relatively young scientific doctrine (it is believed that institutionalism emerged in the late nineteenth century and finally took shape as a separate current of economic theory in the 1920's and 1930's [1, 8–9]) is primarily due to its universality. In explaining the patterns of functioning of the basic subsystems of society.

In addition, in the context of analyzing the experience of transformational transformations, according to A. Gritsenko, the use of institutional factors, determining their role and place in the transformational transformations of the social system, proved to be the most effective area of research on social systems. «The neoclassical and especially monetarist methodology dominant at the beginning of the transformation process (with its focus on market self-regulation and market mechanisms as a panacea for all misfortunes)... proved to be ineffective. It did not provide theoretical tools for understanding what is happening in society and the economy in the conditions of market transformations» [4, 49].

According to A. Chukhno's research, the specificity of considering the peculiarities of the methodology of institutional doctrine in the modern literature is that research is usually conducted from the opposite. The methodology of institutionalism is compared with the neoclassical and on this basis conclusions are drawn to what extent institutionalism deviates from the mainstream [5, 38–39].

This approach, on the one hand, does not allow to reveal the full potential of institutional theory in the study of transformations of the main subsystems of society, and on the other – reduces the dynamics of its theoretical and methodological basis. This is due to the fact that the methods of institutionalism have a certain specificity, which significantly affects the possibilities of their effective use. Issues related to the study of institutional theory have been widely covered in the scientific works of modern researchers. We can state the fact that institutionalism is one of the priority areas in modern scientific thought.

Scientific centers where systematic research is conducted in the field of institutional theory are Kharkiv National University. V. Karazin, State Institution «Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv National University named after T. Shevchenko, Kyiv National Economic University. V. Hetman.

Among the scientists who actively study the problems of institutionalism, we should highlight: A. Chukhno, T. Oleksiyev

(methodology of institutionalism); T. Krychevska, V. Heitsa (Institute of Trust); I. Maly, O. Loshchykhina (institutional problems of economic research); S. Bykonya, T. Gaidai (use of institutional-evolutionary approach in cognition of transformational changes).

Noteworthy are the works of V. Tarasevich, devoted to the development of methodological problems of institutional theory, as well as the study of the early stages of institutional evolution. The methodological core of the institutional paradigm, in particular the theory of rational behavior, is analyzed in the works of O. Klyshova. V. Dementiev made a great contribution to the analysis of the directions of institutional research in Ukraine. Despite the considerable attention of researchers to the issue of institutionalism, some of its areas remain open for further study.

For example, the development of the theoretical and methodological basis of institutionalism takes place mainly within the economic and sociological scientific thought, which leaves this issue promising in the context of other branches of scientific knowledge. The application of the scientific tools of institutionalism within the science of public administration has a large number of manifestations. One of these may be the study of the possibility of using the scientific tools of institutionalism in the context of the development of theoretical and methodological basis of the science of public administration, in the process of implementing the goals and functions of the state.

The aim of the work is to determine the possibility of scientific tools of institutionalism in the study of public administration. The use of the methodology of institutionalism as one of the promising areas of study of the functioning of the main subsystems of society (political, economic, social and spiritual) in conjunction with the development of the state allows to clarify the essence of socio-economic transformations, determine their direction and prospects.

According to T. Oleksiyeva's research, the institutional approach uses three main research methods: descriptive-inductive, formal-legal and historical-comparative [4, 109].

This list of methods is not exhaustive, so we will try to identify some of the scientific methods of institutionalism, the use of which can contribute to the development of theoretical and methodological basis of the science of public administration.

It should be noted that to separate the techniques and methods that are specific only to a particular industry scientific knowledge is almost impossible. This is primarily due to the fact that the tools of different sciences are too interconnected.

In practice, it is not possible to define such a list of theoretical and cognitive categories, principles, methods and special methods of research, the application of which could correspond only to a specific field of scientific knowledge.

Institutional analysis allows us to determine the dynamics of the transformation of institutions and its relevance to changes in the social

system. The result of institutional analysis is an understanding of the established «rules of the game» (by constructing a static map, i.e. drawing up functional organizational charts) and informal principles that determine the actual behavior of the parties in decision-making (by drawing patterns of basic resources, such as cash and information)).

Despite the criticism of the institutional approach to solving the problems of socio-economic development, we should pay attention to its capabilities in addressing certain issues of functioning and development of the institution of the state. Of course, the above possibilities of institutional doctrine in the context of using its scientific tools to study the issues of public administration do not exhaust the potential of the appropriate approach and leave the issue open for further scientific discussion. A promising area of scientific research may be the study of the institutional basis for the functioning of the main subsystems of society in their relationship with the institution of the state.

REFERENCES

1. Weber M. Types of legitimate order: conditionality and law / M. Weber (translated from German by M. I. Levin). Selected works, 2011. P. 639–643.
2. Gritsenko A. A. Institutional architecture: object, theory, methodology: [monograph]. Institutionalism: ed. R. M. Nureeva, V. V. Dementieva. Derzhinsk: Kashtan, 2015. P. 49–74.
3. Deryabina M. A. Fundamentals of the organization of the real sector of the economy: institutional analysis. Moscow: Institute of Economics, Russian Academy of Sciences, 2011. 58 p.
4. History of economic students: in 2 parts / [V. D. Bazylevych, P. M. Leonenko, N. I. Grazhevskaya and others]; for order. V. D. Bazilevich. K.: ЗНАННЯ, 2014. Ч. 2. 567 с.
5. Korniychuk L. Ya. History of economic students: [textbook. manual.] / L. Ya. Korniychuk, N. O. Tatarenko, A. M. Lieutenant. K.: KHEU, 2002. 562 с.

WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA AZJI

Mykytenko D. A.

Doradca naukowy – Ocheretiany V. V.

*Czerkaski Instytut Bezpieczeństwa Pożarowego nazwany
imieniem Bohaterów Czarnobyla*

Narodowego Uniwersytetu Obrony Cywilnej Ukrainy

W ramach trzeciej, obecnej, fali regionalizacji zmianie uległ model liberalizacji, w którego instytucjonalizacji uczestniczą państwa Azji. Poprzednio brały one udział głównie w wielostronnej niedyskryminacyjnej liberalizacji handlu. Obecnie w Azji obowiązuje wiele porozumień o

integracji gospodarczej, prowadzących do tworzenia względnie płytkich powiązań, często inicjowanych oddolnie i powiązanych ze współpracą polityczną.

Posiłkując się swoiście pojmanymp antropomorfizmem można stwierdzić, że jeśli współpraca albo walka jest w przypadku państw (rozumianych jako polityczne organizacje społeczeństwa) wytworem natury, to formy, jakie przybiera instytucjonalizacja współpracy są zwykle dziełem kultury. Podejmując decyzje o współpracy państwa odrzucają wybór alternatywny, jakim jest izolacja. Podstawą wyboru jest rachunek kosztów i korzyści będących jego następstwem. W przypadku wyboru izolacji korzyści ze współpracy są małe, zaś poziom ryzyka związanego z otwarciem na potencjalnego partnera wysoki. Akceptacja partnerstwa albo sojuszu odzwierciedla oczekiwanie względnie dużych korzyści. W działaniach średnio- i długookresowych państwa unikają zazwyczaj zachowań ryzykownych. Dlatego dążą raczej do minimalizacji zagrożeń niż do maksymalizacji korzyści. Taki stan determinuje zależność wyboru między izolacją a otwarciem od m.in. jedno- lub wielokulturowości narodu (społeczeństwa państwowego), systemu wartości oraz ustroju społeczno-politycznego. Generalnie można przyjąć, że skłonne do współpracy są państwa-społeczeństwa indywidualistyczne, liberalne, demokratyczne oraz mające gospodarki otwarte i rynkowe [3].

Wybór sposobów organizowania społeczności w układzie zarówno wewnątrzpaństwowym, jak i międzypaństwowym zawiera się między dwoma skrajnymi modelami: podporządkowania (model imperialny) lub współdziałania (model koordynacyjny). Wybór określony jest przez układ sił w społeczności. Nierównowaga sprzyja decyzji o zastosowaniu metody imperialnej, natomiast względny parytet sprzyja współdziałaniu albo wręcz je wymusza. O wyborze współdecydują również wzorce kulturowe, do których bez wątpienia należy skłonność państw do powtarzania w stosunkach zewnętrznych preferencji oraz doświadczeń pochodnych stosunkom wewnętrznym.

Współcześnie panujący w Azji porządek międzynarodowy jest wyznaczony elementami: kontynuacji porządku dwubiegunowego i postzimnowojennego, istnienia hipermocarstwa, jakim są Stany Zjednoczone, oraz przyszłości (neoin-ternacjonalizm, amerykańskie przywództwo). Porządek ten charakteryzuje się długotrwałą i znaczną nierównowagą, która z jednej strony sprzyja budowie imperialnego porządku międzynarodowego, z drugiej zaś nie wyklucza tworzenia organizacji azjatyckich lub mających uczestników pochodzących z tego regionu zgodnie z polityką amerykańską [2]. Ten stan określa formę współpracy państw azjatyckich realizowanej w różnym zakresie i stopniu zależnie od konkretnej polityki USA. Społeczeństwa przestrzeni azjatyckiej cechuje współistnienie kolektywizmu oraz wielość tradycji z jednej strony społeczeństw tworzonych przez jednostki posiadające własność indywidualną oraz pochodne jej prawa oraz wolność człowieka, z drugiej zaś autorytarnych społeczeństw o zdepersonalizowanej własności. W dodatku

te społeczeństwa mają diametralnie różną przeszłość, obecnie zaś są konfrontowane ze stanem stosunków międzynarodowych, w ramach którego na świecie istnieje jedno hipermocarstwo i następuje uniwersalizacja jednego modelu kulturowego [4]. Taki stan jest obcy kulturze azjatyckiej, co tłumaczy brak w tamtejszej przestrzeni własnych instytucji współpracy analogicznych do instytucji obecnych w przestrzeni transatlantyckiej i naśladowanie instytucjonalizacji dokonywanej w innych częściach świata.

Przykładem jest Organizacja Współpracy Gospodarczej (ECO) utworzona przez Turcję, Iran i Pakistan, do której w 1992 roku dołączyły także Afganistan, Azerbejdżan, Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan, Turkmenistan oraz Uzbekistan. Mimo niewielkich dotąd kompetencji w sferze gospodarczej, ECO chce utworzyć wspólny rynek. O precedensowości ECO decyduje udział państw-antagonistów, co może znamionować zdolność państw Azji do współpracy pragmatycznej pozwalającej abstrahować od fundamentalnych różnic politycznych. Opisywane przez nas ugrupowania integracyjne ASEAN, APTA, i SAARC łącznie ze wspomnianą właśnie ECO, mogą okazać się regionalną odpowiedzią na wyzwania, jakimi jest płytkość współpracy i niestabilność państw Azji [5].

Państwa azjatyckie cechuje kulturowa, polityczna oraz gospodarcza różnorodność. Taki stan rodzi nieufność i obawy przed wzajemnymi kontaktami. Jednak stopniowo coraz więcej państw przekonuje się o potrzebie współpracy z zagranicą. Coraz więcej państw chce też współpracować z sąsiadami licząc na możliwość stworzenia przeciwwagi wobec politycznego hipermocarstwa, jakim są Stany Zjednoczone, oraz innych regionów wysoko rozwiniętych (Europa). Od niedawna pogłębianie azjatyckiej współpracy gospodarczej przyjmuje formę ugrupowań regionalnych. Budowanie współpracy regionalnej uzupełnia, choć i zastępuje dotychczasowe związki w regionie i w skali międzyregionalnej. Chociaż badanie objęło tylko cztery ugrupowania, nawet w tej próbie widoczne są wielkie różnice dotyczące zarówno poziomów zamożności i otwartości na międzynarodowy współpracę gospodarczą, jak i dynamiki rozwoju.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Apodaca C.: Understanding US Human Rights Policy. A Paradoxical Legacy.
2. Routledge, New York 2006. Hass R.N.: Paradigm Lost. «Foreign Affairs» 1995, Vol. 74, No.1. Künstler M. J.: Wstęp. Dialogi konfucjańskie. Ossolineum, Warszawa 1976.
3. Sekretariat ECO. <http://www.ecosecretariat.org/> Śliwa Z., Ong Y.: Szanghajska Organizacja Współpracy. «Kwartalnik Bellona» 2008, nr 2.
4. Tyng D.: The Confucian Utopia. «Journal of the American Oriental Society» 1934, Vol. 54, No. 1. UNCTAD.
5. <http://unctadstat.unctad.org>.

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP AND ITS ROLE IN ENSURING THE ECONOMIC SECURITY

Serhiienko Yu. I.

*Research Advisor – Avanesova N. E., Doctor of Economic Sciences,
Professor*

Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

Interaction between government and business is an important indicator of the state of society as a whole. The relationship between them affects the nature of power, style and management technology.

Today, this form of interaction between the business community and the authorities, as public-private partnership (PPP) plays a significant role in society. In developed countries, this is considered an integral condition for the development of an effective market economy.

Among foreign researchers who dealt with the problems of interaction between business and the public sector, we can note the following ones: M. Boulton-Spearing, G. Devulf, D. Grims, M. Siemiatycki, N. Farooqi and others [1].

The Law of Ukraine «On Public-Private Partnership» [2] defines as cooperation between public and private partners, which is carried out on a contractual basis.

There are many definitions of public-private partnerships, but the most common of them is the system of relations between public and private partners, in the implementation of which the resources of both are combined with the appropriate distribution of risks, liabilities and rewards (reimbursements) between them, for mutually beneficial cooperation on a long-term basis in the creation (restoration) of new and / or modernization (reconstruction) of existing objects that require investment attraction, and in the use (exploitation) of such objects.

The presence of public-private partnership is of particular importance in the formation of a mechanism for economic security of the state and enterprise.

L. I. Abalkin [3] defines economic security as «a set of conditions and factors that ensure the independence of the national economy, its stability and resilience, the ability to continuously update and improve».

Economic security is also defined as the ability of the state to protect national economic interests from external and internal threats, as well as the ability of the national economy to maintain and resume the process of public reproduction and sufficient defense potential in crisis situations [4].

The combination of public and private sector resources to ensure economic security will provide new opportunities:

➤ reducing the burden on the state budget and optimizing budget expenditures for the provision of public services and maintenance of budgetary institutions;

➤ creation of appropriate conditions for the use of modern technologies, introduction of innovations and increase of investment activity that ensure a high level of production and increase the competitiveness of domestic products;

➤ improvement of the quality of public services for the population and business;

➤ increase the effectiveness of management of objects of various forms of ownership in order to ensure economic security;

➤ formation of an effective system of markets and business entities, creation of conditions for the formation of an effective private owner, integration into the system of world economic relations, elimination of obstacles to business development;

➤ use of effective protectionist measures to protect domestic producers.

So, from all of the above, we can conclude that public-private partnership plays an important role in forming the mechanism of economic security of the state and enterprise. Combining public and private sector resources in the field of economic security can open up new opportunities and prospects.

REFERENCES

1. Kozin M., Pырchenkova G., Radchenko E. The role of public-private partnership in ensuring the economic security of the state. *E3S Web of Conferences*, ITESE-2019, 135, (2019) P. 1-8. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/201913501101>.

2. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 1 лютого 2010 року №2404-VI / URL: <http://www.nau.ua/druk.php?name=332930-01072010-0.txt>.

3. Abalkyn L. Y. Ekonomycheskaia bezopasnost: uhrozy i ikh otrazhenye. *Voprosy ekonomiki*. 2004. №12., S. 5–9.

4. Avanesova N. E., Boiko Y. S., Serhiienko Y. I. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist i faktory. *Infrastruktura rynku*. №49. 2020. S. 68–71 DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct49-13>.

**Секція 4. Актуальні проблеми філологічних наук.
Соціальні комунікації: теоретичні та практичні аспекти.**

ДУБЛЮВАННЯ ФІЛЬМІВ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Волошина К. В.

*Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького
Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Дублювання, дубльований переклад або дубляж – це спосіб перекладу та озвучування фільмів, мультфільмів і серіалів, коли мова оригіналу повністю замінюється мовою перекладу [1].

В. Є. Горшкова відмічає, що «дублювання ... представляє собою ... особливу техніку запису, що дозволяє замінити звукову доріжку фільму із записом оригінального діалогу звуковою доріжкою із записом діалогу на мові перекладу, а також є і одним із видів перекладу» [2].

Дубльований переклад за кордоном є великою рідкістю. В основному, фільми виходять англійською мовою, а якщо це необхідно, використовуються субтитри. В СРСР практично не було дубльованих фільмів українською мовою. Однак, наразі сучасний український дубльований переклад виконується у спеціалізованих студіях за допомогою професійних акторів та високоякісного обладнання.

Для виконання дубляжу кінострічки кіновиробник надає відеоматеріал, скрипти (текстові роз шифровки з репліками персонажів) та Pro Tools (ряд звукових доріжок з музикою, шумами, звуковими ефектами та мовою персонажів) студії звукозапису.

Перекладач здійснює переклад. Він звертає увагу на те, щоб перекладені слова відтворювали артикуляцію губ та міміку героя, підбирає синоніми до слів чи фраз.

Потім для дублювання обирають акторів. Відбір відбувається таким чином, щоб голос, вік, характер і темперамент були схожі з голосом і тембром персонажа. Кожен герой фільму повинен озвучуватися різними людьми. Хоча є випадки, коли одна людина озвучує кілька персонажів. Під час дублювання повинні враховуватися акустичні звуки. Наприклад, якщо актор говорить у ванній кімнаті, то голос дублера також повинен звучати як із вбиральні. Інші шуми і голос актора, що читає текст від автора, також записуються окремо [3].

Коли починається процес дублювання фільму, в роботу включається режисер дубляжу та звукорежисер, який синхронізує

україномовні репліки із зображенням, накладає необхідні звукові ефекти тощо.

Переваги дубльованого перекладу:

1. Аудиторія, яка надає перевагу дублюванню значно більша, ніж, наприклад, та, кого задовольняють субтитри, а саме: діти, люди із слабким зором чи обмеженими можливостями, неосвічені люди тощо.

2. Для сприйняття дубльованого перекладу потрібно менше зусиль.

3. Під час дублювання складається ілюзія, що фільм знятий саме мовою перекладу. Таким чином, долається мовний бар'єр та відбувається адаптація. В результаті, всі іноземні елементи засвоюються в цільовій культурі. Перекладач створює ілюзію, що фільм зроблений у культурі мови перекладу.

4. Під час дублювання можлива компенсація діалектних та соціолектних особливостей мовлення персонажів, що практично неможливо, наприклад, під час субтитрування.

Недоліки дублювання:

1. Дубляж – дорогий вид перекладу. Для нього необхідне спеціальне обладнання, оплата роботи перекладача, акторів дубляжу, працівників монтажу, відеоредакторів тощо.

2. Дублювання, а саме корегування та озвучування тексту займає багато часу.

3. Актори дубляжу не завжди можуть бути професіоналами та виразно читати текст. Враховуючи той факт, що глядач не чує голосів акторів в оригіналі, переклад та озвучування фільму, мультфільму чи серіалу можуть дуже вплинути на його сприйняття [4].

Отже, незважаючи на те, що дублювання є найдорожчим видом перекладу та займає найбільше часу, він залишається й найпопулярнішим серед україномовної аудиторії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дубляж // Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. К.: ВЦ «Академія», 2007. Т. 1.: А–Л. С. 306.

2. Горшкова В. Е. Теоретические основы процессоориентированного подхода к переводу кинодиалога: на материале современного французского кино: автореф. дис. ... д-ра филол. наук. Иркутск, 2006. 367 с.

3. What is dubbing? // Lanet Production. URL: https://lanet.pro/en/blog/what_is_dubbing/.

4. O'Sullivan, C. Translating Popular Film. Palgrave Macmillan, 2011. 243 p.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СПІЛКУВАННЯ

Дидин І. О.

*Науковий керівник – Єремеева Н. Ф., кандидат філологічних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Однією з найбільших проблем сучасної лінгвістики є дослідження комунікативної взаємодії індивідів (жінка-чоловік) у співвідношенні з параметрами мови [2, 163]. Гендерний статус учасників спілкування впливає не лише на стратегію і тактику мовленнєвого спілкування, а й на його тональність, стиль, характер. Гендерні пошуки у лінгвістиці зводяться до таких підходів:

- Маніфестація гендеру в стилі спілкування;
- Виявлення особливостей мовлення чоловіків та жінок – мовні гендерні стереотипи;
- Вираження гендеру на різних мовних рівнях: морфологічному, лексичному та текстуальному.

Як стверджують психологи, лінгвісти, стиль спілкування жінок і чоловіків найяскравіше репрезентується в діловій та професійній сферах. Чоловічий стиль спілкування зорієнтований на систему домінування: чоловікам притаманна завищена самооцінка, самовпевненість, зосередженість на завданні, схильність до стереотипів у спілкуванні. Такий стиль називають авторитарним. Для чоловіків найважливішою є інформація, результат, факти, цифри, для них тільки одна відповідь правильна (переважно – це власна думка [2, 163; 1, 34–35].

Жінки репрезентують демократичний стиль спілкування: колегіальне сприйняття рішень, заохочення активності учасників комунікативного процесу, що сприяє зростанню ініціативності співрозмовників, кількості нестандартних творчих рішень.

Для чоловіків характерним є виокремлення свого «Я», а для жінок – актуалізація «Ми» в налагодженні професійних ділових контактів.

Типовою рисою жіночої вербальної поведінки є прагнення створити доброзичливу атмосферу спілкування, уникати засобів, що можуть образити співрозмовника, демонструвати загальну позитивну поведінку. Щодо чоловічої вербальної поведінки, то вона демонструє загальний негативний настрій комуні канта, зосередження на своїх власних проблемах, небажання враховувати інтереси співрозмовників [2, 164; 3, 13].

Однією з проблем дослідження особливостей вияву людського чинника в мові є встановлення лексико-стилістичних засобів і способів їх транслювання залежно від статі комунікантів. У цьому сенсі слід наголосити на вживанні лексичних одиниць із семантичною функцією

кваліфікації ступеня вияву ознаки. Для зображення вербальної поведінки жінок типовим є підсилення ступеня вияву певної ознаки шляхом таких інтенсифікаторів: дуже, надто, надзвичайно, вельми, сильно, страх (як), здорово, не на жарт, ой! ох! аж он як, тощо [2, 164; 1, 36].

Отже, жінки схильні перебільшувати вияв ознаки, а чоловіки – вживати вульгаризми, грубі й лайливі слова для встановлення сильно негативних емоцій. Жінки частіше вживають слова зі значенням невпевненості (мабуть, напевне, певно, очевидно, либонь), а чоловіки демонструють свою незаперечну переконаність (я глибоко переконаний, ясна (звісна) річ, що й казати, зрозуміло). Бажання чоловіків показати у спілкуванні з жінками високий рівень ерудиції спонукає їх до вживання професійної лексики [2, 164; 1, 36–38].

Гендерні особливості спілкування виразно виявляються в етикетному спілкуванні. Під час розмови жінки зазвичай відверто дивляться вчі співрозмовника, чоловіки ж частіше уникають прямого погляду. Жінки здебільшого починають і підтримують розмову, а чоловіки контролюють і керують перебігом її. Жінки частіше ніж чоловіки просять вибачення, докладно щось пояснюють або з'ясовують [2, 163; 3, 14–15].

В етикетних ситуаціях знайомства чи прощання домінує чоловіче мовлення, що виявляється у компліментах та цілуванні руки жінки.

Запропоновані висновки про гендерні аспекти спілкування не претендують на вичерпність, універсальність, але заслуговують на увагу для подальших серйозних студій цієї проблеми.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посіб. К.: Либідь, 1999. С. 34–38.
2. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. 4-те вид., виправ. і доповнен. К.: Алерта, 2014. С. 163–164.
3. Шевчук С. В. Українське ділове мовлення: Підручник. К.: Арій, 2009. С. 13–15.

МОВЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Павлик Н. О.

*Науковий керівник – Єремеева Н. Ф., кандидат філологічних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Мова надзвичайно давнє і складне суспільне явище, могутній засіб вираження багатогранної діяльності людей. За допомогою мови людина виражає свою сутність, спілкується з іншими людьми, висловлює і передає своє розуміння і сприймання навколишнього світу, виявляє свою волю, свій розум, свої почуття й емоції. Вона є наслідком духовної і матеріальної діяльності людей. Кожне слово – це матеріальне вираження думки людини [1, 23; 3, 51]. Але варто зазначити, що мова це – надзвичайно складна система, що об'єднує фонетику, морфему, слова, словосполучення, речення, які створюють текст будь-якого характеру, це сотні тисяч слів з їх лексичними значеннями, адже вона є засобом формування думки.

Мова – це сукупність правил, за якими відбувається мовлення, будується мовне повідомлення. Мова є основою, знаряддям мислительної діяльності людини, адже людина мислить знаками, вимовляє слова голосно чи про себе, повністю чи частково. Перебуваючи в проблемній ситуації, ми ставимо собі запитання і робимо висновки, висуваємо припущення і перевіряємо, мислимо, спілкуючись з іншими, передаючи їм інформацію. При цьому ми використовуємо слова рідної мови, пов'язуючи їх відповідно до граматичних законів [2, 61; 1, 22].

Засвоюючи мову людина оволодіває її основними формами та законами мислення, а це виявляється в її спілкуванні з іншими.

У пізнанні мова найчастіше є засобом індивідуальної діяльності, а в спільній діяльності реалізується її комунікативна функція. За допомогою мови ми реалізуємо і регулюємо спільну діяльність, плануємо, оцінюємо прямо чи опосередковано намагаємося вплинути на своїх співрозмовників. У процесі спілкування комунікативна і пізнавальна функції доповнюються ще двома побічними: експресивною (симптоматичною) та імпресивною (сигнальною). Це відбувається шляхом використання виразних засобів лексики та фразеології певної мови, поєднання з відповідними модуляціями (підвищення голосу, паузи, іронія тощо).

Якщо людина погано володіє мовою, то ділове спілкування навряд чи буде успішним, адже мовні помилки відволікають співрозмовника від головної думки, заради якої ведеться розмова.

Неправильно поставлений наголос, вживання слів-паразитів, використання жаргонізмів, арготизмів, неологізмів, плутання слів або

окремих морфем у разі використання паронімів, можуть стати причиною того, що співрозмовник не розумітиме вас і не захоче більше мати з вами справи. Чистота мови є не тільки ознакою освіченості людини, а однією із комунікативних якостей мови [3, 54].

Насамперед, мова дістає вираження у мовленні – без нього вона не може існувати, здійснювати комунікативну. Проте мовлення, а відтак і мовленнєва комунікативна діяльність неможливі без мови, її словникового складу. Мовлення є формою існування живої мови. У мовленні мова функціонує, перебуває у постійному розвитку. Отже, мова і мовлення нерозривно пов'язані між собою. Слід зазначити, що для мовлення (спілкування) характерні такі функції, як:

- засіб існування, передавання і засвоєння суспільно-історичного досвіду;

- засіб інтелектуальної діяльності (сприймання, пам'яті, мислення, уявлення);

- засіб комунікації.

Розвиток культури починається з розвитку мови. Багатство національної культури забезпечує багатство національної мови, повноту її структури. Очевидним є мовно-культурний зв'язок поколінь українського народу, який іде з глибини тисячоліть. І щоб цей зв'язок не обірвався, щоб не втрачалися мовно-культурні традиції, щоб вони мали сучасне і майбутнє, необхідно зміцнювати позиції української мови у суспільстві, активно сприяти всебічному розвитку української мови – неповторного засобу творення національної духовності та культури, життєдайної основи самосвідомості нації [2].

Отже, мовлення – це спілкування людей між собою за допомогою мови; це процес практичного користування мовою у різних ситуаціях, це діяльність за допомогою мови, що використовується усім народом і кожною окремою особою. Основу мови і мовлення становить мовленнєва діяльність. Тільки у ній народжується і формується мова і мовлення. Досконале володіння мовою та її формами у процесі мовленнєвої діяльності людини визначає культуру мовлення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів, 1990. С. 21–24.
2. Гудзь М. В., Олійник І. Г., Ющук І. П. Українська мова у професійному спрямуванні. К., 2004. 336с.
3. Українська мова за професійним спрямуванням: навчальний посібник. К.: Правова єдність, 2009. С. 51–56.

**МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ – НЕВІД’ЄМНИЙ ЕТИКЕТ
ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПРАЦІВНИКА
СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ**

Петров Д. В.

*Науковий керівник – Єремеева Н. Ф., кандидат філологічних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Спілкування – явище складне, синкретичне. У ньому міцно переплетені соціальні, психологічні та мовні чинники. Тому вивчення комунікативного акту без комплексного підходу неможливе. Важливу роль у людському спілкуванні відіграє мова, а точніше мовлення (мовленнєва діяльність, що включає мовленнєву поведінку), яка є найуніверсальнішим засобом комунікації. Саме мовні характеристики акту комунікації вивчені мало. Етикет – це зведені норми поведінки, порядок дій і правил чемності. Тому мовний (мовленнєвий) етикет, необхідний для досягнення комунікації, реалізується спеціальними мовними засобами, скерованими на з’ясування, підтримання або припинення комунікації. Отже встановлення і припинення контакту обов’язково передбачає дотримання певних норм мовної поведінки (мовного етикету) співрозмовниками – уваги до партнера, врахування його потреб, доброзичливого ставлення [4, 58; 1, 28]. Різні мови світу виробили спеціальні лексичні, морфологічні, синтаксичні засоби вираження ввічливості, спеціальні етикетні мовні формули, які становлять мовний етикет. Мовний етикет – це сталі формули звертань і вітань, при підтриманні контакту – формули вибачення, прохання, подяки тощо, при припиненні контакту – формули прощання, побажання. Мовний етикет є складовою частиною загального етикету, константного набору правил мовної поведінки, які встановлені серед носіїв мови у національному колективі, а також у невеликих соціальних групах залежно від соціального стану, віку, ситуації спілкування тощо. Він відрізняється від інших складників загального етикету своїми властивостями, сутність яких полягає, насамперед, у невідворотності, обов’язковості виконання норм [2, 33–34; 4, 59]. Мовний етикет завжди має національний характер, його структури існують для налагодження контакту і демонстрації свого ставлення до співрозмовника. Мовний етикет – явище індивідуалізоване, на вибір якого впливає і тональність спілкування. Неабияке значення має тон розмови, вміння терпляче вислухати іншого, не перебиваючи, вчасно і доречно підтримати тему розмови. Культура усного мовлення майбутнього фахівця служби цивільного захисту – неодмінна складова частина загальної культури, суттєва ознака його моральних, ділових якостей і характеру [4, 60]. Майбутній фахівець служби цивільного захисту – це, насамперед обов’язок

сповідувати високі моральні принципи, мати багатий внутрішній світ, формувати глибоку духовність, мати високу шкалу моральних цінностей і дотримуватися норм етикету. У сучасному світі з'являються нові типи комунікації, тип демократичного мислення і спілкування. На етапі творення нового суспільства стоїть завдання – сформувати мовну особистість. У це поняття входять: оволодіння мовними знаннями; багатий інформаційний запас і бажання його розширювати; володіння основами національно-мовного етикету відповідно до комунікативного задуму; мовленнєва культура [3, 15; 4, 61]. Основними вимогами мовного етикету є ввічливість, уважність, чемність, порядність та тактовність. У нас найчастіше проблеми виникають від того, що ми розмову ведемо, не чуючи один одного, наводячи лише свої аргументи та докази та не сприймаючи чужих. Саме тому обов'язковим атрибутом кожної бесіди має бути не перебільшена ввічливість [2, 36–37; 4, 62]. «Ніщо не коштує нам так дешево і не цінується так дорого, як ввічливість», – писав Сервантес [4, 62]. Отже, перше правило у спілкуванні – це доброзичливість, уміння досягнути поміркованості навіть у суперечностях, побачити себе на місці опонента у розмові, зайняти його позицію, стати на його точку зору. Інколи мовчання під час спілкування (особливо у вирішенні дискусійних питань) сприяє досягненню більшого комунікативного ефекту, ніж десятки аргументів. Ввічливість – це зовнішня ознака внутрішнього ставлення однієї людини до іншої. Мало знати правила ввічливості, потрібно намагатися зробити добро для інших і зробити це красиво. Ввічливість вимагає супроводити прохання словом «будь ласка», яке ніби прокладає місток між людьми, пом'якшує їхні стосунки. Тактовність – необхідна умова успішного спілкування між людьми. Тактовна людина намагається поводитись у суспільстві так, щоб ні словом, ні справою нікому не зіпсувати настроїв. У різних народів по-різному склалися поняття, що пристойно, а що ні. Правила порядності умовні, і невиконання їх не спричиняє відповідальності, але при цьому можна не розраховувати на прихильність до себе тих, хто тебе оточує. Безперечно, кожна розмова, з огляду на ситуацію спілкування, повинна закінчуватися подякою і вибаченням, схваленням чи підтримкою, при цьому не варто підкреслювати своє власне «я». [2, 35–37; 3, 16–17]. Хід думок має бути послідовним, логічно завершеним. Тональність розмови теж повинна бути єдиною від початку і до кінця. На жаль, інколи «п'ятихвилинне знайомство» в кінці розмови зводиться до панібратства і цілком різні за віком і соціальним статусом люди хочуть поводитися як давні й добрі приятелі зі старшою за віком людиною. Варто пам'ятати, що лише з близькими людьми (вдома, з друзями) можна послуговатися фамільярною тональністю, з усіма іншими у будь-якій іншій ситуації це може бути лише нейтральна і звичайна тональність, формули мовленнєвого етикету якої варто добре засвоїти та розрізнити [4, 62].

За умовами і змістом мовної ситуації вирізняють різновиди мовного етикету: звертання, привернення уваги, вітання, знайомство, запрошення, прохання, порада, погодження, згода, незгода, вибачення, скарга, втішання, докір, комплімент, несхвалення, побажання, вдячність, прощання. Відбір засобів для кожного різновиду мовного етикету диктується умовами спілкування, а також особистими якостями комунікантів. Етикетні вирази – це лексично обмежене коло слів, це, як правило, мовні кліше, стандарти, яких треба дотримуватися при спілкуванні. Порушення мовленнєвого етикету можуть пояснюватися двома причинами: незнання або недостатні знання етикетних норм; небажання їх дотримуватися [1, 29; 3, 16–17]. Відбором етикетних мовних формул на кожному етапі створюється тональність спілкування, яку можна визначити як ступінь дотримання етичних норм взаємодії комунікантів, як показник культури, інтелігентності співрозмовника. В європейському культурному ареалі вирізняють п'ять тональностей спілкування: високу, нейтральну, звичайну, фамільярну і вульгарну. Високою тональністю спілкування характеризується сфера суто формальних суспільних структур (урочисті та святкові заходи, дипломатичні прийоми, брифінги тощо). Нейтральна тональність функціонує у сфері офіційних установ. Звичайна тональність характерна для спілкування на побутовому рівні. Фамільярна тональність забезпечує спілкування у колі сім'ї, у дружньому товаристві [4, 62]. Вульгарна тональність спостерігається у соціально неконтрольованих ситуаціях. У спілкуванні важливу роль відіграють, крім словесних (вербальних) засобів, невербальні (жести, міміка, інтонація), загальна манера поводитися. Не варто надто розмахувати руками та жестикулювати, ховати очі, «блукати» ними десь попід стелею чи відводити погляд. Крім уміння спілкуватися, дуже важливо вміти слухати. Власне, слуханню треба віддавати перевагу в порівнянні з іншими видами діяльності. Навіть, якщо людина говорить абищо, треба вміти вислухати її, адже цього вимагають правила хорошого тону. Якщо ситуація аж ніяк не дає вам цього зробити, варто попросити вибачення і перенести бесіду на інший час. Не вислухати навіть молодшого за віком чи нижчого за посадою – значить порушити один із приписів культури поведінки. Не вислухати старшого за віком чи посадою – означає виявити елементарну грубість. Тим більше, перебивати у розмові будь-кого – це також ознака невихованості [4, 62].

Велике значення у міжособистісному спілкуванні мають жести. Вітаючись, треба дивитися в очі тому, до кого ви звертаєтесь. Процес спілкування багато у чому залежить і від культури мовлення. Кожне слово має свою історію. При ввічливому звертанні часто використовують займенник «Ви». Щоб правильно і красиво говорити, треба постійно збагачувати свій словниковий запас слів мови, правильно вимовляти слова, використовуючи крилаті вислови; боротися із суржилом, уникати слів жаргонної лексики та арготизмів;

висловлювати думка коротко, краще мовчати, якщо добре не знаєш предмета розмови; говорити правду. Велике значення має не тільки що сказано, але і як сказано. Приємним співрозмовником вважають того, хто не виставляє власну персону, не починає розмову, поки говорять інші, уникає розмов про власні успіхи й невдачі, не торкається фізичних недоліків людей, не зачіпає національну гордість, не тішиться над іншими, утримується від брутальних висловів, пліток, покидаючи компанію, залишає всіх у приємному настрої. У мовленнєвій поведінці проявляється особистість. Вона є свідченням рівня культури, вихованості й інтелігентності. Мовний етикет включає ще й соціально мовні принципи та символи етикетного рівня (наприклад, етикетні формули поклону, подання руки тощо) [3, 18].

Отже, мовні формули спілкування – це безцінний скарб, який вимагає постійного збагачення. Треба не лише дотримуватися культури спілкування, треба бути культурною людиною. Знання національного мовного етикету і його вмале використання є ознакою мовної і загальної культури людини, адже без знання національного мовного етикету, і, зокрема, професійного неможливо налагодити нормальних ділових стосунків і зарекомендувати себе гарним, вихованим працівником.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. К.: Либідь, 1991. С. 28–30.
2. Гладіна Г. І., Сеніна В. К. Питання мовленнєвої культури та стилістики. К., 1997. С. 33–37.
3. Дороніна М. С. Культура спілкування ділових людей. К., 2010. С. 15–18.
4. Українська мова за професійним спрямуванням: навчальний посібник. К.: Правова єдність, 2009. С. 58–62.

КУЛЬТУРА МОВИ І МОВЛЕННЯ

Сайчук Р. І.

*Науковий керівник – Єремеева Н. Ф., кандидат філологічних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Мова – це сукупність довільно відтворюваних загальноприйнятих у межах певного суспільства звукових знаків для об'єктивно існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування у процесі вираження думок. Мова – це своєрідна візитна картка кожної людини, саме вона дає змогу судити

про її освіченість, ерудицію, начитаність. Ніщо не характеризує людину так швидко, всебічно й наочно, як її мова. Ще давньогрецький філософ Сократ говорив: «Заговори, щоб я тебе побачив», вказуючи тим самим на велике значення усного мовлення у характеристиці людини [3, 53]. Цікаву думку з цього приводу висловив відомий педагог Василь Сухомлинський: «Мовна культура – це живодайний корінь культури розумової, усього розумового виховання, високої справжньої інтелектуальності». З культурою мови передусім пов'язують уміння правильно, з додержанням літературних норм говорити і писати, добирати мовні засоби відповідно до мети, сфери й обставин спілкування, грамотно, точно і виразно передавати засобами мови свої думки [3, 54].

Отже, однією з найважливіших умов вільного володіння мовою є не лише знання її мовних одиниць і правил поєднання у словосполучення, а й уміння користуватися цими одиницями і правилами у процесі спілкування.

Сьогодні рівень мовної культури людини залежить від її обізнаності з національним мистецтвом, з історією культури народу, історією її мови, історичними взаємозв'язками з іншими народами та їх культурою. Культура мовлення формує запас знань, любов до рідної мови, прагнення до самовдосконалення, бажання вбирати у себе все те, що віками виробило людство, геній рідного народу [2, 12–13].

Наука, що вивчає нормативність мови, її відповідність до тих вимог, що ставляться перед мовою в суспільстві, називається культурою мови. Вона розробляє правила вимови, наголошування, побудови речень і вимагає від мовців їх дотримання.

Культура мови – одна з найдавніших рис і особливостей кожної людини. Ця наука вивчає всю повноту сучасного мовного життя, все мовне існування у всій багатогранності його проявів в усній і писемній, суспільній та індивідуальній мовній практиці. Поняття мовної культури охоплює насамперед системи навичок, що дають змогу точно, логічно, правильно висловлювати думки, почуття та бажання людини. Культура мовлення починається із самоусвідомлення мовної особистості. Вона зароджується і розвивається там, де носіям національної літературної мови не байдуже, як вони говорять пишуть, як сприймається їхня мова у суспільному середовищі, а також у контексті інших мов. Культура мови у суспільному середовищі, а також у контексті інших мов. Культура мови безпосередньо пов'язана із соціологією та психологією не тільки при виробленні моделей зразків мовної поведінки, а при формуванні мовної свідомості [3, 55]. Культура мови – це досконале володіння літературними нормами на всіх рівнях мовної системи в її усному та писемному мовленні, вміння користуватися мовними засобами, ясно, логічно, чітко і переконливо висловлювати свою думку. Культура мови – це проблема нашого суспільства, що є предметом обговорення мовознавців, журналістів, акторів, науковців учителів викладачів, усіх, хто небайдужий до

престижу рідної мови. Їхнє слово має бути взірцем для громадян України. Носіями української мови повинні стати державні діячі, адже вони постійно спілкуються з людьми, виступають перед аудиторією як безпосередньо, так і через засоби масової інформації. Мова акумулює наше життя, тому є засобом інтелектуального і естетичного освоєння світу. Через мову пізнається людина, виявляється її моральне обличчя, суспільні та естетичні ідеали [3, 56]. Насамперед, мова відображається у мовленні – без нього вона не може існувати, здійснювати комунікативну функцію. Проте мовлення, а відтак і мовленнєва комунікативна діяльність неможливі без мови, її словникового складу. Отже, мовлення – це спілкування людей між собою за допомогою мови; це процес практичного користування мовою у різних ситуаціях, це діяльність за допомогою мови, що використовується всім народом і кожною окремою особою [1, 46–47]. Мовлення завжди індивідуальне. Хоча люди і користуються загальнонародною мовою, їхнє мовлення, залежно від віку, освіти, професії, середовища, в якому вони живуть, здебільшого різниться особливим добором слів, манерою розповіді, бесіди, тощо. Мовлення може бути голосним або тихим, тривалим або коротким, швидким або повільним. Воно реалізується в інтонації, супроводжується мімікою і жестами. Мовленню властиві паузи. Вони є супровідною важливою ознакою членування речення, адже від умілого використання паузи залежить чіткість та ясність фрази. Відомі лінгвісти та вчені розглядають мовленнєву діяльність як сукупність психофізичних дій організму людини, що спрямована на сприймання і розуміння мовлення, а також на реалізацію його в усній та писемній формах [3, 56].

Належна культура мовлення – це свідчення розвинутого інтелекту і високої інтелектуальної культури особистості. Одним із завдань культури мовлення є подолання мовних стереотипів: стереотипи мовлення – це стереотипи мислення. Через високу культуру мовлення проявляються невичерпні потенції мови, гармонія її функцій. Культура мовлення має велике національне і соціальне значення: вона забезпечує високий рівень мовного спілкування, ефективно здійснення всіх функцій мови, ошляхетнює стосунки між людьми, сприяє підвищенню загальної культури особистості та суспільства в цілому. Через культуру мовлення відбувається культивування самої мови, її вдосконалення. Культура мовлення – це вміння правильно говорити, писати, добирати мовно виражальні засоби відповідно до мети, обставин; це вміння з величезного запасу мовних засобів вибрати у конкретній мовленнєвій ситуації найбільш вдалі, доречні, прийнятні форми слів та фонем [3, 56]. Основним критерієм культури мовлення вважається нормативність, під якою розуміється точність, ясність і чистота мовлення. Культура мовлення – не мета, а засіб в утвердженні правди життя. Плекання культури мовлення – це обов'язок кожного. Для багатьох категорій мовців воно входить у професійні обов'язки. Це освітяни, працівники культури, державного апарату, засобів масової інформації, духовенство. Особлива відповідальність покладається на працівників радіо і телебачення,

мовлення яких має бути еталоном для всіх членів суспільства, але, на жаль воно часто не відповідає стандартам української мови, зокрема – нормам орфоєпії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гриценко Т.Б. Українська мова та культура мовлення: навчальний посібник. Вінниця: Нова книга, 2003. С. 46–47.
2. Струганець Л. В. Теоретичні основи культури мови: Навчальний посібник. Тернопіль, 1997. С. 12–13.
3. Українська мова за професійним спрямуванням: навчальний посібник. К.: Правова єдність, 2009. С. 53–56.

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ВЛАСНІЙ ВЕРСІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ СЕРІАЛУ «WAYNE» ШОНА СІММОНСА

Спіркін Е. К.

*Науковий керівник – Литвин І. М., кандидат філологічних наук,
доцент*

Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького

Досягти функціонально-комунікативної еквівалентності текстів оригіналу та перекладу є одним із завдань перекладача як художнього тексту, так і кінотексту. Зокрема для найоптимальнішого балансу денотативної, конотативної та прагматичної інформації текстів оригіналу й перекладу застосовують трансформації. Питання перекладацьких трансформацій розглядали у своїх наукових розвідках: А. Федоров, Я. Рецкер, В. Комісаров, Л. Бархударов, В. Виноградов, П. Ньюмарк, О. Швейцер, О. Селіванова та інші.

Так, О. Селіванова визначає трансформації як «перетворення, модифікація форми, або змісту і форми, зокрема, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту» [1, 456]. Перекладознавці традиційно поділяють трансформації залежно від мовних рівнів на фонографічні, лексичні, граматичні, лексико-граматичні та прагматичні.

Метою нашої статті є аналіз лексичних трансформацій у власному українському перекладі серіалу «Вейн» Шона Сіммонса.

Варто зазначити, що у перекладознавстві існують різні типології лексичних відповідників. Наприклад, В. Виноградов поділяє їх за:

- *формою*: на еквівокабульні – слову оригіналу відповідає слово в перекладі, а словосполуці – словосполука, та нееквівокабульні – слову оригіналу відповідає словосполука в перекладі або навпаки. У свою чергу, еквівокабульні відповідники поділяються на еквірозрядні, якщо лексичні одиниці, що зіставляються, відносяться до однієї частини мови, та нееквірозрядні, якщо названі одиниці є різними частинами мови.

- *обсягом інформації, що передається*: на повні та неповні. У повних еквівалентів обсяг інформації, що передається, збігається. У неповних еквівалентів зазвичай при повному або частковому збігу смислової інформації інші її види можуть не збігатися.

- *характером функціонування в мові*: на константні й оказіональні.

- *способом перекладу*: на прямі, синонімічні, гіпо-гіперонімічні, дескриптивні, функціональні та престаційні [2, 83–85].

Я. Рецкер виділяє в перекладі наступні категорії відповідників:

- 1) еквіваленти;
- 2) варіантні та контекстуальні;
- 3) перекладацькі трансформації.

До трансформацій Я. Рецкер відносить: диференціацію значень, конкретизацію, генералізацію, змістовий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення та компенсацію втрат [3, 9].

Услід за О. Селівановою, ми поділяємо лексичні трансформації на денотативні та конотативні [1, 456].

В українському перекладі кінотексту ми застосували на лексичному рівні низку денотативних трансформацій, зокрема кореферентну заміну:

*...she could've ran off with the **kid** // ...вона сама втекла з тим хлопцем.*

Англійське слово *kid* – «a young person» [4], ми замінили іншим властивим найменуванням героя – *хлопець* – «дитина або підліток чоловічої статі» [5, 84]. «Кореферентний ряд у текстах оригіналу та перекладу представлений найчастіше позначеннями персонажа різними властивими йому найменуваннями», які виконують функції характеристики, уточнення тощо [6, 133].

Доволі часто для кращого та доречного звучання українською мовою слова оригіналу ми перекладали українськими, які є відповідниками англійським лише за певного контексту. Наприклад:

*...we have a **situation** // ...це наша **справа**.*

У цьому фрагменті перекладу серіалу «Вейн» ми переклали англійське слово *situation* (букв. «ситуація») – «the set of things that are happening and the conditions that exist at a particular time and place» [4] українським іменником *справа*, що у цьому випадку є контекстуальним синонімом. Персонаж, який говорить цю фразу – поліцейський, тому буде доречним в його вустах вираз *це наша справа*.

Також, заміна англійської лайки українськими контекстуальними відповідниками доволі поширена у нашому перекладі:

*Listen to me, you **fucking bitch** // А тепер слухай мене, **лярво**.*

У цьому фрагменті ми замінили англійське лайливе слово *bitch* – «an unkind or unpleasant woman» [4] українською лайкою *лярва* – «повія; жінка легкої поведінки» [7].

Інколи в українському перекладі застосували евфемізми щодо слів англомовного оригіналу. Так, наприклад:

Her period? // Ці дні?

У цьому фрагменті замінили англійський іменник *period* (букв. «менструація») – «the bleeding from a woman's womb that happens once a month when she is not pregnant» українським словом *дні* у цьому ж значенні. Така трансформація, на нашу думку, є доречною у контексті ситуації фільму: консультант у магазині намагається допомогти підлітку купити тампони. Для українського глядача евфемізм *дні* (пор. також *критичні дні*) звучить звичніше, природніше.

В українському перекладі кінотексту нами застосовано метафоричні трансформації:

I just stretched outta my gourd... // Вумягую свого змій...

В оригіналі вжитий іменник *gourd* – «a large fruit that has a hard shell and cannot be eaten, or the shell of this fruit used as a container» [4], який ми переклали українським словом *змій* – «плазун з видовженим тілом, укритим лускою» [5, 629]. Англійське слово вживається не в прямому значенні, а в переносному – статевий чоловічий орган. Тому в оригіналі ми вирішили замінити іменник *gourd* (термін концепту РОСЛИНА) назвою тварини – *змій*, адже іноді в українському слензі, це слово означає статевий орган. Отже, ми використали лексичну трансформацію – трансметафоризацію, яка полягає в заміні донорської концептосфери оригіналу в перекладі [1, 463] (концептосферу РОСЛИНА замінили на концептосферу ТВАРИНА).

Здебільшого українське розмовне мовлення дещо експресивніше від англійського, тому задля «природного» звучання ми вдавалися до трансформацій в конотативному аспекті:

Sweet jacket, man // Ніштякова куртка, чуваче.

Замінили англійське нейтральне слово *man* (букв. «чоловік») – «an adult male human being» [4] експресивно забарвленим сленговим словом *чувач* – «молодий чоловік; юнак» [7]. Така заміна, на нашу думку, вдала, адже звертання трапилося в мовленні персонажа, якому притаманний сленг. У такому контексті перекласти англійський іменник *man* як *чоловік* буде зовсім недоречно.

Отже, у власній версії українського перекладу серіалу «Вейн» Шона Сіммонса ми часто застосовували лексичні трансформації. Завдяки таким замінам персонажі кінотвору говорять українською мовою, що звучить зовсім не штучно і має свій колорит. Крім того, такі трансформації кардинально не змінюють сенс серіалу, а лише доповнюють його, збагачують і роблять зрозумілим для українського глядача.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання. Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012.
2. Виноградов В. С. Перевод: общие и лексические проблемы. Учебное пособие. 3-е изд., перераб. М.: КДУ, 2006. 240 с.
3. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика М.: Р. Валент, 2004. 240 с.
4. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org>.

5. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua>.
6. Литвин І. М. Перекладознавство. Навчальний посібник. Вид. 4-е, допов. Черкаси: Ю. А. Чабаненко, 2018. 240 с.
7. Словopedia. URL: <http://slovo.org.ua/>.

ОСОБЛИВОСТІ ЖАРГОНУ КУРСАНТІВ ЧЕРКАСЬКОГО ІНСТИТУТУ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ІМЕНІ ГЕРОЇВ ЧОРНОБИЛЯ НУЦЗ УКРАЇНИ

Фурсенко Ю. Ю.

*Науковий керівник – Крічкер О. Ю., кандидат історичних наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Жаргонна лексика є предметом дослідження лінгвістики, соціолінгвістики, а також сучасних наук – соціолектики та жаргонології. Жаргонізми – це лексеми, що використовуються представниками певних закритих чи відкритих соціальних груп з метою самоідентифікації її суб'єктів, емфази на їх інакшості.

Лексика обмеженого вживання була предметом наукових пошуків таких зарубіжних і вітчизняних вчених, як В.Телія, А.Швейцер, І.Р.Гальперін та Л.О.Ставицька. Для лінгвістів та соціологів зараз характерний підвищений інтерес до вивчення молодіжного та комп'ютерного сленгу, у свою чергу курсантський жаргон залишається недостатньо дослідженим.

В межах нашої роботи основну увагу зосереджено на усному мовленні курсантів Черкаського інституту пожежної безпеки імені героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України (далі ЧІПБ). Воно включає в себе вживання нестандартних лексичних одиниць, які використовуються молоддю під час неформального спілкування, студентський сленг, лексеми якого пов'язані виключно з навчальним процесом, професіоналізми, які вони можуть почути на практичних заняттях з фахових дисциплін та під час навчальної практики, та власне курсантські жаргонізми. Жаргон курсантів ЧІПБ є мовним способом вираження картини світу курсантів, їх життєдіяльності у всій повноті.

Курсанти становлять специфічну соціальну групу, сформовану та згуртовану соціокультурним середовищем навчального закладу. Соціокультурне середовище навчального закладу – це простір, на якому через постійну комунікацію та співробітництво проходить процес соціалізації та еволюції культурного досвіду курсантів. Саме соціальне та культурне оточення вищого навчального закладу – його історія, традиції – сприяють формуванню субкультури майбутнього офіцера, адже поняття культури офіцера надзвичайно широке і визначається як «сукупність напрацьованих протягом усієї військової

історії організаційно-технічних, соціально-політичних і духовних цінностей, що пов'язані з військовою діяльністю та забезпечують її» [1].

Курсант у такому оточенні має чітко регламентований устрій життя та отриманий від попередників традиції, звичаї та специфічний різновид мови, з яким вони знайомляться одразу після вступу до навчального закладу. Отже, соціокультурне середовище навчального закладу впливає на всі аспекти життя курсантів, змінює їх спосіб мислення, мовлення, а також сприяє формуванню субкультури майбутнього офіцера, адже поняття культури офіцера надзвичайно широке [2].

Для розуміння особливостей формування та еволюції жаргону курсантів, необхідно звернутися до історії його виникнення. Історія жаргону курсантів ЧІПБ розпочалася у 1974 рік із створення пожежно-технічного училища. До навчання допускали лише тих, хто відслужив у армії. Кожен колишній солдат, вступивши до училища, приніс свій територіальний діалект, жаргон молоді свого міста та набутий під час військової служби армійський жаргон його роду військ, що змішуючись і взаємодоповнюючи один одного стали підґрунтям курсантського жаргону в пожежно-технічному училищі. Крім того, офіцери та курсанти завжди приходили на порятунок у разі виникнення пожеж по всій Україні та у радянській час поза її межами. Повернувшись зі стажування, реальних пожеж та бойових дій, курсанти привозили не лише практичний досвід, а й професійний жаргон пожежників та військових. Нові лексеми входили до складу вже існуючого жаргону, розширюючи його. Завдяки вживанню професіоналізмів їх мовлення ставало більш наближеним до мовлення справжніх пожежників, давало їм відчуття особливості у системі «свій-чужий», інтегрувало.

Під дією зовнішніх факторів середовище інституту стало плацом, на якому сформувалася нова соціальна, адже спрацював принцип «відособлення»: курсанти жили три роки у казармі, не мали вільного виходу у місто, тобто майже цілодобово знаходилися разом, гуртом виїжджали на практичні завдання. Така просторова замкненість сприяла формуванню групової єдності, адже все було спільним – ідеологія, ціль, володіння певними матеріальними цінностями, виконання певних ритуалів (несення служби) тощо [3].

З точки зору мови, курсантський жаргон – це своєрідне лінгвістичне явище, яке обмежене соціальними, територіальними, часовими та віковими рамками. Як і в будь-якому іншому соціальному діалекті, у курсантському жаргоні лексика базується на фондах загальноживаної мови та функціонує відповідно до її граматичних та фонетичних правил.

На сьогоднішній день отриманий у спадок від перших курсантів-армійців жаргон розширив свій запас за рахунок молодіжного сленгу, жаргонів користувачів смартфонів та комп'ютерної техніки, рекламних слоганів, англіцизмів. Можна сказати, що курсантський жаргон є симбіозом військового, студентського та професійного жаргонів.

Нами зафіксовано, що деякі жаргонізми, відомі поколінню курсантів 90-х років минулого століття, стали архаїзмами та наразі не вживаються курсантами 2000-х, що підкреслює гнучкість жаргону як підсистеми національної мови.

Беручи до уваги вище описані лінгвістичні та екстралінгвістичні (соціокультурні) фактори, з точки зору соціолінгвістики, курсантський жаргон можна визначити як усне мовлення групи молодих людей, що проживають у казармі та проходять службу на території навчального закладу, а курсантські жаргонізми – лексеми, що їх вживають курсанти під час неформального спілкування з представниками своєї соціальної групи.

В результаті дослідження доведено, що повне занурення у світ корпоративної культури військових (вивчення термінології, традицій, цінностей) веде до асоціативних змін у мовній свідомості курсантів, а саме появи реакцій-жаргонізмів, які вживаються під час неформального професійного спілкування. Також було виявлено, що жаргонізми, як прояв неформальної сторони корпоративної культури, входять у вжиток курсантів одразу ж після вступу у навчальний заклад, створюючи надалі стійку опозицію «свій» – «чужий» у мовній свідомості курсантів.

Зрозуміло, що курсанти не вживають жаргонізми поза межами своєї соціальної групи, а отже їх спілкування вимагає постійного «переключання кодів».

Курсантський колектив – це замкнений мікросоціум з суворим внутрішнім розпорядком та ієрархією відносин. Для курсантів, які знаходяться у соціальній ізоляції на території свого ЗВО, використання жаргонізмів є одним із способів адаптації у новому середовищі, своєрідною спробою соціалізації серед однолітків цієї групи через наслідування її норм.

Наше дослідження курсантського жаргону було проведене на основі анкетування курсантів, які навчаються на факультетах пожежної безпеки та цивільного захисту ЧПБ. Результати анкетування дозволили виділити вісім тематичних груп курсантського жаргону:

1) *військові звання та посади* (курсач – курсовий офіцер, босс, папка – начальник курсу, лїтьоха – лейтенант, мамка – заступник начальника курсу, мамлей – молодший лейтенант);

2) *найменування курсантів* (робоча сила/«золоті шаблі інституту» – курсанти, дух/молодий/душман – курсант 1-го курсу, слон/черпак – курсант 2-го курсу, децепешники – курсанти факультету пожежної безпеки, дикуни – курсанти факультету оперативно-рятувальних сил, дід/дембель – курсант 4-го курсу, кури – курсантки);

3) *якісні характеристики курсантів, ставлення до навчання та служби* (шарік – той, хто нічого не хоче робити, трактор – людина, яка допомагає домовитися за оцінки, паятися – нічого не робити, перебувати десь протягом довгого часу (зазвичай вживається про дівчат, які довго сидять у коморі), плуг/затягнутий – курсант, який не навчається, але має високі бали);

4) *навчальні, службові приміщення, казарма умивальник* – кімната для вмивання, учебка – навчальний корпус, чіпок – курсантське кафе на території ЗВО, сушка, сушарка – кімната для сушіння одягу);

5) *служба та звільнення* (тумба – внутрішній наряд, увал – звільнення в місто, увольняшка – записка про звільнення, добовуха – добове звільнення, вольнік – вільний вихід);

6) *фізична робота, навчання* (20 В – легка робота, 220 В – важка робота, сампо – самостійна підготовка);

7) *побут* (Пипець гарному дню! (похідне від аббревіатури ПГД (парко-господарський день) – господарські роботи, парадка – парадний формений одяг, підшива – білий підкомірець, пенсія/сльози – грошове забезпечення, перловка дріб 16 – перлова каша);

8) *лексеми, пов'язані з професійною діяльністю* (тумба – внутрішній наряд, ставати на тумбу – заступати у внутрішній наряд, показуха – показові виступи чи навчання, пезечіст (похідне від аббревіатури ПЗЧ – пункт зв'язку) – курсант, який заступає в наряд на телефон).

Що ж до способів утворення курсантських жаргонізмів основними шляхами їх формування є лексико-семантичне словотворення, метафоризація у результаті зміни значення слова, що належить до загальновоживаної лексики («дух»); морфологічне словотворення: складання основ двох слів («мамлей» – молодший лейтенант), афіксація («пебешник» – курсант факультету пожежної безпеки), скорочення («кеп» – капітан), звуконаслідування («децепе» – ФПБ (факультету пожежної безпеки); створення фразеологічних одиниць («ставати на тумбу» – заступати у внутрішній наряд); жаргонні запозичення (переважно з російського військового жаргону – «дембель»).

Отже, жаргонний лексикон курсантів – це набір словникових значень, які відбивають картину світу певного кола людей, які перебувають довгий час у єдиному середовищі, мають спільні цілі та цінності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ахраменко К. В. Военный жаргон сквозь призму корпоративной культуры военных // В мире научных открытий: научный журнал. 2011. №11.6. С. 1561–1571. URL: <http://naukarus.com/voennyy-zhargon-skvoz-prizmu-korporativnoy-kultury-voennyh> (дата звернення: 13.13.2021).

2. Ковалевский В. Ф. Профессиональная культура офицера // Военная мысль: журнал. 1990. №6. Стр. 36–43. URL: <http://militaryarticle.ru/voennaya-mysl/1990-vm/8351-professionalnaja-kultura-oficera> (дата звернення: 14.03.2021).

3. Битюцких К. В. Отражение корпоративной культуры военных в языковом сознании курсантов: автореф. ... дис. канд. филол. наук. Челябинск, 2015. 24 с. URL: <https://dlib.rsl.ru/viewer/01005560138#?> (дата звернення: 15.03.2021).

Секція 5. Чорнобиль: 35 років життя після трагедії.

**УЧАСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПОДОЛАННІ
НАСЛІДКІВ АВАРІЇ НА ЧАЕС**

Горіла К. В., Онопрієнко Л. О.

Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Важливим фактором подолання негативних наслідків аварії на Чорнобильській АЕС є участь у цьому процесі міжнародних організацій. Найбільш ефективна форма співпраці – це надання Україні технічної допомоги, зменшення наслідків радіаційного забруднення, розробка заходів ліквідації радіоактивних відходів, забезпечення охорони здоров'я населення. Під час виконання даного комплексу виникає декілька проблем, пов'язаних з правовим регулюванням, що потребують теоретичного осмислення правових аспектів. Необхідно проаналізувати переваги, недоліки, можливості застосування, сфери міжнародного економічного співробітництва, тобто розглянути роботу представників міжнародних організацій, пов'язану з допомогою Україні в боротьбі з наслідками Чорнобильської катастрофи та подальшої взаємодії [1].

Після аварії на ЧАЕС керівництво СРСР намагаючись запобігти паніці серед населення, прийняло рішення публікувати мінімальну кількість інформації. Подробиці Чорнобильської катастрофи приховувалися не тільки від радянського суспільства, але й інших країн. Світові організації отримали розгорнуту інформацію про аварію 12 травня 1986 року, за повідомленням у журналі «Newsweek» [1]. Перший результат діяльності країн Європи – був аналіз доцільності тих чи інших подальших кроків, наукове вивчення обставин катастрофи Комісією з регулювання ядерної енергії США та міністерства енергетики запропонована технічна допомога від членів МАГАТЭ.

Важливим заходом у забезпеченні ядерної безпеки та подоланні наслідків катастрофи на Чорнобильській АЕС стала Конвенція МАГАТЭ про необхідність оперативного повідомлення у разі ядерної аварії. Даний документ підписали 60 країн. Він передбачає обов'язкове оголошення іншим державам настання ядерної катастрофи та наслідки, що стосуються не тільки країни, в якій відбулася аварія, але й інших членів МАГАТЭ [2, 32].

Важливою подією став Гаазький Саміт з питань ядерної безпеки, що проходив 24–25 березня 2014 року за участю виконуючого обов'язки Міністра закордонних справ України А. Дешиці. Головною метою Саміту було обговорення лідерами 53 держав та міжнародних організацій заходів зміцнення ядерної безпеки та зменшення загрози ядерного

тероризму. Країни-учасниці оприлюднили письмові національні доповіді про прогрес у виконанні рішень попередніх зустрічей на рівні глав держав та урядів – у Вашингтоні та Сеулі. Учасники Саміту схвалили підсумковий документ, в якому підтверджується відповідальність держав за постійне забезпечення ефективної фізичної безпеки всіх ядерних та інших радіоактивних матеріалів [2, 33].

Велику роботу по забезпеченню ядерної безпеки у світі проводить Організація Об'єднаних Націй. Зокрема, ООН займається оцінкою наслідків Чорнобильської аварії, підтримує зусилля для підвищення рівня громадської та екологічної безпеки і сприяє поверненню постраждалих в результаті цієї катастрофи районів до звичного життя. Відновлення Чорнобиля стоїть у Порядку денному ООН на період до 2030 року і в повній мірі узгоджується з Національними планами економічного розвитку та відновлення забруднених територій в Україні [3].

Ґрунтовний аналіз стану здоров'я населення на забруднених територіях дано у Доповіді Наукового комітету ООН з питань впливу атомної радіації (UNSCEAR) – «Вплив на здоров'я радіації внаслідок Чорнобильської катастрофи» та в Білій книзі UNSCEAR – «Оцінка даних про рак щитовидної залози в уражених регіонах аварією на Чорнобильській АЕС» [4].

У звіті UNSCEAR за 2008 рік щодо Чорнобиля підтверджено основні висновки наслідків аварії на Чорнобильській АЕС 1986 року, які відповідають попереднім оцінкам.

У Білій книзі UNSCEAR 2018 року визнано, що рак щитовидної залози є головною проблемою охорони здоров'я (у осіб, які були дітьми або підлітками на момент аварії), і що для визначення довгострокових наслідків радіаційного опромінення необхідні подальші дослідження. Попередній страх перед збільшенням рівня захворюваності на лейкемію серед населення України на щастя виявився безпідставним [5, 17].

Відновлення Чорнобильської зони радіаційного забруднення залишається довгостроковим завданням. Майбутні дослідження потрібно спрямувати на контроль за хворобами людей, що зазнали радіаційного ураження. Залишається актуальним питання подальшого теоретичного осмислення і проведення комплексних досліджень щодо юридичної природи, правових джерел, форм і методів міжнародної технічної допомоги в системі міжнародних економічних відносин. Ця величезна робота може виконуватися тільки на основі колективних дій всіх партнерів на всіх рівнях. Система Організації Об'єднаних Націй прихильна справі повного відновлення та сталого розвитку постраждалого регіону на основі застосування новаторських підходів у співпраці з урядами інших країн.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Overview. About the UN // United Nation. URL: <https://www.un.org/en/sections/about-un/overview/index.html>.

2. Ратушний С. М. Міжнародно-правові питання подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. *Міжнародна технічна допомога в подоланні наслідків Чорнобильської аварії: правові аспекти*. Збірник тез Правове регулювання економіки. 2010. №10. С. 31–34.

3. Подолання наслідків Чорнобильської катастрофи // Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/podolannya-naslidkiv-chornobilskoyi-katastrofi>.

4. Sources and effects of ionizing radiation. United Nations Scientific Committee on the Effects of Atomic Radiation UNSCEAR 2008. Report to the General Assembly with Scientific Annexes. UNITED NATIONS New York, 2010.

5. Report of the United Nations Scientific Committee on the Effects of Atomic Radiation Sixty-fifth session(11–14 June 2018). New York, 2018. 21 p.

ЧОРНОБИЛЬ. ДОВГИЙ СЛІД ТРАГЕДІЇ...

Куцелан А. В.

*Науковий керівник – Міненко О. В., кандидат філологічних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

26 квітня 1986 року – день найбільшої в історії людства техногенної катастрофи. Під час експерименту на 4-му реакторі Чорнобильської атомної електростанції сталися два вибухи. В атмосферу Землі вирвалася хмара радіоактивного пилу. Вона поставила перед людським суспільством безліч проблем, які й досі повністю не вирішені, адже сумарна радіація ізотопів, викинутих в повітря унаслідок аварії в Чорнобилі, була в 30–40 разів більшою, ніж під час вибуху атомної бомби в Хіросімі. Участь у гасінні пожежі на ЧАЕС брали 240 тис. осіб. Усі вони отримали високі дози радіації. Однак саме пожежникам вдалося врятувати населення прилеглих територій України, Білорусії і Росії та запобігти ще більш масштабній катастрофі – сильного водневого вибуху, який міг стати наступним етапом трагедії. Відразу після аварії було опромінено майже 8,5 млн. людей, високе радіоактивне забруднення охопило близько 155 тис кв. км територій, з них 52 тис кв. км – сільськогосподарські землі. Унаслідок забруднення повітря, ґрунтів і вод з'явилася так звана «зона відчуження», де небезпечно, а тому заборонено проживати людям. Проте в цій зоні продовжують жити близько 400 видів тварин, птахів та риб, 1200 видів флори, 60 з них занесені до Червоної книги України, а 20 є рідкісними. У «зоні відчуження» тваринний і рослинний світ зазнає генетичних мутацій.

На той час керівництво Радянського Союзу проголосило гласність і відкритість. Однак надзвичайна ситуація на ЧАЕС

засвідчила фальшивість гасел. Розуміючи, що екологічна катастрофа такого масштабу матиме негативні наслідки для комуністичного режиму, керівництво СРСР обрало курс на її замовчування. Уся інформація про Чорнобильську катастрофу одразу опинилася під ідеологічним контролем КПРС і КГБ. Чорнобильська трагедія засвідчила неготовність державної верхівки підпорядкувати політичні інтереси гуманістичним цінностям життя і здоров'я людей. Щоб продемонструвати, наче б то ніякої небезпеки радіації немає, партійне керівництво не відмінило першотравневу демонстрацію. На Хрещатик за п'ять днів після аварії вивели сотні тисяч людей, в тому числі школярів. Наступного дня всі газети рясніли парадними повідомленнями.

До теперішнього часу не існує єдиних даних щодо кількості людей, які загинули чи згодом померли від наслідків вибуху на ЧАЕС. Так, німецькі представники організації «Лікарі світу за запобігання війні» тільки серед ліквідаторів нарахували 50–100 тис. смертей, оцінивши загальну кількість жертв у 246 тис. осіб. За іншими даними загальна кількість постраждалих оцінюється у 540–900 тис. осіб. Нині, від двох до семи мільйонів людей продовжують проживати на територіях з підвищеною радіоактивністю. Аналіз випадків раку щитовидної залози у дітей і підлітків України, прооперованих у віці не старше 18 років, показав, що за 5 років до аварії в цій віковій групі зафіксовано 59 випадків раку щитовидної залози, а за період 1986–2019 рр. – 725 таких випадків. Загальна кількість захворілих, які були дітьми та підлітками на момент аварії, становить 580.

Хоча полум'я давно вже приборкано, зона визначена, карти радіаційного забруднення опубліковано, але небезпека не минула, відчуття тривоги за середовище проживання продовжує турбувати людей. Чорнобильська АЕС усе ще становить велику небезпеку для навколишнього світу, оскільки діючий об'єкт «Укриття» або так званий «Саркофаг», споруджений над зруйнованим 4-м енергоблоком, зазнає поступової руйнації. Він будувався в умовах високого рівня радіоактивності методом дистанційного монтажу, щоб запобігти поширенню радіоактивного пилу за межі реактора. На думку експертів, руйнація його конструкції може призвести до більш значних екологічних наслідків, ніж аварія 1986 р.

Отже, Чорнобиль – це страшний, повчальний урок для всього людства, який змушує замислитися над мірою відповідальності влади перед народом за рішення, які вона приймає. Адже питання, які виникли ще в часи Чорнобильської катастрофи, і досі залишаються без відповіді. Проблема зменшення впливу Чорнобильської аварії на стан здоров'я громадян залишається важливою проблемою державного масштабу. Спостерігаються значні зміни у соціальному та психологічному стані людей, а також погіршення здоров'я населення (особливо дітей), яке проживає на забруднених територіях. Зсув державних пріоритетів, необхідність позитивних зрушень щодо дотримання прав людини в Україні, в тому числі і прав нових поколінь,

спричиняє потребу у розробці нової Концепції захисту населення у зв'язку з чорнобильською аварією.

Якщо прихильники атомної енергетики планують і далі будувати нові АЕС в усьому світі, то варто думати не про збільшення потужностей, а, насамперед, про безпеку: як зробити так, щоб аварії не мали таких масштабних і катастрофічних наслідків, або як запобігти поширенню радіації на далекі відстані. Понад 34 роки минуло з моменту аварії на Чорнобильській АЕС, але її наслідки залишаються предметом обговорення світової наукової спільноти. За визначенням UNSCEAR і ВООЗ, Чорнобильська катастрофа віднесена до аварій ядерних об'єктів найвищого рівня.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Плохій Сергій. Чорнобиль. Історія ядерної катастрофи. К., 2019.
2. Десятников П. Біль, якому немає меж: Чорнобильська трагедія // Пожежна безпека. 2004. №4.
3. Глазко В. І. Популяційно-генетичні наслідки Чорнобиля // Безпека життєдіяльності. 2011. №4. С. 9–17.
4. Чорнобиль. Наслідки для довкілля, здоров'я та прав людини. Досвід подолання (Офіц. док., кн., зб. наук. ст. 1999–2002 рр.) / М-во освіти і науки України, Держ. наук.-техн. б-ка України, Інформ.-бібліогр. від.; уклад. А. В. Луговська. Київ, 2003. 14 с.
5. Бакуменко В. Д. та ін. Сучасні підходи до вирішення проблем Чорнобильської Зони відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення: Монографія. К: УАДУ, 2000. 151 с.
6. Інформаційні матеріали до річниці аварії на Чорнобильській АЕС. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciynimaterialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-richnyci-avariyi-na-chornobylskiy-aes>.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ, ПОСТРАЖДАЛОГО ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ У 2000–2006 РОКАХ (НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Луцан О. М.

*Фаховий коледж електронних приладів Івано-Франківського
національного технічного університету нафти і газу*

*Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Чорнобильська катастрофа вплинула на долю мільйонів людей України. У багатьох регіонах, на величезних територіях виникли нові соціальні та екологічні проблеми.

Законодавство України визначає Чорнобильську катастрофу як катастрофу планетарного масштабу, а збереження генофонду українського народу – як обов'язок держави. У результаті вибуху та руйнації реактора на Чорнобильській атомній електростанції в навколишнє середовище було викинуто величезну кількість радіонуклідів, що призвело до забруднення 53,4 тис. км² території України. У 2 293 населених пунктах цієї зони мешкало понад 2,3 млн. осіб [1, 122]. Усього ж від наслідків катастрофи постраждало понад 3 млн. громадян України.

Забруднення територій і пов'язане з ним виведення із використання природних ресурсів, виробничих потужностей, об'єктів інфраструктури значною мірою вплинуло й на соціально-економічний розвиток Київської, Чернігівської, Житомирської, Рівненської, Волинської та деяких інших областей. Наслідки аварії продовжують справляти негативний вплив на довкілля ще й сьогодні. Моніторингові дослідження свідчать про накопичення радіонуклідів у деревині, грибах, ягодах, лікарських рослинах, м'ясі, кормах.

Реалізуючи конституційну вимогу щодо збереження генофонду українського народу та враховуючи всебічний аналіз наслідків Чорнобильської катастрофи, Україна прийняла історичне рішення про повне закриття ЧАЕС, яке було здійснено 15 грудня 2000 року.

Питання захисту прав потерпілих від аварії на ЧАЕС та її наслідків регулюються безпосередньо Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», іншими нормативними актами [2]. Цей закон визначає основні засади щодо реалізації конституційного права громадян, які постраждали внаслідок аварії, охорони їх життя і здоров'я та створює єдиний порядок визначення категорій зон радіоактивно забруднених територій, умов проживання і трудової діяльності в них, соціального захисту потерпілого населення. Положення закону спрямовані також на захист громадян, потерпілих від наслідків Чорнобильської катастрофи та розв'язання пов'язаних з нею проблем медичного і соціального характеру, що виникли внаслідок радіоактивного забруднення території.

Політика держави в галузі соціального захисту постраждалих від Чорнобильської катастрофи та створення умов проживання і праці на забруднених територіях на законодавчому рівні базується на принципах пріоритету прав цих осіб. Насамперед збереження життя та здоров'я людей, потерпілих від радіаційного лиха, повної відповідальності держави за створення безпечних і нешкідливих умов праці, комплексного розв'язання завдань охорони здоров'я та ефективної соціальної політики [3].

Для вирішення проголошених завдань передбачалося використання економічних методів поліпшення життя шляхом проведення політики пільгового оподаткування громадян, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, та їх об'єднань, здійснення заходів щодо професійної переорієнтації та підвищення

кваліфікації постраждалого населення. Велика увага при цьому приділялася забезпеченню координації діяльності державних органів, установ, організацій та об'єднань громадян, що вирішують різні проблеми соціального захисту постраждалого населення, а також співробітництву і проведенню консультацій між державними органами і постраждалими, між усіма соціальними групами під час прийняття рішень з соціального захисту на місцевому та державному рівнях, в тому числі і міжнародному співробітництву та використанню світового досвіду організації роботи з цих питань.

Держава зобов'язана відшкодувати шкоду, завдану громадянам за: пошкодження здоров'я або втрату працездатності; втрату годувальника, якщо його смерть пов'язана з Чорнобильською катастрофою; матеріальні втрати [4, 71]. Для забезпечення систематичного обстеження осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, Міністерством охорони здоров'я України організується єдиний облік таких осіб і ведеться Державний реєстр. У цьому реєстрі передбачено надання пільг залежно від категорій, до яких віднесено громадян. Таких категорій чотири.

Проаналізуємо ситуацію із соціальним захистом населення у найбільш постраждалому регіоні нашої країни внаслідок Чорнобильської катастрофи – Київській обл. Площа радіоактивного забруднення якої становить 12,4 тис. км² або 42,0% від загальної площі області.

Після катастрофи на ЧАЕС із 89 населених пунктів області повністю евакуйовано та відселено близько 112 тис. осіб. До зони гарантованого добровільного відселення віднесено 33 населених пункти, до зони посиленого радіоекологічного контролю – 438 [5, 21].

У зоні відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення залишилося 2,0 млн. м² житла, шкіл майже на 17 тис. учнівських місць, дошкільних закладів на 9,1 тис. місць, лікарень на 870 ліжок та поліклінік на 1,7 тис. відвідувань у зміну.

На територіях радіоактивного забруднення проживало 859,5 тис. осіб, у тому числі на територіях посиленого радіоактивного контролю – 833,08 тис. осіб.

За станом на 01.01.2006 р. в області нараховувалося 836,2 тис. постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, серед яких 25,2 тис. інвалідів-чорнобильців та 166,4 тис. дітей. Практично в області проживає кожен третій постраждалий України.

Протягом 2005 р. для соціального захисту постраждалого населення в область надійшло і було використано цільовим призначенням 384,5 млн. грн. або на 26,1 млн. грн. більше, ніж у 2004 році [5, 22].

Одним із важливих напрямків компенсаційних виплат були виплати на продукти харчування постраждалим внаслідок Чорнобильської катастрофи, віднесеним до першої категорії, тобто інвалідам, інвалідність яких пов'язана з цією трагедією, та постраждалим віднесеним до другої категорії.

За станом на 01.01.2006 р. в області на черзі для поліпшення житлових умов перебувало 1 660 сімей інвалідів-чорнобильців (перша сім'я чекає житло з 1993 р.), 1 292 сім'ї, які виявили бажання переселитися у Київську область з територій, що зазнали радіоактивного забруднення (перша сім'я з 1990 р.) та 2 495 сімей, у складі яких є постраждалі другої категорії. Порівняно з 2004 р. ця черга збільшилася на 217 сімей.

У 2005 р. за програмою «Забезпечення житлом громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від головного розпорядника – Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи – надійшло 5,8 млн. гривень [5, 24]. Для їх витрачання в установленому порядку було проведено відкриті торги (тендер) по закупівлі житла.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 12.09.2005 р. №886 «Про затвердження переліку об'єктів, що фінансуються за рахунок державних капітальних вкладень, виділених для виконання Чорнобильської будівельної програми у 2005 році» (з наступними змінами) в область на капітальне будівництво надійшло 2,7 млн. грн., що у порівнянні з 2004 р. більше на 700,6 тис. гривень. Ці кошти використано для будівництва 32-квартирного житлового будинку в с. Бишів Макарівського району та реконструкції школи в с. Сухолуччя Вишгородського району [5, 27].

За-статтею «Компенсації за втрачене нерухоме майно та оплату витрат у зв'язку з переїздом на нове місце проживання громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» у 2005 р. отримано 11,1 млн. грн., що дало можливість сплатити вартість 510 будинків садибного типу постраждалим громадянам за втрачене на радіоактивно забруднених територіях майно, що майже вдвічі менше 2004 року.

На виконання розробленої та затвердженої МНС України програми робіт з мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи в області для реабілітації радіоактивно забруднених територій у 2005 році використано 1,2 млн. грн., що на 345,5 тис. грн. більше, ніж у 2004 році [5, 28].

На виконання Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» протягом 2005 року на безплатне придбання ліків було використано 23,2 млн. грн., що на 5,5 млн. грн. більше у порівнянні з 2004 роком.

За звітний період для спеціалізованих медичних закладів області, які забезпечують лікування постраждалих, закуплено лікарських засобів і витратних матеріалів медичного призначення на суму 4 901,2 тис. гривень.

Санаторно-курортне лікування та оздоровлення осіб, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, проводилося в 55 санаторно-курортних закладах України, де протягом 2005 р. за рахунок путівок, що надійшли в область, оздоровлено 27 422 (16,4%)

дітей, 7 746 (6,4%) дорослих та 1 001 матір з дітьми віком до 10 років [5, 29].

На підставі зробленого аналізу можна зробити висновок, що завдяки заходам, яких вживала держава, на середину 2000-х рр. дещо поліпшилося фінансування чорнобильських програм з Державного бюджету, але слід зазначити, що для забезпечення прав чорнобильців у повному обсязі, передбачених у бюджеті коштів не вистачало.

Для посилення захисту населення, постраждалого внаслідок Чорнобильської катастрофи, необхідне удосконалення законодавства у частині захисту прав громадян України, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, зокрема, посилення адресного захисту цих осіб, особливо з підвищеним радіаційним ризиком. Це передбачає вжиття заходів, спрямованих на поліпшення охорони здоров'я та реабілітацію цієї категорії населення України; розроблення методів їх адекватного лікування та оздоровлення.

Слід також наголосити на важливості психологічного захисту осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та створенні умов для запобігання виникненню пост факторів наслідків аварії, що спричиняють психологічну напруженість, на необхідності надання допомоги в її подоланні, формування здорового способу життя.

Отже, забезпечення соціального захисту населення, постраждалого від Чорнобильської катастрофи, залишається одним із найважливіших завдань органів державної влади та місцевого самоврядування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вогонь Чорнобиля. Літопис Чорнобильської трагедії у документах, фактах та свідченнях самовидців. К.: ВД «Альтернативи», 1998. 573 с.
2. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (28.02.1991 р.).
3. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (5.10.2000 р.).
4. Спікер П. Соціальна політика: теорії та підходи. К.: Фелікс, 2000. 400 с.
5. Місце подвигу – Чорнобиль. Вогнеборці Київщини. Суми: «Еллада», 2012.

ВПЛИВ АВАРІЇ НА ЧАЕС НА ЕКОЛОГІЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ В КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Мацвей А. О.

*Науковий керівник – Федоренко Я. А., доктор історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Катастрофа, що сталася з 25 на 26 квітня 1986 р., спричинила значні економічні, політичні, екологічні та моральні наслідки для нашої країни. Однак, тільки у 1990 р. Верховна Рада визнала територію України зоною екологічного лиха. Загалом під вплив радіаційних викидів потрапила 81 адміністративна одиниця 12 областей України (Вінницької, Волинської, Житомирської, Івано-Франківської, Київської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської) [1, 543]. Загальна площа радіоактивних територій становила 50 тис кв. км, з них на долю Житомирської області припадало 27,4% Київської – 23%, Рівненської – 22,7% [2, 585]. Викиди радіоактивності із зруйнованого реактора 4-го енергоблоку Чорнобильської АЕС обумовили появу такої окремої екологічної проблеми для України, як Зона відчуження – високо забруднена територія, яка утворилась навколо зруйнованого енергоблоку і самої станції, і яка протягом значного періоду зазнає підвищеного радіаційного впливу. Ця зона створила значні проблеми для держави оскільки стала великим (2 598 кв. км) та постійним джерелом надходження радіонуклідів у суміжні із зоною регіони.

Радіація вразила 4,6 млн. га – сільськогосподарських угідь та 4,4 млн. га лісів. Забруднення сільськогосподарських угідь належить до найбільш важких екологічних наслідків аварії на ЧАЕС. Необхідно було провести систему реабілітаційних агротехнічних заходів (залуження луків і пасовищ, вапнування кислих ґрунтів, згодовування комбікормів із радіопротекторними властивостями тощо), завдяки чому вдавалося досягти необхідного допустимого рівня забруднення сільськогосподарської продукції. Якщо у 1997 р. перевищення допустимих рівнів мали місце у 638 населених пунктах, то в 2000 р. молоко з підвищеними рівнями вмісту цезію-137 було отримано у 487 населених пунктах. Зниження показників забрудненості вироблених продуктів харчування було досягнуто завдяки реабілітаційній роботі, проведеній на 2 млн. 140 тис га найбільш забруднених сільськогосподарських угідь. Проте з роками на тлі перманентної економічної кризи такі конче потрібні роботи почали згортатися. Зокрема, протягом 2001 р. в Україні вдалося здійснити необхідні контрзаходи лише на площі 11 тис. га, було проведено залуження та перезалуження луків і пасовищ на 4,4 тис. га та вапнування кислих ґрунтів – на 3,8 тис. га [3, 132].

Важливим заходом з гарантування нормального життя населення став контроль за якістю продуктів харчування а, у зв'язку із цим, і

сільськогосподарського виробництва. Так, в Україні було розроблено систему радіаційного контролю продукції, мережа якої функціонує в областях держави й досі. Сім міністерств і відомств мали 982 лабораторії та 4 пости. Усі ринки Києва, обласних, районних центрів були забезпечені радіовимірювальними приладами виробництва спеціалізованого білоцерківського підприємства. Продукція перевірялася декілька разів. Про необхідність зусиль у цьому напрямку свідчить той факт, що в результаті поширення радіоактивного забруднення у післяаварійні роки лише на території Українського Полісся за рахунок споживання продуктів харчування місцевого виробництва населення отримувало від 80 до 95% загальної дози радіації, а в деяких населених пунктах цей рівень досягав 98%. Додаткова доза формувалася за рахунок споживання в основному молока і м'яса, яке вироблялося у приватному секторі і займало в раціоні 70–90%. Було встановлено, що у 70 населених пунктах на забруднених територіях рівень радіоактивних сполук у молоці втричі більше від зафіксованої норми [4, 92].

Варто зазначити, що у деяких поліських районах України рівні радіоактивного забруднення продуктів харчування (молока, м'яса) з підсобних господарств і на початку ХХІ століття нерідко у 2–5 разів перевищували допустимі норми. Такі населені пункти знаходилися у Рівненській, Житомирській, Волинській та Київській областях.

Загалом фахівцями Української академії аграрних наук у 2000 р. було проаналізовано на вміст радіонуклідів понад 1 млн. проб продуктів харчування, у 2001 р. – близько 900 тис. Протягом 2003 р. на вміст радіонуклідів було проаналізовано більше 850 тис. проб, з яких майже 2% перевищували граничні рівні, визначені Державними гігієнічними нормативами ДР-97 (допустимі рівні).

Отже, Чорнобильська катастрофа наклала значний негативний відбиток на екологічний стан території держави, що зрештою проявилось в ускладненні демографічної ситуації та значному погіршенні здоров'я населення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Соціальний, медичний та протирадіаційний захист постраждалих в Україні внаслідок Чорнобильської катастрофи (Збірник законодавчих та нормативних документів 1991–1998 рр.). К.: Чорнобильінтерінформ, 1998. 616 с.
2. Історія українського селянства: Нариси в 2-х т. / НАН України; Інститут історії України / В. А. Смолій (відп.ред.). К.: Наук. думка, 2006. Т. 2. 653 с.
3. Барановська Н. П. Вплив Чорнобильської катастрофи на трансформаційні процеси у суспільстві // Український історичний журнал. 2011. №2. С. 123–142.
4. Федоренко Я. А. Вплив Чорнобильської катастрофи на демографічні та соціально-економічні процеси в українському селі періоду незалежності // Вісник гуманітарного наукового товариства. Черкаси: ЧІПБ ім. Героїв Чорнобиля, 2014. Вип.14. С. 93–96.

**ОСОБИСТА БЕЗПЕКА
ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ПРИ РАДІАЦІЙНІЙ ЗАГРОЗИ**

Миронова А. С.

Науковий керівник – Бакутін Є. І.

Національна академія внутрішніх справ

Реагування на сучасні виклики та загрози в умовах послідовного входження України у світову економічну й політичну систему та активних внутрішньополітичних демократичних перетворень потребує формування принципово нової системи гарантування безпеки життєдіяльності суспільства. Вона має відповідати масштабам існуючих загроз, бути дієво інтегрованою у систему міжнародної та регіональної безпеки як їх невід'ємний складник. Для демократичної держави особливої актуальності набувають основоположні принципи захисту прав людини та верховенства права.

Прийняття сучасної моделі гарантування безпеки життєдіяльності суспільства є необхідною передумовою входження України до світової цивілізації на рівноправних засадах і основою здійснення самостійної внутрішньої та зовнішньої політики. Відсутність такої моделі спричиняє зневажливе ставлення до країни, змушеної йти у фарватері політики інших держав. Для підвищення ступеня захищеності населення і територій України від надзвичайних ситуацій, зменшення ризиків їх виникнення та мінімізації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру необхідно запроваджувати сучасні методи управління ризиками, що дозволить забезпечити досягнення гарантованого рівня безпеки громадянина і суспільства.

Виконання службових обов'язків працівниками Національної поліції України у більшості випадків пов'язане із небезпекою та екстремальними ситуаціями. Професіоналізм працівника правоохоронних органів залежить від великої кількості чинників, у тому числі від його працездатності та здатності виконувати поставлені задачі з мінімальним ризиком для життя.

Практика показує, що забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції України у надзвичайних ситуаціях природного і техногенного характеру й досі потребує доопрацювань, оскільки щорічно значна кількість правоохоронців гине та отримує тяжкі поранення, каліцтво, психічний розлад, тощо.

У наукових працях Я. М. Бельсона, А. В. Губанова, В. Я. Долішня, М. І. Онуфрієва, Я. Ю. Кондратьєва, С. С. Коломойцева, М. М. Козяр, Н. П. Матюхіної, В. П. Оліградського, неодноразово висвітлювалися теоретичні аспекти, а також проблеми забезпечення особистої безпеки працівника поліції під час екстремальних ситуацій, утому числі, пов'язаних з радіаційною та хімічною загрозою.

На думку В. Г. Фатхутдінова під особистою безпекою правоохоронця варто розуміти комплекс основних та допоміжних заходів, спрямованих на зниження рівня небезпечних факторів до реально можливого мінімуму, що дозволяє гарантувати збереження життя і здоров'я, нормального психічного стану і дієздатності працівника під час виконання функціональних обов'язків [1, 183].

Практично у всіх випадках ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій як природного, так і техногенного характеру беруть участь підрозділи МВС.

І. П. Пістун трактує безпеку як стан діяльності, за якого з певною ймовірністю проявляється небезпека. На його погляд, безпека – це мета, а безпека життєдіяльності – засоби, шляхи, методи досягнення [6, 4].

З точки зору того ж А. В. Буданова, проблема особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ під час вирішення ними професійних завдань або в ситуаціях, пов'язаних зі службовою діяльністю, набуває нині особливої гостроти та актуальності. Ризик – як фізичний, так і психологічний – є сьогодні об'єктивною складовою професійної діяльності працівників правоохоронних органів. Спеціальна діяльність щодо забезпечення їх особистої безпеки, тобто цілеспрямованого зменшення такого ризику до реально можливої межі, є надзвичайно актуальною.

В. А. Ліпкан наголошує на багатогранності «феномену безпеки». На його думку, безпека характеризує конкретний стан захищеності будь-якої держави та її спроможність протистояти змінам умов функціонування як таким, що мають як передбачуваний, так і спонтанний характер. Безпека – це гарантована конституційними, законодавчими і практичними заходами захищеність і забезпеченість життєво важливих інтересів об'єкта від зовнішніх і внутрішніх загроз. Суть безпеки – постійне існування загрози і перманентна необхідність управління нею [7, 53, 57–61].

У сучасному виробництві з підвищеними параметрами технологічного процесу можуть створюватися умови, що призводять до несподіваного порушення роботи або виходу з ладу окремих машин, агрегатів, комунікацій, споруд або їх систем.

Надзвичайні ситуації техногенного характеру виникають, як правило, на потенційно техногенно небезпечних виробництвах. До таких належать, у першу чергу, хімічнонебезпечні, радіаційнонебезпечні, вибухо- та пожежонебезпечні, а також гідронебезпечні об'єкти. При аварії або руйнуванні ядерних реакторів на АЕС не виключено викиди радіонуклідів у навколишнє середовище та забруднення місцевості на території АЕС за межами санітарно-захисної зони.

Найбільшу небезпеку для працівників поліції, що виконують свої службові обов'язки при тривалому перебуванні на забрудненій території становить доза, отримана у результаті зовнішнього

опромінення, інгаляційного та перорального надходження радіонуклідів з продуктами харчування [4, 80].

Негативним прикладом такої аварії може послугувати всім відома катастрофа на Чорнобильській АЕС, що сталася 26 квітня 1986 року. Точну кількість постраждалих від Чорнобильської аварії можна визначити лише приблизно. Окрім загиблих працівників АЕС і пожежників, до них слід віднести хворих військовослужбовців і правоохоронців, які брали участь у ліквідації наслідків аварії, й мешканців районів, що піддалися радіоактивному забрудненню. Визначення того, яка частина захворювань виникла в наслідок аварії вельми складне завдання для медицини і статистики. Вважається, що більша частина смертельних випадків, пов'язаних із дією радіації, була чи буде викликана онкологічними захворюваннями [2, 100].

В умовах радіаційних катастроф і хімічного забруднення, дія небезпечних чинників протікає повільно. Такі небезпеки цілком виходять за межі уваги працівника поліції при несенні служби і відбувається максимальний негативний вплив на стан здоров'я. Тому необхідно враховувати комплекс дії у випадку загрози виникнення радіаційної небезпеки.

Поліцейські слідчо-оперативної групи при виїзді на зазначені повідомлення обов'язково повинні бути екіпіровані комплектом спеціального одягу та засобів індивідуального захисту у складі: засобів захисту шкіри, органів дихання та зору (халат, бахіли, респіратор (протигаз) або одноразова марлева маска, гумові рукавички, окуляри відкритого і закритого типу тощо), спеціальними приладами для виявлення та попередньої ідентифікації РХЯ матеріалів, індивідуальними дозиметрами, радіометричними та дозиметричними приладами, експрес-тестами для визначення небезпечних речовин, сертифікованими у відповідному порядку [5].

Члени слідчо-оперативної групи після огляду місця події, відійшовши за межі визначеної зони можливого ураження, знімають спеціальний одяг, засоби індивідуального захисту, рукавички та кладуть їх у поліетиленовий пакет. Останніми знімаються рукавички, після чого, проводиться перевірка наявності забруднення на відкритих частинах обличчя, рук і тіла та одягу радіаційними, хімічними небезпечними речовинами. Відкриті частини обличчя, рук і тіла обробляються побутовими засобами санітарної обробки. За необхідності здійснюється часткова санітарна обробка [3].

Для працівників, що безпосередньо беруть участь у ліквідації наслідків радіаційних аварій, необхідно проводити йодну профілактику. Йодистий калій слід вживати після їжі разом з водою 1 раз на день протягом 7 діб: Водно-спиртовий розчин йоду приймати після їжі 3 рази на день протягом 7 діб. Наносити на поверхню кінцівок рук настоянку йоду у вигляді сітки 1 раз на день протягом 7 діб.

Ігнорування заходів особистого захисту, призводить до негативної статистики, згідно з якою 70% працівників поліції виходять

на пенсію за станом здоров'я і лише 14% можуть виконувати поставлену задачу в умовах будь-якої надзвичайної ситуації техногенного або природного характеру.

Підводячи підсумок вище викладеному, необхідно зазначити, що питання особистої безпеки працівників Національної поліції України під час надзвичайних ситуацій техногенного характеру залишається вкрай актуальним на сьогодні. В умовах такої надзвичайної ситуації, при спонтанності її розвитку і найчастіше непередбачуваності наслідків, першочергове значення набуває неухильне дотримання особистої безпеки працівника поліції, задля успішної реалізації покладених на нього функцій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Фатхутдинов В. Г. Личная безопасность сотрудников органов внутренних дел при проведении массовых мероприятий // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. 2011. Т. 24 (63). №2. 2011. С. 179–185.

2. «Чернобыль»: спустя 20 лет»: Материалы науч.-практ. конф. в связи с 20-й годовщиной со дня чернобыльской катастрофы (тезисы докладов и выступлений), (20 апреля 2006 г.). М.: [б. и.], 2006. 113 с.

3. Про затвердження Інструкції про порядок дій органів (підрозділів) поліції в разі виявлення радіоактивних, хімічних та ядерних матеріалів або отримання інформації про порушення правил чи незаконне поводження з ними: Наказ МВС України від 06.09.2017 №754. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1240-17>.

4. Особиста безпека працівників органів внутрішніх справ та охорона праці в галузі: навч.-практ. посіб. / уклад. В. П. Оліградський, В. Я. Долішня. Івано-Франківськ, 2004. С. 79–80.

5. Безпека працівників Національної поліції в умовах надзвичайних ситуацій: навчальний посібник / Грибан В. Г., Фоменко А. Є., Казначеев Д. Г., Бойко О. І. / за заг. ред. Грибана В. Г.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 100 с.

6. Пістун І. П. Безпека життєдіяльності. Суми: Університетська книга, 1999. 301 с.

7. Ліпкан В. А. Безпекознавство: навч. посібник. К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2003. 207 с.

ЯК ПОДОЛАТИ ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ АВАРІЇ НА ЧАЕС ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА

Новгородченко С. В.

Науковий керівник – Очеретяний В. В.

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

У 1986 році на Чорнобильській атомній електростанції сталася аварія, наслідки якої мають глобальний та непередбачувальний характер, визнана і за класифікацією МАГАТЕ відноситься до глобальних екологічних катастроф, що викликають тотальне руйнування основ життєдіяльності цілих регіонів і вимагають для подолання своїх наслідків мобілізації ресурсів цілого суспільства в цілому, дійової допомоги з боку світового співтовариства.

Катастрофічні наслідки пост-чорнобильського лиха призвели до відчутної деформації самого способу життя мільйонів людей та спричинили низку глобальних змін у психіці. Маються на увазі хронічний стрес, депресія, зростання конфліктності і поширення неконструктивних засобів подолання життєвих утруднень (алкоголізм, прояви ауто-агресії тощо), втрату життєвої перспективи, агресивність одних і споживацтво інших [1].

Вивчення віддалених наслідків катастрофи викликає питання біологічної значущості впливів малих рівнів радіації, оскільки аналогів подібної аварії до цього часу не зустрічалося.

У зв'язку з цим виникає необхідність вивчення перед-патологічних нервово-психічних порушень, різних психічних симптомів, які не досягли ступеня хвороби і зустрічаються як «аналоги симптому», «компоненти синдрому», «субклінічні», «умовно-патологічні» [3].

Проблема дослідження психічних процесів, станів та властивостей у дітей та підлітків, які постраждали внаслідок аварії

Надто вузьке тлумачення наслідків аварії призвело до концентрації уваги передусім на екологічних та медичних проблемах. Але, як відомо, здоров'я – це не тільки відсутність хвороб чи інвалідності, це поняття включає в себе, крім соматичного, також психічне благополуччя населення, зокрема дітей.

Згідно з проведеними після чорнобильської аварії науковими дослідженнями, у дітей та підлітків із зон радіаційного забруднення сталися помітні зміни в учбовій діяльності та якостях особистості. Серед них значне місце займають непаталогічні форми психогенії, які виявляються в тимчасовій емоційній напруженості, функціональними розладами ЦНС з появою синдрому екологічної дезадаптації, основними проявами якого є підвищена збудливість, рухова гіперактивність аж до розгальмованості, швидка втомлюваність, що

призводить до зниження успішності навчання, поведінкових розладів, невротичних реакцій [2].

Розширене тлумачення наслідків Чорнобильської катастрофи з гуманістичних позицій становить на порядок денний необхідність психічної допомоги дітям шкільного віку у належній комплексності з академічною, прикладною, медичною психологією, враховуючи фундаментальні з позицій загальної психології [3].

Ці обставини вимагають підвищення ефективності психологічної допомоги дітям – мешканцям радіаційно забруднених територій.

Подолання наслідків аварії на ЧАЕС має ґрунтуватися на п'яти загальних принципах:

- соціально-орієнтованому підході;
- протидії культурі залежності;
- концентрації та цілеспрямованості;
- стійкості / стабільності і розвитку;
- багатоступінчатості змін.

Сутність соціально-орієнтованого підходу полягає в тому, що система заходів щодо подолання наслідків аварії на ЧАЕС повинна враховувати не тільки потреби окремих осіб і місцевих громад, порушених аварією, але й орієнтуватися на потреби суспільства в цілому [1].

Згідно з принципом протидії культурі залежності, яка склалася в постраждалих районах, необхідно прагнути того, щоб допомогти людям здобути контроль над своїм життям, а громадам – над своїм майбутнім.

Принцип концентрації та цілеспрямованості робіт з ліквідації наслідків аварії покликаний забезпечити ефективне використання ресурсів на основі їх концентрації на потребах найбільш постраждалих людей і громад. Відповідні заходи повинні розроблятися з урахуванням обмежених бюджетних ресурсів, наявних у розпорядженні урядів. При цьому слід прагнути стійких і довгострокових змін, заснованих на стратегіях розвитку [2].

П'ятий принцип багатоступінчатості змін визначає доцільність міжнародних зусиль лише в тому випадку, якщо вони підтримують, розширюють відповідну діяльність і служать важелем для змін в рамках великомасштабних зусиль, здійснюваних місцевими та державними органами влади, а також добровольцями трьох країн.

Постраждале населення і суспільство в цілому потребує ясної і достовірної інформації про ризики, пов'язані з різними видами радіаційного впливу на організм людини.

Інформація для населення повинна базуватися на об'єктивних наукових даних. При її наданні повинні бути чітко окреслені існуючі спірні питання. У міру можливості слід заохочувати участь політичних лідерів і використовувати їх авторитет при виробленні більш реалістичного і збалансованого ставлення до питань радіації і здоров'я в постраждалих країнах. Необхідно вишукувати інноваційні способи

підвищення інформованості про безпечне життя в умовах радіоактивного забруднення, а також вести роз'яснювальну роботу з жителями районів, в яких рівень радіаційного опромінення дуже низький, щоб представляти реальну небезпеку для здоров'я і благополуччя людей [4].

Будь-яка нова інформаційна стратегія має ґрунтуватися на всеосяжному підході до пропаганди здорового способу життя, а не впирається тільки в радіаційну небезпеку.

Особливо важливим являється психологічне вивчення і виявлення легких, допатологічних відхилень і психічних відхилень у психічному стані дітей, які не досягли ступеня хвороби, але в значній мірі визначають психічний розвиток і стан психічного здоров'я в подальшому житті особи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. http://whqlibdoc.who.int/publications/9241594179_eng.pdf.
2. Чорнобиль і соціум. Вип. 7. Соціально-психологічний моніторинг умов життя та діяльності соціальних груп потерпілих від Чорнобильської аварії: порівняльний аналіз та рекомендації. К.: Ін-т соціології, 2001.
3. Соціальні наслідки чорнобильської катастрофи (результати соціологічних досліджень 1986–1995 рр.) / Відп. ред.: В. Ворона, Є. Головаха. Ю. Саєнко. Харків: Фоліо, 1996.
4. Чєпа Л. А. Моніторинг психічних порушень, спричинених радіацією. Науково-методичний посібник. К.: Ін-т соціології НАНУ, 1998.

АВАРІЯ НА ЧАЕС: ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ

Олійник Є. Ю.

*Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

В історію людства назавжди вписана найбільша техногенна катастрофа, яка сталася 26 квітня 1986 року – вибух на Чорнобильській атомній електростанції.

Саме цього дня о 1:23 на четвертому енергоблоці ЧАЕС сталося два вибухи, внаслідок яких зруйнувався та розплавився реактор.

Під час вибуху атомний реактор зруйнувався, частина будівлі 4-го енергоблоку обвалилася, а з ядерним паливом у довкілля потрапила велика кількість радіоактивних речовин. Радіоактивна хмара пилу заповнила собою більшість країн Європи.

Реактор РВПК-1000 мав ряд конструктивних недоліків, які, на думку фахівців, стали головною причиною аварії. Також вважається, що до катастрофи привів людський фактор – халатність, недисциплінованість та безвідповідальне ставлення до виконання службових обов'язків [1].

Пожежники прибули до місця аварії дуже швидко. Першими до ЧАЕС приїхала бригада під командуванням лейтенанта Володимира Правика, який помер 11 травня від гострої променевої хвороби, отриманої перш за все, внаслідок попадання радіоактивних речовин в дихальні шляхи, тому що на той момент пожежники працювали без ізолювальних протигазів. Вони не були попереджені про небезпеку радіоактивного диму й уламків, вони вважали що це звичайна пожежа. Варто зазначити, що на той момент в четвертому енергоблоці перед аварією перебувало 180–190 тонн ядерного палива (діоксиду урану), від 5 до 30% якого потрапило в навколишнє середовище.

Одразу ж після аварії утворилася радіоактивна хмара, яка накрила десятків країн. Однак інформацію про небезпеку радіації надали не з СРСР, як повинно було бути, а з Форсмаркської АЕС, що знаходилась на відстані 1 100 км від місця аварії в Швеції, коли на одязі її працівників 27 квітня було знайдено радіоактивні частинки. Варто вказати, що забруднення території після аварії на ЧАЕС залежало від погодних умов [2].

Після того як оцінили масштаби радіоактивного забруднення, вирішили, що необхідна термінова евакуація міста Прип'ять, але населення не попередили про небезпеку і не надали жодних порад про те, як слід поводитися, щоб зменшити вплив радіоактивного опромінення. Перше офіційне повідомлення було зроблено на телебаченні лише 28 квітня під тиском обставин та міжнародної спільноти, але навіть ця інформація була дуже стислою.

Вважається, що велика кількість населення постраждала через малі дози опромінення, вплив від дії радіації дуже важко виділити на тлі випадкових коливань захворюваності і смертності від інших чинників, не пов'язаних безпосередньо з радіацією.

Також наголошується, що підвищений рівень захворюваності серед людей, які безпосередньо не брали участь у ліквідації аварії, а переселених із зони відчуження в інші місця, не пов'язаний саме з опроміненням (у цих категоріях відзначається дещо підвищена захворюваність серцево-судинної системи, порушення обміну речовин, нервові хвороби й інші захворювання, які не викликаються опроміненням), а викликані стресами, пов'язаними із самим фактом переселення, втратою майна, соціальними негараздами, страхом перед радіацією.

Мається на увазі, що в деяких місцях незахищені працівники могли отримати смертельну дозу радіації за декілька хвилин.

Багато місцевих жителів в перші тижні після аварії споживали продукти, забруднені радіоактивним йодом, який накопичувався в

щитоподібній залозі, і це призвело до великих доз опромінення на цей орган, окрім дози на все тіло, отриманої за рахунок зовнішнього випромінювання і випромінювання інших радіонуклідів, що потрапили всередину організму. Для жителів Прип'яті ці дози були менші завдяки вживанню препаратів, в складі яких є йод, в інших районах така профілактика не проводилася. Для населення сіл 30-ти кілометрової зони, які були евакуйовані пізніше, рівень внутрішнього опромінення був до чотирьох разів вищий від зовнішнього. Протягом 1986 року померло багато людей, а також виявили та зареєстрували 134 випадки гострої променевої хвороби серед людей, що виконували аварійні роботи на четвертому енергоблоці [1].

Через десятиліття за відсутності людей на великій території в Зоні відчуження почала відновлюватися природа. Наразі там можна зустріти коней, лосів, лисиць, вовків, рисей, чорних лелек та багатьох інших видів, у тому числі занесених до Червоної книги України. Відновлюються також рослинні насадження, а ліси за відсутності профілактичних вирубок повертаються до первинного стану.

Однак враження, що радіоактивне забруднення не має негативного впливу на флору та фауну – оманливе. Вчені зазначають, що під впливом радіації комахи та рослини зазнають мутацій. Згубний вплив опромінення легко можна спостерігати на популяціях комах, оскільки в Зоні легко знайти ділянки для порівняння, які відрізняються одна від одної лише потужністю опромінення.

Вважаємо, що для того, щоб Зона відчуження знову стала придатною для життя людей, необхідно, щоб більшість радіонуклідів, які випали внаслідок вибуху на четвертому реакторі Чорнобильської АЕС, розпалися та утворили простіші (не радіоактивні) елементи. Оскільки період напіврозпаду (час, за який інтенсивність випромінювання скорочується вдвічі) у деяких радіонуклідів (америчій, плутоній, уран) складає до 24 тис. років, то небезпека для життя людини на території Зони залишатиметься протягом віків, якщо не здійснити складну та кошовну процедуру дезактивації – збору забрудненого ґрунту, матеріалів, рослин тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бар'яхтар В. Чорнобильська АЕС сьогодні // Вісник НАН України. 1992. №9. С. 17–21.
2. Деревінський В. Чорнобильська трагедія. Нариси історії // Краєзнавство. 2012. №2. С. 166–167.

ЕТАПИ ЕВАКУАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ІЗ РАДІОАКТИВНО ЗАБРУДНЕНИХ ТЕРИТОРІЙ ВНАСЛІДОК АВАРІЇ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ АЕС

Риндич Р. Я.

*Фаховий коледж електронних приладів Івано-Франківського
національного технічного університету нафти і газу*

*Науковий керівник – Горенко Л. М., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Відповідно до рішень урядової комісії та Ради Міністрів України евакуація населення із радіоактивно забруднених районів Київської і Житомирської областей проводилася поетапно. В першу чергу було прийнято рішення щодо евакуації жителів м. Прип'яті. А вже до вечора 26 квітня рівень радіації в окремих місцях сягав сотень мілірентген на годину.

О 20 год. 26 квітня 1986 р. урядова комісія дала доручення оперативній групі МВС УРСР внести пропозиції щодо порядку організації можливої евакуації населення із м. Прип'яті, а також розробити плани її проведення в максимально стислі терміни [1, 184].

Вирішуючи протягом ночі поставлені завдання, оперативна група і евакуаційна комісія Київського облвиконкому виходили із обставин:

По-перше, аварія на 4-му енергоблоці ЧАЕС сталася напередодні вихідного дня і багато жителів, у тому числі керівний склад установ, підприємств і організацій виїхали до замиської зони, що не давало можливості швидко зібрати мобілізаційні плани підприємств і комунальних служб для проведення необхідних розрахунків.

По-друге, створення збірних евакопунктів, як це передбачалося планами цивільної оборони, вимагало значного часу і неминуче призвело б до скупчення великих мас людей на відкритій місцевості. Все це могло призвести до панічних настроїв у разі посадки до транспортних засобів. Окрім цього, поетапне вивезення населення становило загрозу його прямого променевого ураження.

По-третє, рівень радіації у м. Прип'яті на цей час становив від 0,5 до 1 рентгену на годину, і було вкрай небезпечне самотійне пересування людей по місту, а тим більше дітей [2, 54].

Враховуючи ці обставини, оперативна група МВС вважала за доцільне відмовитися від порядку проведення евакуації, передбаченого планом цивільної оборони, і провести її безпосередньо від під'їздів житлових будинків без створення збірних евакопунктів. Таке рішення передбачало проведення точних розрахунків чисельності осіб, які підлягали евакуації, визначення чіткого руху колон автотранспорту.

Групою, створеною із числа працівників паспортного апарату, дільничних інспекторів міліції, працівників ДАІ та інших служб, у ніч на 27 квітня було проведено всі необхідні розрахунки, визначено кількість людей, які проживають у кожному під'їзді, складено спеціальні картки

на кожний із 164 будинків міста. Окрім цього, для запобігання заторів і пробок, було відпрацьовано схеми під'їзних шляхів до будинків і відправлення транспорту з людьми.

Одночасно місто було умовно розподілено на 5 секторів (за числом ЖЕКів). Для безпосереднього виконання плану евакуації, залежно від кількості під'їздів і особливостей планування житлових будинків, із розрахунку 1–2 чоловіки на під'їзд, визначено необхідну кількість працівників міліції [3, 61]. У кожному секторі були призначені старші із числа працівників апарату МВС, УВС і дільничних інспекторів міліції Прип'ятського міськвідділу внутрішніх справ, а також виділено необхідну кількість портативних радіостанцій, що дозволяло комендантам секторів і оперативній групі МВС забезпечити мобільне управління наявними силами і засобами.

Одночасно вирішувалися питання доставки і розміщення людей в зонах розселення, передбачалися заходи щодо медичного, матеріально-технічного забезпечення, охорони громадського порядку.

У ніч з 26 на 27 квітня в район аварії автопідприємства м. Києва і Київської області направили колони автобусів і вантажних автомобілів. Для того, щоб не допустити радіаційного ураження водіїв і забруднення транспорту, а також з метою забезпечення безперервного проїзду спеціальної техніки, що прибувала в район АЕС, призначені для евакуації транспортні засоби зосереджувались на другорядних і польових дорогах між населеними пунктами Іванків та Чорнобиль до особливого розпорядження.

До 7 год. 27 квітня прибуло 1 100 автобусів і 200 бортових автомобілів, а на станції Янів сформовано 2 дизель-потяги на 1 500 посадочних місць [4, 27].

До того часу заступник міністра генерал-майор міліції Вошкін привів у готовність прибулі до місця аварії зведені загони апарату МВС УРСР, УВС Київського облвиконкому, Київської вищої школи МВС СРСР загальною чисельністю близько 800 осіб. Вони були розподілені між комендантами секторів, начальниками КПП і оперативних заслонів. Крім цього, безпосередньо в МВС УРСР був зосереджений резерв особового складу чисельністю тисяча осіб, готовий виїхати до м. Прип'яті в разі ускладнення становища.

Розселення евакуйованих передбачалося здійснити відповідно до планів цивільної оборони в населених пунктах Поліського та Іванківського районів. Після прийняття урядовою комісією остаточного рішення про початок евакуації о 14 год. 27 квітня оперативна група МВС приступила до виконання заходів згідно з відпрацьованим планом.

О 13¹⁰ по місцевому радіо передали повідомлення Прип'ятського міськвиконкому про евакуацію [5, 194]. До цього працівники органів внутрішніх справ уже були висунуті на вихідні рубежі і почали поквартирний обхід. Вони додатково вели облік населення, уточнювали списки жителів, пояснювали їм порядок евакуації. Було рекомендовано позачиняти вікна, балкони, вимкнути побутові електроприлади, перекрити водопровідну мережу, газ, і взяти з собою

необхідні особисті речі, цінності, документи. Тим часом колони автобусів у супроводі спецавтомобілів ДАІ увійшли до міста.

При в'їзді транспорт розподілявся по секторах, а далі працівники міліції розводили його до під'їздів житлових будинків. Щоб не створювати незручності для евакуйованих, автобуси заповнювались із розрахунку сидячих місць та кількості членів сімей.

Евакуація пройшла на диво чітко, організовано і швидко (це відзначають і по цей день спеціалісти). Але розрахунки необхідної кількості автобусів були дуже перевищені (на сотні одиниць), що призвело до їх невиправданого забруднення і перенесення радіонуклідів по всій території України. Не уникла радіоактивного опромінення значна кількість водіїв.

Кожні 30 хвилин оперативна група МВС одержувала необхідні дані і мала можливість своєчасно проводити роз'яснювальну роботу серед населення, упереджуючи виникнення паніки та безладдя.

О 13⁵⁰ жителі міста були зосереджені біля під'їздів будинків, а з 14 години почали прибувати автобуси. Закріплені за під'їздами працівники міліції забезпечували посадку евакуйованих і відправлення до місць формування колон. Ті, що супроводжували автобуси, мали заздалегідь відпрацьовану карту з маршрутом руху, місцями збору колон та розселення евакуйованих громадян. Автобуси також супроводжувалися спецавтомобілями ДАІ до пунктів дезобробки, розташованих в Іванківському і Вишгородському районах. Лише після цього вони прямували до місця розселення.

Близько 16³⁰ евакуація населення з міста Прип'яті була практично закінчена [5, 195]. Частина прип'ятчан евакуювалась залізничним, річковим, а також особистим транспортом. З 18 до 20 години був проведений повторний поквартирний обхід із метою виявлення осіб, котрі з якихось причин залишились у місті, а також незачинених квартир. Жителів, які залишились у місті, відправляли до міського відділу внутрішніх справ, після чого – у місця розміщення евакуйованих.

Одночасно з проведенням евакозаходів за вказівкою керівника оперативної групи МВС було припинено рух суден по річці Прип'ять і закрито для пасажирських перевезень залізничну станцію Янів. До 18 години 27 квітня евакуація міста була завершена повністю.

У перші дні після аварії у зв'язку з погіршенням радіаційного стану урядова комісія ухвалила рішення евакуювати населення з 10-кілометрової зони довкола ЧАЕС (в період з 18⁰⁰ 2 травня до 19⁰⁰ 3 травня). 4 травня розпочалася поетапна евакуація населення з 30-кілометрової зони, до якої входили населені пункти України та Білорусії. 5 травня завершено евакуацію міста Чорнобиля [5, 195].

Вибух, що стався 26 квітня 1986 року, ось уже 20 років не втихає у нашій свідомості і відлунюватиме у житті прийдешніх поколінь. При чому не лише в пам'яті нащадків. Чорнобильський «вірус» увійшов у гени народу. Брід чорного лиха приречений перейти кожен із нас. І

якщо це нам дається легшою ціною, не забуваймо тих, хто сплатив нашу частку власним життям і здоров'ям. Схилимо голови перед лицарями, котрі у відсвітах вогню Чорнобиля назавжди увійшли у безсмертя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дьяченко А. А. Правительственная комиссия: Сб. Чернобыль: катастрофа, подвиг, уроки и выводы. М.: Интер Весы, 1996. С. 183–193.
2. Бар'яхтар В. Г. та ін. Чорнобильська катастрофа. К.: Наук. думка, 1996. 575 с.
3. Десять років після аварії на Чорнобильській АЕС: Національна доповідь України. К.: Мінчорнобиль України, 1996. 250 с.
4. Пятнадцать лет Чернобыльской катастрофы. Опыт преодоления. Материалы Международной конференции. Киев, Украина, 18–20 апреля 2001. К.: Чернобыльинформ, 2001.
5. Вогонь Чорнобиля. Літопис Чорнобильської трагедії у документах, фактах та свідченнях самовидців. К.: ВД «Альтернативи», 1998. 573 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ УРЯДОВОЇ КОМІСІЇ З РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЧИН ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ

Стась А. С.

Черкаська медична академія

Науковий керівник – Косяк С. М., кандидат історичних наук

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

У зв'язку з Чорнобильською катастрофою на загальнодержавному рівні було створено низку спеціальних керівних ланок, на які покладалися розпорядчі функції щодо ліквідації наслідків аварії. Уже в першій половині дня 26 квітня 1986 року була сформована урядова комісія з розслідування причин аварії на чолі із заступником Голови Ради Міністрів СРСР Щербиною. Окрім з'ясування причин вибуху, ця комісія мусила також визначити масштаби катастрофи, виробити та реалізувати заходи щодо локалізації і ліквідації її наслідків.

Робота урядової комісії проходила в екстремальних умовах, викликаних складністю та непередбачуваністю проблем, відсутністю досвіду в подібних ситуаціях. Спершу комісія базувалася в Прип'яті, а 29 квітня переїхала до Чорнобиля. Безпосередньо в Чорнобилі комісію почергово очолювали заступники Голови Ради Міністрів СРСР Силаєв, Воронін, Маслюков, Гусєв, Ведерніков, заступник Голови Бюро Ради Міністрів СРСР з паливно-енергетичного комплексу Семенов [1, 183].

Діяльність цих змінних складів комісії постійно контролював її голова Б. Щербина.

Уже перші висновки, оцінки вчених та фахівців свідчили про надзвичайний характер аварії та серйозні медичні й екологічні її наслідки. Ситуація вимагала негайних широкомасштабних заходів із залученням економічного та науково-технічного потенціалу всієї країни.

У Москві з 29 квітня розпочала роботу оперативна група політбюро ЦК КПРС з питань ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. Її очолив Голова уряду Микола Рижков.

18 травня було вирішено всі роботи з ліквідації наслідків аварії доручити Міністерству середнього машинобудування СРСР. Того ж дня на станцію прибув міністр Середмашу Славський, почав діяти оперативний штаб, до якого ввійшли представники різних інститутів, організацій, міністерств і відомств [1, 184].

Урядова комісія 27 квітня о 12 годині прийняла рішення про негайну евакуацію населення Прип'яті. А вже до вечора 26 квітня рівень радіації в окремих місцях сягав сотень мілірентген на годину.

На одному з перших засідань оперативної групи політбюро ЦК КПРС було розглянуто питання про радіаційний стан у Києві і прогнозовані дози опромінення його мешканців. Експерти Мінздраву СРСР свідчили, що радіаційний стан у столиці України не становить небезпеки для його населення.

В Україні, хоча і з деяким запізненням, також було утворено систему «ліквідаторських структур». 3-го травня почала працювати оперативна група політбюро ЦК Компартії України, дії якої координувалися з Москви [2, 58].

Не применшуючи значення зусиль українського керівництва, не можна не звернути увагу, що на більшості документів стоїть суворе «таємно» або «цілком таємно». Крім того, ці утаємнені циркуляри часто несуть поспішну, неточну, а то й «помилкову» інформацію, яка могла стати перепорою для адекватних дій.

Поверхове розуміння у верхніх партійних ешелонах катастрофічної ситуації видно з фрази, написаної рукою В. Щербицького на берегах інформації Міністерства охорони здоров'я про радіаційний стан водоймищ. Саме в тому місці, де йдеться про те, що в районі Дніпровського водозабору радіоактивна забрудненість води 2 травня 1986 р. зростає і перевищує природний рівень у 100–1 000 разів, перший секретар ЦК компартії України написав резолюцію: «А що це означає?» [2, 92]. Це свідчить, що керівництво республіки не усвідомлювало масштабів загрозовості ситуації. Класичним прикладом компартійного безглуздя стало виведення киян, у тому числі й дітей, на першотравневу демонстрацію.

Урядова комісія, яка розслідувала чорнобильську аварію, назвала причини вибуху реактора. За рішенням суду ряд спеціалістів, причетних до аварії на ЧАЕС, було визнано винними.

У середині 1990 року в Держкомітеті СРСР з нагляду за безпекою в промисловості та атомній енергетиці через суперечності у висновках урядової комісії та у звітах, підготовлених для МАГАТЕ, було створено нову комісію для вивчення причин та обставин чорнобильської аварії.

Перша офіційна радянська версія причин катастрофи, подана на Віденській зустрічі МАГАТЕ в серпні 1986 року (тобто через чотири місяці після самої катастрофи), виглядає як спроба перекласти тягар вини на операторів ЧАЕС і при цьому змовчати про відповідальність проєктантів і ядерників, причетних до створення реактора для ЧАЕС, які припустилися конструктивних прорахунків [3, 41].

Делегація СРСР змовчала про недоліки та проблеми контрольних регулювальних графітових стрижнів РБМК і перерахувала лише низку «порушень» неіснуючих правил із боку операторів. Офіційну радянську версію використала Міжнародна консультативна група з ядерної безпеки для складення звіту про аварію на ЧАЕС 1986 року. Цей документ Захід сприйняв як санкціоновану версію причин та висновків про Чорнобильську катастрофу.

Значно пізніше ця ж організація оприлюднила модернізовану версію, яка є спробою зробити уточнення і виразніше визначити міру вини проєктантів реактора та операторів станції. Основним джерелом нової інформації став звіт 1991 року спеціальної комісії, створеної Держкомітетом СРСР з нагляду за безпекою у промисловості та ядерній енергетиці, яку очолив Штейнберг [4, 33]. Цей звіт хоча й не дає остаточного аналізу катастрофи, але вже містить об'єктивну спробу проникнути в суть її реальних причин. Крім того, в ньому досліджуються документальні джерела, відзначаються деякі їх суперечності з офіційною радянською доповіддю, поданою в МАГАТЕ у серпні 1986 року.

У документі визнано значні недоліки у проєкті графітових стрижнів РБМК і зроблено висновок про те, що «скоріше за все» завершальним акордом у розвитку аварії «було введення стрижнів безпеки у вирішальний момент експерименту». У звіті комісії Н.Штейнберга також наголошується, що низка порушень з боку операторів, насправді зовсім не були порушеннями з тієї простої причини, що тих правил, на які покликалися і які начебто були порушені, не існувало [4, 34]. Наприклад, експлуатацію нижче від 700 МегаВат не було заборонено, як і експлуатацію одночасно всіх восьми головних циркуляційних насосів. Не заборонялося також відключати аварійну систему охолодження. Операторів знову ж таки підвів недосконалий проєкт станції.

Однією з характерних особливостей звіту комісії Штейнберга є таке важливе визнання: діючі стандарти і правила, регламентовані Правилами з ядерної безпеки для АЕС та Загальними правилами безпеки під час проєктування, будівництва та експлуатації АЕС, на 4-му енергоблоці ЧАЕС було суттєво порушено ще тоді, коли РБМК тількино проєктувався для станції і будувався на першу чергу. Комісія

Штейнберга вважає, що проєктанти чудово знали ще до катастрофи в Чорнобилі про небезпеки, які можуть виникнути під час експлуатації реакторів типу РБМК, і що в таких випадках необхідно робити.

Вже через місяць після аварії на ЧАЕС до урядової комісії надійшли документи, де йшлося про недовершеність проєкту реактора РБМК. Однак вони залишилися поза увагою. Цей факт, а також очевидні зусилля на усунення недоліків реактора після вибуху давно викликали у фахівців сумніви щодо правильності офіційної версії СРСР, за якою причини аварії полягають лише в порушеннях порядку та режиму експлуатації, допущених персоналом ЧАЕС.

Безпосереднім поштовхом до нового вивчення причин катастрофи стало приватні розслідування інженера Ядрихинського [5, 162]. Після аварії його призначили на кілька місяців інспектором з ядерної безпеки на ЧАЕС. Маючи доступ до всіх документів, він підготував звіт «Ядерна аварія на 4-му блоці ЧАЕС і ядерна безпека реакторів РБМК», де глибоко проаналізував невідповідність реактора вимогам безпеки і розглянув мотиви порушень, допущених операторами. Цим підходом скористалася й комісія Штейнберга.

Міжнародна консультативна група з ядерної безпеки МАГАТЕ дійшла висновку, що найголовніша причина катастрофи є відсутність культури безпеки. Це поняття виходить далеко за межі експлуатації й охоплює всі види діяльності, які можуть вплинути на безпеку, в том числі законодавчу та виконавчу сфери.

Що ж він означає, цей доволі розмитий висновок? Очевидно, насамперед психологічну неготовність людей до поводження з атомом. У цьому світі вже не раз траплялося так, коли наука випереджала мораль. І Чорнобильська трагедія стала тим явищем, зміст і причини якого кожне нове покоління осмислюватиме по-своєму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дьяченко А. А. Правительственная комиссия.: Сб. Чернобыль: катастрофа, подвиг, уроки и выводы. М.: Интер Весы, 1996 г. С. 183–193.
2. Бар'яхтар В. Г. та ін. Чорнобильська катастрофа. К.: Наук. думка, 1996. 575 с.
3. Герасько В. Н., Ключников А. А., Корнеев А. А., Купный В. И., Носовский А. В., Щербин В. Н. Объект «Укрытие». История, создание и перспективы. К.: Интерграфик, 1997. 224 с.
4. Пятнадцать лет Чернобыльской катастрофы. Опыт преодоления. Материалы Международной конференции. Киев, Украина, 18–20 апреля 2001. К.: Чернобыльинформ, 2001.
5. Вогонь Чорнобиля. Літопис Чорнобильської трагедії у документах, фактах та свідченнях самовидців. К.: ВД «Альтернативи», 1998. 573 с.

ПРИП'ЯТЬ: ІСТОРІЯ МІСТА-ПРИВИДА

Тамуров М. Г.

Черкаський державний бізнес-коледж

*Науковий керівник – Спіркіна О. О., кандидат історичних наук,
доцент*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Прип'ять Вишгородського району Київської області – це місто обласного значення. Воно було засноване 4 лютого 1970 р. та покинуте населенням у зв'язку з тотальною евакуацією через катастрофу на ЧАЕС у 1986 р. Наразі місто перебуває у зоні відчуження уже 35 років.

Місто розташоване на півночі Київської області за 180 км від столиці на річці, на ім'я якої його і назвали, та за 2 км від ЧАЕС. Станом на листопад 1985 р. у місті проживало 47 500 осіб.

Метою заснування міста Прип'ять стало будівництво однієї з найбільших в Європі АЕС – Чорнобильської атомної електростанції. Крім того, планувалося, що воно стане містом першої категорії, буде зразком щасливого радянського життя.

Будівництво міста розпочалося одночасно з будівництвом АЕС. Згідно проєкту, який розробляв архітектурно-планувальний відділ НДІ «Гідропроект» [1], населення міста мало становити 75–78 тис. осіб. 14 квітня 1972 р. новозбудоване селище отримало назву Прип'ять та було взято на облік адміністративно-територіального поділу [2]. Уже 24 квітня 1972 р. селищу було надано статус селища міського типу [3], а 20 жовтня 1980 р. було віднесено до категорії міст обласного підпорядкування [4]. Таким чином, місто Прип'ять стало дев'ятим «атомним містом» в СРСР, в якому мешкав персонал атомної станції.

На момент аварії на ЧАЕС у місті проживало 49,4 тис. осіб, у тому числі 15 406 дітей (з них 7 176 шкільного віку), а середній вік мешканців міста становив 26 років [5]. За переписами населення України 1986 р. та 2001 р. офіційно у Прип'яті ніхто не проживав.

У молодому місті було збудовано п'ять мікрорайонів – з введенням одного реактора на ЧАЕС здавали в експлуатацію один мікрорайон. Загальна площа житлового фонду становила 658 тис. 700 м², 160 5-ти, 9-ти та 16-ти поверхових будинків, 13 414 квартир, 18 гуртожитків для холостяків на 7 621 місце, 8 сімейних гуртожитків і будинків готельного типу на 1 206 кімнат. Місце для будівництва 6-го та 7-го мікрорайонів наразі є могильником «Піщане плато», де ховали знятий з вулиць ґрунт і особисті речі мешканців міста.

У місті Прип'ять було два проспекти – Леніна і Будівельників та дев'ять вулиць: Курчатова, Спортивна, Гідропроектівська, Дружби народів, Лесі Українки, Сержанта Лазарева, Набережна, Огнева та Заводська. Біля центральної площі розташовувався готель «Полісся», Палац культури «Енергетик», кінотеатр «Прометей» тощо. У місті

працювало 15 дошкільних закладів на 4 980 місць, 5 середніх загальноосвітніх шкіл на 6 786 місць та одне СПТУ на 600 місць. Також було 10 спортивних залів, три басейни, 10 стрілецьких тирів та два стадіони.

До міста возили іноземні делегації, виділяли мільйони рублів із бюджету країни. Універмаги та магазини заповнювались товарами. Відомо, що до Прип'яті навіть приїздили із Києва за покупками.

На базі Палацу культури діяло літературне об'єднання «Прометей», яке після аварії на ЧАЕС не давало несправедливо забути місто Прип'ять та його мешканців, своїми піснями та віршами несло правду про катастрофу в маси. Так, діяльність товариства була відзначена обласною премією ім. Олександра Бойченка. Грошова сума, яку вони отримали, була перерахована на відкриття меморіалу першим героям і жертвам аварії на ЧАЕС на Мітинському цвинтарі (м. Москва, Росія).

Варто зазначити, що рішення про евакуацію Прип'яті було прийнято не відразу, а лише вранці 27 квітня 1986 року. На той момент рівень радіації у місті становив за повідомленням УКДБ УРСР 4-14 мкР/сек. [6]. О 13:10 по радіо було оголошено усім мешканцям міста зібратися за годину біля своїх під'їздів. Евакуація було оголошена як тимчасовий засіб, жителям було дозволено взяти з собою тільки речі першої необхідності. У місто приїхало 1 200 автобусів з інших міст України [7]. На залізничну станцію Янів прибуло два дизельних потяги на 1 500 місць. Все населення Прип'яті було евакуйоване в Поліський та Іванківський райони та до м. Київ, близько тисячі осіб виїхало в Чернігівську та інші області. У місті залишилося більше 5 тис. осіб для проведення невідкладних робіт.

Відразу після евакуації мешканців міста розпочалися заходи з дезактивації радіаційного забруднення міста. Їх проводили спеціальні загони. З допомогою пожежних та поливальних машин вони відмивали громадські об'єкти від радіоактивного попелу, зрізали заражений ґрунт і вивозили речі мешканців міста у спеціальні могильники. Однак місто залишалось забрудненим [8]. Тому за 40 км від ЧАЕС у 1987 р. для евакуйованих мешканців Прип'яті почали будівництво міста Славутич. Частина мешканців отримали квартири у м. Київ та інших містах України.

Незважаючи на тотальний контроль з боку правоохоронних органів, м. Прип'ять атакували мародери. Вони вивозили метал, побутову техніку, меблі тощо [9]. Наразі унаслідок мародерства та робіт, проведених ліквідаторами аварії, житловий фонд у Прип'яті розтросчений, у квартирах в основному залишилася лише крупногабаритна техніка, яку було незручно виносити з приміщень.

До початку 2000-х рр. у м. Прип'ять подавали електрику і газ, водопостачання забезпечували десятки артезіанських свердловин. Тут знаходилось Управління дозиметричного контролю (у колишньому ПТУ №8), у будинках облаштовували гуртожитки для ліквідаторів,

працювала міліція, пожежна частина, медпункт і басейн. У будівлі заводу «Юпітер» знаходилось підприємство «Спецатом». Однак, після зупинки енергоблоку наприкінці 2000 р. усі підприємства були закриті.

У 2017 р. у місті функціонувало три об'єкти: спецпральня «Комплекс», гаражі «Чорнобильсервіс» та насосна станція, що качає артезіанську воду і подає її на ЧАЕС [10].

Усі покинуті споруди Прип'яті наразі є об'єктами індустріального туризму екстремалів України та інших країн. За даними мінекології, у 2018 р. у зоні відчуження та у місті-привиді Прип'яті побувало 63 тис. осіб. [11]. У самій зоні є готель і хостел для туристів.

У місті повністю чи частково знімали як художні, так і документальні фільми, а саме: «Земля забуття» (2011), «Міцний горішок. Гарний день, аби померти» (2013) та інші. У Прип'яті та Чорнобильській зоні розгортаються дві серії комп'ютерних ігор «S.T.A.L.K.E.R» української компанії GSC Game World.

На сьогодні радіаційний фон у Прип'яті становить 0,8 мкЗв/год. (80 мікроренген). В окремих районах міста може досягати 20 мкЗв/год. Незважаючи на те, що радіаційна обстановка поступово покращується, для повного очищення 10-ти кілометрової зони знадобляться тисячі років. Причиною є трансуранові елементи – уран, плутоній, америцій, які мають дуже довгий період розпаду, а також ізотопи плутонія-239 і -240, період розпаду яких становить 24 тис. та 6,5 тис. років відповідно.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Міністерство енергетики та електрифікації СРСР. Чорнобильська АЕС: Генеральний план селища. Москва, 1971. 105 с.
2. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1972. №17. С. 135.
3. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1972. №18. С. 150.
4. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1980. №45. С. 887.
5. Припять – город, которого нет // delo.ua. URL: <https://delo.ua/>.
6. Документ №21. Повідомлення УКДБ УРСР по м. Києву та Київської області до КДБ СРСР та КДБ УРСР про вибух 4-го енергоблока Чорнобильської АЕС. 26 квітня 1986 р.
7. Ровно 40 лет назад началось строительство города энергетиков Припяти // Факты и комментарии. 29 января 2010 г.
8. Атомоград Припять: как советский идеал превратился в образцовый город-призрак. URL: <https://styler.rbc.ua/static/longread/chernobul/index.html>.
9. Мародеры в Припяти // Чернобыльская зона глазами сталкера. URL: <https://www.chornobyl.com.ua/marodery-v-chernobyle/>.
10. Життя у Прип'яті – а можливо? 31 рік потому // Lviv.com. URL: <https://lviv.com/urban/zhyttya-v-pryp-yati-a-mozhlyvo-31-rik-potomu/>.
11. Чорнобиль і його майбутнє. Рай для «зеленої» економіки, заповідник чи туристична мекка? // BBC News. Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48060567>.

ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ТА АВАРІЙ ЯДЕРНИХ РЕАКТОРІВ В СРСР

Томіленко М. А.

Національний авіаційний університет, м. Київ

*Науковий керівник – Чубіна Т. Д., доктор історичних наук,
професор*

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Початок формування потужного науково-промислового комплексу на території СРСР поклав створений 1946 року в Москві перший у Європі ядерний реактор [1]. Було сформовано союзне атомне відомство Середмаш, а згодом Мінатоменерго – могутня і грізна організація, чю діяльність огортав морок таємності.

27 липня 1954 року в м. Обнінську Калузької області запрацювала перша в світі атомна електростанція дослідно-промислового призначення. 5 грудня 1957 року на воду пущено атомний криголам «Ленін». Світ послідовно навантажував себе тягарем «мирного» й «агресивного» атома. Уже в 1975 році на планеті діяло 130 АЕС [2, 21].

Не стояла осторонь цього прогресу й Україна, яка постійно була носієм значного науково-технічного потенціалу СРСР. Ще 1932 року в Українському фізико-технічному інституті (м. Харків) вперше здійснено реакцію розщеплення ядра літію під дією потоку швидких протонів. Окрім Харківського інституту, аналогічні дослідження проводили київські інститути фізики, теоретичної фізики Академії наук УРСР, а також ряд університетських кафедр.

Однак енергетична галузь в Україні набуває широкого розмаху лише в 70-х роках. Цей процес розгортається з притаманними тодішній системі ейфорією, яка часто випереджала розумну доцільність.

Відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР від 29 вересня 1966 року був затверджений план будівництва в СРСР упродовж 1966–1977 рр. атомних станцій електричною потужністю 11,9 млн.кВт, у тому числі атомних електростанцій з реактором нового типу РБМК-1000 потужністю 8 млн.кВт. Одну з них вирішили розташувати в центральних районах України.

2 лютого 1967 року під грифом «таємно» з'являється «Звернення Ради Міністрів УРСР до ЦК Компартії України про погодження проекту будівництва Центрально-Української атомної електростанції біля села Копачі Чорнобильського району Київської області» [3, 8]. Слід сказати, що до цього було обстежено 16 пунктів у Київській, Вінницькій та Житомирській областях з метою вибору найпридатнішого майданчика, але ноша мирного атома випала чарівному куточкові Українського Полісся, що лежить за 110 кілометрів від столиці України.

Будівництво ЧАЕС 1970 року розпочав трест Південатоменергобуд Міненерго СРСР. Це була чергова «будова віку» –

нова прикмета трудової доблесті і перемог науково-технічного прогресу. І все-таки разом із «трудовим піднесенням» з'явилися симптоми тривоги. У постанові ЦК Компартії України та Ради Міністрів УРСР від 14 квітня 1972 року зазначається: «Будівельно-монтажні роботи виконуються на низькому інженерному рівні. Дирекція АЕС несвоєчасно і некомплектно видає на будівництво проектно-кошторисну документацію. Керівники допустили серйозні недогляди в питаннях добору і призначення кадрів, унаслідок чого більше як 30% інженерно-технічних посад займають особи без спеціальної освіти або практиканти» [2, 24].

Втім, у такій гігантській будові і не могло обійтись без недоліків. Зате робота тривала невпинно, зростало місто Прип'ять, і набиралися досвіду його жителі – будівельники та енергетики. Сім років знадобилося для того, щоб здійснити пуск першого енергоблоку ЧАЕС.

Уведення в дію 1-го енергоблоку відбулося у вересні 1977 року, 2-го – в січні 1979-го, 3-го і 4-го – відповідно у грудні 1981 і 1983 рр. Варто наголосити, що 3-й і 4-й енергоблоки, які входили до другої черги ЧАЕС, належали до другого покоління атомних станцій цього типу.

Ще задовго до пуску 3-го і 4-го енергоблоків народилася ідея спорудження в Чорнобилі 5-го і 6-го блоків, тобто третьої черги ЧАЕС. Уже 1981 року було розпочато будівельно-монтажні роботи, і на осінь 1986 року планувався пуск 5-го енергоблоку. Однак доля розпорядилася інакше.

Упродовж світового розвитку атомної енергетики не вгавали дискусії між її палкими прихильниками та опонентами. І для того були серйозні підстави, адже саме життя постійно кувало щонайсудовіші застороги. Аварії на ядерних реакторах розпочали свою сумну історію фактично відразу ж після їхньої появи. Назвемо лише окремі з них.

7 травня 1966 року. Розгін на миттєвих нейтронах на АЕС з киплячим ядерним реактором у місті Мелекесе. Опромінилися дозиметрист і начальник зміни АЕС. Реактор погасили, скинувши в нього два мішки борної кислоти [4].

1964–1979 роки. Впродовж п'ятнадцяти років неодноразове руйнування (перепалення) паливних збірок активної зони на першому блоці Білоярської АЕС. Ремонти активної зони супроводжувалися переопроміненням експлуатаційного персоналу [2, 25].

7 січня 1974 року. Вибух залізобетонного газгольдеру витримки радіоактивних газів на першому блоці Ленінградської АЕС. Обійшлося без жертв.

6 лютого 1974 року. Розрив проміжкового контуру на першому блоці Ленінградської АЕС унаслідок закипання води з гідродарами. Загибло троє. Високоактивні води з пульпою фільтропорошку викинуто в зовнішнє середовище.

Жовтень 1975 року. На першому блоці Ленінградської АЕС часткове зруйнування активної зони. Реактор був зупинений, але у

зовнішнє середовище викинуто близько 1,5 мільйона кюрі високоактивних радіонуклідів.

1977 рік. Розплавлення половини паливних збірок активної зони на другому блоці Білоярської АЕС. Ремонт з переопроміненням персоналу тривав близько року [4].

31 грудня 1978 року. Згорів другий блок Білоярської АЕС. Пожежа виникла від падіння плити перекриття машинного залу на маслобак турбіни. Вигорів увесь контрольний кабель, і реактор став неконтрольованим. Під час організації подання аварійної охолоджуючої води в реактор понаднормову дозу опромінення дістали вісім чоловік.

Вересень 1982 року. Зруйнування центральної паливної збірки на першому блоці Чорнобильської АЕС через помилкові дії експлуатаційного персоналу. Викид радіоактивності на промислову зону і місто Прип'ять, а також переопромінення персоналу під час ремонтних робіт.

Жовтень 1982 року. Вибух генератора на першому блоці Вірменської АЕС. Пожежа в машинному залі. Втрата енергопостачання власних потреб. Частина персоналу залишила енергоблок. Решта організували подання охолоджуючої води в реактор. Для надання допомоги прибули технологи і ремонтники з Кольської та інших АЕС [4].

27 червня 1985 року. Аварія на першому блоці Балаківської АЕС. Під час пусконаладжувальних робіт вирвало запобіжний клапан, і трьохсотградусна пара стала надходити в приміщення, де працювали люди. Загибло чотирнадцять чоловік.

Всі аварії на АЕС в СРСР залишилися поза гласністю, за винятком аварій на перших блоках Вірменської та Чорнобильської АЕС в 1982 році, про які прослизнули згадки в передовиці газети «Правда». Такі нещастя приховувалися не лише від громадськості. Про них часто не довідувалися навіть урядові кола та населення поблизу АЕС. Тепер важко скласти ціну такій невідомості, адже відсутність інформації про негативний досвід несе в собі мовчазну загрозу непередбачуваності.

Тим часом радянські «світила науки» постійно переконували в абсолютній безпеці, надійності та екологічній чистоті мирного атома. Їхні обґрунтування часом доходили до абсурду.

Академік Шейдлін на зауваження в «Літературній газеті», що будівництво АЕС у приміських зонах може занепокоїти населення, запевнив: «Тут багато від емоцій. Атомні електростанції нашої країни абсолютно безпечні для населення навколишніх районів. Жодного приводу для занепокоєння просто не існує» [2, 27].

«Спорудження кожної АЕС, – писав міністр енергетики та електрифікації УРСР В. Складов, – нова яскрава сторінка в ударному літописі атомобуду, напружена, творча праця представників багатонаціональної країни Рад». І далі вже конкретно про Чорнобильську АЕС та її бездоганну надійність: «Реактор обладнаний системою

керування і захисту, яка забезпечує можливість регулювання енергетичного режиму, а в разі аварійної загрози – повну зупинку реактора. Крім того, реактор озброєний комплексом систем контролю енерговиділення, цілісності технологічних каналів, а також контрольно-вимірювальних приладів і автоматики. Таким чином уже сама конструкція реактора гарантує безпеку... Безпечність роботи АЕС зміцнює комплекс заходів, передбачених проектом. У всіх режимах роботи реактора гарантується надійність системи управління і захисту. Система аварійного охолодження зони реактора передбачає безпеку АЕС у всіх непередбачуваних ситуаціях» [2, 27].

Отже, як бачимо, слова «надійність» і «безпека» були найулюбленішими в лексиконі зацікавлених відомств. Зрештою гасло «Мирний атом – у кожен дім» дедалі глибше входило у свідомість політиків, державних діячів, для яких воно часто-густо ставало козирною картою. Застережливі голоси здорового глузду просто губилися в океані «залізних аргументів». Це вже пізніше, за післячорнобильського буття, так гостро пронизали нашу свідомість слова академіка Сахарова: «Чи повинна взагалі розвиватися ядерна енергетика? Якщо так, то чи припустиме будівництво реакторів, розташованих на поверхні землі, чи всі вони мають бути загнані під землю? Це все питання, вирішення яких не можна передовіряти лише фахівцям, тим більше відомствам з їхнім вузькотехнічним, упередженим і часто не безкорисливим підходом, з їхньою круговою порукою і взаємопов'язаністю» [2, 29].

Цієї вічної теми, звичайно ж, не перекреслила навіть Чорнобильська трагедія. Але те, що нас так довго заколисували атомною безпечністю, пробачити важко. Та, на жаль, навіть сьогодні, безпорадно опускаючи руки перед наслідками Чорнобильської катастрофи, ми вже майже нічого не пам'ятаємо про її причини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Розвиток атомної енергетики та об'єднаних енергосистем. URL: <http://energetika.in.ua/ua/books/book-4/part-1/section-2/2-4-3>.
2. Вогонь Чорнобиля. Літопис Чорнобильської трагедії. К.: ВД «Альтернативи», 1998.
3. Місце подвигу – Чорнобиль. Вогнеборці Київщини. Суми: «Еллада», 2012.
4. Одиннадцать ядерных аварий и катастроф. URL: <https://bigpicture.ru/11-yadernyx-avarij-i-katastrof>.

ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА

Якубів Д. В.

Науковий керівник – Очеретяний В. В.

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Аварія на Чорнобильській атомній електростанції (ЧАЕС) 26 квітня 1986 р. – найбільша в історії людства техногенна катастрофа. Вона поставила перед людським суспільством безліч проблем, які й досі повністю не вирішені, адже сумарна радіація ізотопів, викинутих в повітря унаслідок аварії в Чорнобилі, була в 30–40 разів більшою, ніж під час вибуху атомної бомби в Хіросімі. Участь у гасінні пожежі на ЧАЕС брали 240 тис. осіб. Усі вони отримали високі дози радіації. Однак саме пожежникам вдалося врятувати населення прилеглих територій України, Білорусії і Росії та запобігти ще більш масштабній катастрофі – сильного водневого вибуху, який міг стати наступним етапом трагедії. Відразу після аварії було опромінено майже 8,5 млн. людей, високе радіоактивне забруднення охопило близько 155 тис. кв. км територій, з них 52 тис. кв. км – сільськогосподарські землі. Унаслідок забруднення повітря, ґрунтів і вод з'явилася так звана «зона відчуження», де небезпечно, а тому заборонено проживати людям. Проте в цій зоні продовжують жити близько 400 видів тварин, птахів та риб, 1 200 видів флори, 60 з них занесені до Червоної книги України, а 20 є рідкісними. У «зоні відчуження» тваринний і рослинний світ зазнає генетичних мутацій [1].

Після прийняття восени 1986 року міжнародної Конвенції про оперативне оповіщення про ядерну аварію та Конвенції про допомогу у випадку ядерної радіації був створений Міжорганізаційний комітет з реагування на ядерні аварії, куди увійшли представники багатьох структур світового рівня. У забруднені регіони стали надходити чисті продукти, медичне устаткування, медикаменти, техніка тощо [4].

Наслідки катастрофи за своїми масштабами були глобальними. Уряди трьох республік – України, Білорусії й Росії 1990 року звернулися до ООН із пропозицією про розгляд цього питання Генеральною Асамблеєю. Того ж року Чорнобиль відвідала спеціальна місія цієї організації, що охарактеризувала чорнобильську аварію як безпрецедентну. Робота велася за наступними пріоритетними напрямками: здоров'я, переселення, економічна реабілітація забруднених територій, соціально-психологічна реабілітація постраждалих людей, продовольчий і сільськогосподарський моніторинг, економічне оздоровлення навколишнього середовища. Практично з 1990 року всі сесії ООН включали до порядку денного питання про Чорнобиль.

До теперішнього часу не існує єдиних даних щодо кількості людей, які загинули чи згодом померли від наслідків вибуху на ЧАЕС. Так, німецькі представники організації «Лікарі світу за запобігання

війні» тільки серед ліквідаторів нарахували 50–100 тис. смертей, оцінивши загальну кількість жертв у 246 тис. осіб. За іншими даними загальна кількість постраждалих оцінюється у 540–900 тис. осіб. Нині, від двох до семи мільйонів людей продовжують проживати на територіях з підвищеною радіоактивністю. У 20 тисяч з них діагностується рак щитовидної залози [3].

Хоча полум'я давно вже приборкано, зона визначена, карти радіаційного забруднення опубліковано, але небезпека не минула, відчуття тривоги за середовище проживання продовжує турбувати людей. Чорнобильська АЕС усе ще становить велику небезпеку для навколишнього світу.

Отже, Чорнобиль – це страшний, повчальний урок для всього людства, який змушує замислитися над мірою відповідальності влади перед народом за рішення, які вона приймає. Адже питання, які виникли ще в часи Чорнобильської катастрофи, і досі залишаються без відповіді. Якщо прихильники атомної енергетики планують і далі будувати нові АЕС в усьому світі, то варто думати не про збільшення потужностей, а, насамперед, про безпеку: як зробити так, щоб аварії не мали таких масштабних і катастрофічних наслідків, або як запобігти поширенню радіації на далекі відстані. Згідно Указу Президента України від 10 листопада 2006 р., 14 грудня встановлений як День вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС [5].

35 років минуло від того часу, коли страшна біда прийшла в Україну, накривши чорним смертельним крилом Росію, Білорусь та інші країни. Поліське містечко Чорнобиль, якому виповнилося 800 років, зайняло місце у сумнозвісному списку поряд із Хіросімою та Нагасакі. Аварія, що трапилася на четвертому енергоблоці Чорнобильської атомної електростанції, стала однією з найбільших катастроф в історії людства. Вона вплинула на долі мільйонів людей. У багатьох регіонах України виникли нові соціально-економічні умови, що спричинили кардинальні зміни в людському житті. Україну проголошено зоною екологічного лиха. Для ліквідації наслідків аварії та створення системи надійного захисту населення від впливу Чорнобильської катастрофи залучено значні фінансові, наукові та людські ресурси.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дурдинець В. Гіркий досвід трагедії 26 квітня 1986 року // Надзвичайна ситуація. 2000.
2. Рахно В. Радіоактивне звалище на колесах: Із історії ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. 1997. 19 листопада. С. 4.
3. Чернобыльская катастрофа / НАН Украины; Гл. ред. Барьяхтар В. Г. К.: Наук. думка, 1995.
4. www.nirs.org/mononline/ukrmonitor1.pdf.
5. www.worldinfo.org/wers/2001/fall.pdf.
6. www.russia.org.ua/ukr/explorations/3ec3734b2100e/.

АВТОРСЬКИЙ ПОКАЖЧИК

Андоній І. О.	235	Загороднюк А. Ю.	266,269
Анін І. М.	165	Захаров Д. Д.	271
Афонін Д. С.	235	Зеленько К. М.	63
Бакутін Є. І.	360	Земляний А. В.	65
Банделюк М. В.	5	Зінченко Ю. О.	68
Басараб О. С.	8	Зосімов А. О.	191
Білько П. С.	241	Іващенко О. А.	203
Богун Л. В.	35,97,115,146	Іляшенко Л. Р.	70
Боєва Д. Д.	10	Іпатова А. В.	193
Бондаренко Н. В.	12	Кабалик О. І.	273
Бурденюк А. В.	243	Камінець В. В.	72
Бутенко К. О.	169	Карагіоз Р. С.	243
Вакуленко О. В.	14	Кіліміченко А. І.	74
Васильєв Д. О.	171	Коваленко-Чукіна І. Г.	314
Вдовіченко М. С.	173	Ковальчук Н. В.	76
Величко О. М.	16	Концемал Ю. О.	195
Верещак В. О.	20	Корінь Р. С.	276
Вовк Н. П.	224	Коротяєва Л. М.	79
Волошин Ю. А.	175	Космина Р. С.	197
Волошина К. В.	330	Костогриз К. Ф.	81
Вороновська Л. Г.	25,38,49,197	Косяк С. М.	32,47,52,68,89,100, 109,113,149,349,372
Гайдамак А. О.	25	Котляр Д. О.	83,128,143
Гнатівська М. В.	28	Кравченко О. О.	278
Голик Д. В.	32,35	Кретов П. В.	16,43
Головченко А. В.	38,41	Кришталь М. А.	5
Головченко С. І.	129,139	Кришталь Т. М.	241,264,297
Гонта В. О.	43	Крічкер О. Ю.	345
Горенко Л. М.	10,70,122,144,151, 155,156,353,369	Куземко М. С.	87
Горіла К. В.	47,349	Куркула О. М.	89
Грабіжна К. А.	250	Куцелап А. В.	351
Гриценко А. О.	49	Кушнарєнко Н. М.	153
Данильченко Н. А.	162	Лагодзінський М. В.	280
Даценко В. О.	254	Лепіть В. О.	91
Даценко В. С.	177	Лисенко В. В.	281,284
Деменко Ю. В.	180	Лисенко І. В.	93
Дидин І. О.	332	Литвин В. Л.	95
Димарчук О. В.	182	Литвин І. М.	342
Діхтяренко Т. В.	259	Литвин Т. Ю.	200
Драгоненко Ю. І.	185	Лихолай Р. В.	287
Дрогобицька О. Я.	136	Луцан О. М.	353
Дулгерова О. М.	177,213,269,284, 295	Манн Р. В.	292
Дутко Н. Г.	261,264	Мартиновський О. О.	97
Єремєєва Н. Ф.	332,334,336,339	Мартінович П. Г.	292
Єрешко А. Г.	52,188	Мацвей А. О.	203,358
Єрьома О. С.	54	Микитенко О. П.	100
Єфремова Р. Ю.	60	Миколенко А. С.	295
		Миронова А. С.	360

Міненко О. В. ...	165,180,185,278,351	Тептюк Л. М.	72,273,301,303
Мокіна К. Д.	103	Титаренко Н. Л.	143
Москальова Я. Р.	105,109	Тіводар М. В.	144
Нагла А. Ю.	111	Томіленко М. А.	379
Ненько Ю. П.	28,188	Усов Д. В.	41,63,65,76,81,87,93, 124
Новгородченко С. В.	364	Федоренко Я. А.	60,74,118,173, 195,207,219,230,358
Обоянський Б. О.	113	Федорчук М. В.	146,149
Олійник Є. Ю.	366	Фурсенко Ю. Ю.	345
Онопрієнко Є. О.	115	Хуторна В. О.	228
Онопрієнко Л. О.	349	Черковська Ю. Є.	151
Осипенко П. О.	118	Черненко О. М.	222
Орел О. А.	122	Чубань В. С.	254
Очеретяний Владислав Валерійович	232	Чубін Т. К.	287
Очеретяний Владислав Віталійович	133,162,169,193, 232,259,276,325,364,383	Чубіна А. С.	311
Павлик Н. О.	334	Чубіна Т. Д. ...	8,14,20,54,79,83,91,95, 103,105,111,141,158,200,271,280, 306,379
Пархоменко Т. В.	222	Шевченко М. О.	153
Пастух М. А.	124	Шепель З. О.	230
Пахомова Ю. М.	207	Шоптенко В. Р.	155
Петров Д. В.	336	Ягмур А. В.	156
Письменний Б. Я.	128	Яковенко О. С.	158
Подворчан А. З.	191,217	Яровенко О. С.	314
Подгорнов О. В.	297	Якубів Д. В.	383
Потапюк Л. М.	182	Ярошенко Б. М.	317
Потьомкіна Н. З.	209	Яшан О. О.	12
Прилуцька В. О.	301	Avanesova N. E.	328
Прокопенко Д. В.	213,254	Bogdanovic D. S.	320
Радавський В. І.	303	Dutko N. G.	320
Редкачов М. Є.	217	Khamula D. S.	321
Риндич Р. Я.	369	Kolodyazhna T. V.	323
Рижанова А. О.	209	Mykytenko D. A.	325
Руденко Т. В.	129	Serhiienko Yu. I.	328
Рябоконт В. В.	171,175,228		
Сайчук Р. І.	339		
Самань Р. О.	306		
Сільченко Т. С.	133		
Сінітович Н. М.	136		
Скринська С. Г.	219		
Слюсаренко О. О.	139		
Солончак М. Л.	141		
Спіркін Е. К.	342		
Спіркіна О. О. ...	250,266,281,317,321, 330,366,376		
Станько В. Я.	222		
Стась А. С.	372		
Струк Н. П.	309		
Табунщикова А. С.	224		
Тамуров М. Г.	376		

ЗМІСТ

*Секція 1. Історичні науки на тлі викликів сьогодення.
Історія розвитку пожежно-рятувальної служби України та зарубіжних держав. Гуманітарна підготовка працівників ДСНС України. Політичні науки в Україні та світі.
Філософські пошуки на тлі сучасних проблем.
Соціологія та соціальна робота: нові ідеї та наукові досягнення.
Наукові дослідження у галузі культурології, документознавства та інформаційної діяльності. Актуальні проблеми психологічних наук.*

<i>Банделюк М. В., Кришталь М. А.</i>	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ СПІВРОБІТНИКА ДСНС	5
<i>Басараб О. С., Чубіна Т. Д.</i>	
ТАРАС ШЕВЧЕНКО – ГЕНІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	8
<i>Боева Д. Д., Горенко Л. М.</i>	
МАСШТАБНІ МОРСЬКІ КАТАСТРОФИ	10
<i>Бондаренко Н. В., Яшан О. О.</i>	
ЗАГАЛЬНА ТРУДОВА ПОВИННІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ В РОКИ ОКУПАЦІЇ (1941–1944 РР.)	12
<i>Вакулєнко О. В., Чубіна Т. Д.</i>	
ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ СПІВРОБІТНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ	14
<i>Величко О. М., Кретов П. В.</i>	
«УРОКИ» ОРГАНІЗАЦІЇ МЕДІА-ПРОСТОРУ ВІД ЗАХІДНИХ ПАРТНЕРІВ.....	16
<i>Верещак В. О., Чубіна Т. Д.</i>	
ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ: ПОНЯТТЯ, ФОРМИ ТА ВИДИ.....	20
<i>Гайдамак А. О., Вороновська Л. Г.</i>	
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ СОЦІЕТАРНОГО У ВИХОВАННІ	25
<i>Гнатівська М. В., Ненько Ю. П.</i>	
ОСНОВНІ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПАРАДИГМИ ВИХОВАННЯ	28
<i>Голик Д. В., Косяк С. М.</i>	
МИКУЛИНЦІ ВІД КНЯЗЯ ВАСИЛЬКА-МИКУЛИНА ДО ЮЗЕФИ РЕЙ	32
<i>Голик Д. В., Богун Л. В.</i>	
РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ТА НОРМИ МОРАЛІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ	35
<i>Головченко А. В., Вороновська Л. Г.</i>	
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ ІДЕАЛІЗМУ У ВИХОВАННІ	38
<i>Головченко А. В., Усов Д. В.</i>	
ЦІННІСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	41

<i>Гонта В. О., Кретов П. В.</i>	
МІФ ХХІ СТОЛІТТЯ: ВПЛИВ МІФОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ НА СУЧАСНІСТЬ	43
<i>Горіла К. В., Косяк С. М.</i>	
ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	47
<i>Гриценко А. О., Вороновська Л. Г.</i>	
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ АНТРОПОЦЕНТРИЗМУ Й ГУМАНІЗМУ У ВИХОВАННІ	49
<i>Єрешко А. Г., Косяк С. М.</i>	
СТАНОВЛЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ МІСТ УКРАЇНИ – КРИВИЙ РІГ	52
<i>Єрьома О. С., Чубіна Т. Д.</i>	
СОЦІАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ: ПЕРШОДЖЕРЕЛА, ВИМОГИ, ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ.....	54
<i>Єфремова Р. Ю., Федоренко Я. А.</i>	
ФЕМІНІЗМ ЯК БОРОТЬБА ЗА РІВНІ ПРАВА І МОЖЛИВОСТІ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК	60
<i>Зеленько К. М., Усов Д. В.</i>	
ВІРТУАЛЬНІСТЬ ЯК СПРОБА ШТУЧНОГО КОНСТРУЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЙСНОСТІ.....	63
<i>Земляний А. В., Усов Д. В.</i>	
ПРОБЛЕМА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ	65
<i>Зінченко Ю. О., Косяк С. М.</i>	
ОЛЕКСІЙ БОБРІНСЬКИЙ – ЦУКРОЗАВОДЧИК, МЕЦЕНАТ, МІСТОБУДІВНИЧИЙ	68
<i>Іляшенко Л. Р., Горенко Л. М.</i>	
ПРОБЛЕМИ ТЕХНОЛОГІЧНИХ КАТАСТРОФ.....	70
<i>Камінець В. В., Тептюк Л. М.</i>	
СТОРІНКАМИ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ (ЧОРНОБАЇВЩИНА).....	72
<i>Кіліміченко А. І., Федоренко Я. А.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ.....	74
<i>Ковальчук Н. В., Усов Д. В.</i>	
ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ОЦІНЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ «МАНЧЕСТЕР ЮНАЙТЕД» ДО СФЕРИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ Б'ЮТІ-ІНДУСТРІЇ	76
<i>Коротяєва Л. М., Чубіна Т. Д.</i>	
РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДБОРУ В СТАНОВЛЕННІ ФАХІВЦЯ-РЯТУВАЛЬНИКА.....	79
<i>Костогриз К. Ф., Усов Д. В.</i>	
ДО ПРОБЛЕМИ ЗОВНІШНЬОЇ КУЛЬТУРИ ЖІНКИ	81
<i>Котляр Д. О., Чубіна Т. Д.</i>	
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК РАДЯНСЬКОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ДРУКОВАНОЇ ПРЕСИ: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ	83
<i>Куземко М. С., Усов Д. В.</i>	
МЕТОДИ МАНІПУЛЯЦІЇ СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ	87

<i>Куркула О. М., Косяк С. М.</i>	
ПЕРША ГІДРОЕЛЕКТРОСТАНЦІЯ В УКРАЇНІ – ДНІПРОГЕС	89
<i>Лепіть В. О., Чубіна Т. Д.</i>	
СУТНІСТЬ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА.....	91
<i>Лисенко І. В., Усов Д. В.</i>	
СУБКУЛЬТУРИ ІНТЕРНЕТ-СПІЛЬНОТ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА КУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	93
<i>Литвин В. Л., Чубіна Т. Д.</i>	
СОЦІАЛЬНА СТРАТИФІКАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА.....	95
<i>Мартиновський О. О., Богун Л. В.</i>	
РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ У ЖИТТІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	97
<i>Микитенко О. П., Косяк С. М.</i>	
ВИДАТНИЙ УКРАЇНЕЦЬ – МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ СІКОРСЬКИЙ	100
<i>Мокіна К. Д., Чубіна Т. Д.</i>	
ДЖЕРЕЛА НАЦІОНАЛЬНОГО КРАЄЗНАВСТВА.....	103
<i>Москальова Я. Р., Чубіна Т. Д.</i>	
ФУНКЦІЇ СІМ'Ї ЯК СПОСОБИ ПРОЯВУ ЇЇ АКТИВНОСТІ	105
<i>Москальова Я. Р., Косяк С. М.</i>	
УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ЛЯЛЬКА ЧИГИРИНЩИНИ.....	109
<i>Нагла А. Ю., Чубіна Т. Д.</i>	
ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАЛЕЖНОЇ ПОВЕДІНКИ	111
<i>Обоянський Б. О., Косяк С. М.</i>	
ВОЛОДИМИР СМІРНОВ – ОЛІМПІЙСЬКИЙ ЧЕМПІОН З ЛУГАНЩИНИ	113
<i>Онопрієнко Є. О., Богун Л. В.</i>	
РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ ТА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	115
<i>Осипенко П. О., Федоренко Я. А.</i>	
НАЦІОНАЛЬНІ РЕГУЛЯТОРИ ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ.....	118
<i>Орел О. А., Горенко Л. М.</i>	
МАСШТАБНІ ТЕХНОЛОГІЧНІ КАТАСТРОФИ	122
<i>Пастух М. А., Усов Д. В.</i>	
ІСТОРИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ МАНІПУЛЯЦІЇ ЯК МЕТОДУ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ.....	124
<i>Письменний Б. Я., Котляр Д. О.</i>	
ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ В ЗАКРИТИХ КОЛЕКТИВАХ.....	128
<i>Руденко Т. В., Головченко С. І.</i>	
КОМП'ЮТЕРНА ЗАЛЕЖНІСТЬ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	129
<i>Сільченко Т. С., Очеретяний В. В.</i>	
ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВИ ТА ВЛАДИ В ПОЛІТОЛОГІЇ.....	133
<i>Сінітович Н. М., Дрогобицька О. Я.</i>	
РОДИЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ НА ГУЦУЛЬЩИНІ У ПРАЦЯХ ПЕТРА ШЕКЕРИКА-ДОНИКОВОГО (1889–1940)	136
<i>Слюсаренко О. О., Головченко С. І.</i>	
ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ЯК ФОРМА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДСНС УКРАЇНИ	139

<i>Солончак М. Л., Чубіна Т. Д.</i>	
ПОНЯТТЯ І СТРУКТУРА ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ	141
<i>Титаренко Н. Л., Котляр Д. О.</i>	
САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЖІНКИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	143
<i>Тіводар М. В., Горенко Л. М.</i>	
ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ І ТЕРИТОРІЙ ВІД НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	144
<i>Федорчук М. В., Богун Л. В.</i>	
ВПЛИВ СУСПІЛЬНИХ НАУК НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ КУРСАНТА ДСНС УКРАЇНИ	146
<i>Федорчук М. В., Косяк С. М.</i>	
ФЕНОМЕН КОЗАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ.....	149
<i>Черковська Ю. Є., Горенко Л. М.</i>	
ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ	151
<i>Шевченко М. О., Кушнарченко Н. М.</i>	
КОНСОЛІДОВАНІ ІНТЕРНЕТ-ПОРТАЛИ ЯК ДОСТУП ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ДОКУМЕНТНОЇ СПАДЩИНИ.....	153
<i>Шоптенко В. Р., Горенко Л. М.</i>	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ У СВІТОВІЙ НАУЦІ	155
<i>Ягмур А. В., Горенко Л. М.</i>	
МАСШТАБНІ ПОВІТРЯНІ КАТАСТРОФИ.....	156
<i>Яковенко О. С., Чубіна Т. Д.</i>	
ПІДГОТОВКА ТА ПРОВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ В СИСТЕМІ ДСНС УКРАЇНИ	158
<i>Danylchenko N. A., Ocheretianu V. V.</i>	
PRACA SOCJALNA W TERAŻNIEJSZOŚCI.....	162

Секція 2. Сучасна освіта: методологія, теорія і практика. Роль соціально-гуманітарних дисциплін у системі вищої освіти. Філософія та освіта: актуальні проблеми взаємодії. Освіта в Україні: історичний досвід та виклики сьогодення. Проблеми професійної підготовки спеціалістів у ЗВО. Розвиток відомчої освіти: історія та сучасність.

<i>Анін І. М., Міненко О. В.</i>	
РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	165
<i>Бутенко К. О., Очеретяний В. В.</i>	
ОСВІТА – СКЛАДОВА ДУХОВНОСТІ УКРАЇНИ.....	169
<i>Васильєв Д. О., Рябоконт В. В.</i>	
ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ДИТЯЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	171
<i>Вдовіченко М. С., Федоренко Я. А.</i>	
НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	173

<i>Волошин Ю. А., Рябокони В. В.</i>	
НАОЧНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ПСИХОЛОГІЇ	175
<i>Даценко В. С., Дулгерова О. М.</i>	
АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ОСНОВА	
ЯКІСНИХ ЗМІН ВИЩОЇ ШКОЛИ	177
<i>Деменко Ю. В., Міненко О. В.</i>	
ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН	
НА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ	180
<i>Димарчук О. В., Потапюк Л. М.</i>	
РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
У ПІДТРИМЦІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	182
<i>Драгоненко Ю. І., Міненко О. В.</i>	
ЛІНГВІСТИЧНА СПЕЦИФІКА ДІЛОВОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	185
<i>Єрешко А. Г., Ненько Ю. П.</i>	
АКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ	
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ	188
<i>Зосімов А. О., Подворчан А. З.</i>	
МОВНА КОМПЕТЕНЦІЯ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА	191
<i>Іпатова А. В., Очеретяний В. В.</i>	
ВІДОМЧА ОСВІТА В УКРАЇНІ	193
<i>Концемал Ю. О., Федоренко Я. А.</i>	
БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС І Україна	195
<i>Космина Р. С., Вороновська Л. Г.</i>	
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ РЕАЛІЗМУ	
Й ПРАГМАТИЗМУ У ВИХОВАННІ	197
<i>Литвин Т. Ю., Чубіна Т. Д.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ДІТЬМИ РІЗНИХ	
ВІКОВИХ ГРУП ТА ПЕРЕЛІК НАЙБІЛЬШ ДОЦІЛЬНИХ	
ТА ЕФЕКТИВНИХ МЕТОДІВ РОБОТИ	200
<i>Мацвей А. О., Іващенко О. А.</i>	
ВИХОВАННЯ І ОСВІТА: ДІАЛЕКТИКА СИСТЕМ	
СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ	203
<i>Пахомова Ю. М., Федоренко Я. А.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ	207
<i>Потьомкіна Н. З., Рижанова А. О.</i>	
КІБЕРБЕЗПЕЧНА ПОВЕДІНКА ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПРОФІЛАКТИКИ	
ДЕФОРМАЦІЇ «Я-ВІРТУАЛЬНОГО» СТАРШОКЛАСНИКІВ	209
<i>Прокопенко Д. В., Дулгерова О. М.</i>	
АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	213
<i>Редкачов М. Є., Подворчан А. З.</i>	
ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА	217
<i>Скринська С. Г., Федоренко Я. А.</i>	
СТРУКТУРА СИСТЕМИ ОСВІТИ В ІТАЛІЇ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ	219
<i>Станько В. Я., Черненко О. М., Пархоменко Т. В.</i>	
ЗРОСТАННЯ РОЛІ ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ	
В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ	222

<i>Табунщикова А. С., Вовк Н. П.</i> ПРАГНЕННЯ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ У ЗВО ДСНС УКРАЇНИ.....	224
<i>Хуторна В. О., Рябоконт В. В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ЗАНЯТЬ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ.....	228
<i>Шепель З. О., Федоренко Я. А.</i> ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ФРАНЦІЇ.....	230
<i>Ocheretianyi V. V., Ocheretiany V. V.</i> CEL I METOFIZYKA FILOZOFII W EDUKACJI.....	232

**Секція 3. Проблеми наукових досліджень у сфері державного
управління. Економічні науки: теоретичні та практичні аспекти.
Актуальні питання правових наук. Міжнародні відносини та
інтеграційні процеси.**

<i>Андоній І. О., Афонін Д. С.</i> ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ.....	235
<i>Білько П. С., Кришталь Т. М.</i> ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС.....	241
<i>Бурденюк А. В., Карагіоз Р. С.</i> УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ.....	243
<i>Грабіжна К. А., Спіркіна О. О.</i> АНАЛІЗ ДИСТАНЦІЙНОГО СУДОВОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ.....	250
<i>Даценко В. О., Прокопенко Д. В., Чубань В. С.</i> АНАЛІЗ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ.....	254
<i>Діхтяренко Т. В., Очеретяний В. В.</i> НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ, НЕДОЦІЛЬНІСТЬ ТА КОРУПЦІЯ – ВИКЛИК ПРАВОВИМ НАУКАМ.....	259
<i>Дутко Н. Г.</i> СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ В ГРОМАДІ НА ПРИКЛАДІ ЛИТВИ.....	261
<i>Дутко Н. Г., Кришталь Т. М.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ.....	264
<i>Загороднюк А. Ю., Спіркіна О. О.</i> ПРОФЕСІЯ АДВОКАТА В УКРАЇНІ: ЗАВДАННЯ ТА ВИМОГИ.....	266
<i>Загороднюк А. Ю., Дулгерова О. М.</i> КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИЧИН ТА УМОВ ЗЛОЧИННОСТІ.....	269
<i>Захаров Д. Д., Чубіна Т. Д.</i> ЕКОНОМІКА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ.....	271
<i>Кабалик О. І., Тептюк Л. М.</i> ПІДПРИЄМСТВО ЯК СУБ'ЄКТ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	273

<i>Корінь Р. С., Очеретяний В. В.</i> ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ УКРАЇНИ	276
<i>Кравченко О. О., Міненко О. В.</i> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	278
<i>Лагодзінський М. В., Чубіна Т. Д.</i> СИСТЕМА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ЛІКВІДАЦІЇ НС ФРАНЦІЇ	280
<i>Лисенко В. В., Спіркіна О. О.</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ	281
<i>Лисенко В. В., Дулгерова О. М.</i> ПОНЯТТЯ І СИСТЕМА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ, КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ	284
<i>Лихолай Р. В., Чубін Т. К.</i> КРЕАТИВНА ЕКОНОМІКА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА РЕАЛІЇ УКРАЇНИ	287
<i>Мартінович П. Г., Манн Р. В.</i> ТЕОРІЯ ДІАГНОСТИКИ ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЗНАНЬ	292
<i>Миколенко А. С., Дулгерова О. М.</i> ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ ДСНС УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	295
<i>Подгорнов О. В., Кришталь Т. М.</i> ВПЛИВ ОРГАНІЗАЦІЙНО-РОЗПОРЯДЧИХ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛУ ДСНС УКРАЇНИ	297
<i>Прилуцька В. О., Тептюк Л. М.</i> ПОНЯТТЯ ДЖЕРЕЛ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА	301
<i>Радавський В. І., Тептюк Л. М.</i> ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА	303
<i>Самань Р. О., Чубіна Т. Д.</i> ЛІДЕР УПРАВЛІННЯ ЯК ОСОБЛИВИЙ ТИП СОЦІАЛЬНОГО ЛІДЕРА	306
<i>Струк Н. П.</i> ЕКОНОМІКО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ	309
<i>Чубіна А. С.</i> КОНТРОЛЬ ЯК ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	311
<i>Яровенко О. С., Коваленко-Чукіна І. Г.</i> ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕСЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ В РІЗНИХ КРАЇНАХ	314
<i>Ярошенко Б. М., Спіркіна О. О.</i> ЩОДО ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ПЕРШОГО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО АКТУ	317
<i>Dutko N. G., Bogdanovic D. S.</i> WSPÓŁPRACA MIĘDZY UKRAINĄ A POLSKĄ W PROCESIE INTEGRACJI EUROPEJSKEJ	320

<i>Khamula D. S., Spirikina O. O.</i>	
GENDER ISSUE IN UKRAINE: WAYS OF SOLUTION	321
<i>Kolodyazhna T. V.</i>	
INSTITUTIONAL THEORY: SCIENTIFIC METHODS WITHIN THE FIELD OF PUBLIC GOVERNANCE	323
<i>Mykytenko D. A., Ocheretiany V. V.</i>	
WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA AZJI	325
<i>Serhiienko Yu. I., Avanesova N. E.</i>	
PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP AND ITS ROLE IN ENSURING THE ECONOMIC SECURITY	328

*Секція 4. Актуальні проблеми філологічних наук. Соціальні
комунікації: теоретичні та практичні аспекти.*

<i>Волошина К. В., Спіркіна О. О.</i>	
ДУБЛЮВАННЯ ФІЛЬМІВ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ	330
<i>Дидин І. О., Єремеева Н. Ф.</i>	
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СПІЛКУВАННЯ	332
<i>Павлик Н. О., Єремеева Н. Ф.</i>	
МОВЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ	334
<i>Петров Д. В., Єремеева Н. Ф.</i>	
МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ – НЕВІД’ЄМНИЙ ЕТИКЕТ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ПРАЦІВНИКА СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ	336
<i>Сайчук Р. І., Єремеева Н. Ф.</i>	
КУЛЬТУРА МОВИ І МОВЛЕННЯ	339
<i>Спіркін Е. К., Литвин І. М.</i>	
ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ВЛАСНІЙ ВЕРСІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ СЕРІАЛУ «WAYNE» ШОНА СІММОНСА	342
<i>Фурсенко Ю. Ю., Крічкер О. Ю.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ЖАРГОНУ КУРСАНТІВ ЧЕРКАСЬКОГО ІНСТИТУТУ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ІМЕНІ ГЕРОЇВ ЧОРНОБИЛЯ НУЦЗ УКРАЇНИ	345

Секція 5. Чорнобиль: 35 років життя після трагедії.

<i>Горіла К. В., Онопрієнко Л. О., Косяк С. М.</i>	
УЧАСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПОДОЛАННІ НАСЛІДКІВ АВАРІЇ НА ЧАЕС	349
<i>Куцелан А. В., Міненко О. В.</i>	
ЧОРНОБИЛЬ. ДОВГИЙ СЛІД ТРАГЕДІЇ	351
<i>Луцан О. М., Горенко Л. М.</i>	
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ, ПОСТРАЖДАЛОГО ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ У 2000–2006 РОКАХ (НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	353

<i>Мацвей А. О., Федоренко Я. А.</i>	
ВПЛИВ АВАРІЇ НА ЧАЕС НА ЕКОЛОГІЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ В КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	358
<i>Миронова А. С., Бакутін Є. І.</i>	
ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ПРИ РАДІАЦІЙНІЙ ЗАГРОЗІ.....	360
<i>Новгородченко С. В., Очеретяний В. В.</i>	
ЯК ПОДОЛАТИ ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ АВАРІЇ НА ЧАЕС ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА	364
<i>Олійник Є. Ю., Спіркіна О. О.</i>	
АВАРІЯ НА ЧАЕС: ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ	366
<i>Риндич Р. Я., Горенко Л. М.</i>	
ЕТАПИ ЕВАКУАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ІЗ РАДІОАКТИВНО ЗАБРУДНЕНИХ ТЕРИТОРІЙ ВНАСЛІДОК АВАРІЇ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ АЕС	369
<i>Стась А. С., Косяк С. М.</i>	
ДІЯЛЬНІСТЬ УРЯДОВОЇ КОМІСІЇ З РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЧИН ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ	372
<i>Тамуров М. Г., Спіркіна О. О.</i>	
ПРИП'ЯТЬ: ІСТОРІЯ МІСТА-ПРИВИДА	376
<i>Томіленко М. А., Чубіна Т. Д.</i>	
ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ТА АВАРІЙ ЯДЕРНИХ РЕАКТОРІВ В СРСР	379
<i>Якубів Д. В., Очеретяний В. В.</i>	
ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА.....	383

Наукове видання

**ГУМАНІТАРНИЙ ДИСКУРС СУСПІЛЬНИХ ПРОБЛЕМ:
МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ**

*Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною
участю*

22 квітня 2021 року

---

*За зміст вміщених у збірнику матеріалів відповідальність несуть
автори.*

*Тези друкуються зі збереженням авторської орфографії,
пунктуації та стилістики*

Адреса редакційної колегії:
Черкаський інститут пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля
НУЦЗ України,
кафедра суспільних наук
E-mail: kafedra_gn_im@ukr.net

Підписано до друку 15.04.2021 р.
Обл.-вид. арк. 24,1. Ум. друк. арк. 24,75.
ЧІПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України
18034, м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8.